

„კავკასიური სახლი“
თბილისი
2008

თბილისი
2008

Г Р У З И Н С К А Я
К Л А С С И Ч Е С К А Я
П О Э З И Я

Тбилиси
2008

UDC (შპპ) 821·353·1-1+821·353·1·03=161·1
ქ-279

პროექტის ავტორი **ნაირა გელაშვილი**
Автор проекта **Наира Гелашвили**

შემდგენელი და რედაქტორი **ჰამლეთ ზუკაკიშვილი**
Составитель и редактор **Гамлет Зукакишвили**

მხატვარი **გიორგი წერეთელი**
Художник **Георгий Церетели**

ISBN 978-9941-400-14-8

ПРЕДИСЛОВИЕ

Грузинскую поэзию на русский язык переводить стали уже в конце XIX века. В 1889 году в Тифлисе вышел сборник “Грузинские поэты в образцах”, подготовленный и составленный И.Ф. Тхоржевским и его женой (они писали под псевдонимом Иван-да-Марья). Второе, дополненное издание этого сборника вышло в 1897 году.

В 1905 году в Тифлисе вышел на русском языке т.н. “Баратовский томик”, “Критико-биографический очерк поэта кн. Н.М. Бараташвили и избранные стихотворения с портретом автора”. В 1914 году была издана книга Н. Реулло «Из грузинских поэтов».

В 1913 году известный русский поэт-символист Константин Бальмонт (1867-1942) познакомился с поэмой Шота Руставели «Витязь в тигровой шкуре» в прозаическом английском переводе Марджори Уордроп и буквально «заболел» этой поэмой. Он стал ее пропагандистом и переводчиком на русский язык. Отрывки его перевода под названием «Витязь в барсовой шкуре» были опубликованы в 1917 году, а полностью он был напечатан в 1933 году в Париже, а затем дважды в Москве.

В 1920 году в Тбилиси побывал Осип Мандельштам. Результатом этой поездки, видимо благодаря поэтам поэтической группы «Голубые роги», с которыми он общался, стал перевод поэмы Важа Пшавела «Гоготур и Апшина», который впервые в сокращенном виде был опубликован в Тифлисе, в журнале «Пламя» №1 за май 1923 года и, в том же году, полностью в журнале «Восток», кн. 3 в Москве. Этот перевод вошел впоследствии в изданной в Москве в 1935 году книге поэм Важа Пшавела, но переводчик, из-за того, что Осип Мандельштам в это время уже подвергался гонениям, указан инициалами О.М.

Летом 1931 года в Тбилиси приезжает Борис Пастернак и, как оказалось, эта поездка была судьбоносной не только для него, так и для грузинской поэзии – завязалась его дружба, как в человеческом, но и в творческом плане с выдающимися представителями грузинской поэзии: Паоло Иашвили, Тицианом Табидзе, Валерианом Гаприндашвили, Николо Мицишвили, Сандро Шаншиашвили, Георгием Леонидзе, а позже с Симоном Чиковани. Б. Пастернак начал переводить своих друзей-поэтов и, благодаря контактам с ними, грузинскую классическую поэзию. В 1934 году был издан его перевод поэмы выдающегося грузинского поэта Важа Пшавела (1861-1915) «Змеед», который заложил основу новому этапу перевода грузинской поэ-

зии на русский язык. Работа большого числа русских поэтов и переводчиков, развернувшаяся в эти годы, беспрецедентна. Фактически была переведена вся классическая грузинская поэзия.

Кстати, после посещения Грузии Б. Пастернак издал книгу стихов «Второе рождение». Это название им взято из собственного стихотворения «Марбург». И по остроумному замечанию тбилисского поэта, переводчика, исследователя переводов Александра Цибулевского, посвятившего специальное исследование «Высокие уроки» переводам Важа Пшавела на русский язык, оно знаменательно, так как сборник тематически во многом связан с Грузией и с этого сборника и переводов из грузинской поэзии начинается новый этап его поэзии, отмеченный стремлением к «неслыханной простоте». Можно вспомнить слова: «Он новую душу обрел,/ Очнулся под новою плотью» из «Змееда» в переводе самого Б. Пастернака.

О переводах Б. Пастернак писал: «Переводы либо не имеют никакого смысла, либо их связь с оригиналом должна быть более тесной, чем принято. Соответствие текста – связь слишком слабая, чтобы обеспечить переводам целесообразность. Такие переводы не оправдывают обещания. Их бледные пересказы не дают понятия о главной стороне предмета, которые они берутся отражать – о его силе». И еще:

«Переводы мыслимы, потому что в идеале и они должны быть художественными произведениями и, при общности текста, становятся вровень с оригиналом своей собственной неповторимостью... Переводы не способ ознакомления с отдельными произведениями, а средство векового общения культур и народов». («Литературная Россия», 19.03.1965 г.).

Огромный творческий подвиг Б. Пастернака – перевод всего наследия выдающегося грузинского поэта-романтика Николоза Бараташвили (1817-1845), изданный в 1946 году. Хотя до этого, еще в 1938 году, сборник Н. Бараташвили в переводе различных переводчиков уже выходил в Москве, после переводов Б. Пастернака представить стихи Н. Бараташвили в ином, отличном от пастернаковского звучании почти немислимо. Многие стихи, переведенные им, стали фактами русской поэзии.

Из невообразимого количества переводов с грузинского, особо следует выделить переводы Н. Заболоцкого. После гонений и репрессий, которым подвергся этот большой поэт, в то время, когда собственные его стихи не могли попасть в печать, переводы с грузинского стали его спасением, как в материальном, так и в духовном смысле. Соприкоснувшись с грузинской поэзией, он тоже претерпел «второе рождение». Им переведены, если перечислить лишь переводы из классической поэзии «Витязь в тигровой шкуре» Ш. Руставели, Давид Гурамишвили, Григол Орбелиани и – глав-

ное дело его жизни – переводчика – вся поэзия Важа Пшавела. Во время работы над переводами Важа Пшавела, Н. Заболоцкий в письме к Симону Чиковани от 13 марта 1949 года писал: «Я очень увлечен Важа Пшавела и надеюсь в течение года, ... сделать хорошую книгу. Я ей сейчас отдаю все лучшие свои силы и смотрю на нее, как на дело своей писательской чести...». Вот еще одна выдержка из его письма: «Вы говорите, что в этой книге присутствую я, – правда Ваша, но правда и то, что у меня с этим поэтом много точек соприкосновения: та часть, которой я присутствую в этой книге, входит в поэзию Важа Пшавела не по моему произволу, но потому что она – и его часть». Ему, как и Б. Пастернаку, было близко пантеистическое восприятие природы, которое пронизывает поэзию Важа Пшавела.

Коротко коснемся истории соприкосновения с поэзией Важа Пшавела Марины Цветаевой. В 1940 году, вскоре после ее возвращения в Россию, в тяжелое для нее время, когда дорогие ей люди – супруг и дочь оказались в застенках НКВД и не могло быть речи о печатании собственных произведений, единственной работой для нее оказались переводы, в том числе, из Важа Пшавела. Ею переведены «Гоготур и Апшина», «Этери» и «Раненый барс». Кстати, после ее самоубийства, когда был наложен запрет на ее творчество, эти ее переводы в 1947 году были напечатаны в сборнике Важа Пшавела, изданном в Москве.

Несколько слов о принципе, которому следовал составитель при подборе переводов, вошедших в предлагаемый сборник. Из огромного количества существующих переводов, в сборник вошли переводы, выполненные выдающимися русскими поэтами, которые сами стали классиками русской поэзии. Для переводов, выполненных поэтами, известными только в качестве переводчиков, сделано единственное исключение, которое касается поэмы Акакия Церетели «Наставник» в переводе Б. Брика. Мы не могли не включить в предлагаемый сборник этой поэмы, так как она – классический образец восприятия высоких нравственных качеств абхазов в грузинском сознании.

Около половины объема сборника занимают переводы стихов и поэм Важа Пшавела, причем одну из поэм – «Гоготур и Апшина» мы, по понятным причинам, приводим в двух переводах – О. Мандельштама и Марины Цветаевой.

Такое предпочтение, отдаваемое Важа Пшавела, вызвано тем, что его творчество, наряду с особым трепетным восприятием природы, созвучным нашему времени, отличается еще его глубоким проникновением в мир кавказских народов, в их обычаи и нравственные устои, которые являются их общим достоянием и вызывают интерес всех людей.

Переводы, вошедшие в сборник печатаются по следующим изданиям:
Шота Руставели – Ник. Заболоцкий. Избранное в 2-х томах. т. 2, Изд.
«Художественная литература», М., 1972
Давид Гурамишвили – то же
Александр Чавчавадзе – «Грузинские романтики», «Библиотека поэта».
«Советский писатель», Л., 1978
Григол Орбелиани – то же
Николоз Бараташвили – Б. Пастернак. Стихи о Грузии. Грузинские поэты.
«Заря Востока», Тб., 1958
«Мерани» в переводе М. Лозинского – «Грузинские романтики», Л.
1978
Илья Чавчавадзе – «Стихотворения и поэмы». «Библиотека поэта»
(малая серия). «Советский писатель», Л., 1979
Акакий Церетели – Избранное, «Мерани», Тб., 1990
Важа Пшавела – стихи по «Стихотворения и поэмы», «Библиотека поэта»
(малая серия). «Советский писатель», Л., 1979
Поэмы: «Гоготур и Апшина» – перевод О. Мандельштама по: О.
Мандельштам. Собрание сочинений, т. I, изд. «Терра», М., 1991
«Гоготур и Апшина», «Этери», «Раненный барс» – перевод Цветаевой
по: М. Цветаева, Собрание сочинений, т. II, изд. «Терра», М., 1997
«Алуда Кетелаури», «Гость и хозяин» в переводе Н. Заболоцкого,
«Змеед» в переводе Б. Пастернака по: «Стихотворения и поэмы».
«Библиотека поэта» (малая серия). «Советский писатель», Л., 1979

Составитель

წინასიტყვა

ქართული პოეზიის რუსულად თარგმნა უკვე XIX საუკუნის ბოლოს დაიწყო. 1889 წელს თბილისში დაიბეჭდა კრებული „Грузинские поэты в образцах“ („ქართველ პოეტთა შემოქმედების ნიმუშები“), რომელიც შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს ი. ტხორჟევსკიმ და მისმა მეუღლემ (ივან და მარიას ფსევდონიმით რომ იყვნენ ცნობილი). ამ კრებულის მეორე, შევსებული გამოცემა 1897 წელს გამოვიდა..

1905 წელს თბილისში რუსულ ენაზე დაიბეჭდა ე. წ. „Баратовский томик“, რომელშიც შევიდა კრიტიკულ-ბიოგრაფიული ნარკვევი ნიკოლოზ ბარათაშვილზე და მისი რჩეული ლექსები პოეტის პორტრეტთან ერთად.

1914 წელს დაიბეჭდა ნ. რეულოს „Из грузинских поэтов“.

1913 წელს ცნობილი რუსი სიმბოლისტი პოეტი კონსტანტინ ბალმონტი (1867-1942) ინგლისურ ენაზე გაეცნო მარჯორი უორდროპის მიერ პროზაულად თარგმნილ შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“ და ამ პოემით „დაავადდა“. მან რუსულად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“ და დაულაღვად ეწოდა მის პროზაგანდას. ამ თარგმანის ნაწყვეტები, სათაურით „Витязь в барсовый шкуре“, გამოქვეყნდა 1917 წელს. პოემის სრული თარგმანი კი პირველად 1933 წელს პარიზში დაიბეჭდა, შემდეგ კი მოსკოვში ორჯერ გამოიცა.

1920 წელს თბილისში იმყოფებოდა ოსიპ მანდელშტამი, რომელსაც „ცისფერყანწელთა“ პოეტური ორდენის წევრები მასპინძლობდნენ. ო. მანდელშტამმა, შესაძლოა მათი რეკომენდაციით, ვაჟა-ფშაველას „გოგოთურ და აფშინა“ თარგმნა. მისი შემოკლებული ვარიანტი პირველად თბილისში ჟურნალ „Пламя“-ს 1923 წლის მაისის ნომერში, ხოლო სრული სახით, მოსკოვში, ჟურნალ „Восток“-ის მე-3 ნომერში დაიბეჭდა. ეს თარგმანი მოგვიანებით, 1935 წელს მოსკოვში გამოსულ ვაჟა-ფშაველას პოემების კრებულში შევიდა, მაგრამ ამ დროს ო. მანდელშტამი რეპრესირებული იყო და წიგნში

მხოლოდ მთარგმნელის ინიციალები — ო. მ. არის მითითებული.

1931 წლის **ზაფხულში თბილისს ბორის პასტერნაკი ესტუმრა**. ეს ვიზიტი მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა როგორც პოეტისათვის, ასევე **ქართული პოეზიისათვის. მან საფუძველი ჩაუყარა პასტერნაკის არა მხოლოდ პიროვნულ, არამედ შემოქმედებით მეგობრობას** გამოჩენილ ქართველ პოეტებთან: პაოლო იაშვილთან, ტიცვიან ტაბიძესთან, ვალერიან გაფრინდაშვილთან, ნიკოლო მინიშვილთან, სანდრო შანშიაშვილთან, გიორგი ლეონიძესთან, მოგვიანებით კი — სიმონ ჩიქოვანთან.

ბორის პასტერნაკმა მეგობარ პოეტებთან უშუალო კონტაქტების წყალობით დაიწყო ქართული კლასიკური პოეზიის თარგმნა. 1934 წელს დაიბეჭდა დიდი ქართველი პოეტის, ვაჟა-ფშაველას (1861-1915) პოემა „გველისმჭამელის“ მისეული თარგმანი, რითაც პასტერნაკმა საფუძველი ჩაუყარა ქართული პოეზიის რუსულად თარგმნის ახალ ეტაპს. ამის შემდეგ დაიწყო რუსი პოეტებისა და მთარგმნელთა დიდი ჯგუფის უმაგალითო მოღვაწეობა ქართული პოეზიის პროპაგანდისათვის.

ფაქტობრივად, რუსულად ითარგმნა მთელი კლასიკური ქართული პოეზია.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში სტუმრობის შემდეგ, ბორის პასტერნაკმა გამოსცა კრებული „მეორედ დაბადება“. ეს სახელწოდება მან აიღო საკუთარი ლექსიდან „მარბურგი“. თბილისელი პოეტი და თარგმნის მკვლევარი ალექსანდრ ციბულევსკი, რომელმაც ვაჟა-ფშაველას პოემების რუსულთარგმანებს სპეციალური გამოკვლევა „**Высокие уроки**“ („მაღალი გაკვეთილები“) უძღვნა, წერს, რომ ამ კრებულის სახელწოდება საგულისხმოა, რადგან თემატურად იგი დიდწილად საქართველოს უკავშირდება. სწორედ აღნიშნული კრებულიდან და ქართული პოეზიის თარგმანებიდან იწყება პოეტის შემოქმედებაში ახალი ეტაპი, რომელიც „გაუგონარი სისადავით“ არის გამოჩენილი. მის მიერ თარგმნილი „გველისმჭამელი“ რომ დავიმომოთ, „ახლად სული ჩაედგა/ ახალი ხორცი აესხა“.

ბორის პასტერნაკი თარგმანების შესახებ წერდა: „თარგმანებს ან აზრი არ აქვს, ან მათი კავშირი ორიგინალთან იმაზე მჭიდრო უნდა იყოს, ვიდრე ეს მიღებულია. ტექსტის შესაბამისობა არ არის საკმარისი თარგმანის მიზანშეწონილობის დასაკმაყოფილებლად.

ასეთი თარგმანები მოლოდინს ვერ ამართლებენ. მათი უფერული მონაცხი საგნის იმ ძირითად მხარეზე, რომლის ასახვასაც ცდილობენ, ვერ ქმნიან შთაბეჭდილებას მის ძალაზე“. და კიდევ:

„თარგმანები რომ შედეგს — შესაძლებელია, რადგან იდეალურ შემთხვევაში, ისინიც მხატვრული ნაწარმოებები უნდა იყოს და ტექსტის იდენტურობისას, საკუთარი განუმეორებლობით ორიგინალს უტოლდებიან... თარგმანები ცალკეული ნაწარმოებების გაცნობის კი არა, კულტურებისა და ხალხების საუკუნეობრივი ურთიერთობების საშუალებაა“ („Литературная Россия“. 19.03.1965).

ბორის პასტერნაკისათვის უდიდესი შემოქმედებითი გამარჯვება იყო თარგმნა ქართველი რომანტიკოსი პოეტის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის (1817-1845) მთელი პოეტური მემკვიდრეობისა, რომელიც 1946 წელს გამოქვეყნდა. თუმცა, მანამდე, ჯერ კიდევ 1938 წელს მოსკოვში დაიბეჭდა ნ. ბარათაშვილის ბ. პასტერნაკისეული თარგმანების კრებული, რომელშიც სხვადასხვა პოეტების ნაწარმოებების თარგმანებაც შევიდა.

ბორის პასტერნაკის მიერ რუსულად ამეცყველებული ნ. ბარათაშვილის ლექსების გაცნობის შემდეგ, ძნელად მოგეწონება იგივე ნაწარმოებების სხვა, არაპასტერნაკისეული თარგმანების ჟღერადობა. მის მიერ თარგმნილი ბევრი ლექსი რუსული პოეზიის მოვლენადაც იქცა.

ქართული პოეზიის უამრავ თარგმანს შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ნიკოლაი ზაბოლოცკის თარგმანებს. დევნილი და რეპრესირებული პოეტისათვის საკუთარი ლექსების დაბეჭდვა წარმოუდგენელი იყო, ამიტომ ქართულიდან თარგმნა მას მატერიალურ და სულიერ ხსნად მოეგლინა. ქართულ პოეზიასთან შეხებით, ნ. ზაბოლოცკიმაც „მეორედ დაბადება“ განიცადა. მის მიერ თარგმნილი მარტო ქართული კლასიკური პოეზიის ნიმუშების დასახელებაც კმარა: შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, დავით გურამიშვილის, გრიგოლ ორბელიანისა და, რაც მთავარია, ვაჟა-ფშაველას პოეტური შემოქმედება. ეს უკანასკნელი მისი, როგორც მთარგმნელის, ცხოვრების მთავარი საქმე იყო. ვაჟას პოეზიის თარგმანზე მუშაობისას, იგი სიმონ ჩიქოვანისადმი მიწერილ ბარათში 1949 წლის 13 მარტს წერდა: „მე ძალიან გატაცებული ვარ ვაჟა-ფშაველათი და ვფიქრობ, ერთი წლის განმავლობაში კარგ

ნიგნს მოვამზადებ. მის შექმნას ჩემს საუკეთესო ძალებს ვახმარ და მას ჩემი მწერლური ღირსების საქმედ მივიჩნევ...“ აი, კიდევ ერთი ამონარიდი ზაბოლოცკის წერილიდან: „თქვენ ამბობთ, რომ ამ ნიგნში ჩემი ყოფნაც მჟღავნდება. თქვენ მართალი ბრძანდებით. მაგრამ ისიც სწორია, რომ ამ პოეტთან ბევრი შეხების წერტილი მაქვს: ის ნაწილი, რომლითაც ამ ნიგნში ვარ წარმოდგენილი, ვაჟა-ფშაველას პოეზიაში ჩემი ახირების გამო კი არ ხვდება, არამედ იმიტომ, რომ ის მისი ნაწილიც არის“. ვაჟა-ფშაველას პოეზიისათვის დამახასიათებელი ბუნების პანთეისტური აღქმა, ბორის პასტერნაკის მსგავსად, ნ. ზაბოლოცკისთვისაც ახლობელი იყო.

მოკლედ შევეხებით მარინა ცვეტაევას, როგორც მთარგმნელის ურთიერთობას ვაჟა-ფშაველას პოეზიასთან. რუსეთში დაბრუნების შემდეგ, 1940 წელს, როდესაც მას მძიმე პერიოდი დაუდგა — მეუღლე და ქალიშვილი შინსახკომის ჯურღმულებში მოხვდნენ და საკუთარი ნაწარმოებების ბეჭდვაზე ფიქრიც კი შეუძლებელი იყო, მისთვის შემოსავლის ერთადერთ წყაროდ თარგმანები იქცა. მათ შორის იყო ვაჟა-ფშაველას პოემები. კერძოდ, თარგმნილი აქვს „გოგოთურ და აფშინა“, „ეთერი“ და „დაჭრილი ვეფხი“. აღსანიშნავია, რომ მარინა ცვეტაევას თვითმკვლელობის შემდეგ, როცა აიკრძალა მისი შემოქმედება, ვაჟა-ფშაველას მისეული თარგმანები 1947 წელს მოსკოვში დაბეჭდილ ვაჟას კრებულში გამოქვეყნდა.

რამდენიმე სიტყვით შევეხებით კრებულში შესული თარგმანების შერჩევის პრინციპს, რომელსაც შემდგენელი ერთგულეზა.

ჩვენს ხელთ არსებული უამრავი მასალიდან კრებულში შეტანილია რუსული პოეზიის კლასიკოსებად მიჩნეული გამოჩენილი რუსი პოეტების თარგმანები. ერთადერთი გამონაკლისია აკაკი წერეთლის „გამზრდელის“ ბორის ბრიკის თარგმანი. წინამდებარე ნიგნში მისი დაბეჭდვა მიზანშეწონილად მიგვაჩნია იმიტომ, რომ ეს პოემა ქართულ ცნობიერებაში აფხაზთა მაღალი ზნეობის ასახვის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს.

კრებულის მოცულობის დაახლოებით ნახევარს ვაჟა-ფშაველას ლექსებისა და პოემების თარგმანები შეადგენენ, მათ შორის, პოემა „გოგოთურ და აფშინას“ ორი თარგმანია: ოსიპ მანდელშტამისა და მარინა ცვეტაევასი.

ვაჟა-ფშაველას პოეზიისადმი ასეთი გამორჩეული ყურადღება

გამონვეულია ბუნებისადმი პოეტის განსაკუთრებული დამოკიდებულებით, რაც საკმაოდ აქტუალურია დღევანდელი მსოფლიოსათვის და, გარდა ამისა, ამ პოეზიას ახასიათებს კავკასიელ ხალხთა სამყაროს, მათი საერთო ადათ-წესებისა და ზნეობრივი საყრდენების ღრმა წვდომა, ესოდენ საინტერესო ნებისმიერი ადამიანისათვის.

ნიგნში შესულ ნაწარმოებთა ქართული ტექსტები იბეჭდება შემდეგი გამოცემების მიხედვით:

შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1987

დავით გურამიშვილი. ქართული პოეზია. ტ. 4, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1975

ალექსანდრე ჭავჭავაძე. ქართული პოეზია. ტ. 6, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1975

გრიგოლ ორბელიანი. ქართული პოეზია. ტ. 6, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1975

ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ქართული პოეზია, ტ. 6. გამომცემლობა „ნაკადული“, 1975

ილია ჭავჭავაძე. ქართული პოეზია, ტ. 7, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1977

აკაკი წერეთელი, ქართული პოეზია, ტ. 8, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1978

ვაჟა-ფშაველა. ქართული პოეზია, ტ. 9, გამომცემლობა „ნაკადული“, 1977

ვაჟა-ფშაველას პოემა „დაჭრილი ვეფხი“ იბეჭდება გამოცემიდან: ვაჟა-ფშაველა: რჩეული, „სახელგამი“, 1952

შემდგენელი

შოთა რუსთაველი

(XII-XIII სს.)

„ვეფხისტყაოსანი“

ანდერძი ავთანდილისა როსტევან მეფის წინაშე, ოდეს გაიპარა

დაჯდა წერად ანდერძისად, საბრალოსა საუბრისად:

„ჰე მეფეო, გავიპარე ძებნად ჩემგან საძებრისად;
ვერ დავდგები შეუყრელად ჩემთა ცეცხლთა მომდებრისად;
შემინდევ და წამატანე მოწყალება ღმრთაებრისად.

„ვიცი, ბოლოდ არ დამიგმოზ ამა ჩემსა განზრახულსა.

კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა;
მე სიტყვასა ერთსა გკადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:
«სიცრუე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა».

„რათგან თავია სიცრუე ყოვლისა უბადობისა,

მე რად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?!
არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა!
მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწყობრთა წყობისა.

„წაგიკითხავს, სიყვარულსა მოციქულნი რაგვარ წერენ?

ვით იტყვიან, ვით აქებენ? ცან, ცნობანი მიაფერენ.
«სიყვარული აგვამალლებს», ვით ეჟვანნი, ამას ჟღერენ,
შენ არ ჯერ ხარ, უსწავლელნი კაცნი ვითმცა შევაჯერენ!

„ვინ დამბადა, შეძლებაცა მანვე მომცა ძლევად მტერთად;

ვინ რას ძალი უხილავი შემწნედ ყოვლთა მიწიერთად,
ვინ საზღვარსა დაუსაზღვრებს, ზის უკვდავი ღმერთი ღმერთად,
იგი გახდის წამის-ყოფით ერთსა ასად, ასსა ერთად.

ШОТА РУСТАВЕЛИ

(XII-XIII вв.)

Перевод Н. Заболоцкого

ИЗ ПОЭМЫ «ВИТЯЗЬ В ТИГРОВОЙ ШКУРЕ»

Завещание Автандила царю Ростевану

Витязь сел и, скорбный сердцем, так составил завещанье:
«Царь, к покинутому другу я спешу без колебанья.
Не могу его я бросить, он – души моей пыланье.
Будь ко мне добросердечен и прости мои деянья!

Не осудишь ты, я знаю, государь, мое решенье.
Мудрый друг не бросит друга, несмотря на все лишенья.
Вспомни, царь, Платон-философ нам оставил поученье:
«Ложь несет душе и телу бесконечные мученья».

Так как ложь – источник горя, то, покинув царский кров,
Ради страждущего друга ухожу я от пиров.
Для чего и мудрость людям, коль не чтить ее даров?
Званья мудрых приобщают нас к гармонии миров.

О любви ты, верно, помнишь, что апостолы гласили,
Как в кимвалы ей бряцали, как в писанье возносили?
«Возвышает человека лишь любовь!» – они твердили.
Прежде всех живущих в мире должен верить им не ты ли?

Тот, кто дал мне крепость тела и открыл мои зеницы,
Чьим могуществом незримым звери созданы и птицы,
Кто конечному созданию начертал его границы, –
Сто низводит к единице, сто творит из единицы.

„რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქნების.
მზისა შუქთა ვერ-მჭვრეტელი ია ხმების, ვარდი ჭკნების;
თვალთა ტურფა საჭვრეტელი უცხოოდ რადმე ეშვდინების;
მე ვით გავსძლო უმისობა, ან სიცოცხლე ვით მეთნების!

„რაზომცა სწყრები, შემინდე შეცვალ თქვენისა მცნებისა.
ძალი არ მქონდა ტყვე-ქმნილსა მე მაგისისა თნებისა;
ან წასვლა იყო წამალი ჩემთა სახმილთა გზნებისა,
სადა გინდ ვიყო, რა მგამა, ყოფამცა მქონდა ნებისა!

„არას გარგებს სიმძიმელი, უსარგებლო ცრემლთა დენა;
არ გარდავა გარდუვალად მომავალი საქმე ზენა;
ნესი არის მამაცისა მოჭირვება, ჭირთა თმენა,
არვის ძალ-უც ხორციელსა განგებისა გარდავლენა.

„რაცა ღმერთსა გაუგია თავსა ჩემსა გარდასავლად,
გარდამხდეს და შემოვიქცე, აღარ დამრჩეს გული ავლად;
თქვენვე გნახნე მხიარულნი დიდებით და დავლა-მრავლად;
მას არ ვარგო, დიდებად და კმარის ესე ჩემად დავლად.

„მეფეო, ესე თათბირი, მომკალ, ვინ დამინუნოსა!
მეფეო, ნუთუ წასლვამან თქვენ ჩემმან დაგაჭმუნოსა?
ვერ ვეცრუები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა,
პირის-პირ მარცხვენს, ორნივე მივალთ მას საუკუნოსა.

„არ-დავინყება მოყვრისა აროდეს გვიზამს ზიანსა;
ვჰგომოზ კაცსა აუგიანსა, ცრუსა და ღალატისა!
ვერ ვეცრუები, ვერ ვუზამ მას ხელმწიფესა მზიანსა.
რა უარეა მამაცსა სულ-დიდსა, წასლვა-გვიანსა!

„რა უარეა მამაცსა ომშიგან პირის მხმეჭელსა,
შემდრკალსა, შემინებულსა და სიკვდილისა მეჭველსა!
კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა ქსლისა მბეჭველსა?
სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა!

То, что Богу не угодно, – не случится на земле.
Вянут роза и фиалка, коль останутся во мгле.
Всякий взор к добру стремится, нет достоинства во зле.
Как могу я жить без друга с тяжелой думой на челе!

Как бы не был ты разгневан, не лишай меня прощенья:
Я не в силах был исполнить твоего предназначенья.
Мне отъезд послужит средством от тоски и огорченья.
Пусть я буду жить в пустыне, лишь бы жить без принужденья.

Не найдешь ты утешенья, слезы горя проливая.
Ничего не в силах сделать против воли божества я.
Муж обязан быть вынослив, в тяжких бедах пребывая.
От судьбы уйти не может ни одна душа живая.

Что Творец мне предназначил, то и сбудется сполна.
Коль вернусь назад, то в сердце потушу я пламена,
Встречусь радостно с тобою, как в былые времена...
Каково служенье дружбе, такова и мне цена.

Царь, коль кто меня осудит, осуди и ты всецело!
Неужели царским сердцем скорбь разлуки овладела?
Обмануть я и покинуть не способен Таризла,
Он в лицо меня за гробом осрамит за это смело.

О друзьях иметь заботу никогда не вредно людям!
Презирая лицемеров, мы лжецов сурово судим.
Как же мог я, царь великий, стать предательства орудьем?
Хорошо ли, коль на помощь мы спешить к друзьям не будем?

Есть ли кто презренней труса, удрученного борьбой,
Кто теряется и медлит, смерть увидев пред собой?
Чем он лучше слабой пряжи, этот воин удалой?
Лучше нам гордиться славой, чем добычею иной.

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვინრო, ვერცა კლოდვანი,
მისგან ყოველი გასწორდეს, სუსტი და ძალ-გულოვანი;
ბოლოს შეყარნეს მინამან ერთგან მოყმე და მსცოვანი.
სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი!

„მერმე ვიშიშვი, მეფეო, თქვენად კადრებად ამისად:
სცთების და სცთების, სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად;
მოვა შემყრელი ყოველთა ერთგან დღისა და ღამისად,
თუ ვერა გნახე ცოცხალმან, სიცოცხლე გქონდეს ჟამისად.

„თუ საწუთრომან დამამხოს, ყოველთა დამამხობელმან,
ღარიბი მოვკვდე ღარიბად, ვერ დამიტიროს მშობელმან,
ველარ შემსუდრონ დაზრდილთა და ვერცა მისანდობელმან, —
მუნ შემინყალოს თქვენმანვე გულმან მოწყალე-მლმობელმან.

„მაქვს საქონელი ურიცხვი, ვერვისგან ანანონები,
მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ათავისუფლე მონები,
შენ დაამდიდრე ყოველი, ობოლი, არას მქონები:
მიღვნიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები.

„რაცა თქვენთვის არ ვარგიყოს საჭურჭლესა დასადებლად,
მიეც ზოგი ხანაგათა, ზოგი ხიდთა ასაგებლად;
ნურა ნუ გშურს საქონელი ჩემი ჩემთვის წასაგებლად!
შენგან კიდე არვინ მივის ცეცხლთა ცხელთა დამავსებლად.

„ამას იქით ჩემგან ჩემი ამბავიცა არ გეცნევის,
ამად გვედრებ სულსა ჩემსა, წიგნი გკადრებს, არ გეთნევის,
არას არგებს, ეშმაკისა საქმეთაგან დაეძლევის,
შემინდეუ და შემივედრე, მკვდარსა რალა გარდმეხდევის!

„გვედრებ, მეფეო, შერმადინს, მონასა ჩემსა რჩეულსა, —
ნაკად აქვს ჭირი სამისოდ ამ წელიწადსა წლეულსა, —
ნუგეშინის-ეც წყალობით, ჩემგან წყალობა-ჩვეულსა,
ნუ დაადინებ თვალთაგან ცრემლსა, სისხლითა ფრქვეულსა.

Смерть сквозь горы и ущелья прилетит в одно мгновение,
Храбрецов она и трусов – всех возьмет без промедленья.
И детей и престарелых ожидает погребенье.
Лучше славная кончина, чем постыдное спасенье!

Царь! Осмелюсь я напомнить: ничего не понимает
Тот, кто смерти ежедневно для себя не ожидает.
Ведь приходит днем и ночью та, что нас соединяет!
Не вернусь, так, значит, сердце снова боль претерпевает.

Если ж рок меня захочет погубить в чужой стране, –
Странник, я умру в дороге, сам с собой наедине.
Не сошьют друзья мне саван, не схоронят в тишине.
И тогда не злобный сердцем, вспомни, царь мой, обо мне!

Многочисленным богатством я владел тебе в угоду.
Ты раздай богатство бедным, возврати рабам свободу.
Надели сирот несчастных, обреченных на невзгоду, –
Пусть я буду и по смерти дорог нашему народу.

Коль не все мои богатства пожелаешь взять в казну ты,
Пусть на них мосты построят и сиротские приюты.
Раздавай мои именья, не колеблясь ни минуты,
Ибо только ты сумеешь погасить мой пламень лютой.

От меня, владыка, больше не получишь ты вестей.
Поручил тебе я душу доброй волею своей.
Сатанинские затеи не пойдут на пользу ей.
Опочившего прости ты и слезу о нем пролей!

И еще, о царь могучий, я молю за Шермадина.
Ныне, горечью объятый, он лишился господина.
Обласкай его, как раньше я ласкал престолоюдина,
Пусть не точит слез кровавых у порога властелина!

„გასრულდა ჩემი ანდერძი, ჩემგან ნაწერი ხელითა.
აჰა, გამზრდელი, მოგშორდი, ნავე გულითა ხელითა.
ნუ სჭმუნავთ ჩემთვის მეფენი, ნუ ხართ მოსილნი ბნელითა,
სუფევითმცა ხართ თავითა, მტერთაგან საკრძალველითა!“

მისცა ანდერძი შერმადინს, რა გაათავა წერითა,
უთხრა: „ჰკადრეო მეფესა საქმითა მეცნიერითა,
შენ დაგამეტებს ვერავინ მსახურებითა ვერითა“.
მოეხვია და ატირდა ცრემლითა სისხლთა ფერითა.

Написавший завещанье, я его теперь кончаю.
Царь, отец и воспитатель! Вновь тебя я покидаю!
Я тебе желаю счастья! Я в тоске изнемогаю!
Не давай врагам отчизны угрожать родному краю!»

Кончил он и Шермадину завещание вручил:
«Доложить царю об этом у тебя довольно сил,
Ведь никто служить не может так, как ты мне послужил!»
И, обняв слугу, заплакал изнемогший Автандил.

დავით გურამიშვილი

(1705-1792)

დავითიანი

ამ წიგნთა გამლექსავის გვარისა და სახელის გამოცხადება

დავითიანი ვსთქვი დავით გურამისშვილმან გვარადო,
ხილად ვსთქვი სიტყვა ღვთისა და ძე კაცთა ნორჩის მგვანადო;
ცხოვრების წყაროს უხსენე ხე ცხოვრებისა ღარადო,
ამად ვსთქვი ჯვარზედ ვნებული ცრემლნი იდინოთ ღვარადო.

ვენახის ღვინო დაძვირდა, ქართლს დაემტერა რა ქარი,
ვიმცვრივე ქალას ბაბილო ნაქაჯი და ნაჭაჭარი;
მოსახსენებლად ჩემდა ყრმათ უმზადე ტკბილი მაჭარი,
ავს სარგებელსა არა იქს ამ უსასყიდლოს ვაჭარი.

ამისთვის მე არ შევსძეძვე, რაც დავრგე იგავთ ხე ველად,
უფრო ადვილად აღვლიან ზედ ყრმანი დასარხეველად.
სასმელად უძღვენ თერმონი, არ ცუდად დასანთხეველად,
ყრმათ შევავედრე ეს წიგნი, არ შექნან დასახეველად.

ოდესაც ბრძენმან რიტორმან შოთამ რგო იგავთ ხეო და,
ფესვ ღრმა-ჰყო, შრტონი უჩინა, ზედ ხილი მოიწეოდა.
ორგზითვე ნაყოფს მისცემდა, ვისგანაც მოირხეოდა,
ლექსი რუსთველისებრ ნათქვამი მე სხვისა ვერ ვნახეო და.

ვით მხედარს — ყრმისა მცირისა წკეპლასა ზედან ჯდომანი
მიემზგავსების ცხენოსანს ჯოხით რბენა და ხლდომანი,
ეგრეთვე შოთა რუსთველსა ეს ჩემი ლექსთ მიხდომანი,
ცუდად მომიხდა გვაჯითა ბაძით უმზგავსო ნდომანი.

მე ყრმათა მზგავსად მომიხდა ნამცვრევთ ნალკოტთა მცვრევანი,
ბზაკალითა და წინკიტით მონადირეთში რევანი;

ДАВИД ГУРАМИШВИЛИ

(1705-1792)

Перевод Н. Заболоцкого

ИЗ «ДАВИТИАНИ»

Из «Вступления»

*Имя и прозвище того,
Кто написал эту книгу*

Написал «Давитиани» я, Давид Гурамишвили,
Рек божественное слово – сладкий плод моих усилий.
Ток живой по древу жизни устремил я в изобилье,
Говорил о муках крестных, чтобы люди слезы лили.

В Картли добрых вин не стало, в том повинны войны с Чари.
Диких ягод винограда я промыслил для маджари.
Чтоб меня вы помянули, приношу вино я в чаре.
Люди, нет для вас худого в бескорыстном этом даре.

Не взрастил я терн колючий вокруг деревьев этих строк.
Я хочу, чтоб каждый отрок их плода отведать мог.
Не разлейте ж мой напиток, он пойдет вам, дети, впрок.
Берегите эту книгу, чтоб служила долгий срок.

В дни былые ритор Шота, муж, искусный в этом деле,
Вывел древо стихотворства, несравнимое доселе.
Взрыли корни глубь земную, на ветвях плоды созрели.
Много знал я стихотворцев, – нет подобных Руставели!

Как юнец, который лихо мчит на палочке верхом,
Сходен резвыми прыжками с настоящим ездоком, –
Так и стих мой бедный сходен с Руставелевым стихом.
Подражать ему пытаюсь, получил я поделом.

Мне достался после Шота сад обобранный, пустынный.
Как ребенок, между ловчих я толкался с хворостиной.

ვერც ხილი ვჰპოვე, ნადირთაც ძალა არ მაქვნდა რევანი,
ვა შემრჩა ცუდსა მეთევზეს უბრალოდ წყალთა მღვრევანი.

მე რუსთველსა ლექსს არ უდრი, ვით მარგალიტს — ჩალის ძირსა;
მაგრამ მიმროთიც კეკლუცნი ტურფად მოიკაზმენ პირსა;
ოდეს მაშვრალს მოსწყურდების, მაშინ წყალი ღვინოდ ღირსა,
დრო მოვა რომ გატკბილდების, ხილად სჭამენ პანტის ჩირსა.

ცხენი მარტო მორბენალი მუხლ მოკლედიც გამალდების,
სად მაღალი არცად იყოს, მუნ დაბალი გამალდების.
თვალად ნასსა ალამაზებს, ვის ლამაზი არ ახლდების,
ამ წიგნს წიგნად მოიხმარებს, ვინც სხვა წიგნსა ვერ მიხვდების.

მე სანუთრომ ბერწოვნება მომახვედრა თავში კობლად:
ქე არ მომცა, არც ასული, შემქმნა სახლ-კარ დასამხოზლად.
ამ ლექსს თავი მოუყარე, საცა მეთქვა თვითო ობლად,
აგების რომ ბრძანოს ვინმე სიტყვა ჩემთვის შესანდობლად.

მე უშვილომ ეს ობოლი მძლივ გავზარდე დიდის ჭირით:
რაც ვიცოდი საცოდნელი, მას ვასწავლე სიბრძნე-მცირით.
მოვკვდი, დამრჩა უნათლავი, ვერ შევიძელ მე სიმწირით,
ვინც მონათლავს, მე მას ვლოცავ ცოდვილისა ჩემის პირით.

ბრძენსა კაცსა ვეხვეწები, ეს ობოლი მამინათლოს;
თუ რამ იყოს სხვის სჯულისა, მომიქციოს, გამიქართლოს,
ან თუ იყოს მატყუარა, ეცადოს, რომ განმიმართლოს,
სხვასი ნურას მოინდობებს მაზედ მეტსა უსამართლოს.

ამად ვიხოტბე, შევკრიბე ცრუის სანუთროს ყბედობა,
მე ქე არ დამრჩა ბედკრულსა, ეს არის ჩემი ბედობა.
ყრმაო, შენ ძმობას გენუკვი, ასულო, მიყავ შენ დობა,
ვინც ნაიკითხოთ ეს წიგნი, მიბრძანეთ ცოდვილს შენდობა.

ღმერთმან თქვენ, ძმანო ცოცხალნო, გიხსნასთ ყოვლისა ჭირითა!
გარდაგიქციოსთ სიცილად, რასაც რომ ღმერთს შესტირითა;

Не нашел плодов я в поле, не разжился я дичиной.
Зря рыбак нерасторопный, замутил я воду тиной.

Стих жемчужный Руставели не сравнить с моей трухою.
Но кокетки могут ловко приукраситься сурьюмою.
И вода вином прекрасным людям кажется порою.
В час нужды лесная груша служит пищей неплохою.

Там, где нет коней исправных, всякой лошади почет.
Там, где нет высоких ростом, недомерок – не урод.
Нет красотки – и дурнушка за красивую сойдет.
Тот, кто книг других не знает, и мою авось прочтет.

Бренный мир, как палкой по лбу, оглушил меня безвинно:
Сгину я – и дом мой сгинет, ибо не дал мне Бог сына.
И собрал свои стихи я и связал их воедино,
Чтоб меня вы помянули добрым словом в день помина.

Я взрастил с трудом великим эту книгу-сироту,
Воспитал ее усердно, дал ей званья полноту,
Но оставил некрещеной, ибо впал я в нищету.
Кто дарует ей крещение, тех молитвою почту.

Мужа мудрого молю я о мирском ее крещенье:
Утверди ее, грузинку, в нашем правом разуменье,
Если в чем солжет неволью, сбереги от заблуждений.
Пусть чурается враждебных и греховных помышлений!

Вот зачем я, стих слагая, слушал мира небылицы.
Не дала судьба мне сына, обделила несчастливца.
Будь же, юноша, мне братом! Будь сestroю мне, девица!
Обо мне, читая книгу, не забудьте помолиться.

Вас, мои живые братья, да хранит великий Бог!
Пусть веселье сменит стоны ваших жалоб и тревог.

თქვენ მე ცოდვილს მკვდარს მიბრძანეთ ცხოვნება კაის პირითა,
აგების ღმერთმან დამიხსნას ჯოჯოხეთისა მწვირითა.

რაც დამრჩა, ვერ ვსთქვი, მეწადა მეთქვა გრძლად, თავი მეცადა.
ვერა ვსთქვი, მოცლას უცდიდი, ნეტამცა არა მეცადა!
მესწრაფა სევდის ლახვარი, საკვდავად გულსა მეცა და,
ან ამას ვლონობ, არ ვიცი, ქვესკნად წავალ თუ მე ცადა!

ამისთვისა ვარ მოწყენით, ვსტირი და არ მემღერების,
პირს შემდეგი არს სიკვდილი, არავის დაეფერების;
არც ხვენით, არცა ქრთამითა, არც ხრმლითა მოიგერების,
მაშინვე ქვეშ ამოიდებს, ვისაც რომ დაეძგერების.

მამაო, თავსა მფარავი დაგედგა კარგი კარავი,
განიარი და მაღალი ხელთაგან მიუკარავი,
შიგ ვიყავ, სადღაც გამაგდე, პალური ამამკარ ავი,
მით ცრემლი ჩემი ზღვად გახდა თვალთაგან ნანანკარავი!

ფუ, შენ, ცრუო სანუთროვო, რად არ მძულდი, რად მიყვარდი?!
შენ ყოფილხარ მწარე, შხნაკვი, მე მეგონე ტკბილი ყანდი.
აქ საკვდავად რად მოგყვანდი, თუ მუნ ცოცხალს ნამიყვანდი?
რატომ აგრე უწყალო ხარ, სასიკვდილოოდ არ შაგწყალდი?!

პაპის პაპა, ბებიანი, მამის მამა, დედის დედა,
მამა, დედა, ძმანი, დანი, ცოლი, შვილნი, ზედი-ზედა
ღმერთმან ყველა მას უცხოვნოს, თვით აშოროს მას წარწყმენდა,
ვინც ეს წიგნი განანგიგნა კითხვად შესაქცევლად ჩვენდა!

Помолитесь, чтоб Создатель взял меня к себе в чертог,
Чтобы адского мученья избежать я, грешный, мог!

Недосказанное ныне не успел сказать я связно.
Все свободной ждал минуты, ах, зачем я ждал напрасно!
Копья скорби грудь пронзили, сердце сделалось безгласно.
Рай ли ждет меня господень или ад грозит всечасно?

Потому в тоске я плачу и не в силах больше петь.
В изголовье встала злая, несговорчивая смерть.
Ни мольба, ни меч, ни подкуп смерть не могут одолеть.
Лишь набросится – любого постарается стереть.

Отче мой шатер чудесный в Картли ты воздвиг над нами, –
Был высок он и просторен, осененный облаками.
Жил я в нем и вдруг оттуда выгнал ты меня пинками.
Море слез с тех пор я пролил, размышляя над грехами.

О прекрасный мир! За что же возлюбил я образ твой?
Почитал тебя я сладким – ты же горький и дрянной.
Ты зачем меня на веки из земли увел родной?
Отчего ты, беспощадный, надругался надо мной?

Прадед деда и прабабка! Дед и бабка! В свой черед –
Мать, отец, сестрицы, братья, и жена, и весь мой род, –
Мир вам в царствии небесном! Да избегнет ада тот,
Кто составил эту книгу, чтоб читал ее народ!

წიგნი ესე მხიარული ზაფხული

**რუსულად ამის ხმის სიმღერას ეწოდების „ვესელა ვესნა“,
თქმული მისივე, დავით გურამიშვილის.**

ერთს ქალს რუსული „ვესელა ვესნა“
ჩემთვის სახმილად ჩამოეკვესნა.
იმით ჩემი გული,
იქმნა დადაგული,
მედების ალი!

ვინვი, ვიდაგვი მწარედ სანყალი;
არავინა მყავს, დამასხას წყალი.
ღმერთო, გეაჯები,
წყლით სავსე გეჯები
შენ მომაშველე!

უცებით ბრმასა მიხილე თვალი,
შენ მაცნობე მე გზა და კვალი:
მომეც მე შეტყობა,
კარგ-სიტყვით შეწყობა
შემაძლებინე!

**ზამთრის ღამარცხება და ზაფხულის გამარჯვება
და მწყემსთ პირობის დება**

ზამთარს ნაუხდა ან ჭირნახული;
ზურმუხტის ტახტზედ დაჯდა ზაფხული.
შემოკრბენ ყოველნი
მუნ სულნი ცხოველნი
და მიულოცეს.

ИЗ ПОЭМЫ «ВЕСЕЛАЯ ВЕСНА»

Перевод Н. Заболоцкого

На мотив русской песни «Веселая весна»

Одна красotka, встретившись со мною,
Зажгла меня «Веселою весною».
Российской песни сила
Мне сердце опалила
Томительным огнем!

С тех пор горю я, и никто на свете
Омыть водой не хочет раны эти.
О Боже, для защиты
Меха с водой пошли ты
Страдальцу твоему!

Дай мне прозреть, незрячему невежде,
Чтоб шел я в путь, узнав дорогу прежде.
Пошли мне вдохновенье,
Чтоб я свое творенье
Исправно завершил!

ПОРАЖЕНИЕ ЗИМЫ, ПОБЕДА ВЕСНЫ, ОБЕТЫ ПАСТУХОВ

Погибло все, чем рать Зимы владела,
На изумрудный трон Весна воссела,
И все живые твари
Слетелись к ней по паре,
Приветствуя Весну.

გაცვდა, გაძველდა ცივი ზამთარი,
შემოეცარცვა ტანთა საფარი.
ზაფხული განახლდა.
საცმელი თან ახლდა
ფერად-ფერადი.

ზამთრით გაცრცვილნი, შიშველ-ტიტველნი
ახლით დამოსა, გახადა ძველნი.
მისცა მან ბრძანება,
დასრთო სვლად მან ნება
პატიმრად მყოფთა.

ტანთა ჩანაცვა მწვანე კაბანი,
არ აქვთ სიცივით თრთოლა-ზაბანი.
თბილნი ქარნი ჰბერვენ,
ხმით მფრინველნი მღერენ,
განაქვთ ჭიკჭიკი.

ამბობს ტორუა, გალობს ბულბული,
ტკბილად მოსძახის ოფოფს გუგული;
შაშვი ამბობს ზილსა,
მსმენი იკრთობს ძილსა,
დვრინავს ქედანი.

სხვანი მფრინველნი ამბობენ ბანსა;
ქვემძრომთ ხმა ესმით, სახლს ხდიან ბანსა:
ჩაყრილნი ხაროდა
ზე გასახაროდა
ამოძვრენ ველად.

მზგავსად-მზგავსადმან იპოვა ტოლი,
ყველამ დანერბა თავისი ცოლი.
გამოვიდა დოლი,
გაიზარდა მოლი,
ხეთა ფოთოლი.

Теперь Зима была не та, что прежде:
Пришлось бежать ей в сношенной одежде.

Весна ж повеселела
И пестрые надела
Обновы на себя.

И каждое растеньице нагое
Она одела собственной рукою,
И по ее указу
На волю вышли сразу
Все узники Зимы.

Все что зимой от холода дрожало,
Зеленое надело покрывало,
И теплый ветер дует,
И хоры птиц ликують
Щебечут и поют.

И жаворонок свищет на опушке,
Удоду вторят возгласы кукушки.
И голуби рокочут,
И спать никто не хочет,
Заслышав соловья.

Повсюду звуки песенок знакомых,
И слышен уху шорох насекомых:
Они из темных норок,
Ликуя, на пригорок
Ползут из-под земли.

И все, что было на земле мужского,
Соединилось с самочками снова.
И хлеб взошел и травы
Пробились, и дубравы
Листвой покрылись вновь.

მხიარულს ზაფხულს მოყავს ყვაველი;
მონყენილს ზამთარს თან გაყვა თრთვილი.
ან მწყემსნი ხარობენ,
ვინ ვისა ყვარობენ,
პირობას სდებენ:

„ვინ ვის გვინდოდეს, ერთად ვაძოოთ;
საერთო იყოს, ვინც რამე ვპოოთ“.
სამთ ქალთ სიხარულით
ცხვარნი სიარულით
წანასხეს ჭალად.

მირეკეს ჩიგვთან სად ვარდის ფერად
ყვაველი ნახეს, მუნ დასხდენ მღერად.
იმღეროდენ ტკბილად,
კარგ-ხმა-განყობილად
შაექცეოდენ.

ყვაველთ გაჰქონდა გაშლილს ბიბინი;
დაგლიჯეს, დაწნეს მისი გვირგვინი.
რაც ქალი იქ იყო,
ყველამ თვითო იწყო
თავისათვისა.

მარტოს ვერ სწნევდა თეთრს ვარდიანსა,
წავიდა ჭალას შორს, ბარდიანსა,
ყვაველთა საძებრად,
კარგისა საკრეფლად
თავის კონისთვის.

მოესმა შორით ნესტვთა ხმობანი
ეგონა ქალთა თამაშობანი.
სითაც ესმა სტვენა,
მიყვა იქითკენა
ყვაველთ კრეფასა.

Ушла Зима с холодными снегами,
Пришла Весна с весенними цветами.
Людей влечет к друг к дружке,
И юные пастушки
Толкуют пастухам:

– Кому кто люб, пускай пастушат вместе,
Коль что найдут, разделят пусть по чести.–
Три девушки-смуглянки
Однажды на полянку
Пошли пасти овец.

К кустам они свое пригнали стадо.
И сердце каждой солнцу было радо.
На луг они присели
И песенку запели,
Ликуя и шутя.

Вокруг цветы пестрели на поляне
И шелестели в солнечном сиянье,
И каждая девица,
Желая веселиться,
Сплела себе венок.

И лишь одна пастушка унывала,
Ей белых роз сегодня не хватало, –
Она в кустах далеко
Блуждала одиноко,
Чтобы собрать букет.

И вдруг раздался дальний звук свирели.
«Не девушки ли это засвистели?» –
Подумалось пастушке.
И тотчас по опушке
Пошла она на звук.

აღმართი ავლო, რა გარდიხედა,
მუნ მწყემსი დახვდა და წყალი სჩქერდა.
შეშინდა, შაჰყვირა,
გაქცევა აპირა,
ველარ გაბედა.

მალ-მალ შაჰყვირა: ვამე, ვამეო!
რა დღე მექნების, ან რა ღამეო!
მას წყემსს გაუკვირდა,
თქვა: „რა გაუჭირდა?“,
სწრაფ გამოიქცა.

მივიდა, ჰკითხა: „ვინ ხარ, რა მოხდა?
რამ შეგაყვირა; წინ რა შემოგხვდა?“
ხელი ხელს მოჰკიდა,
თვალთ ცრემლი მოსწმინდა,
სცა ნუგეშინი.

ქალმან რა ნახა იმ წყემსის პირი,
სულ დაავიწყდა, რაც სჭირდა ჭირი;
მწყემსი შეუყვარდა,
ფერხთ ქვეშ შეუვარდა,
შესცინა პირსა.

ქალმან მიუთხრა წყემსს: „საყვარელო,
დღეს ჩემო მცველო და დამფარველო!
მეც სიტყვის დასტური;
რაც ვსთქვა, მიგდე ყური,
მისმინე თქმული.

ეს კონა წნული იყოს შენია,
მე ვარდი შემქენ, იყავ შენ ია;
გაშინჯე, შენც ნახე
ჩემის პირის სახე;
თუ გონდეს, მითნიე!“

Взошла на горку, видит: возле речки
Стоит пастух и вокруг него овечки.

Пастушка оробела,
Бежать назад хотела,
Да не хватило сил.

– Ай-ай! – она вскричала. – Как мне тяжело!
Что ждет меня! Пропала я, бедняжка! –

Пастух перепугался:
«Чей это крик раздался?» –
И к деве подбежал.

Спросил он деву: – Что с тобой случилось?
Зачем кричишь? Чего ты утрашилась? –

И руку к ней простер он,
И слезы ей отер он
И начал утешать.

Понравился пастушке он, и вскоре
Красавица свое забыла горе,

К ногам его несмело
С улыбкою присела
И молвила ему:

– Любимый мой, теперь ты мой спаситель,
Защитник мой, заступник и хранитель!

Склонись к моим признаньям,
Послушай со вниманьем,
Что я тебе скажу.

Я для тебя цветов не пожалею,
Коль ты готов меня назвать своею.

На очи и ланиты
Мои, молю, взгляни ты,
Понравлюсь – не скрывай

მწყემსმა ქალს უთხრა: „ნუ ასჩქარდები,
ჯერ შენვე გაქვნიდეს შენი ვარდები;
ცოტა მოიცადე,
საქმე გამოსცადე,
შეიტყვევ მართლა.

ჯერ დაივიწყე კენესა და ვიში,
თქმულა: «სიყვარულს შეიქსო შიში»;
ხარ გულით შემკრთალი,
არ ვიცი მართალი,
გიყვარვარ, თუ არ!

ცოტას ხანს საქმეს დაუგდოთ ყური:
ღვთიური არის, თუ ეშმაკური;
დღეს შევიყარენით —
რად შევიყვარენით,
ვსცნათ ერთმანეთი.

თუმცა მთნავს, მსურის შენთან დაწოლა,
მაგრამ შიშითა გულში მაქვს ძრწოლა.
ვინც რომ დაგვინახავს,
დაგვგმობს, დაგვიძრახავს
უნესურს საქმეს“.

ქალმან მიუთხრა: „რამ შეგაშინა?
ჩვენ ორთ ხშირს ტყეში გვიყურებს ვინა?!“
მწყემსმა რა ისმინა,
გულით გაიცინა
ამ სიტყვაზედა.

ქალმან მწყემსს ჰკითხა: „გასაცინარი
ჩემგნით რა გესმა? მითხარ, ვინ არი
აქ ჩვენი მნახავი,
რომ იქნას მძრახავი?
ვისგან გეშინის?“

Сказал пастух: – Не надо торопиться,
Тебе самой букет твой пригодится,
Приди в себя сначала
И в том, что мне сказала,
Отдай себе отчет.

Ты не дрожи, припомни изречение:
«Рождает страх любовное влеченье».
Испугана чрезмерно,
Не знаю я наверно –
Ты любишь или нет...

Когда свою осилишь ты тревогу,
Увидим мы – лукавому иль Богу
Угодно это дело
И отчего велела
Судьба нам здесь сойтись.

Мне нравишься ты, дева, и, не скрою,
Немедленно возлег бы я с тобою,
Но сердце замирает –
А если кто узнает?
Осудят нас с тобой!

– Ну что боишься? – девушка сказала. –
Кто нас увидит в чаще буревала? –
Услышал это слово
И усмехнулся снова
В душе своей пастух.

А девушка твердит ему со смехом:
– Кто помешает нашим здесь утехам?
Никто нас не увидит,
Никто нас не обидит, –
Чего ж боишься ты?

მწყემსმა ქალს უთხრა: „თუ შენ მომისმენ,
სანამ ვიტყოდე ჩემს თქმულს, მოითმენ,
ვისიცა მაქვს რიდი,
ან მე შიში დიდი,
გეტყვი ყველასა.

შენ ყური უგდე ჩემს ლაპარაკსა,
მე მართალს გეტყვი, არ თუ არაკსა:
ყოველს ხორციელსა
ვერ ნახავ ტიელსა,
არ ყვანდეს ტოლი.

ვინც უნდა ნახოს ლოგინზედ მწოლი,
არვინ დასძრახავს, გვერთ უწვეს ცოლი.
აქვთ უშიშრად ძილი,
შეყოფა მათ ტკბილი
სჯულიერებით.

ქმარნი და ცოლნი შეყვარებულნი
გულით არიან გახარებულნი,
თავის სახლ-კარადა
სხედან ამკარადა,
არ დამალულად.

შესაქცეველად დადიან ბალად;
უშიშრად, ურცხვად ხუმრობენ ლალად
ხელი-ხელთ კიდებით,
თამაშით, ჭიდებით
ხეთ ქვეშ მწვანეზე.

უშჯულოებით შეყვარებულნი
ტყეში დადიან შეპარებულნი;
ჯაგებში ძვრებიან,
ავ საქმეს შვრებიან,
აქვთ დიდი შიში.

Пастух ответил: – Если ты готова,
Красавица, мое послушать слово,
Во всем тебе признаюсь,
Чего я опасуюсь,
Кого я так боюсь.

Лукавить я с тобою не намерен,
Простой рассказ мой будет достоверен.
Известно всем, что твари
Живут друг с другом в паре,
Иных на свете нет.

За то, что муж с женою спят в постели,
Их не осудят даже пустомели.
Без страха, без опаски
Друг другу дарят ласки,
Счастливые, они.

Мужья и жены, верные супруги,
И день и ночь нуждаются друг в друге.
Они, мы знаем, вместе
В любом гуляют месте,
Не сторонясь людей.

Иные в сад идут для развлечения,
Играют, шутят, полны увлечения,
Друг дружку обнимают.
Друг дружку в бок толкают,
Нимало не стыдятся.

Но кто любви без брака предается,
Тот, словно вор, со страхом в лес крадется
И в зарослях из терна
Дела свои проворно
С подругою творит.

საქმის შიში მაქვს ოთხის-ხუთისა,
ჩხიკვ-შაშვ-ეკლისა, კაცისა, ღვთისა.
ამათ შეაშინეს,
კიდევ შეარცხვინეს
დედ-მამა ჩემი.

რაც მათ უნდოდათ, ვერც ის ქნეს კარგა,
მრავალი ქრთამიც მათ დაეკარგა;
რაც მათ მათეპარათ,
არც ის დაეფარათ,
გამოუმჟღავნდათ“.

ქალმან მწყემსს უთხრა: „წვრილად მითხარო,
ეგ როგორ ქმნილა, ან შენ ვინ ხარო?
შენ შემატყობინე,
მე გამაცნობინე
შენი თავიო.

მწყემსისაგან თავისის მამისა და დედის ამბავის თქმა და თავისის სახელის გამოცხადება

იყვნენ ერთს დაბას მოსახლე ორნი,
გლეხნი, სიმდიდრით, საქონლით სწორნი.
ორნივე ჭკვიანი,
მართალნი, ღვთიანი,
კაცნი კეთილნი.

ორთავ სამძახლოდ ეჭირათ თვალი,
მაგრამ არც ერთსა არ ყვანდათ ქალი.
სურდათ მათ მოყვრობა,
არ ავად მოჰყრობა
ერთმანეთისა.

Пяти помех страшуся я от века:
Боюсь я сойки, Бога, человека,
Дрозда, шипов растений,
Виновных в посрамленье
Родителей моих.

Родители и страсть не утолили
И потеряли то, что подарили.
Виновные в покраже,
Украденного даже
Не в силах были скрыть.

– Открой же мне, – воскликнула девица, –
Как приключилась эта небылица?
Со мною побеседуй
И о себе поведай,
Чтоб знала я тебя.

РАССКАЗ ПАСТУХА О ТОМ, ЧТО ПРИКЛЮЧИЛОСЬ С ЕГО РОДИТЕЛЯМИ

Два жителя в одном селенье жили,
Достатки их равны друг другу были.
Как говорит преданье,
Они в крестьянском званье
Хранили добрый нрав.

Желая меж собою породниться,
Они родства не знали как добиться:
Хоть оба и хотели,
Но дочки не имели
Ни тот и ни другой.

ყვანდათ ორთავე საცოლოდ ძენი,
მომზადებულნი, ჭკვიანი, ბრძენი,
მამათა მორჩილნი,
დედათა — ვით ჩჩვილნი,
ღვთის მორწმუნენი.

ამათ მოუხდათ ერთს დღეს ქორწილნი,
ორთავ მიეცათ ერთს ღამეს შვილნი:
ერთს ვაჟი, ყრმა ნული,
მეორეს ასული
ღმერთმან უბოძათ.

მათ ქნეს პირობა, ვთხოვით ღმერთსა,
თუ დაიზარდნენ, ვრთოთ ერთმანეთსა.
უფალმან ინება
მათ ლოცვის სმინება,
დაზარდა დიდნი.

იყვნენ ქალ-ყრმანი სახით შვენიერ,
მშვიდ, მდაბალ, კეთილ, გულით მეცნიერ,
ერთისა ხნისანი,
თექვსმეტის წლისანი,
ერთად შეზრდილნი.

რა ბიჭს დაუნყო გულისთქმამ ბრძოლა
მაინადინა გოგოსთან წოლა.
გოგომ თქვა უარი!
უთხრა თუ: „ნუ არი
ჯერ შენსა გულსა.

ჯვარ-დაუნერლად ეგე საქნელი
ნუ გჩანს ადვილად, ცოდვა არს ძნელი.
ღმერთსა ეწყინება
სანოლთ შეგინება
უშჯულოებით.

Но каждый, как пристало семьянину,
По взрослому имел в семействе сыну.
Родителям до гроба
Покорны были оба
Красавцы сыновья.

В один и тот же день они женились,
И у обоих дети появились:
Один родил сыночка,
А у другого дочка
Родилась в тот же день.

Молиться стали матери с отцами,
Чтоб поженились дети их с годами.
Мольбы святые эти
Услышал Бог, и дети
С годами подросли.

И юноша и девушка-красотка
Росли друг с другом радостно и кротко,
Чтоб встать пред аналоем...
И минуло обоим
Им по шестнадцать лет.

Почувствовав влечение к невесте,
Стал юноша склонять ее, чтоб вместе
Возлечь им, но девица,
Не смея согласиться,
Ответила ему:

– Не следует до нашего венчанья
Решаться на греховные деянья.
Увы, не дай нам Боже,
Чтоб осквернили ложе
До брака мы с тобой!

ან რომ დამინვე და მუცლად ვილო,
ქვეყნად როგორღა ხმა ამოვილო?
თუმცა ვარ საცოლო,
შვილი რომ მაყოლო,
მერმე რაღა ვქნა?!

ჩვენ დაგვარქმევენ ბოზთ, მეძავს, მრუშებს,
და ჩვენს შვილებსა ნაბიჭვრებს, ბუშებს;
სახელი გატყდების,
ქვეყანა ასტყდების
ჩვენს საძრახავათ.

იტყვიან, რასთვის არ იქორწინეს
და წარიმძღვარეს მათ წინაწინ ეს;
საქმე ქნეს ურცხვადა,
გვირგვინთ უკუროთხადა
შვილი იყოლეს.

თუ ვისმე ვეტყვი მე სიტყვებს მკვახებს,
ის ფიცხლავ ამას მე წამომძახებს:
«მე ვით მკიცხავ, ურცხო,
თვით საქმე ჰქენ უცხო,
საუნამუსო!

გვარი მოსთხარე და ნათესავი;
სირცხვილით დასჭერ სუყველას თავი;
საქმე ჰქენ კახპური.
შენთანა ქალთ პური
აღარ ეჭმების!

მცირეს ხანს თავი ვერ შაინახე,
სჯული და მცნება არ დაიმარხე;
თავ-დაუჭერლადა,
ჯვარ-დაუნერლადა
ბუში განაგდე!»

Коль ляжем мы и стану я брюхата,
Перед людьми я буду виновата.
 Что матушке скажу я,
 Коль от тебя рожу я,
 И как тогда мне быть?

Распутниками люди нас облают,
Приблудными детишек посчитают,
 Покроют нас позором
 И примутся все хором
 Ругать на перебой.

Начнут болтать, что, не дождавшись свадьбы,
Не нужно было к делу приступать бы,
 Что мы, забыв о чести,
 С тобой лежали вместе
 До брачного венца.

А коль в сердцах поспорю я с подружкой,
Она ответит: «Разве с потаскушкой
 Я буду пререкаться?
 Ведь не могла дожждаться
 Ты часа своего!

Ты весь свой род навеки осрамила,
Позором всем ты головы покрыла!
 С тобою, всякий знает,
 Сидеть не подобает
 За трапезой одной.

Ты потерпеть могла бы хоть немного,
Чтоб не нарушить заповедей Бога,
 А ты, не воздержавшись
 И в церкви не венчавшись,
 Ублюдка прижила!»

მე ეს მაქვს ზითვად და ასე მინდა,
შენ მოგიტანო მე თავი წმინდა;
 მის დროს ვინცა მნახოს,
 არა რა მე მძრახოს
 ურიგო საქმე.

სჯობს ქალი მოკვდეს და დაიმარხოს, —
ურიგო საქმე არ დაიდრახოს:
 ქალთ სახელთ გატეხა
 არს თავთ მეხთ დაჭეხა
 მშობელთა თვისთა.

ნამუსიანად მქცეველი ქალი
არს მარგალიტი, ძვირფასი თვალი;
 უნამუსო ქალი —
 ქვა ფიქალი, მქრქალი,
 ქრმის საფლავთ ლოდი.

ქალთ დანაშევნებს პირთ კალვა-ხალვა
და უმეტესად ფარვა და კრძალვა,
 თავის მთლად შანახვა,
 მცნებათა დამარხვა
 სულთა და წესთა.

სჯობს მარგალიტსა, ოქროსა, ვერცხლსა,
კაცი არ ვარდეს სირცხვილის ცეცხლსა.
 გთხოვ, არ შემარცხვინო.
 და შემანახვინო
 თავი დრომდისა.

ქვეყანა დაგმობს ჩვენს დედ-მამათა:
«რად დაანებეს თვი ამათა,
 უდაბურ ჭალასა,
ხშირ ბალახ-ჩალასა,
 არ მოარიდეს!

Любимый мой, в залог любви прочной
В свой дом прими меня ты непорочной.

Пусть всякий, кто увидит,
Напрасно не обидит
Меня укором злым.

Ведь женщине, что б там ни говорили,
Чем жить в позоре, лучше спать в могиле.

Коль впала в грех девица,
Над гробом разразится
Ужасная гроза.

Порядочная девушка для света
Дороже перла, краше самоцвета,
А шляха, каждый скажет,
Могильным камнем ляжет
Над гробом муженька.

Для девушки наряд – не погрешенье.
А скромный нрав – двойное украшеньё
Невинность соблюдая,
Законы уважая,
Должна девица жить.

Коль человеку нечего стыдиться,
С ним даже перл красою не сравнится,
Прошу, не спорь со мною,
Пока твоей женою
Не стала я еще.

Родителей начнут порочить люди:
«Зачем вы жить позволили им в блуде?
Зачем вы не нашли их,
Зачем не развели их
Из леса по домам?»

რად არ იცოდენ, არ აქვნდათ იჭვი:
თექვსმეტის წლისა გოგო და ბიჭი
რომ ერთად შეყარეს,
ერთმანეთს აყვარეს
ამას იქმოდენ?!»

მეხსენ, ნუ გავხდით ჩვენ უბედურად
ჩვენს დედ-მამათა, მას საყვედურად
ნუ დავადებთ თავსა,
ნუ ვიქთ საქმეს ავსა,
მტერთ ნიშთ საგებსა.

ოდეს დავსხდებით მეფე-დედოფლად,
პირზედ დაგვესხმის ჩვენ ჭირის ოფლად,
თავთა შერცხვენითა,
არ ჩვენ მოლხენითა
გვექნების სხდომა.

დედ-მამა გვეტყვის: «რად შეგვარცხვინეთ?
ქვეყანას თავი დააძრახვინეთ.
რასთვის მაიპარეთ,
თქვენ არ დაიფარეთ
ქალწულეზანი?»

მე, შენს საცოლოს, შენს შესართავსა,
ნუ იქ, სირცხვილით ნუ მამჭრი თავსა!
სჯობს, გამომჭრა ყელი
დ არ მახლო ხელი
ჯერ საიმისოდ.

თუ შენ მე გამხდი სასაცილოდა,
მე მოგიკვდები უსაცილოდა.
შენ ნაიშენ თავსა,
ტანთ ჩაიცვამ შავსა
შეიქ ნანვასა!“

Неужто вы не знали, не гадали,
Зачем они в кустарник убегали
И, прилепясь друг к другу,
Теперь на всю округу
Ославили себя?»

Оставь меня, чтоб на упреки эти
Отцов своих не обrekli мы, дети.
В любви несокрушимы,
Греха не совершим мы
На радость злым врагам.

Когда, жених с невестою, за пиром
Сидеть мы будем перед целым миром –
Покрытые позором,
С печальным грешным взором
Томиться будем мы.

Отец и мать исполнены печали,
Промолвят нам: «Посмешищем вы стали!
Зачем, прелюбодеи,
Вы крали, как злодеи,
Запретную любовь?»

Ведь я – твоя невеста перед Богом.
Подумай же о жребии убогом!
Пронзи мне грудь кинжалом,
Но срамом небывалым
Меня не оскверняй.

Коль стану я посмешищем народу,
Один конец – мне в петлю или в воду.
Меня ты не забудешь,
Раскаиваться будешь
И слезы будешь лить!

ბიჭმან არ უგდო გოგოს თქმულს ყური,
სიტყვა შენმასნა მან ეშმაკური.

ჰრქვა: „ჯვარის დანერა
არცადა ჩანს ჯერა,
მოვიცდი ვერა.

ბებია მოკვდა, პაპაც მიკვდება,
მით ჩვენ ქორნილი გვიგვიანდება.

მონყენით არიან,
არავის სცალიან
ჩვენს საქორნილოდ.

მართალს მოგითხრობ, მე ვერ მოვითმენ;
შენ მალე დაგთმობ, თუ არ მომისმენ!

შენ ქალი ხარ წმინდა,
მოლოზნობა გინდა,
მე სხვას მოვნახავ!“

ბიჭი შემოსწყრა, წავიდა განგებ;
თქვა, შეშინდესო ეს გოგო აგებ.

სხვის გოგოს სტუმრობით,
თამაშით, ხუმრობით
აჩვენა თავი.

გოგომ რა ნახა სხვასთან მისული,
ჯავრით ამოხდა მას თითქმის სული.

მეტადრე ეწყინა,
გული მას ეტკინა,
შეშინდა დიდად.

იფიქრა: ვაი, თუ სხვაზე სცდესო,
მისგან ცოლ-ქმრობა ჩვენ წაგვიხდესო;

მან სხვა შაიყვაროს,
მე გულს გამიყაროს
სევდის ლახვარი!

Не внял моленью юноша влюбленный,
Пошел на хитрость, страстью распаленный,
Сказал: – У нас в усадьбе
Не думают о свадьбе,
А ждать я не могу.

Скончалась бабка, дед глядит туда же,
Венчаться нам нельзя и думать даже.
Такое в доме горе,
Что справить свадьбу вскоре
Немыслимо никак.

Клянусь тебе, пришел конец терпенью,
Придется нам расстаться к сожаленью.
Коль хочешь жить монашкой,
Сойдусь с другой милашкой,
Забуду о тебе!

В надежде, что упрямица смягчится,
Решил для вида парень рассердиться.
Итак, в притворной злости,
Пошел к другой он в гости
И начал с ней шутить.

И девушка, узнав про это дело,
Заплакала, от горя помертвела,
Обиделась жестоко,
И в сердце ей глубоко
Запал великий страх.

Подумала: «Слюбившись с той, другою,
Навеки он расстанется со мною.
Любовник бессердечный,
Копьем печали вечной
Он сердце мне пронзит!»

ბიჭს უთხრა: „მნადდა, გექნა ღვთის რიდი:
შჯულთ უნესურად ქალწულთა ხიდი
ჯერ არ დაგეშალა,
მცირედ დაგეცალა,
და არა ჰქენი.

სხვასთან ცოდვაში შენს ჩაგდებასა
ესევე სჯობია, ვიქ შენს ნებასა.
ჩამოეხსენ სხვასა,
მაგით ღვთის რისხვასა
ნუ მიიყენებ.

რადგან არ იშლი, შენ მატან ძალას,
ხვალ ერთად ცხვარი ნავასხათ ჭალას.
იქ ნება შენია,
რაც გინდა, ქენია!“
დართო ნებანი.

ლოცვა გოგონს და თხოვნისაებრ საქმის მოსვლა

შუვალამ ადგა, გოგომ ილოცა,
ჩოქით მიწაზე მუხლით იცოცა,
მან თქვა: „ღმერთო ჩვენო!
ცოლ-ქრმობის გამჩენო,
შენ გეაჯები!

ჩვენ თუმცა მცნება ვერ დავიმარხეთ,
შჯულთ უნესურად ჩვენ განვიძრახეთ
ხვალ ერთად შაქცევა,
შებმა თუ გაქცევა,
ყავ ნება შენი.

Она сказала юноше: – Обычай
Не позволяет стыд терять девичий.
Тебя я умоляла
Во что бы то ни стало
До свадьбы подождать.

Но коль к другой спешишь ты на свиданье,
Уж лучше я уйму твоё желанье.
Покинь лишь эту деву,
Внемли Господню гневу,
Побереги себя.

Когда овец и прочую скотину
Погоним завтра мы с тобой в долину,
Там, в зарослях укромных,
Вдали от всех нескромных,
Возьми о чём просил.

КАК МОЛИЛАСЬ ДЕВУШКА, И КАК ИСПОЛНИЛИСЬ ЕЕ ЖЕЛАНИЯ

В середине ночи, ставши на колена,
Молила Бога девушка смиренно:
– Не ты ли создал, Боже,
Супружеское ложе
Для мужа и жены?

Хоть заповедь твою не соблюли мы
И от греха укрыться не смогли мы, –
Все, что должно случиться,
Пусть завтра совершится
По слову твоему.

უკეთუ ჯერ-არს ესე საქნელად,
ნურას გაგვიხდი საქმესა ძნელად;
შენის მიშვებითა
გვახარე შვევითა
ჩვენ ერთმანეთთან.

უკეთუ არა ჯერა-არს ესე,
შიში, სირცხვილი ჩვენს გულში თესე;
მცნება არ-მარხული,
ჩვენი განძრახული,
შენ მოგვიშალე“.

ბიჭი გულისთქმით გაცხარებული
ადრიან ადგა გახარებული;
ცხვარი გამორეკა,
გოგოს კარს დარეკა,
დრო არს, ადექო!

ოდეს მირეკეს ცხვარი ჭალაკად,
ბიჭმა გახადა გოგო მალაყად.
რა რომ დააღირა
და ქნა დააპირა,
ჩხიკვმა შეყვირა!

ასე შეუერთო მათ ჩხიკვმან გული,
ნდომა შეაქნათ მათ დაკარგული.
თრთოლით, ცახცახითა,
მოშლილის სახითა
წამოხტნენ ჩქარად.

ცოტას ხანს უკან ნდომას მოვიდნენ,
სხვას ხმელს ფოთლიანს ტყეში შევიდნენ.
იქ ესმათ ძრიალი,
ჩაჩუნი, შრიალი
ხმელის ფოთლის ხმა.

Коль нам сойтись судьба велела,
Молю тебя, не порти это дело
И с твоего согласья
Позволь кусить нам счастья
И радостей любви.

Но коль тебе любовь противна падших,
И страх и стыд в сердцах посеи ты в наших
И в деле беззаконном
Не помогай влюбленным,
Да минет нас оно!

Настало утро. В страсти торопливой
Проснулся рано юноша счастливый.
Своих овец погнал он,
И к деве постучал он:
– Пора уже, вставай!

И лишь на луг пришли они с отарой
И обняли друг друга под чинарой,
В кустах над ними бойко
Насмешливая сойка
Вскричала что есть сил.

И так их эта сойка напугала,
Что все у них желание пропало.
Дрожа от перепуга,
Мгновенно друг от друга
Отпрянули они.

В дубраве к ним вернулось вождельенье,
Пристроились они без промедленья,
Но кто-то рядом с ними
Растеньями сухими,
Шагая, прошуршал.

როგორც უნდოდათ, ვერც იქ შეექცნენ;
კაცი ეგონათ, შაშვთა გაექცნენ.
ის გოგო და ბიჭი,
სადაც იყო ღიჭი,
წავიდნენ, შაძვრენ.

არ დაიხედა მან ნდომით წინა,
საჩქაროდ გოგო წამოაწვინა;
სადაცა ეყარა
მრავლადა ეკალა,
დასცა მაზედა.

საბრალომ გოგომ ტიტველი ნაცი
ზედ დანახივა, სად იყო ქაცვი.
რა რომ ის იტკინა,
გოგომ იმწვიტინა
გამწოებულმან.

ბიჭსა ჰკრა წიხლი, შორს გარდაგორა;
იქ იმ ბიჭს დახვდა ქვეშ ეკლის გორა.
ორთავე ტირილი,
დაინყეს ყვირილი,
მეტის სიმწოვით.

მუნ თურმე კაცი შეშასა სჭირდა;
ყვირილი ესმა, „თქვა: რა გაჭირდა?!“
მივიდა, მან ნახა,
მათ თავსა დასძახა:
„რა გაყვირებსთო?“

მათ ვერა თქვეს რა, ჩავარდათ ენა;
შიშით, სირცხვილით გულს მიხვდათ წყენა.
მან კაცმან რა ნახა,
დაგმო და დასძრახა,
ორნივ დალანძდა!

Подумали : «Идет прохожий мимо», –
А это дрозд в листве шуршал незримо.
С пастушкой чернобровой
Забился в куст терновый
Испуганный пастух.

Не посмотрел он под ноги и снова
Почуял пыл желанья молодого
И на колючки терна
Средь зарослей проворно
Пастушку повалил.

Бедняжка, не повинная нимало,
На терния стремительно упала –
И вскрикнула от боли,
И парня поневоле
Ногой толкнула прочь.

И покатился кубарем любовник,
И налетел с размаху на шиповник,
И, возвратясь к невесте,
Внезапно с нею вместе
От боли зарыдал.

На их беду сосед из деревушки
Рубил деревья рядом на опушке.
Их стоны услышал он,
И мигом прибежал он:
– Вы что кричите тут?

Смущенные не глядя друг на друга,
Стояли парень и его подруга.
Увидев в шрамах тело,
Сосед смекнул, в чем дело,
И начал их корить.

კაცი უკანვე გაბრუნდა ჩქარა,
ორთავ დასთხოვა დიდი მუქარა:
„რაც მოგიპარავთო,
ვერ დაგიფარავთო
ქურდობა თქვენი.

თქვენს დედ-მამასთან გკითხავ მაგასო,
ორთავ ეკალი მანდ რამ დაგასო?
თქვენ რადა სძვრებოდით,
მანდ რასა შვრებოდით,
იქ გათქმევენებთ“.

ბიჭმან მიუგო: „ეს სჯობს მაგასო,
მე შენ კარ-გვარად სასმელი გასო;
დაგიკლა ჭედილი,
ნინ ვერცხლით ჭედილი
დაგიდგა კულა.

ქრთამად მოგართვა ოქრო და ვერცხლი,
რომ არ მოგვიდვა სირცხვილის ცეცხლი.
აგავსებ ძღვენითა,
ჩვენის შარცხვენითა
შენ რა გერგების?“

ის კაცი იყო მათი მოყვარე,
იმავე სოფლისა, არ შორს მოსამძღვრე.
ახლოს ნათესავი,
ერთად მხვნელ-მთესავი
განაყოფობით.

გულით უყვარდა ბიჭის მამასა,
მამა ბიჭისა აგრევე კაცს მასა.
მის გამოვისადა
საქმე ქნა ღირსადა
იმა ბიჭისა.

– Поступок ваш, – сказал он, – очень скверен.
Скрывать его я вовсе не намерен.

О вашем поведенье
Сегодня же в селенье
Я людям расскажу.

Я при родных спрошу: «Скажите, дети,
Как вас могли колючки ранить эти?

Зачем в кусты вас гнало?
Иль места было мало?
Извольте дать ответ!»

Пастух сказал: – К чему такое рвеньё?

Я для тебя устрою угощенье:

Зарежу я барана
И лучшего чекана
Посуду подарю.

Я дам тебе серебряную чашу,

Чтоб не стыдил при всех ты юность нашу.

От нашего позора
Тебе лишь брань да ссора,
А пользы не на грош.

Крестьянин тот родней им доводился,

На общем поле с ними он трудился,

В селенье был соседом
И часть зерна при этом
Исправно получал.

Родитель парня был его приятель.

И сам он дому был доброжелатель,

И потому умело
Уладить это дело
Решил он сам с собой.

ასე თქვა გულში: ქრთამს რომ დამპირდა,
მოდი გამოვსცდი, ვსცნობ, როგორ ღირდა!
უთხრა: „არ გაგცემო,
თუ რასმე მამცემო“;
იამა ბიჭსა.

ბიჭმან დაუკლა მსუქანი ცხვარი,
პური იშოვნა მან გამამცხვარი:
გოზაურით ღვინო,
გულთა სალილინო
დაუდგა წინა.

მამას მოჰპარა მან ვერცხლის თასი, —
იყო წონითა დანგი ათასი, —
მისცა მას ფასადა,
შენ სთქვაო არსადა
ჩვენი საქმენი.

გაძლა, დაითრო, წამოდგა კაცი,
დალოცა ქაცვი, ტიტველა ნაცი:
„ვინც ეკალზედ დასცი,
ახივე, ზედ აცვი,
ღმერთმან დაგ ზარდოსთ!

მე დღეს ეკალამ კარგს ბედს შემყარა! —
მღდელმან აკურთხოს, სადაც ეყარა! —
მას აშოროს ცეცხლი,
მაშოვნინა ვერცხლი,
დამათრო ღვინით!

ამ ჯამს ნავილებ, ქალაქს გავყიდი,
კარგა გამივა, თასია დიდი;
ბევრს მამცემენ აბაზს,
ცოლს უყიდი კაბას,
შვილთა ჩოხებსა“.

Подумал он: «Посмотрим для порядку,
Неужто парень даст мне эту взятку?»

– Ну, если сдержишь слово.
Не сделаю худого,–
Он юноше сказал.

И парень заколол ему барана
И хлеба заготовил без обмана,
Кувшин вина немалый
Из отчего подвала
Поставил перед ним.

По глупости решился он на кражу –
И выкрал он серебряную чашу
И подарил соседу,
Чтоб тот за взятку эту
Попридержал язык.

Благословив счастливые колючки,
Сосед избавил юношу от взбучки.
– Все будет шито-крыто, –
Покушав с ним досыта,
Он обещал юнцу.

Колючки эти тоже стоят денег,
Да освятит их заросли священник!
Они меня поили,
Они меня кормили
И чашу поднесли.

Ее, конечно, в городе продам я,
Сошью цветные чохи сыновьям я,
Куплю жене на платье:
Немало должен взять я
Абазов за нее!

აილო კაცმან ცხვრის ტყავი შავი,
ნარჩომი ხორცი მოუხარშავი,
რაც რომ ედგა წინა,
თქვა: „წავიღებ შინა“,
სულ წამოხვეტა.

თქვა: „დავპატიჯებ ჩემს მეგობარსა,
ჩემგნით ადვილად არ საგმობარსა;
ამ ბიჭის მამასა
შეუგებო ამასა,
დაუდგამ წინა“.

იპყრა ხელთ კაცმან ის გოზაური,
მან ბიჭმან შექნა აურზაური:
„თუ კი არ გვინდობო,
ემმაკობ-ფლიდობო,
ეგ რად მიგაქვსო?“

კაცს წაეკიდნენ გოგო და ბიჭი:
„რად გაჰლექსეო ნაცი და ღიჭი?
ამად დაგქრთამეთო,
გასვით, გაჭამეთო,
რომ დაგეფარა!“

რადგან შენ აგრე გამოგვაცხადე,
ეკალზედ დაგვსხი, ნაცს წამოგვხადე,
ჩვენ რად მოგცეთ ფასი,
მოგვეც ჩვენი თასი!“
კაცს დაეჭიდნენ.

კაცმან მათ თასი არ დაანება;
მათ კაცს დაუნყეს ლანძღვა გინება.
ბიჭს ჯოხი უცხუნა,
სისხლითა უთხუნა
თავი და პირი.

Забрав баранью шкуру для припаса,
Он сгрел в нее несваренное мясо,
И все, что там стояло,
В карманы как попало
Мгновенно рассовал.

Сказал юнцу он: – Славный твой родитель
Пусть посетит теперь мою обитель.
Из этого кувшина
Ему я буду вина
За пиром наливать.

И, взяв кувшин, сосед поднялся с места,
Но взвыли парень и его невеста:
– Коль нас ты не морочишь
И предавать не хочешь,
Зачем кувшин берешь?

Зачем, смеясь над нашими слезами,
Ты терн колючий славишь перед нами?
Ведь мы тебя кормили
И чашу подарили
Затем, чтоб ты молчал!

Но если ты опять нам угрожаешь
И на шипы нас заново сажаешь.
Отдай обратно нашу
Серебряную чашу! –
И бросились к нему.

И завязалась между ними драка,
И был наказан юный забияка:
С дубинкой наготове
Сосед ему до крови
Всю голову разбил.

ბიჭი მოჩივრად გაგზავნა წინა,
თვით უკან მიყვა, მივიდა შინა;
დანვა, დაიძინა,
ადგა, მაინყინა,
დაჰკიდა თავი.

ანდერძი ღავეით გურამიშვილისა

აღარ მსურს ქნარი, საკრავად სტვირი,
არც ზედ დამღერა, ან ამას ვსტირი:
ცრუემან სანუთრომ მარიდა პირი,
არ აღმისრულა მან დანაპირი.

მკითხა ცოდვისა, მიხსენა ძვირი,
ვით გალსა ხესა, განმიხმო ძირი;
დამაგლახაკა, გამხადა მწირი,
საყვარლისაგან მქნა განაწირი.

გული მიშავა ვითა ნახშირი,
გამაყრევეინა თავზე თმა ხშირი.
პირი დამიჭკნო ვითარცა ჩირი,
დამაშვებინა დაღმა ჩიჩვირი.

შემყარა ძნელი ილაო-ჭირი,
გულზედ მასვია მჭვლად დანაჭირი;
მომიახლოვდა მწარე სიკვდილი
ცელ-გალესილი, ხრმალ-ამონვდილი.

ვინ ხართ ღვთიანი და მადლიანი,
კოდ-სასწორ მართალ, სწორ-ადლიანი,
გთხოვ, შემიბრალოთ, როს მკვდარი მნახოთ,
შენდობა მითხრათ, როცა დამმარხოთ!

Юнец помчался жаловаться. Следом
Поплелся гость, насыщенный обедом.
 Забыв свою расправу,
 Он выпался на славу,
 Но утром помрачнел.

ЗАВЕЩАНИЕ ДАВИДА ГУРАМИШВИЛИ

Не хочу я больше лиры и свирели,
Уж не в силах петь я, как я пел доселе.
Повернулся лживый мир ко мне спиной,
Ничего мне не дал, что сулил весною.

Не простил грехов мне он в великом гневе.
Иссушил мне корни, листья сжег на древе.
Стал я одинокий, сирий, нелюдимый,
Ближними забытый, брошенный любимой.

Сердце словно уголь стало от печали,
Волосы густые с головы упали,
Сморщились ланиты, словно плод печеный,
И поник я долу, скорбью удрученный.

Овладели телом немощи и хвори,
На больное сердце навалилось горе.
С обнаженной саблей смерть ко мне стучится,
Острою косою смель меня грозитя.

Слушайте же, люди, верящие в Бога,
Те, кто соблюдает заповеди строго:
В день, когда пред вами мертвый я предстану,
Помяните миром душу бездыханну.

ვისაც რამ გცოდე, ვითხოვ, შემინდოთ,
ჩემზედ გონება აღმოინმინდოთ;
მე აღარ ძალმიც თქვენი რამ წყენა, —
სიტყვის თქმად ენა მე დამეყენა.

თუ გინდათ კიდევ მაგინოთ თქვენა,
ვერ გავიგონებ, დამიდგა სმენა;
აღარ მაქვს სუნთქვა, არც ამოქმენა,
მანვე დამშალა, ვინც აღმაშენა.

მცხედრად მდებარე, გულ-ხელ-კრეფული
მივალ, არ მიმდევს თან ერთი ფული;
თუ რამე მაქვენდა, ყველა მანდ დამრჩა:
ყმა, სახლ, ბაღ, ბოსტან, თეთრი თუ ფარჩა.

ყველას გაფიცებ ამ საფიცარსა:
თუ ღმერთი გრწამდეთ, ამ სამს ფიცარსა
ნუ გაიძნელებთ ასაშენებლად,
გარს ნურას უზამთ დასაშვენებლად.

ნუ გაირჯებით შესალებლადა,
მსუბუქი ქენით წასალებლადა.
ფასს ნუ დაჰკარგავთ დასახატავად,
თეთრს გაუფრთხილდით დასაფანტავად:
მალ მაეშლების მას სილამაზე, —
მინა ეყრების, ქვა, სილა მაზე.

ვისაც გინდოდესთ თქვენ ჩემთვის კარგი,
თან გამატანეთ ასეთი ბარგი,
რომ ცუდ-უბრალოდ არ დამეკარგოს,
სანყალს ჩემს ცოდვილს სულს რამე არგოს.

ჩემს ცოდვილს სულსა ეს შაენევა:
მღვრდლის წირვა-ლოცვა, საკმევლის კმევა;
მშიერთა ჭმევა, შიშველთა ცმევა,
უსამართლობით არვისი რთმევა.

Те, пред кем я грешен, мне мой грех простите,
Горечи и злобы в мыслях не таите:
Не смогу ничем я больше вас обидеть,
Онемел язык мой, взор не может видеть.

Если бы и стали спорить вы со мною,
Все равно уста я больше не открою:
Глух я и безжизнен, нет во мне дыханья,
Истребил Создатель сам свое созданье.

На одре кончины, устремленный к Богу,
Ничего с собой я не беру в дорогу,
Ничего теперь мне, грешному, не надо –
Ни бахчи, ни дома, ни парчи, ни сада.

Боже мой Создатель, милостивым буди!
Об одном молю вас, праведные люди:
Три доски на гроб мне сбейте, остругайте,
Только позолотой гроб не украшайте.

Не трудитесь красить, сколотите просто,
Чтоб нести полегче было до погоста.
Не бросайте денег ради позолоты,
Лучше их оставьте на свои заботы:
Бесполезны гробу ваши украшения,
Мать-земля поглотит их в одно мгновенье.

Тот же, кто добра мне истинно желает,
Пусть душе поможет тем, чем подобает,
Пусть ее проводит он с посильным даром,
Чтоб она за гробом не пропала даром.

Вот что ей, убогой, будет во спасение:
Служба и молитва, ладан и кажденье,
Пища для голодных, платье для холодных,
Чтоб никто не грабил бедных и безродных.

მკვდარს არას მარგებს ტყეზა-ტირილი,
ვერ გამაცოცხლებს თავს დაყვირილი;
სჯობს, არ ჩაიცვათ ტანთ ძაძა-ფლასი,
მიმიცეთ რამე მღვრდელთ წირვის ფასი.

ვამე ცოდვილსა, მე უმადლოსა,
დავრდომილობით უხუც-უმღრდლოსა!
მე ვინ მილოცავს, ან ვინ მიწირავს,
ან ვინ დამმარხავს, ვინ დამიტირავს?!

უმკვიდრო ვიქმენ, არ დამრჩა შვილი,
რომ მას აღენთო სანთელი-ცვილი;
ექნა ალაპი, დაედგა ტაბლა:
ასე მაღალმან მე დამამდაბლა!

Мне же не помогут вопли и рыдания,
Не вернут мне жизни горькие стенанья.
Скорбные одежды – что они Давиду?
Лучше заплатите в храм за панихиду.

Горе мне, больному! Если что случится,
Нет попа с дарами, чтобы приобщиться.
Кто меня помянет в церкви за обедней?
Кто меня проводит в дальний путь последний?

Одинок я в мире: не дал Бог мне сына,
Чтоб затеплить свечку дома в день помина,
Чтоб поминки справить обо мне, убогом...
Вот как я унижен всемогущим Богом!

ალექსანდრე ჭავჭავაძე

(1786-1846)

ვაჰ, სოფელსა ამას

ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა,
ბოროტებისა და სიცრუვის ჭურთა,
კეთილ მოყვარების დათრგუნვის მსურთა
უსაფუძვლოთა
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით!

აქ აქებენ ძვირსა მზაკვარნი სულნი,
სძრახვენ კეთილ-მოქმედთ შურით შემკულნი;
ზოგადნი არიან გამდიდრებულნი, —
განა რითა, ძმანო?
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.

სამეფონი ურთიერთსა მქცევლობენ,
შეუნყალოდ, მხეცებრ კაცთა მხეველობენ;
მდიდრდებიან, რომელნიცა მძლევლობენ,
და ყვავილოვნებენ
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.

ძალი დავალს ღიმით ნაქცევთა ზედა,
სად სიმართლე მისგან შენარაზედა
მისთ ყვავილთა ფერხით ლახავს გზაზედა,
რომელნი სჭენებიან
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.

გარნა მძლევთა შემდგომ სხვისგან იძლევის,
თვისგან ქმნილი თვისდავე მიექცევის,
ყველაკაი წარუვალს, განელევის,
რაცა ჰქონდათ პოვნილ
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.

АЛЕКСАНДР ЧАВЧАВАДЗЕ
(1786-1846)

Перевод П. Антокольского

* * *

Горе миру, где злодей владыка,
Где лжецов разгуливает клика,
Где, загубленная дико,
Слезы льет свобода.
Горе вам, душиатели народа!

Горе лицемерам, всюду сушим,
Горе торгашам, мошной трясушим
Важно голову несущим, –
Весь товар распродан.
Горе вам, грабители народа!

Государства борются друг с другом,
Убивать приказывают слугам.
Злым охвачена недугом
Мирная природа.
Горе вам, властители народа!

Торжествует победитель сильный,
Вянет цвет весенний изобильный,
Все глушит сорняк могильный,
Жалкая порода...
Горе вам, обидчика народа!

Но найдется для неправых кара,
Не уйдут злодеи от удара.
Мечь заполыхает яро
Вплоть до небосвода!
Горе вам, насильники народа!

ხელმწიფენი, რომელთ სვესაც ვეშურვით,
არნ მოცულნი უმრავლესითა ურვით,
ფიქრ-მრავლობენ განდიდებისა სურვით,
ატარებენ ჟამთა
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.

რომელნიც ამნარებთ ღარიბთ ცხოვრებას
და ჰსთხოვთ ურცხვად, უსამართლოდ მონებას,
მოელოდეთ მათთან თანასწორებას.
არ მარადის იშვათ
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით!

კავკასია

თხემის შეუპოვარის პონტოსის ზვირთთ მიმყრდნობი
და ტერფითა სალითა კასპიისა განმპობი,
კავკასი გოლიათი წევს შორის ორთა ზღვათა,
შემოკრებით შემცველი დიდ საკვირველებათა.
მას შინა ჰსჩანს ბუნება საშინელად და მშვენად:
გვერდნი მისნი ძლიერნი, ოფლვილნი შეუსვენად,
ქუხვით გარდმომაქანნი მრისხანეთ მდინარეთა,
ჰრწყვენ და განაპოხებენ შორიელთა ველებთა.

იგი, ზურგით მზიდველი მთებზედ შემგდართ მთებისა,
ათას წლოვანთ თოვლთაგან ზვავად შენაკრებისა,
ოდესმე რომელსამე მათ სპეტაკ ტვირთაგანსა,
გარდმოაგდებს ზვავებად, სცემენ ყურსა და თვალსა;
სრიალნი განმაშტერნი, სახენი განმაკრობნი,
ყინულ-ლოდთა ბორცვები ერთმანერთის მასწრობნი,
თოვლის მტვრისა ზრქელისა აღმყვანელი ცათამდე,
ჰგორვენ ხლტომით და რახით, ღრმათ ღელეთ უფსკრულადმდე;

Царь земной, чьи повеленья святы,
Царедворцы, что пришли в палаты,
 Вам не избежать расплаты,
 Не найти прохода!
Горе вам, обманщики народа!

Горе вам, хотевшим жить беспечно,
Отгулявшим в славе скоротечной!
 Ваша жизнь не длится вечно,
 Вянет год от года.
Будет время – смерть врагам народа!

КАВКАЗ

Перевод П. Антокольского

Став гордым теменем – понтийских волн¹ пределом
И в Каспий врезавшись своим прекрасным телом,
Суровый Голиаф² меж двух морей возник –
Кавказ, величием исполненный тайник!
Край дикой прелести таинственной природы,
Как непрерывный пот, твои струятся воды –
То реки грозные, срываясь с мощных плеч,
В долины дальние к полям стремятся течь.

Он горы на хребте своем вознес на горы.
Тысячелетний снег грозит покрыть просторы,
И если скатится одна из тех громад,
Услышишь ты тогда, увидишь белый ад,
Ты обезумеешь, коль в бешеной погоне
Промчатся груды льда, как скачущие кони,
Взметая до небес густую пыль снегов,
Их путь оврагами до пропасти готов.

1 Понтийские волны – волны Черного моря

2 Голиаф – библейский великан, побежденный Давидом

ვიდრემდის ბუქს ჰაერი, მბერველ ქარიშხალებით,
დღისა მცვალები ღამედ, მომცველ ნისლით შავებით,
დედა-მინასა პირი წარღვნას ახალს განმცდებლობს,
აქ იგლიჯება გორა, მუნ ველი აღარ ველობს;
ტყენი ძველთა ნაძვთანი გარდაქმნილან რიყებად,
წყალნი — ადვილად მშრალად, გზა-ვაკენი — კლდეებად,
და კავკას, მათ მთათ შორის მხოლო უცვალებელი,
ზოგთა ჰმუსრავს, ზოგთ ჰბადებს ვით ღმერთი მბრძანებელი.

აქვე დღე მხიარული ოდეს კეთილ დართა
დაახედს თოვლთა ზედა მზე შარავანდ წყნართა,
ყინულნი ათას თრაშნი, წყალნი ფანტულ წინწკლებად,
სხვა და სხვად ფერად ბრწყინვენ ოქროდ-ბრილიანტებად.
ყველა კაშკაშ ნათლოს! ამ დიდ შევნიერებას
იოტნიცა ბზინვითა უმატვენ მკობილებას.
ყვავილნი, საძოვარნი მომფენნი გვერდობ გრილთა,
სუნით, გემოთ იშვითნი მიიზიდვენ ნადირთა;
მუნ ირემი აღვალს რა წიაღით ბნელის ტყისა,
განიშვებს უშიშარად მომკვლელთ ხელთ შეხვედრისა,
შტოვანთ რქათა დამდრეკი, მყუდროდ დამზერს ღრუბელთა,
თვისთ ფერხთა ქვე მქუხარედ და მეხისა მშობელთა;
ირმისგან უმკვირცხლესი ჯიხვი უმაღლესს კლდესა,
რომლის რქანიც მწეობენ ჩლიქისა სიმტკიცესა,
თავ-ახმული შესცქერის მყინვარეს აუვალსა
და ვერ შემძლე მინთომად, ღმუილით ემდურს ძალსა.

ესე არს თვით მთა იგი, სად პრომეტეს დაბმულსა,
ღმერთთა მიერ შერისხვით ყორანი ჰხოკდა გულსა, —
მთა რეცა განგებ ზღუდეთ აღშენებული სალად,
დასაბამით სოფლისა ცნობილი შეუვალად;
გარნა რომელს ბოლოსდა, როსსთ მხედარად აღზრდილი,
მიებრჯნა რა უდრეკლად მამაცი ციციშვილი;
შეინრებულმან თერგმან კრძალვით იცნო საზღვარი
და ტინმან შარა გზათა ფართოთ განულო კარი;
შეეჭრნენ ჩრდილოს ვაშტნი წიაღსა გრანიტთასა,

Но буря зимняя свистящими ветрами
День превращает в ночь, в туманы над горами, –
То вновь идет потоп менять лицо земли.
Здесь рухнула гора, там нивы полегли,
Сосновые леса в песчаный прах поникли,
Здесь сушей стал ручей, там скалы вдруг возникли,
А повелитель гор – себе лишь верен он,
Он рушит и роднит – таков его закон!

Но солнце мирное восходит над Кавказом,
Окружено венцом, оно сверкнет алмазом
В тысячгранных льдах и водяной пыли,
Чтоб брызги золотом и радугой цвели,
И капля каждая стоцветным переливом
В природной красоте горит великим дивом.
Благоуханные на пастбищах цветы
Зовут к себе зверей спуститься с высоты.
Выходит медленно олень из темной чащи,
И, встречи не страшась с охотником разящим,
Он вниз глядит, склонив ветвистые рога
Над родиной громов, где тают облака.
И кто ж быстрее его? Лишь тур высокогорный,
Чьи острые рога копыт его упорней.
Он устремляет взор на неприступный лед
И от бессилия проклятие ревет.

Там скован Прометей был волею недоброй
И мучим вороном, ему терзавшим ребра,
И той горы утес, бесплодный и нагой,
От века человек не попирает ногой.
Лишь тот, кого труды военные вскормили,
Горою овладел – бесстрашный Цицишвили³.
И Терек наконец познал себе предел,
И скалы двинулись – ворота славных дел,
И северных коней тяжелые копыта

³ Цицишвили П.Д. (1754-1806) – генерал русской армии во время русско-иранской войны в 1804-1805 годах руководил отражением нападения иранских войск. Путем переговоров добился присоединения Имеретии и Мегрелии к России.

არ ჰრიდეს ღელეთ სიღრმეს, არც სიმაღლეს მთათასა;
ფოლადნი, ქვათ მკვეთელნი ათასთა შინა ხელთა,
ხელოვნებითნი მეხნი, მედგრად მჩენელნი ცეცხლთა
ჰსცემდნენ, ჰგლეჯდნენ, ქუხოდენ, — და კავკასი მკვნესარედ
ეხოთა მიერ წყლულთა თვისთა ცხად ჰყოფდა მწარედ.
განიხსნა გზა და ეშვათ ივერელთ სასოება,
რომე მუნით შევიდეს მათ შორის განათლება.

Дробили ложе рек и высоту гранита.
От всадников огонь летел, тысячерук,
Стальные молнии пожарами вокруг
Гремели, падали, Кавказа грудь разили,
И, стонущий от ран, он покорился силе.
Поверили тогда Иверии сыны,
Что будут тем путем они просвещены.

ბრიგოლ ორბელიანი

(1804-1883)

მტირალ ნ... ს...

თუ ტურფანი თვალნი შენნი ცრემლთ აფრქვევენ მწუხარებით,
სულისა შენის ტანჯვანი არ არს უკეთუ ოცნებით,
მაშ მოვედ, მნათო! ჩემს გულზედ შენუხებულის შევენებით,
ნაცვლად შენსა მე ვიკვნესო, შენის ჭმუნვისა მიღებით.

თუ ოცნებით ცრემლსა აფრქვევ, ეგე ცრემლი, ოჰ, ვით გშვენის!
ვითა ნამი ზეციური თვალთა შინა გამობრწყინვის,
ვარდებრივთა ღანვთა ზედა მარგარიტნი გადმოგცვივის,
თუ შეჰსწყვიტო, შევინანებ, გიმზერ ჩუმად და მიხარის.

ტფილისი, 1829 წელი

ნ...ღმი

მნათობო! თვით შენ აღმისხენ, რა მემართების, რასა ვჰგრძნობ,
როს გხედავ, რადა ვჰწითლდები, რად ვჰკრთები, ვჰშიშობ
და ვჰხარობ?

მაშინ რად ენა სდუმდების, როს შენთან უბნობას ვჰცდილობ,
და რისთვის ნაცვლად სიტყვათა, მხოლოდ ოხრვითა ვმეტყველობ?

მრავალგზის ვფუცავ არ გნახო, მაგრამ ყოველ ჟამს გეძიებ,
როს გხედავ, გულსა სახმილსა მდუამრედ მყოფსა აღმიგზნებ.
მაშინ მე, შმაგი, ყოველთა გარე ჩემს საგანთ ვივინყებ;
ხანა ვჰსწყევ შენთა სიტურფეთ და ხან კი მათვე ვაღმერთებ.

მრავალ გზის ვფუცავ გივინყო, და ვჰქმნაცა ნება გონების;
მარამ როს გხედავ, გონების რჩევა სრულიად არ მესმის...

გული ხელმწიფებს და უფრო უძლიერესად შენ გეტრფის,
და გულის მონად შექმნილი გონებაც შენდა მოჰფრინვის!

ზაქათალა, 1830 წელსა, ნოემბრის 7 დღესა

ლხინი

(მიბაძვა პუშკინისა)

მე იგი მიყვარს ლხინი, სად თავისუფლება მეფობდეს,
სადაცა გულწრფელობითა ყოველი მხიარულობდეს,
სადაც სალამოთ ცისკრამდის მხოლოდ „დალიე“ ისმოდეს,
და ჯამი — აზარფეშასა და ყანნი თასსა შეჰსცვლიდეს;
მეც ვჰსჭვრეტდე ჩემსა სატრფოსა, ან მას ჩემი ხმა ესმოდეს,
და იგი ცისკრად ხვევნაში არსულსა ლხინსა მყვედრიდეს.

*ზაქათალას ჯინგიზოღლის კოშკი
1830 წელსა
ნოემბრის 9-სა*

* * *

ლეკი, ოსმალო და სპარსი, ვით მგელნი განუძლომელნი,
უნყალოთ ჰგლეჯენ ჩვენს მამულს, სისხლითა ჩვენით ღებულნი.
სჯულსა უძღურად შექმნილსა, ჰსთველემს მხეცთ არ გამოუფხიზლად.

ერი ღალადებს ვაებას და ვერვინ აღსდგა მფარველად.
მის ჟამით მტრისა სისხლისა ვარ დასათხევად მოსურნე
და ამა ფიქრით მოცულსა, სახე მაქვს ჭმუხვნილ მრისხანე.

მე თავისუფლებისათვის სული მარადის მიკვნესის;
და ეს ოცნება დღე და ღამ, ვითა აჩრდილი თან მდევნის;

Коль сердце, этот маленький сатрап, летит к тебе, всеильная царица,
И сам рассудок, как последний раб, вослед ему, безмолвствуя, стремится!

7 ноября 1830, Закатала

ПИР

(Подражание Пушкину)

Люблю я пир, где царствует свобода,
Где слово «пей!» с заката до восхода
Над беззаботной слышится толпой;
Где, веселясь за чашей круговой,
Мы пьяный рог сменяем азарпешей;
Где на исходе ночи догоревшей,
Когда заря над городом встает,
Ко мне моя красавица идет.
Свой легкий стан в объятия склоняет
И за разгул веселый упрекает!

1830

* * *

Когда лезгины, персы и османы, как звери лютые, терзают край родной,
Когда кровоточат бесчисленные раны, враждебной нанесенные рукой;
Когда молчит закон и справедливость дремлет, когда никто врагу не
в силах дать отпор,
Когда народ зовет, когда никто не внемлет его отчаянью, – о, как я
с давних пор
Всей силою души мечтаю о возмездье! какие замыслы таит мой
скорбный ум!
С какою жаждою неутоленной мести брожу я по земле, печален и угрюм!

О, как душа моя тоскует по свободе! Придет ли ночь, или настанет день –
Мысль о моем истерзанном народе преследует меня, как горестная тень.

მოსვენებასა არ მაძლევს ნათესავთ შორის გინა ვჯდე,
გინა საყდარსა შესული გულმხურვალეებით ვილოცდე.
ხმა საიდუმლო მარად ჟამს მეჩურჩულების მე ყურსა,
ჟამი არს მტერი მამულის მისცეთ მახვილსა ლესულსა.

ვუნყი მე მართლა, რომ ჯერ არს სიკვდილსა იგი ელოდეს,
ვინც ერის მანუხებელსა პირველად წინააღუდგეს!
მარა, მოძღვარო! მითხარ მე, ვის? სადა? რომელსა მხარეს?
თავისუფლება უმსხვერპლოდ, უსისხლოდ მოუსყიდნიეს?
წარვწყმდები მამულისათვის, ვიცი, ვგრძნობ და აღვიარებ;
და ესრეთს ჩემსა სიკვდილსა, ადრევ სიამით ვაკურთხებ!

1832

მუხამბაზი

არავისთვის მე დღეს არა მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!
ამას ვამბობ მე ბეჟანა მკერვალი,
ქალებისა ლხინი და თაიგული.

შვენებითა საცა ვინ არს ქებული,
მისი კარი ჩემთვის არს გაღებული;
საცა მივალ, თან მიმაქვს სიხარული,
მარამა დღეს არავისთვის მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

მისი სახე, ვით მთვარე გაბადრული,
ბროლის მკერდზე მზის შუქი მოფენილი,
„ჩემო ბეჟან!“ — მისგან სინაზით თქმული,
როს მაგონდეს, როგორ არ მოკვდეს გული,
ესდენ ხანი მისთვისა დადაგული?

Сижу ли я с семьей моей любимой, молюсь ли в храме –
всюду вслед за мной
Она как спутник следует незримый, чтоб возмутить душевный мой покой.
И тайный голос, сумрачный и страстный, не устает мое сознание жечь:
– Пора, пора! Иди на бой опасный! За родину свою
вздыми кровавый меч!

К чему скрывать: безвременной могилой свой смелый подвиг увенчает тот,
Кто в яростной борьбе померяется силой с безжалостным врагом,
терзающим народ.
Но, Боже мой! Хоть ты открой народу – кто до сих пор, когда,
в какой стране
Без жертвы и без ран свою купил свободу и от врагов своих
избавился вполне?
И если я в расцвете юной жизни теперь стою на грани бытия, –
Клянусь моей возлюбленной отчизне: такую смерть благословляю я!

(1832)

МУХАМБАЗИ²

Мне сегодня охоты до шалостей нет –
К Саломэ³ я сегодня иду на обед!
Я – портняжка Бежан⁴, я – для женщин букет,
Я – утеха для них, это знает весь свет!

Хоть и много красоток блистает красотой,
Хоть не в силах они устоять предо мной,
Но для них у меня нынче времени нет –
К Саломэ я сегодня иду на обед!

Ведь лицо Саломэ – как ночная луна,
Белоснежная грудь ее неги полна,
Стоит только сказать ей: «Бежанчик ты мой!» –
Вся земля из под ног поплывет подо мной.

² Мухамбази – по-арабски пятистишие со строго определенной рифмой

³ Саломэ – жена поэта АЛ. Чавчавадзе

⁴ Бижен – тбилисский портной по фамилии Умиков

ამიტომ დღეს არავისთვის მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

ხშირად ხილვა ეშხის ძალსა გვაკლებენ.
მისთვის გუშინ თუმცა სურვით მელოდნენ,
მარამ, გინა ცრემლებითა აივსნენ,
არც დღეს გავალ გარეთუბანს, მომწყინდნენ!
სხვა ტურფანი მარად მათ მაყვედრებენ...
მარამა დღეს არცა მათთვის მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

ვით პეპელა სხვადასხვა ყვავილისა
ზედ დაჰფრინავს და ჰსვავს მათგან სუნნელსა,
მეცა, ზოგთან შევექცევი სადილსა,
ზოგთან ვახშამს, ხშირად ლამესაც მთელსა...
ჩემს ქეიფში ვინ იყოს ამ სოფელსა?!
მარამა დღეს არავისთვის მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

ქალებზე ვარ ასე ფიქრით მოცული,
ხელში ქობა დამრჩების მოუვლელი!
მებლანდების თვალეებში ზოგის წელი,
ზოგის ხვევნა, ზოგის ალერსი ტკბილი!
ნეტარ მათთან ლხინში აღმომხდეს სული!
მარამა დღეს არავისთვის მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

ბედმან დაამხო რაყიფი დიდ-კაცნი,
მარამ მე კი ისევ ის ვარ ბეჟანი,
რომელს დარჩა ბურთი და მოედანი.
ახ, რა რიგად ვიჭიკჭიკებთ დღეს ორნი!
შახტი, ბეჟან, შენია დრო და ლხინი!
დამეხსენეთ, დღეს მე არა მცალიან,
სალომესთან სადილად მეძახიან!

ავლაბრის კაზარმაში, 1833 წ.

Потому-то сегодня и времени нет –
К Саломэ я сегодня иду на обед!

Постоянно у женщин не дело торчать –
На любовь перестанет душа отвечать.
Хоть и ждали подружки Бежана вчера,
Хоть в слезах утопали они до утра.
К ним я в гости сегодня, увы, не пойду,
Даже если сегодня притянут к суду, –
Мне сегодня охоты до шалостей нет –
К Саломэ я сегодня иду на обед!

Я, портняжка Бежан, как лесной мотылек,
Я порхаю, играя, с цветка на цветок,
Та – зовет на обед, эта – ужинать ждет.
Эта – вместе со мною всю ночь напролет...
Да, веселья такого не видывал свет!
Но сегодня до шалостей времени нет.

Целый день я, красотки, мечтаю о вас,
Из-за вас у меня недошитый заказ:
Все мерещится мне белоснежная грудь,
И объятья, и ласки, такие, что жуть!
Но сегодня до этого времени нет –
К Саломэ я сегодня иду на обед!

Пусть мятежная знать нарвалась на капкан⁵ –
Не беда! Я все тот же портняжка Бежан!
В чем же дело, Бежан? Веселись и пляши,
Нынче время твое и твои кутежи!
Но сегодня для шалостей времени нет –
К Саломэ я сегодня иду на обед!

1833, Авлабарские казармы

⁵ Намек на провал заговора 1832 года

სალამო გამოსალმებისა

მზე ჩაესვენა: მის შუქი გამოსალმის ჟამს კავკასსა,
თავსა ეხვევა ალერსით, ვით ქალი მამას მოხუცსა!
ბუმბერაზ მთანი მდუმარედ ცათამდის აყუდებულნი,
ჰსხედან, ვით დევნი, სპეტაკის ყინულ გვირგვინით შემკულნი!
მათ კლდოვან გვერდთა შავადა ღრუბელნი ზედ დაჰსწოლიან
და მრისხანებით ქვეყანას წარღვნითა ემუქრებიან.
გაზაფხულისა ველითა ტყე შემოსილი სიმწვანით,
მთებისა კალთებს შეამკობს სატკბო სუნნელთა მოფენით.
წყალნი მთით დაქანებულნი აღმასებრ უბსკრულს ჰსცვივიან,
თერგი ჰრბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან!

შენუხებული ვუმზერ გზას და მასზე ეტლსა მიმსრბოლსა,
მიმტაცსა ყოვლის კეთილის, რაცა გვაქვს ამა სოფელსა,
რაცა გვიშვენებს სიცოცხლეს ზეციურისა სხივითა,
და აღგვამაღლებს ამ სოფლით სულისა აღმაფრენითა!
მიდიხარ, სატრფოვ? მშვიდობით! მარად დღე ჩემი კურთხევა,
ცად მიმართ შენთვის მექნება, ვიდრემდის სული მეღევა.
არღა აამონ ან თვალთა გული შენისა ხილვითა,
წარვიდეს ჩემი სიცოცხლე უშენოდ შრომით, ზრუნვითა.

ეტლი ჰრბის, სატრფო მშორდების... თანა ჰსდევს ჩემი მას სული,
ვმზერ... შორს ძლივსლა ჰსჩანს... აღარ ჰსჩანს...

რალასა ვუმზერ შმაგ-ქმნილი?

სიშორის ნისლმა მიჰფარა თვალთაგან ეტლი მიმსრბოლი,
და გულით ოხვრა სიმწარის აღმოუტევე უნებლი...
მშვიდობით! ვინცა დამატკბე სიცოცხლის ნეტარებითა,
ან ვისთვის გული მიკვნესის, სული ჰსწუხს განშორებითა,
ვის ხილვა არღა შემმოსავს სიხარულისა ნათლითა,
არ განმასვენებს მწუხარეს ალერსის ხმათა ტკბილითა!

მაგრამ ამ სოფელს შენს გარდა ვინა მყავს მანუგეშებლად,
რომ შენც განმშორდი, დამტოვე, მწუხარებისა მე მსხვერპლად?

ВЕЧЕР РАЗЛУКИ

Заря небес вечерним багрецом
Вершины гор Кавказских озарила.
Так девушка прощается с отцом,
Лобзая старца нежно и уныло.
Но молчалив гигантский тот собор.
Передо мной от края и до края
В короне льдов стоят вершины гор,
Плечами дево⁶ небо подпирая.
И, прижимаясь к кручам, облака
Грозят потопом, и с горы отвесной,
Блистая, низвергается река,
Стремительно висящая над бездной,
И воет Терек, надрывая грудь,
И скалы вторят Тереку в тревоге...

Печально я гляжу на этот путь,
На тень судьбы, скользящей по дороге...
Все лучшее, что было мне дано,
Все светлое, что управляло мною,
Чем было сердце бедное полно, –
Опять, опять похищено судьбою!
Прощай, мой друг! Прощай на много дней!
До моего последнего мгновенья
Всегда с тобой печаль души моей,
Моя любовь, мое благословенье!
Стучат колеса. Милой больше нет.
На повороте пыль еще клубится.
И, обезумев, ей летит вослед
Душа моя, как раненая птица.
Прощай, мой друг! Унынием объят,
Смотрю я вдаль с невыразимой мукой.
Твоих очей уж мой не встретит взгляд,
Навеки затуманенный разлукой.
Не утолит печаль моей души
Твоя любовь, и только скорбь немая
Источит сердце бедное в глуши,

⁶ Дэв – исполин, злое чудовище в грузинском фольклоре

ნახველ, წარმტაცე ყოველი საამებელი სულისა,
და ვინ განმილოს ან კარი ბედისა დაკარგულისა?
ან მე უგუნურს რად მრწამდა ბედისა დაუსრულება?
ან დავჰშთი მარტოდ... მშვიდობით! შენს გულს
ნუ ჰშორდეს მშვიდობა!

არს მწუხარება სულისა, არ აქვს ნუგეში რომელსა,
ჰსჯობს ენა ჰსდუმდეს, ხმა შესწყდეს, მოთქმით რა
ერგოს გულ-წყლულსა?
შელამდა... მარტო ვზი ჭმუნვით; ჩემი ჩივილი ვის ესმის?
დაყრუვდა არე... მხოლოდა ხმა ისმის ზოგჯერ გუშაგის.
მხოლოდ ჰსჩანს, მთანი მდუმარედ აყუდებულან ცათამდის,
და ყაზიბეგსა საამოდ ზედა ვარსკვლავი დაჰნათის!
წყალნი მთით დაქანებულნი, უფსკრულსა იკარგებიან,
თერგი ჰრბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან!

1841 წ., მაისის 1 დღესა
ვლადიკავკაზი

კინტონ სიმღერა

რა გინდა ჩემგან, არ დამეხსნები?
ვინვი, მედება ეშხის ალები!
მინდა დაგწყევლო, — ენა არ მომდევს!
ვფიქრობ გეჩხუბო, — გული არ მომდევს!
ვამბობ გაგექცე, — ფეხი არ მომდევს!
ვაი, ამ ცეცხლში როგორ გავები!
რა გინდა ჩემგან, არ დამეხსნები?

1861

Последние надежды отнимая.
И как, безумец, я поверить мог,
Что счастье наше будет беспредельно?
Прощай, мой друг! О, как я одинок!
И скорбь моя – о, сколь она бесцельна!

И вот уж ночь. Сижу, объят тоской.
О, кто теперь услышит пени?
Недвижен воздух. Только часовой.
Перекликаюсь, ходит в отдаленье.
И, подперев вершиною зенит,
Молчит гора, увенчанная снегом,
И о прошедшем счастье говорит
Звезда небес, сияя над Казбеком.
Потоки гор, свершив свой краткий путь.
Алмазной грудой бьют через пороги,
И воет Терек, надрывая грудь,
И скалы вторят Тереку в тревоге.

*1 мая 1841
Владикавказ*

ПЕСНЯ КИНТО⁷

Что я тебе? К кому ты привязалась?
Из-за тебя я весь огнем пылаю!
Проклясть хочу – проклясть язык не хочет,
Бранить хочу – бранить душа не хочет.
Бежать хочу – бежать нога не хочет.
Вай, горе мне, попал я, бедный в пекло!
Что я тебе? К кому ты привязалась?

1861 (?)

⁷ Кинто – особая разновидность тбилисских торговцев-разносчиков со своими культурно-бытовыми традициями

მუხამბაზი

*მუხამბაზო, რა ტკბილი რამ ხმა ხარო.
ჩამჩი-მელქო*

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ!
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!

ყმასავითა მე ერთგული შენი ვარ,
გინდა მკლავდე, არას გეტყვი — შენი ვარ.
სადაც წახვალ, მე მაშინვე იქა ვარ,
გინდ ვერ მნახო, იცოდე, რომ იქა ვარ,
რას განუხებ? მე ჩემთვისა იქა ვარ!
ჩემთვის ჩუმად ვამბობ: „რა ლამაზი ხარ“!

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ!
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!

რტო ალვისა შენი წელი მგონია,
მაგ წელზედა ცისარტყელა მგონია,
ეგ თვალეზი — ცაში ელვა მგონია.
ვარდის სუნთქვა — შენი სუნთქვა მგონია,
როს მელირსოს, ვსჰთქვა; „გეთაყვა, ჩემი ხარ!“

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ!
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!

ათი გზა მაქვს, ათივე შენკენ მოდის!
ფიქრები მაქვს, წინ შენი სახე მოდის!
მინდა რამ ვჰსთქვა — შენი სახელი მოდის!
ჩემს გულში რა ამბებია, რა მოდის?
ერთხელ მაინც მკითხე: „აგრე რათა ხარ?“

МУХАМБАЗИ

*О сладкий голос мухамбази!
Чамчи-Мелко*

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

О царица, до могилы я – невольник бедный твой,
Хоть убей меня светило я – невольник бедный твой.
Ты идешь – я за тобою: я – невольник бедный твой,
Ты глядишь – я за спиною: я – невольник бедный твой!
Что смеяться надо мною? Я – невольник бедный твой,
И шепчу я сам с собою: «Чем тебе я не хорош?»

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

Словно тополь шелестящий, стан твой нежный для меня,
Светит радугой блестящей стан твой нежный для меня,
Блещут молнией небесной эти очи для меня,
Дышат розою прелестной эти губы для меня.
Если б мог тебя спросить я: «Ты когда ко мне придешь?»

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

Семь дорог на нашем поле – все они к тебе бегут!
Смутны думы поневоле – все они к тебе бегут!
Растерял свои слова я – все они к тебе бегут!
Позабыл свои дела я – все они к тебе бегут!
Хоть бы раз меня спросила: «Что с тобою? Как живешь?»

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ,
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზე მიზიხარ!

ჩემს დარდებსა ვინ ინალვლებს, ვინ არის?
ვის რათ უნდა, ლოპიანა ვინ არის?
მკვდარია თუ ცოცხალია, ვინ არის?
ქვეყანაში აბა რაა, ვინ არის?
შენ არ მეტყვი, ვიცი სულით ნაზი ხარ!

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ!
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!

ორთაჭალის ბაღში მნახე, ვინა ვარ,
დარდიმანდის ლხინში მნახე, ვინა ვარ!
ჯამით ტოლუმბაში მნახე, ვინა ვარ!
აბა მუშტის კრივში მნახე, ვინა ვარ! —
მაშინ შეგიყვარდე, სთქვა: „ძვირფასი ხარ!“

გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ!
თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!

კოჯორი, 1861

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

Хоть и плачу неустанно, – ведь не спросят: кто такой?
Ах, беда нам, Лопиана⁸, – ведь не спросят: кто такой?
Может, еле уж дышу я, – ведь не спросят: кто такой?
Может, еле уж брожу я, – ведь не спросят: кто такой?
Ты одна, моя царица, боль души моей поймешь!

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

Поезжай-ка в Ортачалы⁹, посмотри, каков я есть!
Как ударим мы в цимбалы, посмотри, каков я есть!
Тамада¹⁰ в дыму табачном, посмотри, каков я есть!
Молодец в бою кулачном, посмотри, каков я есть!
Как помотришь – так полюбишь, как полюбишь – подойдешь.

Только я глаза закрою – предо мною ты встаешь!
Только я глаза открою – над ресницами плывешь!

1861, Коджори

8 Лопиана – тбилисский рыбак, кулачный боец

9 Ортачалы – юго-восточное предместье Тбилиси, место загородных пиров

10 Тамада – руководитель пиршественного стола

სადღებრძელო ანუ

ომის შემდგომ ღამე ღზინი, ერეჲნის სიახლოვეს

შესწყდა ბინდისას ომი საზარი,
დადუმდა არე, სად ჰქუხდა ბრძოლა
გამარჯვებითა მოილხენს ჯარი;
ურდო ცეცხლებით განათებულა!

აჰა, მთოვარეც ნელიად შუქსა,
ვითა ნუგეშსა მოგვფენს საშველად;
შევექცეთ, ვინც დღეს გადურჩით ომსა;
კვლავცა გვექმნების ზეცა მფარველად!

ძმანო, მორიგის სავსე ფიალით,
ჩვენცა მოუსხდეთ ცეცხლსა ანთებულს;
ვესალმით, ვინცა სიკვდილის ხელით
დაეცნენ ომში დღეს რისხვით წასულს!.

და შენ, ჰე, ღვინოვ, ყოვლად ძლიერო,
ღზინით, შექცევით გულნი აღგვიგზნე;
გულის ჭირთ მდევნო, ნიჭო ციერო,
ვინ არს, რომელ გსვა და არ აღზინე!

მხედარნი

ჰოი, შენ ღვინოვ, ყოვლად ძლიერო,
ღზინით, შექცევით გულნი აღგვიგზნე;
გულის ჭირთ მდევნო, ნიჭო ციერო,
ვინ არს, რომელ გსვა და არ აღზინე?

სადღებრძელო

ძმანო, აღვაესოთ ფიალა წინაპართ მოსახსენებლად,
რომელთა დაჰსდვეს სიცოცხლე მამულის ასამაღლებლად.
რომელთა სახე დიდების სხივს მოგვფენს გასამხნევებლად,
რომელთა სული მაღალი ჩვენც მიგვიზიდებს ცად მაღლად!

ЗАЗДРАВНЫЙ ТОСТ, ИЛИ ПИР ПОСЛЕ ЕРЕВАНСКОЙ БИТВЫ

Тихо ночью над полями,
В темноте умолкнул бой.
Озаренное огнями,
Войско пир справляет свой.

Вот и месяц показался,
Весь в лучах вверху горит.
Выпьем все, кто жив остался, –
Небо храбрых сохранит!

Братья, чаша круговая
Пусть бежит вокруг огня.
Слава тем, кто, умирая,
Встретил смерть на склоне дня!

О вино, вино хмельное,
Ты рождаешь в сердце пыл.
Подружился кто с тобою –
Тот все горе позабыл!

Воины

О вино, вино хмельное,
Ты рождаешь в сердце пыл.
Подружился кто с тобою –
Тот все горе позабыл!

Тост

Братья, чаши поднимая, славных предков мы помянем,
Кровь свою, они сражаясь, в дар отчизне принесли.
Их величие и слава озаряют нас сияньем,
Наши помыслы возносят над заботами земли.

ვითარცა ცეცხლი მარტოდა ჰსჩანს ველსა ზედა ჰშთომილი,
რომლისა კვამლი ჰაერში ქარის შებერვით არს მქრალი, —
ეგრეთ იქმნების აღხოცილ ამ სოფლით მისი სახელი,
გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო და არ აღბეჭდა ნავალი!

ვინ გვითხრას, ვინა გვიჩვენოს, სადა ჰსცხოვრებდნენ ძველ-გმირნი?
დრომან შემუსრა, აღჰგავა მიწით მათნიცა საფლავნი;
მარამ, ჰსცოცხალან ჯერეთაც დიდების მათ მოედანი,
მათი სახელი, მათ ხმალი, საქმენი სახელოვანნი!

ძმანო, პატივით მივმართოთ თვალნი
წარსულთა ძველთა საუკუნეთა,
მათში სახელნი ჰსჩანან ნათელნი
გმირთა, მამულის განმადიდეთა!..

ეს ვინ გამოჩნდა? ვისი აჩრდილი
დაჰმზერს ივერსა ჩაფიქრებითა?
ნუთუ ველარა უცვნია შვილი...
მისგან აღზრდილი ტრფიალებითა?

შენ, ჰე, ფარნაოზ, ჰქმენ ერთ-მთავრობა,
შენ მოეც ქართველს წიგნი პირველი,
შენ დაუმკვიდრე ერსა ერთობა
და ერთობისა წესი და ძალი!

და ივერიის აღჩნდა მეფობა,
და განძლიერდა შენისა სიბრძნით,
შორსა განითქვა მისი გმირობა
და მის მეფენი დიდების ბრწყინვით!

ქრისტეს ნათელით განათლებული,
მეფე მირიან ჰბრწყინავს გვირგვინით,
ჯვარისა ძალით გარე-მორტყმული,
შეჰმუსრავს კერპთა მათის ბომონით!

Как огонь, забытый в поле, одинокий, сиротливый,
Что колышется и гаснет, исчезая навсегда, –
Предан вечному забвенью будет каждый нерадивый,
Кто прошел свой путь и сгинул, не оставив здесь следа.

Кто нам скажет, кто покажет, где герои подвизались?
Время сгладило, сровняло их надгробия с землей.
Но по ныне имена их в нашей памяти остались,
Свято чтим мы их деянья, славим меч их боевой!

Братья, взор благоговейно
Обратим к былым векам,
Лики светлые героев
В глубине теснятся там.

Это кто с глубокой думой
Над Иверией встает?
Неужели край любимый,
Увидав, не узнает?

Это ты, самодержавный,
Мудрый духом Фарнаоз¹¹,
Это ты отчизне славной
Книгу первую принес.

Вся Иверия с тобою,
Став единой, процвела
И своих царей-героев
Вечной славой обрекла.

Вот, исполнен чудной силы,
Светом Бога осиян,
Древних идолов в могилы
Царь свергает Мириан¹².

11 Фарнаоз – первый грузинский царь (III в. до н.э.)

12 Мириан – царь Картли, около 337 г. принял христианство и сделал его государственной религией

და განჰქრა ახლის ალექმისა ძალით
ძველის ივერის ბნელი რწმუნება;
ქართველთ მიხედეს ცას სიხარულით
და საუკუნო ჰსცნეს მუნ ცხოვრება!..

მუზარადს მგელ-ლომ გამოსახული,
ხელსა მახვილით, ვინ მოვალს გრგვინვით?
ვით ბრძოლის ღმერთი, თვით მბრძანებელი,
მზად არს საომრად სახე-შერისხვით!

ეს არს გმირი ის გორგასლანი,¹
რომლის მიხედვით სპარსელნი ჰთროოდნენ,
მისწვდნენ, სადაც მის ძლიერნი მკლავნი
მტერთა შელენდენ და შემუსვრიდენ!

ზეცა წყალობად, ნუგეშად, ივერსა გაოხრებულსა,
მეფედ მოუვლენს დავითსა,² ზეგარდმო სიყრმით ცხებულსა,
მხედართ-მთავარსა უძლეველს, გულ-მონყალესა მსაჯულსა.
ზე-ჩაგონებით განსწავლულს, ენა მდინარე მეტყველსა!..

დავით ჰსთქვი: „იყავ ქალაქნი!“ და აღმოცენდნენ ქალაქნი!
განჰვლე უდაბნო ოხერი, — სავსედ დაბებით შეჰქმენი!
დაჰკარ წერაქვი, — და აღჩნდნენ ტაძარნი, ტურფად ნაშენნი!
მუნ შენთან ღმერთსა ჰმადლობენ გალობით შენნი ივერნი!

ხმა-ჰყავ და აღსდგა ივერი ფენიქსებრ განახლებული,
დიდების სხივით შემოსილ, მშვიდობით აღყვავებული!..
აღმხედრდი ლაშქრად, — და ილტვის სულთანნი³ შეძრწუნებული,
შირვან, დერბენდი ჰყავ სამზღვრად, შენი ხმლით შემოხაზული.⁴

1 ვახტანგ მეფეს მუზარადზე აქვანდა გამოსახული მგელი და ლომი და ამის-ათვის ყიზილბაშთა უნოდეს გორგასლანად, ან მგელ-ლომად. საშინელი იყო ყიზილბაშთათვის ძალი მუზარადისა ამის.

2 დავით აღმაშენებელი, რომელიც გამეფდა მაშინ, ოდესცა საქართველო იყო სრულიად გაოხრებული მაჰმადიანთაგან.

3 შემახიის სულთანი გაიპარა შეშინებული მეფის დავითის ჯარის მიახლოვებითა.

4 მაშინ საქართველოს სამზღვარი იყო: ანი, შამახია და დერბენდი

Тьму Иверии старинной
Новый вытеснил Завет.
В небо глянули грузины
И познали вечный свет.

Львом и волком шлем украшен,¹³
Меч сверкает, гром гремит...
Это кто, могуч и страшен,
Словно бог войны, летит?

Этот славный Горгаслани,
Муж, прославленный в веках.
Где его подъяты длани,
Там враги разбиты в прах.

Неба милостью святою над растерзанной странюю
Был поставлен юный витязь, вдохновенный царь Давид.¹⁴
В битве – грозный полководец, был в судах он миротворец,
Речь его шумела в мире, как поток в лесу шумит.

Он сказал: «Восстаньте, грады!» – и они из праха встали.
Он прошел через пустыни – и пустыни расцвели.
Где киркою он ударил – всюду храмы засияли,
И прославили в них Бога дети верные земли.

Он воззвал, и словно феникс, возрождается столица,
Прочь бежит султан разбитый,¹⁵ жизнь повсюду бьет ключом.
До Ширвана и Дербента¹⁶ простирается граница, –
Так Давид страну родную очертил своим мечом.

13 У царя Ваханга на шлеме были изображены волк и лев, поэтому кизилбаши (прозвище иранцев) прозвали его Горгасланом (примечания Г. Орбелиани)

14 Давид Строитель, воцарившийся тогда, когда Грузия была совершенно разорена магометанами. (Г.О.)

15 Шемахинский султан бежал, напуганный приближением войск царя Давида. (Г.О.)

16 Тогда границами Грузии были: Ани, Шемаха и Дербент (см. «Картлис Цховреба»). (Г.О.)

ვარსკვლავად გვინათს სახე ნათელი,
თვალნი სიამის გამომაცენნი,
სარო-ტანადი, ნაზად მრხეველი,
თითნი ნარნარად ბროლის ნათალნი!⁵

ვითარცა ღმერთა მშვენიერების,
ქველ-მოქმედების, სახიერების,
ვით მტრედი მადლის მშვიდი და წყნარი
ეგრეთ მშვენებით მოვალს თამარი!

სხივ-ცისკროვანი მისი გვირგვინი,
უპყრავს დიდებას და სათნოებას;
წინაშე მისსა ძლევა და მუზნი
განადიდებენ მისსა მეფობას!

მის დროშას მოჰსდევს დიდი ორბელი,
შოთა უკვდავი, ბრძენი ჭყონდიდი,
მხედართ-მთავარი დიდი მხარ-გრძელი
და გამრეკელი, ლომებრ გულადი!

თამარის დროშა გაშალეს, შეკრბა დიდუბეს⁶ ლაშქარი;
კახი ფარ-შუბით, თუში ხმლით, ფშავ-ხევესურს ჰშვენის აბჯარი,
მკლავით ძლიერით ქართლელი, ვით ციხე-ბურჯი მაგარი,
ოსი ფეხ-მარდი, მთიული ბრძოლაში შეუპოვარი!

მესხი სწავლითა ქებული, გმირი იმერი ზრდილობით,
და მშვილდოსნობით აფხაზი, გურული, მეგრი მკვირცხლობით...
თამარი ლოცავს ჯვართა, ჯარს ამხნევს გულის უხვევით;
გული მეფისა ზღვა არის, უსამზღვროება წყალობით!..

⁵ ანტონ კათალიკოზის სიტყვა.

⁶ დიდუბეს ეძახდნენ იმ მინდორს, სადაც ეხლა არის ნემენცის კოლონია, მუშ-თაიდის ბაღი და მინდორი ავჭალისაკენ, — დიდუბეში იდგა თამარ მეფის სასახლე, რომელშიც იყო მეორე მისი ქორნილი.

Вот сияет лик небесный,
Взор очей струится вдаль,
Словно тополь – стан прелестный,
Пальцы тонкие – хрусталь.

Обладательница дара
Голубиной доброты,
Это шествует Тамара¹⁷,
Как богиня красоты.

Сила, Слава, Добродетель
Перед ней несут венец,
Царства мудрого свидетель –
Славит дни ее певец.

Под знаменами – Орбели,
Шота мудрый, Чкондидели¹⁸,
Полководец Мхаргрдзели¹⁹,
Гамрекели²⁰ – вождь-храбрец.

Поднимая стяг Тамары, в Дидубэ²¹ со всей округи
Собрались для общей брани кахетинец и тушин.
На хевсуре и на пшаве как огонь горят кольчуги.
Вот – могучий карталинец, вежливый имеретин,

Месх, прославленный ученый, осетин, бесстрашный воин,
Меткий стрелами абхазец, храбрый горец и мегрел, –
Каждый с почестями встречен, каждый ласки удостоен...
Сердце царское – как море, где в нем милостей предел?

17 Тамара (1184-1212) – грузинская царица. В ее царствование феодальная Грузия достигла наивысшей политической мощи и культурного расцвета

18 Чкондидели Антоний – архиепископ

19 Мхаргрдзели Захарий – главнокомандующий войсками царицы Тамар

20 Гамрекели – влиятельные князья Южной Грузии

21 Дидубэ называлось поле, где теперь Муштаидский сад и поле в сторону к Авчалам. В Дидубэ находился дворец царицы Тамары.

გალაშქრდნენ, მისწვდნენ კარნუსა,⁷ ერთის შეტევით მილენეს!
ლომებრ მისცვივდნენ სინოპსა, მის ციხე ზღვაში გარდაგდეს,
განვლეს არეზი,⁸ თავრიზი, ყაფლანქუ გარდაიარეს,
და მტვერი გაოხრებისა, ღვთის რისხვად ყაზმინს თავს დასცეს!

დრონი იცვალნენ იხილეთ, ქეთევან ნაზად აღზრდილი⁹
მამულისათვის იტანჯვის, სარწმუნოების დამცველი,
ხორც-დაგლეჯილი შანგებით, მკერდზედა ცეცხლ-ანთებული,
სულის სიმაღლეს გვიმტკიცებს ზეცად დიდებით აღმსვლელი!

ნათელ გვირგვინით მოჰსჩანან კახეთის მსხნელნი გმირები
ელისბარ, შალვა, ბიძინა¹⁰ მტარვლისგან დატანჯულები!..
ტარიგათ შესანირაავათ მახვილით განგმირულები,
ღმერთს ავედრებენ მამულსა მათ უკანასკნელ სიტყვები!

აჰა, ცხრა ძმანი, სახელ-განთქმულნი,
ძმანი გულითად შეთვისებულნი;
ვით წმიდა მსხვერპლი, ცად შეწირულნი.
ერთ ჟამს, ერთს ომში ერთად დაკლულნი.¹¹

აჰა, ერთ-გული ამილახვარი¹²
თავდადებითა მეფისთვის მკვდარი!..

7 კარნუ ქალაქია, აწინდელი აზრუმი.

8 კნ. პასკევიჩმან 1827 წელს სწორეთ ამ გზით განვლო ძლევა-შემოსილის რუ-
სის ჯარითა მიანამდის.

9 ქეთევან დედოფალი.

10 ელისბარ იყო ჩოლოყაშვილი; შალვა და ბიძინა — ქსნის ერისთავნი.

11 ხერხეულიძის ძენი, განთქმულნი ვაჟკაცობითა, დაიხოცნენ ერთად მარაბ-
დის ომში პირისპირ შაჰაბაზისა.

12 ერთმა ზედგინიძის გვარისაგანმა გააფრთხილა მეფე (ვგონებ, გიორგი XI)
შეთქმულებაზე, რომ ღამე მოკვლას უპირებენ. მეფე არ უჯერებდა, ზედგ-
ინიძე თავის სიტყვის დასამტკიცებლად და მეფის გადარჩენისათვის დანვა
მეფის ლოგინში, რომელშიაც იმავე ღამეს მოჰკლეს და აჰკუნეს შეთქმულთა.
ამ თავდადებისათვის ზედგინიძის გვარეულობასა მეფემ მისცა ამილახრობა,
რომელისაც შთამომავალნი არიან ეხლა ამილახვრიანი.

Ополчились, полетели, пал Карну²² перед бойцами
От высоких стен Синопа не осталось и руин.
Миновав Арез²³ с Тавризом, Каплан-Ку прошли рядами
И великий гнев господень обратили на Казвин.

Но проходит время славы... Вот – царица Кетевана²⁴,
Воспитательница сирых, возлюбившая свой край.
Вот огнем ее пытаются в подземелиях Ирана,
Вот душа ее святая улетает в светлый рай.

Вот в венцах своих проходят три Кахетии героя –
Элизбар, Шалва, Бидзина²⁵ пораженные мечом.
Жертвы гнусного тирана, на краю могилы стоя,
Молят Бога за отчизну в слове горестном своем.

Вот среди иных убитых
Девять братьев знаменитых,²⁶
Что на поле бранной чести,
Все в крови упали вместе.

Вот герой Амилахвари,
Что погиб за государя,²⁷

22 Карну – город, нынешний Арзрум (Г. О.)

23 Кн. Паскевич как раз по этому пути прошел в 1827 году, во главе победоносного русского войска до Мианы. (Г. О.)

24 Царица Кетеван – мать кахетинского царя Теймураза I, в 1624 году казнена по приказу шаха Ирана Аббаса I из-за отказа принять мусульманство.

25 Элизбар Чолокашвили, Шалва и Бидзина – ксанские Эристави. (Г. О.)

26 Братья Херхеулидзе, прославленные храбростью, погибли все в Марабдинской битве, сражаясь лицом к лицу с шахом Аббасом. (Г. О.)

27 Один из рода Зедгенидзе предупредил царя (кажется, Георгия) о том, что заговорщики ночью его хотят убить. Царь не поверил ему. Для подтверждения своих слов и чтобы спасти жизнь царя, Зедгенидзе лег в постель царя, на которой заговорщики убили его в ту же ночь, изрубив на куски. За такую самоотверженность царь даровал роду Зедгенидзе звание Амилахвари. (Г. О.)

და მეფის ძალნი ოთხნი ზაალნი,¹³
თითო ერთ ჯარად დაფასებულნი!..

აჰა, სჯულისა წიგნითა ვახტანგ სვე-დამწარებული.¹⁴
სწავლის მოყვარე, მფარველი, გონება ამალღებული!
უცხოთა ცის ქვეშ მარტოობს მისი საფლავი ობოლი,
დაუტირავი ჩვენთაგან, ჩვენთვის კი დამინებული!

აჰა, ივერის ნუგეშ-დიდება
თვისის დროისა გამშვენებელი,
მამაცთა შორის საკვირველება,
პატარა კახი, მეფე ირაკლი!¹⁵

წარბშექმუხვნილი, ხმალ-ხელ მოწვედენით,
ვაი მას მტერსა, სად აღჩნდებოდა!
ერთის შეხედვით, მტერთა შემუსვრით
ბრძოლა წამსავე გარდასწყდებოდა!

დღენი ამისნი ემსგავსნეს ჩასვენებულსა ბრწყინვით მზეს,
მის შუქი თუმცა გვინათებს, მარამ ველარ ვმზერთ მისს სახეს!
მამული ველარ იხილავს ირაკლის ხმალსა მღელვარეს,
დიდება ივერიისა მასთან მარხია სამარეს!

მეფისა დროშით სად მიხვალ, ჰე, ლევან,¹⁶ სულით ნათელო?
შენ მხოლოდ მამის იმედო, უდროდ მზე დაბნელებულო!

13 ესენი იყვნენ ერთ დროს, გვარად: ორბელიანი, ბარათაშვილი, ანდრონი-კაპვილი-კუზიანი და ბორტისშვილი მაჩაბელი. მეფე ირაკლი იტყოდა: „თითო ზაალ ღირს თითო ჯარად“.

14 მეფე ვახტანგ მარხია ასტრახანში.

15 კახელები ეძახიან მეფე ირაკლის პატარა კახად; სიმღერაშიაც მოიხსენიებენ. „ბატონი მეფე ერეკლე ჩვენი პატარა კახია“.

16 მეფე ირაკლის შვილი, მაღალ გონიერი და ვაჟკაცი. მეფემ ჩააბარა ამას დიდ-ვაჟკაცობისათვის თავის ბაირალი და ორი ათასი გამოჩენილი ვაჟკაცობითა მხედარნი. მეფემ ამის რჩევით დაადგინა მორიგის ჯარი (იხ. ბუტკოვის ზაპისკა), ამბობენ, ვითომც ლევან მოსწამლა მისმა მეუღლემ (ნათქვამია ალ. ვ-ძის ორბელიანისაგან).

Вот Заалы, их четыре, –
Нет иных подобных в мире.²⁸

Вот – Вахтанг Законодатель, царь с несчастною судьбою,
Покровитель просвещения, почитатель мудрых книг.
Смерть он встретил на чужбине,²⁹ не оплаканный страную,
Чьи страдания и нужды он с младенчества постиг.

Вот отчизны украшенье,
Вождь, прославленный в веках,
Чудо храбрости в сраженье,
Царь Ираклий, малый Ках.³⁰

Он идет врагам на горе,
Меч сверкает, обнажен,
Взор грозит, и в этом взоре
Жребий битвы предрешен.

Дни Ираклия подобны солнцу в пламени заката:
Лик его уже сокрылся, лишь играют пламена.
Не увидят больше люди меч Ираклия крылатый.
Слава родины любимой вместе с ним погребена.

Вот Леван с отцовским стягом,³¹ полный мужественной силы.
Был в сраженьях он кровавых силой Божией храним.

28 Они были из рода Орбелиани, Бараташвили, Андроникашвили – горбун и сын Борга Мачабели. Царь Ираклий говорил: «Каждый Заал целой армии стоит». (Г. О.)

29 Царь Вахтанг похоронен в Астрахани. (Г. О.)

30 Кахетинцы называют царя Ираклия «Маленький Кахетинец» и в песнях поют: «государь наш Ираклий, наш «Маленький Кахетинец». (Г. О.)

31 Сын царя Ираклия, высокоумный и отважный. Царь ему передал за мужество и храбрость свое знамя и две тысячи отборнейших, известных своей отвагой всадников. По его совету царь ввел регулярное войско (см. записку Буткова). Говорят, будто бы Левана отравила его собственная супруга (из рассказов Ал. В-ча Орбелиани). (Г. О.)

მსხვეპრლო ბნელისა მტერობის, შეუბრალებით შეჭმულო!..
შეირყა ტახტი მეფისა, რა შთახვედ საფლავს ლომ-გულო.

რა ცეცხლი გაჩნდა გაღმა-მხარს, რა გრგვინვა მოდის ბრძოლისა?
მთლად დაღისტანი მოაწვა გასაოხრებლად ყვარლისა!
ოცდარვა დღეა, რაც ისმის ხმა ომის შეუნყვეტლისა!
გაჭირდა... ციხე მისუსტდა... სად არის ხელი მხსნელისა?
ორასის მხედრით სოლომან, ოთარი და რატიშვილი,¹⁷
ნოდარის ძენი, და ბოსტა,¹⁸ დავით¹⁹ და ბებურიშვილი
გაჩნდნენ... დაჰკივლეს... ხმალ და ხმალ შუა გააპეს ლეკთ ძალი
და გამოიხსნეს მბრწყინავი კახეთის თვალი ყვარელი!

დიდებულ სახით, გულუშიშარი
ვინ არს, რომ მისგან მტერი იშიშვის?
ჯარის იმედი, მტკიცე საფარი,
ძლევა მის დროშას წინა მიუძღვის!

შენ ხარ, ჰე დავით,²⁰ გმირი ლომგული,
ვინც იყავ მტრისთვის, ვით ცისა რისხვა;
მარჯვენას გეპყრა სიკვდილის ცელი,
სადაც შეჰსძახე, მუნ იყო მტერთ სრვა!

17 სოლომან და ოთარი იყვნენ ძმანი ქვაბულაშვილნი.

18 მეფე ირაკლისა, ძალიან დამარცხებულსა ალაზნის პირზე ჭარებებისა-
გან დაუდგა დაღალულობით ცხენი. მეფემ სთხოვა ქიზიყის მოურავს თამაზ
ანდრონიკაშვილს ცხენი და მან მოახსენა: „ბატონო, შემომიჯექით და ორნივე
ერთად მოვრჩებით, თორემ მტერი ახლო მოგვდევს“. „შენც შეგარცხვინა და
შენი ცხენიცა“, უპასუხა ბატონმა. ამ დროს მოადგა ყმანვილი კაცი, ჩამოხტა
ცხენით და მიართვა და ამით მეფე მორჩა განსაცდელისაგან. ეს ყმანვილი კაცი
იყო ბოსტა, რომლის გვარი მეფისაგან გააზნაურ-შვილებული ეხლაც არიან
ბოსტაშვილები.

19 დავით იყო ბარათაშვილი.

20 დავით სარდალი ორბელიანი, განთქმული ვაჟკაცობითა და სარდლობითა.
ეს იყო მიზეზი დიდის გამარჯვებისა აზატ-ხანზე ერევანთან და ასპინძის ომ-
შიც ოსმალ-ლეკებზე.

Но повергнутый раздором, он сошел во мрак могилы,
И престол царя великий Пошатнулся вслед за ним.

Но взгляни, какое пламя поднялось над Кварели.
Дагестан идет с войною. Бойтесь лютого врага!
Двадцать восемь дней над нами боевые пули пели.
Трудно было. Ослабели. Где ж спасителя рука?
Вдруг две сотни Соломона, Ратишвили и Отара³²
Боста³³ и сыны Нодара, Давид³⁴ и Бабуришвили, –
Появились, завопили, всех врагов перерубили
И спасли красу ущелий, глаз Кахетии – Кварели!

Кто там, страшный, величавый,
Перед нами предстает?
Стяг его, покрытый славой, –
Войска верного оплот.

То Давид.³⁵ В его деснице
Смерти страшная коса.
Крикнет он – и враг смутится,
Проклиная небеса.

32 Соломон и Отар – братья Квабулашвили. (Г. О.)

33 У царя Ираклия, потерпевшего жестокое поражение от чарельцев в долине Алазани, от усталости пала лошадь. Царь попросил коня у кизихского моурава Тамаза Андроникова, но тот предложил: «Государь садитесь за мною, и мы оба спасемся, а то враг нагоняет». – «Пусть позор покроет и тебя, и коня твоего!» – ответил ему государь. В это время подъехал юноша, соскочил с коня, предоставил его царю и тем спас царя от опасности. Юноша этот был Боста, роду которого царь даровал дворянство и фамилию Босташвили.

34 Давид из рода Бараташвили. (Г. О.)

35 Давид Сардали Орбелиани, прославленный как полководец и герой. Им были одержаны большие победы над Азат-ханом под Ереваном и над османами в Аспиндзской битве. (Г. О.)

და ზაქარია,²¹ მინისა მგელი
ანაზდეულად მუნ აღჩნდებოდა,
სადაცა მტერი გალაღებული,
მისგან შემუსრვას არ მოელოდა!

ვითარცა ჭექა, მისი დაცემა
მტერთა ზედ იყო ესრედ საზარლად;
სადაც იელვა მახვილმა მისმა,
მუნ მტრის სიცოცხლე განქარდა მსწრაფლად!

გუნდნი და გუნდნი ვაჟკაცნი ჰსჩანან მამულის მფარველნი!
ზოგნი აზატის დამმხოზნი, ზოგნი თემურის მებრძოლი!
აი, ასპინძის გმირები, ღირსებით თაყვან-ცემულნი,
რომელთ შეჰღებეს მტრის სისხლით მტკვრის ზვირთნი აღელვებულნი!

აი, სამასნი გმირები²² დუშეთით თბილისს მოსულნი
მეფის შეწევნად, და მის წინ, მისთვისვე შეფიცებულნი:
— „თუ გაგვინყრება ღმერთი და ვერა განვჰსდევნეთ მტრის ძალი,
იყოს შერცხვენილ, ვინც ჩვენგან, შინა წავიდეს ცოცხალი!“

და გარდინერეს პირ-ჯვარი... ვაჟკაცებრ ხმალი იშიშვლეს...
და შავარდენებრ მივარდნენ სპარსთა ურიცხვსა სიმრავლეს!
შეჰსძრეს... გაჰფანტეს... მარამა... ზედ თავიც თვისი დააკლეს...
ფიცი ვაჟკაცთა წმიდა არს... მათცა სიკვდილით შემონმეს!

თავგანწირულმა გმირობამ ვერა დაჰსძლია შავ-მხვედრი...
წახდა თბილისი და მასთან დაემხო ძველი ივერი!..
და სად დაჰსთხიეს გმირთ სისხლი, ან ვჰმზერთ სიამით ბალთ მწვანეთ
მუნით მოისმის ლხინის ხმა გულ-უზრუნველთა მოლხინეთ!

21 ზაქარია ანდრონიკაშვილი, ქიზიყის მოურავი, დიდი ვაჟკაცი. ლეკნი ამას ეძახდნენ „მინის მგელად“.

22 სამასნი არაგველნი მოვიდნენ თბილისს დუშეთიდან აღა-მაჰმადხანის შე-
მოსვლის დროს, შეჰფიცეს მეფეს და ერთიც აღარ გამოვიდა ცოცხალი ომი-
დამ. ესენი იყვნენ ვახტანგ ბატონიშვილის ხელ-ქვეით და კრწანისის ბაღებთა
ნდაიხოცნენ (ნათქ. თ ალექ. ვახ. ორბელიანისაგან).

Это Волк земли – Захарий³⁶,
Тот, который средь врагов
Появляется в разгаре
Их набегов и пиров.

Покрывает войско славой
Грозной битвы каждый шаг.
Где блистает меч кровавый –
Исчезает всюду враг.

Так проходят сонм за сонмом победители-герои.
Кто Азата сокрушитель? Кто с Тимуром был боец?
Вот воители Аспиндзи, что сражались над Курюю
И окрасили теченье кровью вражеских сердец.

Дале – триста беззаветных,³⁷ храбрых воинов Душета.
Что в Тбилиси появились, и поклялись головой:
«Если нам по Божьей воле не достанется победа –
Да покроется позором кто живым придет домой».

И мечи, перекрестившись, перед битвой обнажили,
И, как соколы, на персов понеслись со всех сторон.
Вражьи полчища рассеяв, сами головы сложили.
Не ушел никто из битвы: слово храброго – закон.

Но враги идут лавиной. Пал Тбилиси, и с тех пор
Жизнь Иверии старинной замерла у края гор.
Где воители-герои истекали жаркой кровью –
Там теперь в садах зеленых шум пиров, вино, огни...

36 Захарий Андроникашвили – моурави Кизикии, очень отважный человек. Его прозвали «Земляным волком». (Г. О.)

37 Триста арагвинцев пришли в Тбилиси из Душети во время нашествия Ага-Магомет-хана, поклялись царю в верности, и ни один из них не вышел живым из боя. Они сражались под командованием царевича Вахтанга и пали у садов Крцаниси. (Г. О.)

და მას წმიდასა ალაგსა, თაყვან-საცემსა ღირსებით,
გლახ-უმეცრება ფეხ-ქვეშე ჰსთრგუნავს გულითა უგრძობით!..

გმირნო, მამულის მადიდნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება!
თქვენთა სახელთა ამაყად წარმოჰსთავამს შთამომავლობა!
თქვენთა საქმეთა მოთხრობით მოხუცს ცრემლ-მოედინება,
მხნეობით აღტაცებული ჭაბუკი ხმალსა მიჰსწვდება!

მხედარნი

გმირნო, მამულის მადიდნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება!
თქვენთა სახელთა ამაყად წარმოსთქვამს შთამომავლობა!
თქვენთა საქმეთა მოთხრობით მოხუცს ცრემლ-მოედინება,
მხნეობით აღტაცებული ჭაბუკი ხმალსა მიჰსწვდება!

სადღეგრძელო

ჰე, მამულო სასურველო, ვინ გახსენოს, რომ მის გული
არ ათრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა აღვსილი?
ვინ გიხილოს დროსა საშიშს, არ დაჰსთხიოს თვისი სისხლი.
არ დააკლას თავი თვისი, შენ დიდებად, ვითა მსხვერპლი!
ვინ არ შევჰსტრფით მას ადგილს, სად აღგვეხილნეს პირველ თვალნი?

სად ჰრბიოდა მხიარული სიყმაწვილე ნათლად ჩვენი?
სად გვფარვიდა ნებიერად ხვევნა-ალერსი მშობლისა,
და სად აღგვენთო პირველად გულს ცეცხლი სიყვარულისა,
სად ან ნაზისა რხევითა კეკლუცნი, გულის მიმტაცნი,
ტაძრად მიდიან ცრემლითა ჩვენთვის მხურვალედ მლოცავნი!

სადა შევჰხარით ლაჟვარდად ცისა კამარას მორთულსა,
მასზე მავალსა ხელმწიფებრ, მზეს ბრწყინვით განსხივებულსა,
ღამით ვარსკლოვანს ფირუზსა, მთოვარით განათებულსა!
სიცოცხლის მომფენს ჰაერსა, სუნნელებრ შეზავებულსა!

Незабвенные святыни, освященные любовью,
Лишь невежество ногами попирает в наши дни.

О бесстрашные герои, наша гордость вы и слава,
Поколенья не забудут ваших подвигов и сеч.
Услыхав о ваших битвах, прослезится старец слабый,
Пылкий юноша в восторге грозно схватится за меч.

Воины

О бесстрашные герои, наша гордость вы и слава,
Поколенья не забудут ваших подвигов и сеч.
Услыхав о ваших битвах, прослезится старец слабый,
Пылкий юноша в восторге грозно схватится за меч.

Гост

О желанная отчизна, преисполнено любви,
Чье восторженное сердце не трепещет пред тобой?
Кто тебя в беде увидев, не прольет горячей крови,
Не пожертвует в сраженьи непокорной головой?
Кто не любит тех селений, где, увидев Божий свет,

Жилы мы без треволнений, вдалеке от всяких бед;
Где ласкали нас родные, охраняя наш покой,
Где познали мы впервые пламень сердца роковой;
Где красавицы, похитив наше сердце в первый раз,
Со слезами в Божьем храме молят господу за нас?

В том краю горит над нами весь лазурный небосвод,
В вышине, блестя лучами, солнце царственно плывет.
Ночи звездной бирюзой там сияют под луной,
Там прохладою ночною дышит воздух надо мной.

სად მთანი ყინვის გვირგვინით არიან ცადმდე ასულნი
და მდინარენი ზახილით ზვირთის ზვირთებზე მსროლელნი,
უფსკრულნი — ჩაბნელებულნი, კლდენი — თვალ-გადუნვდენელნი,
სად მონადირე ჰსდევს ჯიხვსა და მის ქვეშ ჰვლენან ღრუბელნი.

სად ველნი, ფერით ზურმუხტნი, ნაზადა აღმწვანდებიან,
მათზე კასკასით წყარონი, გახარებული მორბიან;
მათ სიკამკამეს ყვავილნი თავ-დახრით განცვიფრდებიან;
გულს მათი ხილვა უხარის, თვალთ კვალად ენატრებიან;

სხვა საქართველო სად არის, რომელი კუთხე ქვეყნისა?
ერი — გულადი, პურადი, მებრძოლი შავის ბედისა?!
შავთა დროთ ვერა შესცვალეს მის გული ანდამატისა,
იგივ მხნე, იგივ მღერალი, მოყვარე თავის მიწისა!..

მამულისათვის ფიალა სავსე ვჰსვათ სიამოვნებით,
და იქმნეს აღყვავებული კეთილ-დღეობით, დიდებით;
იქნეს მის ქედი აღყვანილ ცათამდის ძეთა მხნეობით,
და სიყვარულის მისდამი ვჰხარობდეთ გულსა აღგზნებით!

სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატრობდეს ჟამს გრძელსა,
თუ ფუჭი მისი სიცოცხლე ვერა რას არგებს მამულსა!
მის სადიდებლად ჩვენც შევჰხვდეთ უშიშრად ათასს მახვილსა,
და მოვჰკვდეთ, თუკი სიკვდილით ვადიდებთ მისსა სახელსა!

მხედარნი

ჰე, მამულო სასურველო, ვინ გახსენოს, რომ მის გული
არ ათრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა აღვისილი?
ვინ გიხილოს დროსა საშიშს, არ დაჰსთხიოს თვისი სისხლი.
არ დააკლას თავი თვისი, შენ დიდებად, ვითა მსხვერპლი!

Там ледяными венцами горы до неба стоят,
Реки, стиснуты горами, вал над валом громоздят,
Бездны там зияют хмуро, скал вздымаются бока,
Там охотник гонит тура, а под ними – облака.

Там зеленые долины изумрудом отливают,
Там ключи с журчаньем тихим нас встречают на пути.
У ручьев цветы толпятся и головки наклоняют.
Мы глядим – и сердце бьется, и глаза не отвести...

Где, в каком углу вселенной встретишь Грузию другую?
Этот храбрый, и радушный, и воинственный народ?
Времена не изменили его душу молодую:
Любит он родную землю и в обиду не дает.

За отчизну выпьем, братья, эту радостную чашу!
В благоденствии и славе пусть цветет она вовек.
Пусть главу ее до неба воздымает храбрость наша
И великою любовью к ней пылает человек.

Мир, увы, того не стоит, чтоб ценить существованье,
Если жизнь твоя бесплодна и отчизне не нужна.
За отчизну, братья, встанем перед сотнями мечей.
Умирая, мы прославим имя родины своей!

Воины

О желанная отчизна, преисполнено любви.
Чье восторженное сердце не трепещет пред тобой?
Кто, тебя в беде увидев, не прольет горячей крови,
Не пожертвует в сраженье непокорной головой!

სადღეგრძელო

ვაი ვინცა ეშხის ცეცხლით ჩემებრ გულსა მკედრდაა ჰხედვენ...
მაგრამ ჰე, შენ, მეგობრობავ, შევების ვარსკვლავად აღგვეგზენ!
გვინათლე ცხოვრებისა გზა, ზედა ყვავილნი მოჰფინენ,
და განჰვლოთ გულის სიმტკიცით, შენც თანა-მგზავრად შეგვექმენ!

რა არის ჩვენი სიცოცხლე, თუ არა საქმე კეთილი?
თუ არ აღვადგენთ დაცემულს, არ ვექმნეთ ნუგემ-მცემელი?
თუ არა ვჰსდევნით ბოროტსა, მართლის არა ვართ მფარველი?
სხვის კვნესა თუ არ გვანუხებს, სხვისა არ გვესმის ტკივილი?

ამ ჰაზრის გულსა დანერგვით ვჰსდევნიდეთ სულ-მოკლეობას!
ვჰსდევნიდეთ ძალას დამჩაგვრელს და მისსა უსამართლობას;
ვჰსდევნიდეთ კაცის ნამპილწველს, უნმინდურს ანგაარებას:
ვჰსდევნიდეთ ყოველს, რაც უშლის კაცისა სულის მალლობას!..

მიეცით ნიჭსა გზა ფართო, თაყვანის-ცემა ღირსებას:
ნიჭს აძლევს ზენა მხოლოდ კაცს და არა გვარის შვილობას!
კაცი ის არის, ვინ არის ზეგარდმო მადლით ცხებული;
მის მხოლოდ ღვანლი არს კეთილ, მით მხარე დაშვენებული!

კმარა მოძღვრობა... დავლიოთ... ვინ იცის ხვალ ვინ მოგვაკლდეს?
ნაცვლად ღბინისა, იქნება ვისმე გვითხრიდენ სამარეს?²³
ოხ! ვით ძნელ არს მეგობრისთვის, მეგობარსა რომ მარხავდეს,
ანუ ჰსჭვრეტდეს საშიშს ალაგს, შემწეობას ვერ აძლევდეს!

23 ერევნის ფორშტატში მოჰკლეს სვიმონ ვაჩნაძე, ჯვან-ბულაღის ომში გაბრიელ სოლოლაშვილი და ურდო აბბატის სიახლოეს სვიმონ ჭავჭავაძე. სამივენი მშვენიერნი და სავსე გონებითა ყმანვილნი კაცნი. გაბრიელი იყო დასახატავი ცხენოსანი იმ დროს, როდესაც საქართველოში იყვნენ მრავალნი გამოჩენილნი ცხენოსანნი.

Гост

Горе мне: разбито сердце. Жжет его любви пламя.
О, зажгись, святая дружба, как счастливая звезда!
Освети дорогу жизни и усей ее цветами,
И настойчивому сердцу будь спутником всегда.

Что есть жизнь, когда заслугой добрых дел мы не считаем,
Если мы забываем павших скорбную юдоль,
Если зло не изгоняем и добро не охраняем,
Равнодушные к страданьям, не целим чужую боль?

Эту мысль в душе лелея, малодушье превозможем,
Угнетателей изгоним, беззаконье укротим,
Осмеем корысть людскую и навеки уничтожим
Все, что давит человека и мешает быть благим.

Дайте каждому таланту путь широкий и прямой.
Дар ниспослан человеку, а не знати родовой.
Человек есть тот, кто свыше силой неба одержим.
Его подвиги безмерны, вся страна гордится им.

Но довольно... выпьем, братья! Как нам знать – когда разлука?
Не готовит ли погибель нам сегодняшняя ночь³⁸?
О, как тяжело после битвы опускать в могилу друга
Иль в опасности великой не уметь ему помочь!

38 На Ереванском форштате убили Соломона Вачнадзе; в битве при Джаван-Булахе – Габриэля Сологашвили и близ Урдо-Аббада – Симона Чавчавадзе. Все трое были прекрасными и умными людьми. Габриэль был всадником, которого следовало бы нарисовать. В то время в Грузии было множество блестящих всадников. (Г. О.)

მისთვის ეს ჟამი ლხინისა მოვჰსწყვიტოთ, ვითა ყვავილი,
რომლისა სუნი, სიტურფე, არა არს ჯერეთ გამქრალი!
ხვალის იმედით არ ვჰკარგოთ ეს ჟამი მალხინებელი,
თვარა მერნმუნეთ, რომ ხვალე ხშირად არს მაცდუნებელი!

მეგობრობასა წმიდასა შევჰსწიროთ სრულად რაც გვაქვნიდეს!
დავლით მისთვის ფიალა და აღთქმა არ დაგვაწინყდეს...
ვიყვინეთ ცოცხალნი მეგობრად და ვინცა ომში დაეცეს,
ცრემლნი, კურთხევა მეგობართ თან გავაყოლოთ სამარეს!

მხედარნი

ანვე შევექცეთ, ჰე, ძმანო! ვინ იცის ხვალ ვინ მოგვაკლდეს?
ნაცვლად ლხინისა, იქნება ვისმე გვითხრიდენ სამარეს?
ოხ! ვით ძნელ არს მეგობრისთვის, მეგობარსა რომ მარხავდეს,
ანუ ჰსჭვრეტდეს საშიშს ალაგს, შემწეობას ვერ აძლევდეს!

სადღეგრძელო

ძმანო, ივინყეთ მცირეს ჟამს მტერი, ომი და დიდება;
მოიგონეთ სიყვარული, რომლით სიცოცხლე გვიტკბება,
რომლის შუქი აღგვამაღლებს, რომლით სული გვინათდება,
რომლით კაცი მშვენიერობს, მაშინ თვით ღმერთს ემსგავსება!

სადა ხარ, სიყვარულის დღევ, აღარა უკმოიქცევი?
ღიმილით შენსა შეყრასა ნუთუ ამაოდ ვისურვი?
გულისა მნათი, ლამპარი ნუთუ ჩემთვისა განჰქარდა
და ჩემი ბედნიერებაც წასულთა დღეთთან წარვიდა?..

გული რა იგრძნობს სიყვარულს, სიცოცხლეს მაშინ აჰყვავდეს,
ნეტარ ის ჟამი, როს სატრფო თავსა ჩვენსა გვაწინყებდეს:
მას შევსტროდეთ, შევხაროდეთ, თავს ვევლოდეთ, ის გვტანჯავდეს!
ხან უწყალოდ გულს გვიკლავდეს, ხან ღმობითა ნუგეშგვცემდეს!

День сегодняшний, пируя, как цветок сорвем красивый.
Он один благоухает, поднимаясь из травы.
Кто надеется на завтра, тот упустит миг счастливый.
Новый день взойдет над нами, но обманчив он, увы!

Верной дружбе посвятим мы, братья, наше достоянье,
Подымая к небу чаши, возгласим обет святой:
Нашей дружбе не изменим до последнего дыханья,
Друг погибший наши слезы унесет во гроб с собой.

Воины

Пейте братья, и пируйте! Как нам знать – когда разлука?
Не готовит ли погибель нам сегодняшняя ночь?
О, как тяжело после битвы опускать в могилу друга
Иль в опасности великой не уметь ему помочь!

Гост

Братья, славу и сраженье позабудем на мгновенье.
Мы любовь прославим ныне, нашей жизни торжество.
Не она ль нас возвышает, нашу душу освещает?
Человек в любви прекрасен и похож на божество.

День любви, куда ты скрылся? Сон, куда ты удалился?
Неужели я напрасно жду тебя с улыбкой ясной?
О светильник нежной страсти, неужели ты погас?
Неужели это счастье было мне в последний раз?

В час, когда полюбит сердце. – вся душа у нас в расцвете.
О, как радостно для милой позабыть про все на свете.
Чтобы ею любоваться, и пред нею преклоняться,
И страдать с разбитым сердцем, и надеждой утешаться.

რა ნახოს კეთილ უგრძნობმან ტრფობისა ძნელთა ჭირებთა,
ვის არ შეეხო ეშხი გულს, არ ებრძვის გულის წყლულებთა?
მიჰხედეთ ვარდსა, მაშინ ჰფენს უმეტეს სუნნელებათა!
ოდეს ნიაფი შეხებით შეარყევს მისთა რტოებთა!

სიყვარულისა ალითა ვის ჩვენში გული ენოდეს,
და სატრფოს სახე მარად ვის სულსა აღბეჭდვით თან ჰსდევდეს,
ამა სოფელსა, მას რაი წინა საბრკმელად აღუდგეს?
გულს სიყვარულით, ხელს ხმალით, რას არა აღასრულებდეს?

მაშ აბა, ძმანო, გულის სატრფოსთვის
ფიალა სავსე შევსვათ წყურვილით!
ვისურვოთ, რომელ მის ცრემლი ჭმუნვის
გაშრეს, ვით ღვინო, ამა ფიალით!
შვებისა დღენი მისთვის არ შეჰსწყდეს,
არ ვნახოთ იგი ჭმუნვისა ღრუბლით!
ახ, სატრფოს ხილვის დღე რომ აღმოჰსჩნდეს,
ენა გვემუნჯოს მეტ სიხარულით!
ჰე, ჩემო ღმერთავ,
ან შენ მოგმართავ!
მისმინო კვალად შორით სიტყვანი:
ყოველ ჩემ ფიქრთა,
ჩემთ საუბართა,
იდუმალ ოხრვათ, ხარ შენ საგანი!
თუ არა შენზე,
ვუბნობდე სხვაზე!

ბრალი არს ენა და მის როტვანი!
ვაი-თუ ჩემმან, უდროდ შავ-ბედმან, აქ განმისაზღვრა
მეც აღსასრული!
ვაი-თუ მოვკვდე, მეც ობოლ-მწირად, გულს არ დამეცეს
სატრფოის ცრემლი:
არ მესმას მისი ხმა ნუგეშისა, სიკვდილის ჟამის დამატკობელი?
არა ვემთხვიო, ბაგით ძლივ-ცოცხლით, უკანასკნელად
მშვენიერს მის გულს.
რომ სახე მისი, თვალთა დახშულმან, თანა წარვილო

О цветок любви волшебной, с неба посланный судьбою!
Ты увянешь – и от счастья не останется следов.
Как сорвать цветок волшебный? Весь в шипах он предо мною.
Но шипы, пронзая слабых, закаляют храбрцев!

Разве ценит равнодушный наши тяжкие страданья?
Его сердца не касалось никогда очарованье.
Но взгляните: если розу ветер утренний качает –
Как она шумит листьями, как она благоухает!

У кого любовный пламень
Дни и ночи сердце гложет,
У кого в душе навеки
Милый лик запечатлен, –
Перед тем на белом свете
Устоять никто не может.
И чего с мечом в деснице
Не достигнет только он!
Кто из нас для счастья милой
Не захочет жизнь отдать, –
Ради той, кто наше сердце
Заставляет трепетать?
Каждый вздох о ней и каждый
Сердца пламенный удар,
Каждый помысел о милой –
Все любви нежный дар.

Гонит нас судьба жестоко, наша милая далеко,
Но цветов благоуханье нам струит ее дыханье.
Если ж утром засияет в небесах звезда золотая,
Кто в ней милой не узнает, улыбнувшейся из рая?
Стоит ночью позабыться, милый образ нам приснится.
О, как сладко то виденье! как печально пробужденье!
Мы за милую подыдем чаши, полные давно!
Пусть слеза ее просохнет, как просохло в чаше дно!
Пусть она живет в веселье, пусть тоска ее бежит.
О, как сладко в час свиданья наше сердце задрожит!

იმეერ სოფელს
მუნ საშვებელად, მუნ სანუგეშოდ, და რათა მითვე ვჰსცნა უკდავება!..
რაა გინდ მოვჰკვდე? მაინც შენდამო სულს სიყვარული
თანა წარჰყვება!..
არს უკდავება, სულის დატკობობა, რომელს დასასრულ
არა ექმნების;
მაშ სახე სულის დამატკობელი, იმეერ სოფელს
არ განგვშორდების,
და სიყვარული, სულის მაშვენი, სიცოცხლეს-თანა
არა დაჰშრტების,
თვარა სიყვარულს თუ დავჰკარგვიდე, უკდავებამან მის წილ
რა მომცეს?
უსიყვარულოდ სასუფეველი, ვით საპყრობილე,
ჩემთვის შეიქმნეს!..

მხედარნი

მაშ აბა, ძმანო, გულის სატრფოსთვის
ფიალა სავსე შევსვათ წყურვილით!
ვისურვოთ, რომელ მის ცრემლი ჭმუნვის
გაშრეს, ვით ღვინო, ამა ფიალით!

ცისკარმან აღმოსავლეთით ვარდისა ფერად შეჰღება,
ცას სიხარული მოჰფინა და ქვეყანასა შევენება!
აენტენე ცეცხლის ალებრივ შორს გაბნეულნი ღრუბელნი;
ცა მშვენიერობს, ნათლდება... მასა შევნატრდით მხილველნი!

ილევა ბინდი ღამისა, ცაში ვარსკვლავნი ჰქრებიან!
ათასის ხმებით ფრინველნი განთიადს მიეგებიან!
მოჰქრის დილისა ნიავიც გულისა მაგრილებელი!
ფშვინვა დაინყეს ყვავილთა და ბალში ფოთოლთ შრიალი!

ოჰ, რა ლამაზად ილვიძებს ბუნება მიძინებული!
დაჩუმიდით... ყური მიუგდეთ... არ გესმით, ჰგალობს ბულბული?

Я к тебе, моя богиня, обращая речь мою.
О тебе одной вздыхаю, о тебе одной пою.
Мне о ком еще томиться? Жалко молодость свою.
Мне, быть может, уж могила уготована судьбой.
Смолкну я, и слезы милой не прольются надо мной,
Не услышу в час унылый незабвенный голос твой.
Полумертвыми устами не прильну к твоим рукам,
Чтобы образ твой любимый взять к нездешним берегам.
Радость в нем, и искупленье, и бессмертное горенье...
Пусть умру! Избегнув тленья, буду я любить и там.
О души моей бессмертье, радость жизни неземной!
Никогда любимый образ не расстанется со мной,
Не угаснет в час кончины жар любви пережитой.
Если ж мы любовь теряем, что взамен мы получаем?
Без любви и рай Господень нам покажется тюрьмой.

Воины

Мы за милую подыдем
Чаши, полные давно!
Пусть слеза ее просохнет,
Как просохло в чаше дно!

Уж пурпурная с востока поднимается денница,
Небо, радостью объято, все готово пробудиться.
Зажигаются, как пламя, облака над головою,
Небо рдеет, и блаженство охватило всех с зарею.

Тают сонные туманы, в небе звезды угасают,
Стоголосым пеньем птицы солнце радостно встречают.
Ветерок над нами веет, освежающий дыханье,
Слышен листьев тихий шелест и цветов благоуханье.

И смотрите, как красиво просыпается природа.
Чу! Запел среди деревьев соловей, певец восхода.

ირაკლის თაფაც²⁴ გამოჩნდა... აჰა, მთაც კიდობანისა!..²⁵
აი, მყვირალა ზანგიცა და ბურჯი ერევანისა!..

გათენდა

ვიმ ამ დილასა, ამ ჰაერს, ბუნების განმაცხოველსა,
გულისა ჭმუნვის გამქარველს, სიცოცხლის დამატკობელსა!..
ღმერთო, ვინ მიჰსწვდეს შენგან ქმნილს, მისს ფერ უთვალავს შვენებას?
სიბნელეს აქრობ ნათელით, სიკვდილით ჰბადავ ცხოვრებას!..

ურდოც შეიძრა... ხმაურობს... დაჰკრეს ნალარა ცისკრისა...
განემზადება საომრად რაზმი და რაზმი ჯარისა!
აი, თოფიცა გავარდა... აი, რბის ცხენი მხედრისა!
ამ მშვენიერსა დილასა, კაცს რად ჰსურს სისხლი კაცისა?

ჩვენც ავდგეთ, ძმანო, და ერთიც გამარჯვებისა დავლიოთ!
და დღეს ვინც ველარ დაბრუნდეს, ის ცრემლით მოვიხსენიოთ!
დასრულდა, განჰქრა, სიზმარებრ ესე ლხინიცა ღამისა...
წარვიდეთ, სადაც მიგვიწოდს ხმა საიდუმლო მხვედრისა!

ალექსანდრე ვახტანგის ძეს ორბელიანს

ან სად არიან იგინი, მას ჟამსა ლხინში ვინც იყვნენ?
ძმანი და ტოლნი, ვაჟკაცნი, რომელნი ხილვით გვალხენდენ?..
განგეშორდნენ გულის ნაცნობნი, ვინცა გულითა გვიყვარდნენ,
თვალთ მიგვეფარნენ... წავიდნენ... ძველთაგან დავშოთით მე და შენ!..

ან ეს რაცა ვჰსთქვი, რადა ვჰსთქვი, თუ რაც მინდოდა ვერა ვჰსთქვი?
და ვერ ვჰსთქვი რაცა, ის წყლულად, გულს დაშთა და მით ვიტანჯი!..
მაგრამ თუ ვინმემ აქ ჰპოვა აზრი ნაცნობი გულისა,
ვივიწყებ, რაც ვსვი სიმწარე ეკლიანს გზაზე სოფლისა!..

²⁴ სარდლის ბალთან ირაკლის თაფაა, მარჯვნივ ზანგისა. ამ გორაზე იდგა მეფე ირაკლი, როდესაც დაიმორჩილა ერევანი.

²⁵ არარატის მთა.

Вот Ираклия вершина,³⁹ Арарат во мгле тумана,
Вот бушующая Занга и твердыни Еревана.

Утро

О, как чист прозрачный воздух в это утро золотое!
С сердца он печаль снимает, радость льет на все живое.
Боже, кто постигнуть может красоту твоих творений!
Мрак ты светом разгоняешь, самой смертью жизнь рождаешь!

Бивуак зашевелился... трубят зорю над рекою...
Поднимаются отряды, приготовленные к бою.
Выстрел... Всадника теряя, мчится конь... Пошла потеха!
О, зачем мы в это утро жаждем крови человека?

Встанем, братья, выпьем чашу за победу над врагами.
Тех, кто с поля не вернется, вспомним с горькими слезами.
Словно сон недолговечный, кончен, кончен пир ночной.
Мы идем, куда зовет нас зов судьбины роковой.

Посвящается кн. Александру Джамбакур-Орбелиани

Где теперь друзья бывлые, что во мраке этой ночи
Вместе с нами пировали, наши радовали очи?
Нету их... ушли навеки... Дни бывлые миновались.
Никого вокруг не вижу, только мы с тобой остались.

И зачем, зачем сказал я то, что здесь тебе сказал я?
Не сумел, увы, сказать я то, что должен был сказать я!
В сердце раненом скрываю, потому я и тоскую,
И печалюсь и страдаю. Если ж ты понять сумеешь

39 У Сардарского сада возвышается холм Ираклия, справа – река Занга. На этом холме стоял царь Ираклий при взятии Еревана. (Г. О.)

ან რაღას ველი სოფლისგან, რა მიხარიან, რა მინდა?
რაც ვიყავ, იგი აღარ ვარ, ვერც კი ვგრძნობ, რაცა მიყვარდა?
დღე ყოველ, ჟამი ყოველი მაკლებს რასამე კეთილსა.
ვჭმზერ მწუხარებით მომავალს და ვჭსწყველი ფუჭად წარსულსა...

1827-1870

Сердцу родственные звуки – забываю яд, что выпил
В этой жизни, полной муки. Что мне ждать на этом свете?
Что желать? К чему усилья! Я не тот, что был когда-то.
Уж не помню, как любил я. С каждым днем уходит счастье.
Скорбно будущее, знаю, и бесплодное былое, одинокий, проклиная.

1827-1870

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

(1817-1845)

ბულბული ვარდზედ

ბულბული, ვარდზედ მჯდარი, ეტყოდა მას მსტვინავი:
„ვარდო, ვარდო, მტანჯ ჩემო, გვედრებ გულით მტკინავი,
მალირსე, თუ როგორ არს გაშლა შენი მღინავი,
მნუხრსა აქეთ აქ ვზივარ, ფურცლებზედა მკონავი!“

ასე ყეფდა ბულბული, ოდესცა ღამე ბნელი
მოიცვამდა ჭალებსა, ქრიდა ნიავი ნელი;
და როს სდუმდა ბულბული, მაშინ აღმოხდა მთვარე,
ვარდმანც მაშინ მოჰფინა სუნნელება მის არე.

მაგრამ მგოსანსა თურმე მოერია, გლახ, რული!
აღმობრწყინდა მთიებიც და ფრთოსანთ მხიარული
გალობა ყვეს ჰაერში, განალვიძეს ბულბული, —
ნახა ვარდი ფურცვნილი და მყის მოუკვდა გული!

თვალნი ემოსა ცრემლით, გული სევდის საცლმითა,
ფრთა ფრთას ჰკრა და აღმალდა, მსტვინავი ღმობის ხმითა,
უხმო ყოველთა სირთა: „მოდით და შემოკრბითა,
მისმინეთ, შემიბრალეთ, ვის მივმართო წყლულითა?“

„განთიადით ღამედმდე შევფრფინვიდი კოკრობას,
არ ვზოგავდი სიცოცხლეს, უძილობას, გალობას;
მქონდა მცირე წადილი, ვერ მივხვდი კი ძნელობას:
მსურდა გაშლა ვარდისა, არ ვჰფიქრობდი დაჭკნობას!“

1833

НИКОЛОЗ БАРАТАШВИЛИ

(1817-1845)

Перевод Б. Пастернака

СОЛОВЕЙ И РОЗА

Нераскрывшейся розе твердил соловей:
«О владычица роза, в минуту раскрытья
Дай свидетелем роскоши быть мне твоей –
С самых сумерек этого жду я события».

Так он пел. И сгустилась вечерняя мгла.
Дунул ветер. Блеснула луна с небосклона.
И умолк соловей. И тогда зацвела
Роза, благоуханно раскрывши бутоны.

Но певец пересилить дремоты не мог.
Хоры птиц на рассвете его разбудили.
Он проснулся, глядит: распустился цветок
И осыпать готов лепестков изобилье.

И взлетел соловей, и запел на лету,
И заплакал: «Слетайтесь, родимые птицы.
Как развеять мне грусть, чем избыть маяту
И своими невзгодами с кем поделиться?»

Я до вечера ждал, чтобы розан зацвел,
Твердо веря, что цвезть он уж не перестанет.
Я не ведал, что подвиг рожденья тяжел
И что все, что цветет, отцветет и увянет».

1833

ქეთევან

ზვირთები მოდუდუნებენ,
ჭალები ბუჩქნარეობენ,
ხშირნი ლამაზთა კიდეთა
მჩქეფრად მდინარის ქსნისათა.

მიმქრქალებული მთოვარე მონყენით ჰნათობს მუნ ქალსა,
მდინარის პირზედ ზის იგი, ხელთა ჩონგურის მპყრობელი;
გიშრისა თმანი ნაშალნი ჰშვენიან სპეტაკს საცმელსა,
და დამლერს იგი საკვდავად ცხარეთა ცრემლთა მდენელი:

„ავ-ენანნო, ოდეს დასცხრეთ,
მოასვენოთ ესდენ სული?
რა გარგოთ, რომ შეიშურეთ
უბინოო სიყვარული?“

გულის-სწორო, ერთის ცილით
აგრე როგორ შეიცვალებე,
რომე ტრფობა ჩვენი ამ ხნით
მას აგრე მსწრაფლ ანაცვალებე?

თუ ვერ მცნობდი, რად მეტყოდი:
„მე შენი ვარ საუკუნოდ!“
სიყმანვილეს რად მილხენდი,
თუ მოჰკლავდი ასე უდროდ?

რად შემიპყარ მე, გლახ, გული,
უმანკო და უზრუნველი?
რად დამიჭკნე მე ყვაველი
ყმანვილობის, ჯერ უშლელი?

ეს ნუგეშს მცემს, საყვარელო,
რომე არის სხვა სოფელი;
ოდეს სცნა, რომ ვარ უბრალო,
მოვედ, მოვედ მუნ მოგელი!“

КЕТЕВАНА

Шумит, и пенится сердито
И быстро катится река.
Кустами берега покрыты
И зарослями тростника.

Кто это, голову грустно понуря,
Смотрит с обрыва в водоворот?
Перебирая струны чонгури,
Девушка громко поет:

«Насытишься ли ты, злоречье?
Не насмехайся, не язви
Над каждым мигом нашей встречи
Из зависти к моей любви.

Зачем, поверив лжи бесстыдной,
Ты до того, мой друг, дошел,
Что преданности очевидной
Ты голос злобы предпочел?

Зачем не изучил заране
Мой образ мыслей, сердце, нрав?
Зачем мне расточал признанья,
Чтобы убить избаловав?

Зачем согнул мою гордыню,
На муку сердце мне обрек?
Зачем бесплодием пустыни
Дохнул на юности цветок?

Я верую: моя кончина –
Переселенье в мир иной.
Уверившись, как я невинна,
Ты в небе встретишься со мной».

სდუმდა — და მეცა ვიცანი
ქეთევან ჰაეროვანი,
ქეთევან, ნაქები გულით,
ნაქები მშვენიერებით!

ნეტა რა ქარმან დააზრო მისის სიცოცხლის ყვავილი?
მეც ამატირა მის მხვედრმან, მაგრამ ვერ ვეცი ნუგეში:
ქეთევან შუა ქსანშია მარად შეერთო ღელვილი;
მხოლოდ ისმოდა სახელი ამილბარისა ზვირთებში!

1835

ხმა იღუმალი

ვისი ხმა არის ეს საკვირველი?
რად აქვს გულს ესე ჩუმი ნალველი?

რა ვსცან პირველად ნუთისოფელი,
დავშეთ ადგილი, სადაცა წრფელი
რბიოდა ნათლად დრო ყმანვილობის
სწორთა, თანზრდილთა, მეგობართ შორის, —
მას აქეთ ხმა რამ თან სდევს ყოველთა
ჩემთა ზრახვათა და სანადელთა!
ცხადად თუ სიზმრად, იგი მე მარად
სულ ერთსა მიწვრთნის გულისა ჭირად:
„ეძიე, ყმაო, შენ მხვედრი შენი,
ვინძლო იპოვნო შენი საშვენი!“
მაგრამ მე მხვედრსა ჩემსა ვერ ვჰპოვებ,
და მით კაემანს ვერღა ვიშორებ!

ნუთუ ხმა ესე არს ხმა დევნისა
შეუწყალისა სინიდისისა?..
მაგრამ მე ჩემში ვერ ვჰპოვებ ავსა,
მისს საშფოთველოს და საქენჯნავსა!

Она умолкла. И внезапно
В словах, затихших над волной,
Узнал я голос Кетеваны,
Чарующий и неземной.

Шорох паденья скоро разнесся,
Страшный и неотвратимый удар.
Девушка бросилась в воду с утеса,
Крикнув пред смертью: «Мой Амилбар!»¹

1835

ТАИНСТВЕННЫЙ ГОЛОС

Чей это странный голос внутри?
Что за причина вечной печали?

С первых шагов моих, с самой зри,
Только я бросил места, где бежали
Детские дни наших игр и баталий,
Только уехал из лона семьи, –

Голос какой-то невнятный и странный,
Сопровождает везде, постоянно
Мысли, шаги и поступки мои:
«Путь твой особый. Ищи и найдешь».
Так он мне шепчет. Но я и доньше
В розысках вечных и вечно в унынье.
Где этот путь и на что он похож?
Совести ль это нечистой упрек

Мучит меня затаенно порою?
Что же такого содеять я мог,
Чтобы лишить мою совесть покоя?
Ангел-хранитель ли это со мной?

¹ Амилбар – военный начальник; здесь – мужское имя

ანგელოზი ხარ, მფარველი ჩემი
ან თუ ეშმაკი, მაცთური ჩემი,
ვინცა ხარ, მარქვი, რას მომისწავებ,
სიცოცხლეს ჩემსა რას განუმზადებ?
როს ვსცნა მე შენი საიდუმლობა,
როს მხვდეს ამ სოფლად ჩემი ნილობა?..

1836

ძია ბ...სთან

ძიავ, ყაბახი, სამშობლო შენი,
წაგართო ავის ენისა გესლმან;
სატრფონი მისნი შემოგარენი
გადახვეწილსა დაგიხშო ეტლმან!

მაგრამ გაჩნს კიდევც გულში მის არე;
გიყვარს ყაბახის კარგიც და ავი,
თუმც უცხო, უცხო თემად იარე,
მრავალი კარგი ნახე ამბავი. —

მაგრამ რას ჰხედავ ან კრული ჩრდილოს?
აჰა, ის ლამე, ოდეს სატრფონი
ალამაზებდნენ შენს ყაბახს ამოს,
შენის სიყრმისა თან-ზრდილნი სწორნი.

1836

Демон ли, мой искушитель незримый?
Кто бы ты ни был, - поведай, открой,
Что за таинственный жребий такой
В жизни готовится мне, роковой,
Скрытый, великий и неотвратимый?

1836

ДЯДЕ ГРИГОРИЮ²

Родину ты потерял по доносу³,
Сослан на север в далекий уезд.
Где они – дедовской рощи откосы,
Место гуляний, показа невест?

Но и в изгнание, далеко отсюда,
Ты не забудешь родной толчеи.
Парами толпы веселого люда
Шли, оглашая аллеи твои.

Жаль, что не видишь ты на расстоянье
Нынешних наших девиц-щеголих.
Как бы припомнил ты очарованье
Сверстниц своих и избранниц былых!

1836

² Григорий Орбелиани – видный поэт-романтик, дядя автора

³ Подразумевается ссылка Г. Орбелиани из-за участия в заговоре 1832 года

ღამე ყაბახზედ

მიყვარს ყაბახის არემარე, თვალად საამო,
მაისის ღამე, მიბუნდვილი, გრილი და ამო;
მაგრამ უმეტეს მიყვარს ღამე, როს მთვარე შუქით
მოჰფენს ყაბახსა და კოჯორი დაჰქრის ნიავით,
და მომდინარე ხან ზვირთთ ცემით, ხან ნელად მტკვარი
მოოხრავს შორით, ვით მიჯნური, ჟამთ მოჩივარი!

ამგვარი იყო ის ღამეცა, ოდესცა გარე
ფიქრით მოცულმან ჩვეულებრივ ყაბახს ვიარე.
აქა გუნდ-გუნდად დარაზმულნი აქა-იქ ქალნი
პირად-პირადად სეირნობდნენ, კეკლუც-მოსილნი,
და მათ გარშემო შეფრფინვიდენ ყრმანვილნი კაცნი,
ზოგნი დაბძინილნი, ზოგნი ტრფიალ და ზოგნი ანცნი.
თვითონ ცის მთვარეც მონინებით ღრუბელთ ეფარა,
როს ქვეყნის მთვარეთ შეეტრფოდნენ და მას კი არა.

— „სთქვი რამ“, ეტყვიან ყაფლანს ზოგნი-ერთი ქალები,
„თუნდ თავსა უფლად, ახლა პრანჭვას ნუ კი მოჰყვები!“
ყაფლანც, სულდგმული ამიკობით, დაილილინებს
გულის საკვდავად და თან და თან ყელს მოიღერებს.
ვის არ სმენია ლექსი ესე, რომ მყის სევდები
არა აშლოდეს ჩვენსა ქალსა — ტრფობის ჭირები!

უეცრად მათში დავინახე თეთრკაბიანი
და — მეყვსეულად მან მიმილო ჩემნი ცნობანი.
არ ვიცი, ამ დროს რად აღვიგზენ უფროს ცეცხლისა?
სად არს სილაღე, სად არს ძალი გრილის გულისა!
ვნახე სადღაცა ქალთ კრებაში როდისღაც ერთი,
მას აქეთ თვალი ველარ მოვჰკარ და ახლა ერთი
სდგას აქა კრძალვით, ვით ქურციკი ვეფხვთა შორისა,
ყელი ყელყელობს, აღმგზნებელი გულთა ჭირისა!

НОЧЬ НА КАБАХИ⁴

Люблю этих мест живописный простор.
Найдется ли что-нибудь в мире волшебней,
Чем луг под луною, когда из-за гребня
Повеет прохладой ветер с Коджор⁵?
То плавно течет, то клокочет Кура⁶,
Изменчивая, как страсти порывы.

Так было в тот вечер, когда молчаливо
Сюда я зашел, как во все вечера.
С нарядными девушками там и сям
Толпа кавалеров веселых бродила.
Луна догадалась, что в обществе дам
Царит не она, а земные светила,
И скрылась за тучи, оставшись в тени.
«Ты б спел что-нибудь, – говорят домочадцы

Любимцу семьи, одному из родни, –
Любое, что хочешь. Не надо ломаться».
И вот понемногу сдается певец.
Становится, выпятив грудь, начинает,
И кто не волнуется, кто не растает
От песни, смертельной для женских сердец?

Тогда-то заметил я в белом одну,
И вижу, она меня тоже узнала.
И вот я теряюсь, и сердце упало,
Я скован, без памяти я и в плену!
Я раз ее видел в домашнем кругу.
Теперь она ланью у тигра в берлоге
Средь шумного общества стынет в тревоге,
И я к ней, смутясь, подойти не могу.

4 Кабахи – старинный ипподром в Тбилиси, на месте которого был разбит сад

5 Коджори – селение, расположенное в горах над Тбилиси

6 Кура – река, протекающая в Тбилиси

თვალი შემასწრა მან ამ დროს მე და შემომცინა;
ამან გამამხნო და გულს ძგერით წარვსდეგი წინა
და ასე ვუთხარ: „ნეტარ მე, რომ მეღირსა კვალად
სანატრი ჩემთვის ნახვა თქვენი ან მხიარულად!“
„გმადლობთ, — მითხრა მან, — რომ თქვენ მაინც
გახსოვართ კიდევ:
ახლა მოდაა, ვინ ვის იცნობს, ივინყებს ისევ“.
— „დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ვერც მოდები
ვერ მომიშლიან თქვენსა ხსოვნას და ვერც დროები!“

ამა სიტყვაზე ვარდი ღანვთზედ მყის აეფურცლა,
ამ დროს ნიავმანც თეთრი კაბა მიმოუქროლა
და ბუდეშური მის ფეფები ლამაზად მოჩნდა,
რომელთ სიამით ცნობა ჩემი წარიღეს თვისდა.
ამ დროს მთოვარემც შუქი თვისი მისტეხა ბროლსა,
რომელმან შვება სილამაზით ჰფინა ჩემს გულსა;
მაგრამ სხვა მუნით მიიხმობდა სატრფოსა ქალსა,
რომელი მყისვე მიეფარა, ნათელი — თვალსა!

1836

შეშოლამება მთაწმინდაზედ

ჰოი, მთაწმინდავ, მთაო წმინდავ, ადგილნი შენნი
დამაფიქრველნი, ვერანანი და უდაბურნი,
ვითარ შევნიან, როს მონამენ ცვარნი ციურნი,
ოდეს საღამოს დაშთენ ამოს ციაგნი ნელნი!

ვითარი მაშინ იდუმელობა დაისადგურებს შენს არემარეს!
რა სანახავი წარუტყვევს თვალთა მაშინ შენს ტურფას
სერზედ მდგომარეს!
ძირს გაშლილს ლამაზს ველსა ყვავილნი მოჰფენენ, ვითა
ტაბლას წმიდასა,
და ვით გუნდრუქსა სამადლობელსა, შენდა
აღკმევენ სუნნელებასა!

Вдруг взгляд ее мне удается поймать,
И я подхожу к ней, волненья не пряча,
И я говорю ей: «Какая удача!
Я счастлив, что с вами встречаюсь опять».
«Спасибо, – она говорит, – что хоть вы
Меня не забыли. Теперь это мода».
«Ваш образ не могут изгладить ни годы, –
Я ей возражаю, – ни ропот молвы».

И вдруг ветерок колыхнул ей подол,
И ножка, тугая, как гроздь винограда,
На миг обозначилась из-под наряда,
И волнами сад предо мною пошел.
И выплывший месяц, светясь сквозь хрусталь,
Зажег на груди у нее ожерелье.
Но девушку звали, и рядом шумели.
Она убежала. Какая печаль!

1836

СУМЕРКИ НА МТАЦМИНДЕ⁷

Люблю твои места в росистый час заката,
Священная гора, когда его огни
Редуют и верхи еще зарей объаты,
А по низам трава уже в ночной тени.

Не налюбуйешься! Вот я стою у края.
С лугов ползет туман и стелется к ногам.
Долина в глубине, как трапеза святая.
Настой ночных цветов плывет, как фимиам

⁷ Мтацминда (“Святая гора”) – гора, возвышающаяся над Тбилиси, на склоне которой находится древнейший монастырь св. Давида.

მახსოვს იგი დრო, საამო დრო, როს ნაღვლიანი,
კლდევ ბუნდოვანო, შენს ბილიკად მიმოვიდოდი,
და წყნარს სალამოს, ვით მეგობარს, შემოვეტრფოდი,
რომ ჩემებრ იგიც იყო მწუხარ და სევდიანი!

ოჰ, ვით ყოველი ბუნებაც მაშინ იყო ლამაზი, მინაზებული!
ჰე, ცაო, ცაო, ხატება შენი ჯერ კიდევ გულზედ მაქვს დაჩნეული!
ანცა რა თვალნი ლაჟვარდს გიხილვენ, მყის ფიქრნი
შენდა მოისწრაფიან,
მაგრამ შენამდინ ვერ მოაღწევენ და ჰაერშივე განიბნევიან!

მე, შენსა მჭვრეტელს, მავიწყდების საწუთროება,
გულის-თქმა ჩემი შენს იქითა... ეძიებს სადგურს,
ზენაართ სამყოფთ, რომ დაშთოს აქ ამაოება...
მაგრამ ვერ სცნობენ, გლახ, მოკვდავნი განგებას ციურს!

დაფიქრებული ვიდეგ სერზედა და ცათა მიმართ მზირალს ტრფობითა,
შემომერტყმოდა მაისის მწუხრი, აღმესები ნაპრალთ მდუმარებითა;
ხანდისხან ნელად მქროლნი ნიავენი ლელეთა შორის აღმოკვენსოდენ
და ზოგჯერ ჩუმნი შემოგარენი ამით ჩემს გულსა ეთანხმებოდენ!

მთაო ცხოველო, ხან მცინარო, ხან ცრემლიანო,
ვინ მოგიხილოს, რომელ მყისვე თვისთა ფიქრთ შვეება
არა იპოვნოს და არ დახსნას გულსა ვაება,
გულ-დახურულთა მეგობარო, მთავ ღრუბლიანო!

სდუმდა ყოველი მუნ არემარე, ბინდი გადეკრა ცისა კამარას,
მოსდევს მთოვარეს, ვითა მიჯნური, ვარს კვლავი მარტო მისა ამარას!
გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურვალე ლოცვით მიქანცებული?
მას ჰგავდა მთვარე, ნაზად მოარე, დისკო-გადახრით შუქმიბინდული!

ამგვარი იყო მთანმიდაზედ შემოლამება!
ჰოი, ადგილნო, მახსოვს, მახსოვს, რასაც ვჰფიქრობდი
მე თქვენთა შორის და ან რასაც აღმოვიტყოდი!
მხოლოდ სული გრძნობს, თუ ვითარი სძლევნით მას შვეება.

Минутами хандры, когда бывало туго,
Я отдыхал средь рощ твоих и луговин.
Мне вечер был живым изображеньем друга.
Он был, как я. Он был покинут и один.

О Боже, сколько раз, теряясь в созерцанье,
Тянулся мыслью я в небесный твой приют!
Но смертным нет пути за видимые грани,
И промысла небес они не познают.

Так часто думал я, блуждая здесь без цели,
И долго в небеса глядел над головой.
И ветер налетал по временам в ущелье
И громко шелестел весеннею листвою.

Когда мне тяжело, довольно только взгляда
На эту гору, чтоб от сердца отлегло.
Тут даже в облаках я черпаю отраду.
За тучами и то легко мне и светло.

Молчат окрестности. Спокойно спит предместье.
В предшествии звезды луна вдали взошла.
Как инокини лик, как символ благочестья,
Как жаркая свеча, луна в воде светла.

Ночь на Святой горе была так бесподобна,
Что я всегда храню в себе ее черты
И повторю всегда дословно и подробно,
Что думал и шептал тогда средь темноты.

ჰოი, სალამოვ, მყუდროვ, საამოვ, შენ დამშთი ჩემად სანუგეშებლად!
როს მჭმუნვარება შემომესევის, შენდა მოვილტვი განსაქარვებლად!
მნუხრი გულისა — სევდა გულისა — ნუგეშსა ამას შენგან მიიღებს,
რომ გათენდება დილა მზიანი და ყოველ ბინდსა ის განანათლებს!

1833-1836

ფიქრნი მტკვრის პირზედ

წარვედ წყალის პირს სევდიანი ფიქრთ გასართველად,
აქ ვეძიებდი ნაცნობს ადგილს განსასვენებლად;
აქ ლბილს მდელიოზედ სანუგეშოდ ვინამე ცრემლით,
აქაც ყოველი არემარე იყო მონყენით;
ნელად მოღელავს მოდუდუნე მტკვარი ანკარა
და მის ზვირთებში კრთის ლაჟვარდი ცისა კამარა.
იდაყვ-დაყრდნობილ ყურს უგდებ მე მისსა ჩხრიალსა
და თვალნი რბიან შორად, შორად, ცის დასავალსა!
ვინ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ვისთვის რას იტყვი?
მრავალ დროების მონამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვი!..
არ ვიცი, ამ დროს ჩემს წინაშე ჩვენი ცხოვრება
რად იყო ფუჭი და მხოლოდა ამაოება?..
მაინც რა არის ჩვენი ყოფა — წუთისოფელი,
თუ არა ოდენ სანყაული აღუვსებელი?
ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს,
და რაც მიეღოს ერთხელ ნატვრით, ისი ეკმაროს?

თვითონ მეფენიც უძლეველნი, რომელთ უმადლეს
ამაო სოფლად არღა არის სხვა რამ დიდება,
შფოთვენ და დრტვინვენ და იტყვიან: „როდის იქნება,
ის სამეფოცა ჩვენი იყოს?“ და აღიძვრიან
იმავე მინისთვის, რაც დღეს თუ ხვალ თვითვე არიან!..

თუნდ კეთილ მეფე როდის არის მოსვენებული?
მისი სიცოცხლე: ზრუნვა, შრომა და ცდა ქებული,

Когда на сердце ночь, меня к закату тянет.
Он – сумеркам души сочувствующий знак.
Он говорит: «Не плачь. За ночью день настанет.
И солнце вновь взойдет. И свет разгонит мрак».

1833-1836

РАЗДУМЬЯ НА БЕРЕГУ КУРЫ

Иду, расстроясь на берег реки
Тоску развеять и уединиться.
До слез люблю я эти уголки.
Их тишину, раздолье без границы.
Ложусь и слушаю, как не спеша
Течет Кура, журча на перекатах.
Она сейчас зеркально хороша,
Вся в отблесках лазури синеватых.
Свидетельница многих, многих лет,
Что ты Кура, бормочешь без ответа?
И воплощеньем суеты сует
Представилась мне жизнь в минуту эту.
Наш бранный мир – худое решето,
Которое хотят долить до края.
Чего б ни достигали мы, никто
Не удовлетворялся, умирая.

Завоеватели чужих краев
Не отвыкают от кровавых схваток.
Они, и полвселенной поборов,
Мечтают, как бы захватить остаток.
Что им земля, когда богатыри,

Они землю завтра станут сами?
Но и миролюбивые цари

მისი ფიქრია, თუ ვით უკეთ მან უპატრონოს
თავის მამულსა, თვისთა შვილთა, რომ შემდგომსა დროს
არ მისცეს წყევით თვის სახელი შთამომავლობას!..
მაგრამ თუ ერთხელ სოფელს უნდა ბოლო მოეღოს,
მაშინ ვილამ სთქვას მათი საქმე, ვინ სადღა იყოს?..

.....

მაგრამ რადგანაც კაცნი გქვიან — შვილნი სოფლისა,
უნდა კიდევცა მივდიოთ მას, გვესმას მშობლისა.
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს!

1837

ჩონგურს

შენნი მოთქმანი, კაეშნის ხმანი,
ხანცა ოხვრანი, ხანც ამოსკვნანი,
წარსრულთა დროთა მოგონებითა სულს აფიქრებენ!

ჰოი, ჩონგურო, ნეტავი ოდეს
ხმა მხიარული შენგან მსმენოდეს,
რომ უკუმყროდეს მე სევდიანსა გულისა სენი!

მაგრამ სად ვნახო შენი ღიმილი,
სიხარულითა გამოჩენილი?
მე შენგან მესმის მოკულის გულის ოდენ ჩივილი!

1837

Полны раздумий и не спят ночами.
Они стараются, чтоб их дела
Хранило с благодарностью преданье,
Хотя, когда наш мир сгорит дотла,
Кто будет жить, чтоб помнить их деянья?

.....

Но мы сыны земли, и мы пришли
На ней трудиться честно до кончины.
И жалок тот, кто в памяти земли
Уже при жизни станет мертвечиной.

1837

К ЧОНГУРИ⁸

Твои причитанья, чонгури,
То вздох, то рыданье навзрыд.

Твоей нелюдимой натуре
Неведомы смех до упаду,

Улыбка, безоблачность взгляда.
Секрет их тебе не открыт.

Безрадостно брови нахмуря,
Ты вдаль огляделась с досадой.
Твой звук о былом говорит.

1837

⁸ Чонгури – грузинский народный струнный инструмент

ჩემს პარსკვლავს

რად მრისხანებ, ჩემის ბედის ვარსკვლავო?
მაინც გეტრფი, თუმცა ხშირად მკლავო:
შეთვისა სული შენსა მოღრუბლვას,
შეეჩვია გული სევდითა კრთოლვას!

ნუ გგონია, ბედსა მით დამიმნარებ,
რომ უეცრად ბუქით ნისლს მოიფარებ;
შენ არ იცი, რა სიამეს მომაგებ,
როს მიბჭუტვით ნისლით გამომინათებ.

რა სახითაც გინდა შენ მე მეჩვენო,
მაინც გიცნობ, მშვენიერის ცის მთენო:
ნათელი ხარ შენ ნათელის სულისა,
მაღხინებელ დაბინდულის გულისა!

მოციმციმდი, მოდი, გამომედარე,
შენგან ბნელი გული გამომიდარე;
კვლავ ციური ცეცხლი გარმოისარე,
ნაბერნკალნი ეშხისა მომაყარე.

1837

ნაპოლეონ

ნაპოლეონმა გარდმოავლო თვალი ფრანციას,
და თქვა: „აბაო, ხელმწიფებამ რა შემიძინა?“
და რა იხილა თვისს დიდების მსხვერპლი თვის წინა,
მისს მოღრუბლულს შუბლს შუქი რალაც გარდაეფინა.

„ახლა კი კმარა“, თქვა მან გულში, „სურვა აღმიხდა:
სახელი ჩემი ვასახელე ქვეყნის საოცრად,
შევმოსე ძალით საყვარელი ჩემი საშვენად
და დაუმონე გულმტკიცენი მას სადიდებლად.

МОЕЙ ЗВЕЗДЕ

На кого ты вечно в раздраженье?
Не везет с тобой мне никогда,
Злой мой рок, мое предназначенье,
Путеводная моя звезда!

Из-за облаков тебя не видя,
Думаешь, я разлюблю судьбу?
Думаешь, когда-нибудь в обиде
Все надежды в жизни погребу?

Наша связь с тобой, как узы брака:
Неба целого ты мне милей.
Как бы не терялась ты средь мрака,
Ты мерцанье сущности моей.

Будет время, – ясная погода,
Тишина, ни ветра, ни дождя, –
Ты рассыплешь искры с небосвода.
До предельной яркости дойдя.

1837

НАПОЛЕОН

Взором огромную Францию меряя,
Мысленно вымолвил Наполеон:
«Незримы границы империи,
Жертвы оправданы. Мир покорен.

Дело исполнено. Цели достигнуты.
Имя мое передастся векам.
Мощное зданье порядка воздвигнуто.
Что еще лучшего я создам?

„მაგრამ მე გვამში სული ველარ მომთავსებია!
მიტხზავს გვირგვინსა დიდებისას მე თვითონ ბედი,
ხოლო მე უნდა მას მოვასხა შარავანდედი;
ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ იმედი!

„მაგრამ, ვინ იცის, იქნება რომ ბედსაც მოვსწყინდე,
და სხვა მან ჩემის სახელითა დაავვირგვინოს!..
არა, არა მრწამს, რომე ბედმა მე მიორგულოს:
მე მან გამზარდა და თვისს განვრთნილს რალა მიხერხოს!

„ვერა გაუძლებს ნაპოლენ მეტოქეებსა!
რა გინდ ძლიერად, მეცნიერად, ვინ ხელმწიფებდეს,
მაინც მე იგი ვერ ვითვისო, ვერ ჩემოდნობდეს,
თვითონ სამარეც მევიწროოს, თუ ტოლი მყვანდეს!“

ბევრი დღე გავა, რომ ჯერ ბევრი ვერ ვსცნათ ჩვენ მისი!
თვითონ სიკვდილიც მას უებროდ აღმოგვიჩინებს:
დამქრალი ცეცხლი და ზღვის ღელვა წარმოგვიდგინებს
მისს ცეცხლსა სულსა და ზღვა გულსა განსაკვირველებს!

1838

თავადის ჟ...ძის ასულს, ეკ...ნას

ხმით მშვენიერით,
ტკბილის სიმღერით,
ჰაეროვანო, სულს ელხინები;
თვალთ არონინებ,
გულს დაანწყულეებ
და ღიმილითა ესალბუნები!
სადც ხარ, იმ არეს
მოჰყვენ სიამეს, —
უშენოდ მოსცდეს მხიარულება!
შენის ენითა,
სავსე ღხენითა,
ვინ არა იგრძნოს გულკეთილობა!

Этим и надобно ограничиться.
Но не могу я ничем быть стеснен.
Слава не стала моею владычицей:
Я управляю потоком времен.

Впрочем, быть может, другой ей приглянется.
Если судьбе я своей надоем?
Нет, она верной навек мне останется.
Все я ей дал и пожертвовал всем».

Наполеон и соперник? Не вяжется.
Он не потерпит ни с кем дележа.
Он и в могиле, наверно, разляжется,
Руки крест-накрест свободно сложа.

Годы проходят, и сказкою прежнею
Кажется гения этого дар.
Пламени ярче и моря безбрежнее
Этот бушующий ночью пожар.

1838

КНЯЖНЕ ЕКАТЕРИНЕ ЧАВЧАВАДЗЕ⁹

Ты силой голоса
И блеском исполненья
Мне озарила жизнь мою со всех сторон.
И счастья полосы,
И цепи огорчений.
Тобой я ранен и тобою исцелен.
Ты средоточие
Любых бесед повсюду.
Играя душами и судьбами шутя.
Людьми ворочая,
Сметая пересуды,

⁹ Екатерина Чавчавадзе (1816-1882) – дочь Александра Чавчавадзе, известного поэта и общественного деятеля.

მახსოვს სიამით,
ოდეს ტკბილის ხმით
ვარდსა და ბულბულს მოელხინარე,
პირმცინარითა
სინარნარითა
მგოსნის ყარიბს გულს ესხიმფენარე!

1839

საყურე

ვითა პეპელა
არხევს ნელ-ნელა
სპეტაკს შროშანას, ლამაზად ახრილს,
ასე საყურე,
უცხო საყურე,
ეთამაშება თავისსა აჩრდილს.
ნეტავი იმას,
ვინც თავისს სუნთქვას
შენსა ჩრდილშია მოიბრუნებდეს!
შენის შერხევით,
სიო-მობერვით
გულისა სიცხეს განიგრილებდეს!

ჰოჲ, საყურეო,
გრძნობით ამრევო,
ვინ ბაგე შენს ქვეშ დაიტკბარუნოს?
მუნ უკვდავების
შარბათი ვინ სვის?
ვინ სული თვისი ზედ დაგაკონოს?

1839

Ты неспорченное, чистое дитя.
Могу признаться я:
Когда с такою силой
Однажды «Розу» спела ты и «Соловья»,
Во мне ты грацией
Поэта пробудила,
И этим навсегда тебе обязан я.

1839

СЕРЬГА

Головку ландыша
Качает бабочка.
Цветок в движенье.
На щеку с ямочкой
Сережка с камешком
Ложится тенью.
Я вам завидую,
Серьга с сильфидою!
Счастливец будет,
Кто губы жадные
Серьгой прохладною
Чуть-чуть остудит.

Богов блаженнее,
Он на мгновение
Бессмертье купит.
И мир безгрозя
В парах амброзии
Его обступит.

1839

ჩვილი

მიყვარს, მიყვარს, მე ტიკტიკი ჩვილის ყრმის,
მიყვარს სმენა უცნაურისა მის ხმის,
ოდეს იგი ენითა სასუფეველის
უაღერსებს წიაღთა თავის მშობლის!

მის სოფელი უზრუნველობით ჰშენობს;
გარდა დედის აღერსისას არრას გრძნობს;
ნებვირობით და ღიმილით სულდგმულობს;
ყოველსავე შეუპოვრად მჭვრეტელობს.

არა ფიქრობს იგი თავისს ცხოვრებას,
არ განიცდის იგი სანუთროს ვნებას;
იგი თავის სანუკველითა შობით
ამუნათებს თვისთა მშობელთ პირიქით.

იტიკტიკე ენითა უსუსურის,
იტიკტიკე, ვიდრე ჟამი დაგხარის,
ვიდრემდის ხარ, ყრმაო, თავისუფალი,
არ გიცვნია სოფელი მომღერალი!

1839

სული ობოლი

ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას,
ნუ ვინ სჩივის თავის უთვისტომობას, —
საბრალოა მხოლოდ სული ობოლი:
ძნელლა ჰპოვოს, რა დაკარგოს მან ტოლი!

მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული,
ისევ ჩქარად ჰპოვებს სანაცვლოს გული;
მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული
მარად ითმენს უნუგეშობას კრული!

МЛАДЕНЕЦ

Люблю младенца лепет из пеленок.
Как с неба на землю упавший дух,
Лепечет что-то райское ребенок
И услаждает материнский слух.

Надежно детский мир его устроен.
Он живо чувствует, что рядом мать,
И так в ее присутствии спокоен,
Что не боится взоры вокруг кидать.

Жизнь для него – нисколько не загадка,
Своим явленьем сам вменил он в долг,
Чтоб старшие склонялись над кроваткой,
Пока он голосит и не умолк.

Воркуй по-голубиному, младенец,
Болтай свое на языке сивилл,
Пока тебя, миров переселенец,
Своею ложью мир не отравил.

1839

ОДИНОКАЯ ДУША

Нет, мне совсем не жаль сирот без дома.
Им что? Им в мир открыты все пути.
Но кто осиротел душой, такому
Взаправду душу не с кем отвести.

Кто овдовел, – несчастен не навеки.
Он сыщет в мире новое родство.
Но, разочаровавшись в человеке,
Не ждем мы в жизни больше ничего.

არღარა აქვს მას ნდობა ამა სოფლის;
ეშინიან, იკრძალვის, არღა იცის,
ვის აუწყოს დაფარული მან გრძნობა,
ეფიქრება ხელმეორედ მას ნდობა!

ძნელი არის მარტოობა სულისა:
მას ელტვიან სიამენი სოფლისა,
მარად ახსოვს მას დაკარგვა სწორისა,
ოხვრა არის შვება უბედურისა!

1839

* * *

სატრფოვ, მახსოვს თვალნი შენნი
მშვენიერნი ცრემლით კრთოდენ,
და ბაგენი მდუმარენი
ხვაშიადსა მიმალვიდენ!

მაგრამ, სულო, იგი ცრემლი
არ სტიროდა ამ სოფელსა;
სახე შენი მონყენილი
არა ჰგავდა ხორციელსა!

ან მივხვდი მე, უბედური,
თვალთა შენთა მეტყველებას:
თურმე ცრემლი უცნაური
მოელოდა ჩემს ობლობას!

ახლაც, ოდეს ვნახავ სადმე
ცრემლსა თვალთა მშვენიერთა,
გულამოსკვნით ვიგონებ მე
დღეთა ჩემთა ბედნიერთა!

1840

Кто был в своем доверии обманут,
Тот навсегда во всем разворочен.
Как снова уверять его ни станут,
Уж ни во что не верит больше он.

Он одинок уже непоправимо.
Не только люди – радости земли
Его обходят осторожно мимо,
И прочь бегут, и держатся вдали.

1839

* * *

Я помню, ты стояла
В слезах, любовь моя,
Но губ не разжимала,
Причину слез тая.

Не о земном уроне
Ты думала в тот миг.
Красой потусторонней
Был озарен твой лик.

Мне ныне жизнью всею
Предмет тех слез открыт,
Что я осиротею,
Предсказывал твой вид.

Теперь, по сходству с теми,
Мне горечь всяких слез
Напоминает время,
Когда я в счастье рос.

1840

ჩემი ლოცვა

ღმერთო მამაო, მომიხილე ძე შეცთომილი
და განმასვენე ვნებათაგან ბოროტ-ლეღვილი!
ნუ თუ მამასა არღა ჰქონდეს გულის-ტკივილი,
ოდეს იხილოს განსაცდელში შემცოდე შვილი?

ჰოჲ, სახიერო, რად წარვიკვეთ მე სასოებას;
პირველ უმანკომ თვით ადამმაც სცოდა შენს მცნებას,
უმსხვერპლა წადილს სამოთხისა მშვენიერება,
გარნა იხილა სასუფევლის მან ნეტარება!

ცხოვრების წყაროვ, მასვ წმიდათა წყალთაგან შენთა,
დამინთქე მათში სალმობანი გულისა სენთა!
არა დაჰქროლონ ნავსა ჩემსა ქართა ვნებისა,
არამედ მოეც მას სადგური მყუდროებისა!

გულთა-მხილავო, ცხად არს შენდა გულისა სიღრმე:
შენ უწინარეს ჩემსა უწყი, რაც ვიზრახო მე,
და — ჩემთა ბაგეთ რალა დაუშთთ შენდა სათქმელად?
მაშა დუმილიც მიმითვალე შენდამი ლოცვად!

1840

* * *

აღმობდა მნათი აღმოსავალს, მზეებრ ცხოველი,
მცირითა შუქით გარდუყარა ცასა ღრუბელი,
დიდ სამქუხარო, საავდარო, და მეც, გლახ, გული
მსწრაფლ განმითენა, შავ-ბედისგან დაღამებულნი!

ნუ თუ აღმიჩნდი ცხოვრებისა ჩემის მნათობლად;
ნუ თუ შენ ჰვინო შვების სხივი ჩემს გულსა კვალად;
კვლავ აღმიტეხო გულის ჭირნი მიყრუებულნი
და განმიახლო ნეტარების დღენი წარსულნი?

МОЯ МОЛИТВА

Отец небесный, снизойди ко мне.
Утихомирь мои земные страсти.
Нельзя отцу родному без участия
Смотреть на гибель сына в западне.

Не дай отчаяться и обнадеть,
Адам наказан был, с огнем играя,
Но все-таки вкусил блаженство рая.
Дай верить мне, что помощь мне пошлешь.

Ключ жизни, утоли мою печаль
Водою из твоих святых истоков.
Спаси мой челн от бурь мирских пороков
И в пристань тихую его причаль.

О сердцевед, ты видишь все пути
И знаешь все, что я скажу, заранее.
Мои нечаянные умолчания
В молитвы мне по благости зачти.

1840

* * *

Когда ты, как жаркое солнце, взошла
На тусклом, невзрачном моем кругозоре
И после унылых дождей без числа
Настали прозрачные, ясные зори,

Я думал, ты светоч над жизнью моей
В дороге средь мрака ночного и жути.
Куда ж ты? Как прежде, лучи эти лей,
Опять я в потемках стою на распутье.

მაშ, გამობრწყინდი, მფინე შუქი ეგ საოცარი
და განანათლე კვლავ ცა ჩემი, ესრეთ საზარი!
მეცა ხელი ვჰყო დაჟანგებულს ჩემსა სანთურსა
და შევავართო ფიქრნი ჩემნი შენს ხმას ციურსა!

დავმღერდე მას დროს, როს ვარსკვლავი მშვენიერის ცით
მინეტარებდა სიცოცხლისა დღეთა სიამით;
მოვსტევაბდე, თუ ვით მიმეფარა იგი მსწრაფლ ღრუბელს,
ბოლოს ვუმღერდე შუქსა შენსა შვების მომფენელს!

ვჰფუცავ ძლიერსა სხივსა შენსა, ჰოჲ, მნათო ჩემო!
ოდეს ვიხილო მცირე ბინდი შენს შუქს გარემო,
მყის დამიღამდეს ამ სოფლისა სიამოვნება
და შენთვის დავთმო ტრფობის წინდად ყოვლი დიდება!

1840

ჩემთ მებობართ

ჭაბუკნო, ვიდრე ცხოვრების დღეთ დილა გინათებთ
და სიყვარული გულის ჭირთაც გისიამოვნებთ,
არ დააჩნიოთ შავის ბედის მსწრაფლნი ლახვარნი
და შეუპოვრად წარიხოცეთ ცრემლნიცა მწარნი.

აჰყევით სოფელს, შეუმჩნეველს და მომღერალსა,
ნუ მოარიდებთ სიყმაწვილეს ტრფობისა აღსა!
სასაცილოა, ბერიკაცი რომ ყმაწვილობდეს,
და საბრალოა, როს ჭაბუკი ბერიკაცობდეს!

მას ვაქებ, ვინცა თვის სიცოცხლე ასე ატარა,
რომ ყოველი დრო შესაფერად მიმოიხმარა!
მაშინცა კმარა დადუმება გულის ვნებათა,
კისრად ტვირთება წუთის-სოფლის მძიმე ზრუნვათა,

Я радость люблю и совсем не ворчун.
Свети мне, чтоб вновь на дорогу я вышел
И снова, коснувшись нетронутых струн,
В ответ твое дивное пенье услышал.

Чтобы в отдалении отзвук возник,
Чтоб нашим согласьем наполнились дали,
Чтоб, только повздоровивши, мы через миг
Не помнили больше недолгой печали.

Едва на тебя набегут облака, –
Кончатся радости все и забавы.
Пред этим мне всякая жертва легка,
И я для тебя отказался б от славы.

1840

МОИМ ДРУЗЬЯМ

В дни молодости, вашим утром ранним,
Легко заботы сбрасывайте с плеч.
Не придавайте важности страданиям,
Слезам невольным не давайте течь.

Спешите за минутами вдогонку,
От них не отставая ни на миг..
Как резонерство ранее ребенка,
Уродлив молодящийся старик.

Хвалю того, кто соблюдает время
И весь свой век по возрасту живет.
Перегорит и он страстями всеми,
Переберет и он весь мир забот.

ოდეს მზის სხივნი შეგვიცვლიან ჩვენ დილას მას ნელს
და ცრუ სოფელი სიყვარულსაც შეჰყრის სარგებელს!
მხოლოდ ერთს გირჩევთ და გახსოვდეთ ესე თათბირი,
მერნმუნეთ, ძმანო, ნაცადი მაქვს ეს გულის ჭირი:

არ შეემსჭვალთ მოკისკასეს, კეკელა ქალსა,
სულის დამტყვევნელს და გრძნობათა ცრუდ მომღერალსა!
აშვიკის ენა მას ახარებს, მას ასულდგმარებს,
ხოლო სიყვარულს გული მისი ვერ მიიკარებს!

1841

* * *

არ უკიჟინო, სატრფოო, შენსა მგოსანსა გულის-თქმა;
მოკვდავსა ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა!

მინდა მზე ვიყო, რომ სხივნი ჩემთ დღეთა გარსა მოვავლო,
სალამოს მისთვის შთავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოვლო;

მინდა, რომ ვიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი,
რომ ჩემს აღმოსვლას ელოდენ ტყეთა ფრინველნი და ვარდი.

მინდა შენ იყო, სატრფოო, მშვენიერისა ცის ცვარი,
რომ განაცოცხლო შავარნო, მდელი, სიცხითა დამჭკნარი,

რომ მხოლოდ მზისა ციაგი მას დილის ნამსა იშრობდეს,
და ერთად შესხივებულნი შვებას მოჰფენდენ სიცოცხლეს;

არეს ავსებდენ სიამით, მცენარეთ განმაცხოვლებლად,
იყვნენ მარადის, უხსნელად, სოფლისა განსათავებლად!

ნუ თუ ამ სულის წადილსაც ჰრქვა სიყვარული სხვათაებრ?
მაშინ მზეც უსხივ-უცეცხლოდ შეიძლებს ნათვას ვარსკვლავებრ;

Но в зрелости, когда ваш первый шепот
Насильно сменит дня корыстный шум,
Вот что советует мой горький опыт, –
Я это говорю не наобум:

Не увлекайся львицей и кокеткой, –
Она жива, красива, молода,
Всегда занята и умна нередко,
Но полюбить не может никогда.

1841

* * *

Что странного , что я пишу стихи?
Ведь в них и чувства не в обычном роде.

Я б солнцем быть хотел, чтоб на восходе
Увенчивать лучами гор верхи.

Чтоб мой приход сопровождали птицы
Безумным ликованием вдалеке.

Чтоб ты была росой, моя царица,
И падала на розы в цветнике.

Чтобы тянулось, как жених к невесте,
К прохладе свежей светлое тепло.

Чтобы существованьем нашим вместе
Кругом все зеленело и цвело.

Любви не понимаю я иначе.
А если ты нашла, что я не прост,

მაშინ ვარდიცა განთიადს ვერლარა გარდაიშალოს
და ცისა ცვარმან მდელი არლარა გააბიბინოს;

მაშინ შენც სხვათა მოკვდავთა ბანოვანთ მიემსგავსები!
მაშ რად ერჩევი მათ შორის და ციურთ დაედარები?..

მაგრამა მშვენიერება გვაქვს, ცისიერო, უხრწნელი,
და ჩემთა გრძნობათ შენდამი ვერ დასდვან კაცთა სახელი!

1841

* * *

ვპოვე ტაძარი შესაფარი, უდაბნოდ მდგარი;
მუნ ენთო მარად უქრობელი წმიდა ლამპარი;
ანგელოსთაგან იკროდა მუნ დავითის ქნარი,
და განისმოდა ციურთ დასთა გალობის ზარი!

მწირი სოფლისა, დამაშვრალი მისითა ღელვით,
მუნ ვეძიებდი განსვენებას წრფელითა ზრახვით;
გულსა მოკლულსა კაცთ სიავით და ბედის ბრუნვით,
ლამპარი წმიდა განმიტფობდა ციურის სხივით!

მუნ გუნდრუკის წილ შევსწირავდი წმიდას სიყვარულს,
რომლის საკურთხად დავსდებდი მე ჩემს გულსა და სულს;
ამა სიამით, ნეტარებით, ესრეთ აღვსებულს,
მეგონა, ვხედავ სასუფეველს, აქ დაშენებულს!

მაგრამ საწუთო განა ვისმეს დიდხანს ახარებს?
განქრა ტაძარი — და უდაბნო ჩემდა მდუმარებს;
მას აქეთ ჩემს გულს ნეტარება არ ასადარებს,
მის ნაცვლად სევდა და წყვილია დიასადგურებს!

Пусть будет жизнь избитой и ходячей –
Без солнца, без цветов, без птиц и звезд.

Но с этим ты сама в противоречье,
И далеко не так уже проста

Твоя, растущая от встречи к встрече,
Нечеловеческая красота.

1841

* * *

Я храм нашел в песках. Среди тьмы
Лампада вечная мерцала,
Неслись Давидовы псалмы¹⁰,
И били ангелы в кимвалы¹¹.

Там отрясал я прах от ног
И отдыхал душой разбитой.
Лампады кроткий огонек
Бросал дрожащий свет на плиты.

Жрецом и жертвой был я сам.
В том тихом храме среди пустыни
Курил я в сердце фимиам
Любви единственной святыне.

И что же, – в несколько минут
Исчезли зданье и ступени,
Как будто мой святой приют
Был сном или обманом зренья.

¹⁰ Давидовы псалмы – Библийский царь Иудеи, автор Псалмов

¹¹ Кимвал – древневосточный музыкальный инструмент

მოისპო მსწრაფლად მისი ნაშთი და მისი კვალი!
განა თუ დრომან დაჰკრა თვისი მას ავი თვალი?
არა! მოსძაგდა მას სოფელი ცრუ და მუხთალი!
დამშთა მე მხოლოდ მის ლამპრისგან ცეცხლი დამქრალი!

ვერღა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი!
ვერსად აღვანთე დაშთომილი მისი ლამპარი!
ესრეთ დამიხშო უკულმართმა ნუგეშის კარი,
და დავალ ობლად, ისევ მწირი, მიუსაფარი!

1841

* * *

მიყვარს თვალეზი მიბნედილეზი,
ეშხისა ცეცხლით დაქანცულეზი;
მაგრამ როს ვუჭვრეტ, ზამზახ-ვარდთ ველად
განეწონვიან მათი ისრეზი.

მივხვდი, თვალეზო, ჩემო მკვლელეზო, მაგ თქვენსა ქცევას,
მაგრამ ვით ელით თქვენგან კოდილის თქვენგან გაქცევას?

ვიცი, რომ მტრობენ გულსა მგრძნობელსა,
უნყალოდ სტანჯვენ უენო მსხვერპლსა,
მაგრამ რა ისართ ზეცად აღმართვენ,
მათშივე ჰპოვებს საკურნებელსა!

თვალნო ლამაზნო, ვინ უძლოს თქვენსა ძლიერს ბასრობას,
თუ არა სჭვრეტდეს თქვენგან სიკვდილში თვით უკვდავებას!

1842

Где основанье, где престол,
Где кровельных обломков куча?
Он целым под землю ушел,
Житейской пошлости наскуча.

Не возведет на этот раз
Моя любовь другого крова,
Где прах бы я от ног отряс
И тихо помолился снова.

1841

* * *

Глаза с туманной поволокою,
Полузакрытые истомой,
Как ваша сила мне жестокая
Под стрелами ресниц знакома!

Руками белыми, как лилии,
Нас страсть заковывает в цепи.
Уже нас не спасут усилия,
Мы пленники великолепя.

О взгляды, острые, как ножницы!
Мы славим нашу бессердечность
И жизнь вам отдаем в заложницы,
Чтоб выкупом нам стала вечность.

1842

სუმბული და მწერი

მწერი

სუმბულო, სად არს ფეროვნება შენი საამო,
რომ შენსა მჭვრეტელს არ გააჩნდა დილა, სადამო?
მარქვი, სადა არს სუნი შენი, ამო და ნელი,
რომლით ათრობდა სიცოცხლის ჟამთ ლამაზი ველი?

სუმბული

მწირო, ხომ ხედავ, მოვჰკლებივარ ჩემს სამშობლოს გულს,
ჩემთ სწორთა ყვავილთ, მშვენიერს ცას და ჩემსა ბულბულს:
აგერ მაისი ააყვავებს ტურფად ბუნებას,
მოვა ბულბული და დაუშტვენს სიყვარულის ხმას,
ხოლო მე ხშული ბნელსა სადგურს და სევდიანსა,
ველარ ვიხილავ ჩემსა ტურფას და ტკბილს მგოსანსა!

მწერი

ნუ თუ ვერ ჰპოვებ აქ სანაცვლოს, ვერც რას საამურს,
სადაც ოქროთი და ვერცხლითა გიმკობენ სადგურს;
სადაცა კაცი შენს შვენებას ესრეთ ინახავს,
რომ მზე ვერ გიჭკნობს და სიცივე ვერა დაგაზრავს?

სუმბული

მაგრამ მარქვ, რა არს ჩემთვის სახლი დიდ-მშვენიერი,
ვით გააღიმებს ჩემს შვენებას ხშული ჰაერი?
არღა მევლება გარე წყარო, ცივი, კამკამი,
არღა მეცემის დილით გულსა სიცოცხლის ნამი;
გრილი ნიავი ჩემთა ფურცელთ არ უაღერსებს
და მაყვლის ბუტკი მზისა სხივთა არღა უჩრდილებს.

მწერი

სუმბულო ტურფავ, მოიგონე მკაცრი ზამთარი,
მისგან შენ ახლა იქნებოდი უწყალოდ მკვდარი;
ნახე, რა ძალუძს შენთვის მზრუნველს კაცისა ხელსა,
რომ მისი სუსხი ვერ შეგირყევს ვერც თუ ფურცელსა.

ГИАЦИНТ И СТРАННИК

Странник

Гиацинт, где былая яркость твоя?
Деньги ли, ночь – все пред ней забывалось на свете
Где поляну дурманившая струя
Аромата, которым дышали соцветья?

Гиацинт

Я один. Я покинул родные края.
В мае там соловьи. Как в руках чародея,
Возвращается к жизни вся наша семья,
Все в красе, все в цвету, только я сиротею,
И в своем заточении, в оранжерее
Не услышу певца своего – соловья.

Странник

Разве ты ничего не нашел тут взамен?
Жить внутри безопаснее ведь, чем снаружи.
Здесь тебя не достанут средь роскоши стен
Ни палящее солнце, ни зимняя стужа.

Гиацинт

Что мне золото и серебро богача?
С мертвым воздухом комнат мне нечем делиться
Ни росы по утрам, ни журчанье ключа,
Ничего нет хорошего в этой теплице,
И нельзя за плющом мне от солнца укрыться,
Ветерку шаловливые речи шепча.

Странник

Ты не прав. А припомни суровую зиму.
Ты, наверное, был бы морозом побит.
А теперь пусть метели проносятся мимо, –
Ты от снега рукой человека укрыт.

სუმბული

ჰე, მწირო, სოფლად ყოველსა აქვს ჟამი და ბოლო,
მაგრამ ამას ვნუხ, რომ უჟამოდ მეღების ბოლო!
ზამთრით ბუნება არა კვდება, — სევდით იმოსვის,
რომ თავის სატრფოს, გაზაფხულსა, განეშორების!
და მყის ვითარის შვენებითა კვლავ შეიფურცვლის,
ოდეს მერცხალნი ახარებენ მოსვლას საყვარლის!
ახ, როდის ვნახო მეცა ველად ჩემი ბუღბული,
რომ განვიშალო კვლავ სიტურფით მისი სუმბული!

მწირი

მშვიდობით, ნავალ, მეც მოვძებნი ჩემსა ყვავილსა;
ისიც შენსავით განაშორეს სამშობლო ველსა!
ვაი თუ მასაც უდროდ აჭკნობს უწყალო ხელი,
და არღა მომხვდეს სუნი მისი, ჭირთ უკუმყრელი!

1842

* * *

შენნი დალალნი ყრილობენ გველად
სპეტაკს მკერდზედა, ტრფობისა ველად,
და თვალთა ჩემთა ადავრიშებენ
ხან ნუგეშისთვის, ხან დასანველად!

ოდეს ნიავი ლამაზს დალალეებს
მიგიშლ-მოგიშლის და სიამოვნებს,
მაშინ ჩემს თვალეებს ალაგზნებს შური
და, გლახ, ჩემს გულსა ის ავალალეებს!

1842

Гиацинт

Милый странник, на свете всему свое время,
Я умру и ожить не сумею в плену.
А на воле зимой цветочное племя
Лишь на время разлуки отходит ко сну.
Как ликуют, проснувшись, зеленые семьи,
Когда ласточки оповестят про весну!
Только я не смогу пробудиться со всеми,
На небесную синюю ширь не взгляну.

Странник

Гиацинт, ты напомнил другой мне цветок,
Тот цветок – мой еще не изведанный жребий.
Он нуждается тоже в приволье и в небе.
Или, может быть, поздно, и он уж поблек?

1842

* * *

Как змеи, локоны твои распались
По ниве счастья, по твоей груди.
Глаза мои от страсти разбежались,
Скорей оправь прическу! Пощади.

Когда же ветер, овевая ниву,
Заматывает локоны в клубки,
Я тотчас же в своей тоске ревнивой
Тебя ревную к ветру по-мужски.

1842

* * *

რად ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირუმტიციობას?
თუ ემდური შენ ტრფიალისა ცვალებადს გრძნობას:
რომ არ გემსჭვალვის საუკუნო ტრფიალებითა, —
ჰგავს, არ პასუხს სცემ შენ მას სულით მშვენიერთა.

სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების
და, ვით ყვავილი, თავის დროზე მსწრაფლად დაჭკნების;
აგრეთვე გულიც, მხოლოდ მისდა შენამსჭვალეზი,
ცვალებადია, წარმავალი და უმტიციები!

მშვენიერება ნათელია, ზეცით მოსული,
რომლით ნათლდება ყოვლი გრძნობა, გული და სული,
და კაცსა შორის, ვით კერძოსა ღვთაებობისა,
რად გრწამს არ იყოს საუკუნო მადლი ტრფობისა?

თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს,
მას ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს.
მხოლოდ კავშირი ესრეთთ სულთა შობს სიყვარულსა,
ზეგარდმო მადლით დაუხსნელად დამტიციებულსა!

მხოლოდ მათ შორის არის გრძნობა, ესთ სანუკველი,
რომ მის უტიკბილეს არც თუ არის სასუფეველი,
მას ცისა სხივით აცისკროვნებს მშვენიერება
და უკვდავებით აგვირგვინებს ჭეშმარიტება!

1842

* * *

Мужское отрезвление – не измена.
Красавицы, как вы хороши,
Очарование внешнее мгновенно.
Краса лица не красота души.

Печаль красы, как всякий отпечаток,
Когда-нибудь сотрется и сойдет,
Со стороны мужчины – недостаток:
Любить не сущность, а ее налет.

Природа красоты – иного корня
И вся насквозь божественна до дна,
И к этой красоте, как к силе горней,
В нас вечная любовь заронена.

Та красота сквозит в душевном строе
И никогда не может стать стара.
Навек блаженны любящие двое,
Кто живы силами ее добра.

Лишь между ними чувством все согрето,
И если есть на свете рай земной,
Он во взаимной преданности этой,
В бессмертной этой красоте двойной.

1842

მერანი

მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი,
უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

გაკვეთე ქარი, გააპე წყალი, გარდაიარე კლდენი და ღრენი,
გასწი, გაკურცხლე და შემომოკლე მოუთმენელსა სავალნი დღენი!
ნუ შეეფარვი, ჩემო მფრინავო, ნუცა სიცხესა, ნუცა ავდარსა,
ნუ შემობრალე დაქანცულობით თავგანწირულსა შენსა მხედარსა!

რაა, მოვშორდე ჩემსა მამულსა, მოვაკლდე სწორთა და მეგობარსა;
ნულა ვიხილავ ჩემთა მშობელთა და ჩემსა სატრფოს
ტკბილმოუბარსა, —
სად დამილამდეს, იქ გამითენდეს, იქ იყოს ჩემი მიწა სამშობლო;
მხოლოდ ვარსკვლავთა, თანამავალთა, ვამცნო გულისა მე საიდუმლო!

კვნესა გულისა, ტრფობის ნაშთი, მივცე ზღვის ღელვას,
და შენს მშვენიერს, აღტაცებულს, გიჟურსა ლტოლვას!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის;
ნუ დამიტვიროს სატრფომ გულისა, ნულა დამეცეს
ცრემლი მწუხარის, —
შავი ყორანი გამითხრის საფლავს მდელითა შორის
ტილის მინდვრის, —
და ქარისშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრიალით, მიწას მომაყრის!

სატრფოს ცრემლის წილ მკვდარსა ოხერსა დამეცემიან
ციურნი ცვარნი,
ჩემთა ნათესავთ გლოვისა ნაცვლად მივალალებენ
სვავნი მყივარნი!

გასწი, გაფრინდი, ჩემო მერანო, გარდამატარე ბედის სამძღვარი,
თუ აქამომდე არ ემონა მას, არც ან ემონოს შენი მხედარი!

МЕРАНИ¹²

Стрелой несется конь мечты моей.
Вдогонку ворон каркает угрюмо.
Вперед, мой конь! Мою печаль и думу
Дыханьем ветра встречного обвей.

Вперед, вперед, не ведая преград,
Сквозь вихрь, и град, и снег, и непогоду
Ты должен сохранить мне дни и годы.
Вперед, вперед, куда глаза глядят!

Пусть оторвусь я от семейных уз.
Мне все равно. Где ночь в пути нагрет,
Ночная даль моим ночлегом станет.
Я к звездам неба в подданство впишусь.

Я вверюсь скачке бешеной твоей
И исповедаюсь морскому шуму.
Вперед, мой конь! Мою печаль и думу
Дыханьем ветра встречного обвей.

Пусть я не буду дома погребен.
Пусть не рыдает обо мне супруга.
Могилу ворон выроет, а вьюга
Завоет, возвращаясь с похорон.

Крик беркутов заменит певчий хор,
Роса небесная меня оплачет.
Вперед! Я слаб, но ничего не значит,
Вперед, мой конь! Вперед во весь опор!

¹² Мерани – крылатый вороной конь; популярный образ грузинской мифологии и древней поэзии, близкий античному Пегасу

დაე, მოვკვდე მე უპატრონოდ მისგან ოხერი!
ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსისხლე მტერი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება;
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!

მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი,
უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

მაისის 9-სა, 1842

კნიავ ბარათაევის აზარფეშაზედ

ამავსებ ღვინით,
აგავსებ ლხინით.
შესვი? გაამოს.

1842

Я слаб, но я не раб судьбы своей.
Я с ней борюсь и замысел таю мой.
Вперед, мой конь! Мою печаль и думу
Дыханьем ветра встречного обвей.

Пусть я умру, порыв не пропадет.
Ты протоптал свой след, мой конь крылатый,
И легче будет моему собрату
Пройти за мной когда-нибудь вперед.

Стрелой несется конь мечты моей.
Вдогонку ворон каркает угрюмо.
Вперед, мой конь! Мою печаль и думу
Дыханьем ветра встречного обвей!

1842

НАДПИСЬ НА АЗАРПЕШЕ КНЯЗЯ БАРАТАЕВА

Сладость нальешь –
Радость найдешь,
Пей на здоровье.

1842

საფლავი მეფის ირაკლისა
(კნიაზს მ... პ... ძეს ბარათავეს)

მოვიდრეკ მუხლთა შენს საფლავს წინ, გმირო მხცოვანო,
და ცრემლთ დავანთხევ შენს სახელზე, მეფევე ხმოვანო!
ახ, რად არ ძალუძს განცოცხლება წმიდას აჩრდილსა,
რომ გარდმოხედო ახალს ქართლსა, შენს პირმშოს შვილსა!

თაყვანს ვსცემ შენსა ნაანდერძებს, წინასწარად თქმულს!
გახსოვს, სიკვდილის ჟამს რო უთხარ ქართლს დაოზლებულს?
აჰა, აღსრულდა ხელმწიფური ან აზრი შენი,
და ვსჭამთ ნაყოფსა მისგან ტკბილსა ან შენნი ძენი:

ჟამ-ვითარებით გარდახვენილთ შენთ შვილთ მიდამო
მოაქვთ მამულში განათლება და ხმა საამო;
მათი ცხოველი, ტრფიალებით აღსავსე სული
უდნობს ყინულსა ჩრდილოეთსა, განცეცხლებული,

და მუნით ჰზიდვენ თესლთა ძვირფასთ მშობელს ქვეყანად,
მხურვალეს ცის ქვეშ მოსამკალთა ერთი ათასად!
სადაც აქამდინ ხმლით და ძალით ჰფლობდა ქართველი,
მუნ სამშვიდობო მოქალაქის მართავს ან ხელი!

ან არღა ერჩის ქართლის გულსა კასპიის ლელვა,
ვერღა ურყევს მას განსვენებას მისი აღტყველვა;
შავი ზღვის ზვირთნი, ნაცვლად ჩვენთა მოსისხლე მტერთა,
ან მოგვიგერიან მრავალის მხრით ჩვენთა მოძმეთა!

მშვიდობა შენსა წმიდას აჩრდილს, გმირო განთქმულო,
უკანასკნელო ივერიის სიმტკიცის სულო!
ან მიხვდა ქართლი შენსა ქველსა ანდერძნამაგსა,
და თაყვანსა სცემს შენსა საფლავს, ცრემლით აღნაგსა!

МОГИЛА ЦАРЯ ИРАКЛИЯ¹³

Князю М. П. Баратаеву

Перед твоей могильною плитой,
Седой герой, склоняю я колени.
О, если б мог ты нынешней порой
Взглянуть на Грузию, свое творенье!

Как оправдалось то, что ты предрек
Пред смертью стране осиротелой!
Плоды тех мыслей созревают в срок,
Твои заветы превратились в дело.

Изгнанников теперешний возврат
Оказывает родине услугу.
Они назад с познаниями спешат,
Льды севера расплавив сердцем юга.

Под нашим небом эти семена
Дают тысячекратный плод с десятка.
Где меч царил в былые времена,
Видна рука гражданского порядка.

Каспийское и Черное моря –
Уже нам не угроза. Наши братья,
Былых врагов между собой миря,
Из-за границы к нам плывут в объятья.

Покойся сном, прославленный герой!
Твои предвиденья сбылись сторицей.
Мир тени царственной твоей святой,
Твоей из слез воздвигнутой гробнице.

1842

¹³ Ираклий II (1720-1798) – грузинский царь из династии Багратионов. С 1744 года царь Кахетии, с 1762 года – царь Картли-Кахетинского царства. В 1783 году заключил Георгиевский трактат о покровительстве России над Восточной Грузией.

* * *

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,
ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად?
მარქვი, რა უყავ, სად წარმიღე სულის მშვიდობა,
რისთვის მომიკალ ყმანვილის ბრმა სარწმუნოება?

ამას უქადდი ჩემს ცხოვრებას, ყმანვილკაცობას?
თითქოს მომცემდი ამა სოფლად თავისუფლებას,
ტანჯვათა შორის სიამეთა დამისახავდი
და თვით ჯოჯოხეთს სამოთხედა გარდამიქცევდი!

მარქვი, რა იქმნენ საკვირველნი ესე აღთქმანი?
რად მომიხიბლეს, აღმირიე წრფელნი ზრახვანი?
სულო აღმშფოთო, მიპასუხე, ნუ იმალები,
რატომ გაცუდდა ძალი შენი მომჯადოები?

წყეულიმც იყოს დღე იგი, როს შენთა აღთქმათა
ბრმად მივანდობდი, ვუმსხვერპლიდი ჩემთ გულისთქმათა!
მას აქეთ არის — დავუკარგე მშვიდობა სულსა,
და ვერც ლელვანი ვნებათანი მიკვლენ წყურვილსა!

განვედი ჩემგან, ჰოჲ, მაცთურო, სულო ბოროტო!
რა ვარ ან სოფლად დაშთენილი უსაგნოდ, მარტო,
ჭკუით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვრალი?
ვაი მას, ვისაც მოხვდეს ხელი შენი მსახვრალი!

1843

* * *

შევიშრობ ცრემლსა, ჭირთ მანელებელს,
გულსა დავინვაჲ დასანაცრებელს,
და მისსა ფერფლსა, ვითა საკმეველს,
შევსწირავ სატრფოს, ჩემსა სალოცველს!

ЗЛОЙ ДУХ

Кто навязал тебя мне, супостата?
Куда ты заведешь меня, вожак?
Что сделал ты с моей душой, проклятый!
Что с верою моею сделал, враг?

Ты это ли мне обещал вначале,
Когда ты обольщал меня, смутьян?
Твой вольный мир блаженства без печали,
Твой рай, суленный столько раз, – обман.

Где эти обещанья все? Поведай!
И как могли нежданно ослабеть
И уж не действуют твои беседы?
Где это все? Где это все? Ответь!

Будь проклят день, когда твоим обетам
Пожертвовал я сердца чистотой
В чаду страстей, тобою подогретом,
И в вихре выдумки твоей пустой.

Уйди и скройся, искуситель лживый!
По милости твоей мне свет не мил.
Ты в цвете лет растил души порывы,
О, горе тем, кого ты соблазнил!

1843

* * *

Вытру слезы средь самого пыла,
И богине своей и врагу
Пламя сердца, как ладан кадила,
Не щадя своих сил, разожгу.

მისთ თვალთა ხარობს სამოთხე ჩემი,
მისი ღიმილა შვევის მომცემი,
ჩემი წარმწყმედი, მაცხოვრებელი,
განმაბრძნობელი, გამხელელებელი!

ვით არ ვადიდო სიტურფის ღმერთა!
ყოვლნი კეთილნი მან შეიერთა,
სულსა მოჰბერა ცის ნიჭი ქვეყნად
და თავის მკობად ქმნა იგი მგოსნად!

1843

ჩინარნი

განმარტოებულს ფრიალოს კლდეზე სდგას ალვის ხისა ნორჩი ახალი,
მრავალ-შტოვანი, მაგრილობელი, ჰაეროვანი, ტურფა, მალალი.
საამო არის მის ჩრდილში ოცვნა და მისთა ფოთოლთ შრიალთა სმენა,
და წყალთ დუდუნზე უკუღმართისა ამა სოფლისა ჭირთა დათმენა!

მოქშუის მტკვარი, მოქრის ნიავი და შრიალითა არხევს ჩინარსა,
და გამოსცემენ სახიობასა, ტკბილის ოცნებით დამაძინარსა!
მრწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო უასაკოთაც და უსულთ შორის,
და უცხოველეს სხვათა ენათა არს მნიშვნელობა მათის საუბრის!

ვითა მიჯნური სატრფოს ამაყსა, მტკვარი მას ნორჩსა
ფერხთა ევლების
და აღმორხევს უფსკრულეზიდად, და აღელვილი კლდესა ეხლების!
მაგრამ ჩინარი, მალლად მჩინარი, დგას მედიდურად და სიამაყით,
და მხოლოდ თავსა გარდმო-გარდილებს სევდიანისა შერხევის სახით.

რამდენჯერ ქარი შეარხევს საროს, იმდენჯერ მტკვარი
უმეტეს ოხრავს,
თითქოს სიშურით შეშფოთებული, და კლდის პირებზე
ზვირთთა შემუსრავს.
ესრეთ იდუმალ, მაგრამ ძლიერად, დაიტანჯების მარად მიჯნური,
თუ მას ნამდვილად ეგზნების გულსა ტრფიალებისა ცეცხლი ციური.

Светозарность ее мне на горе.
В нем она неповинна сама.
Я премудрость ловлю в ее взоре
И схожу от восторга с ума.

Как ей не поклонятся с любовью?
Красоте ее имени нет.
Только ради ее славословья
Я оставлю в поэзии след.

1843

ЧИНАРА

На берегу могучая чинара
Над кручею раскинулась шатром,
Тенистое убежище от жара,
Приют полураздумий-полудрем.

Шумит Кура, чинару в колыбели
Качает ветер, шелестит листва.
Едва ли это шум без цели:
В нем слышатся какие-то слова.

Как любящий возлюбленную, яро
Целует корни дерева Кура,
Но горделиво высится чинара,
Чуть-чуть качая головой шатра.

Повеет ветер, и одною дрожью
Забьются и чинара и река,
Как будто все у них одно и то же,
Одна и та же тайна и тоска.

* * *

მადლი შენს გამჩენს, ლამაზო, ქალო შავ-თვალეზიანო,
დღისით მზევ, ღამით მთოვარევ, წყნარო და ამოდ ხმიანო!
შენის ლოდინით ვსულდგმულვარ, თაყვანს ვსცემ შენსა სახელსა;
დედის ერთა ვარ, ნუ მომკლავ, ნუ დამანანებ სოფელსა!

ყარიბი ვინმე მოვსულვარ, სოფლისა მუშა სანყალი,
ამხანაგად მყავს ნაბადი, ძმობილად — ბასრი ხანჯალი,
მე სხვა სიმდიდრე რად მინდა? მე შენი გულიც მეყოფის:
მის ფასი კიდევ საუნჯე ცას ქვეშეთ განა იმყოფის?

1845

* * *

ვლოცავ დღეს ჩემის გაჩენის, ბედნიერი ვარ მე, თასი:
სამღერალო ვარ ტურფა ხელთ და მოსალხინო მართასი!
მოვედით, სევედით მაშვრალნო, გასვათ სასმელი ღმერთასი,
და მყის გიქარვოთ გულისა, ვით ერთი, ჭირი ათასი.

...ნა ფორტეპიანოზედ მომღერალი

ხმა საკრავისა,
ნელ ნარნარისა,
სულს განახარებს,
და მშვენიერის
ენა ამიშლის
გულისა ჭირებს!

ვჭვრეტდი ლამაზსა,
სევედითა ნაზსა,
და შევეტრფოდი;
ყოველთ გრძნობათა,
ყოველთ გონებათა
მას მივაპყრობდი.

* * *

Ты самое большое чудо божье.
Так не губи меня красой своей.
Родителям я в мире всех дороже –
У нас в семье нет больше сыновей.

Я человек простой и немудрящий,
Подруга – бурка мне, а брат – кинжал
Но будь со мною ты, – в дремучей чаще
Мне б целый мир с тобой принадлежал.

1845

[ЧАША]

Мастера посудного изделия,
Я звеню у Марты на столе
И разглаживаю средь веселья
У гостей морщины на челе.

[ЕКАТЕРИНЕ], КОГДА ОНА ПЕЛА ПОД
АККОМПАНИМЕНТ ФОРТЕПЬЯНО

Звуки рояля
Сопровождали
Наперерыв
Части вокальной
Плавный, печальный
Речитатив.

Ты мне все время
Слышалась в теме.
Весь я был твой,
В смене гармоний,

ღანვნი ნაცრემლნი,
ტრფიალთ დამწველნი,
უფროს შვენოდენ;
თმანი ნაშალნი,
მკერდზედ დაყრილნი,
ემუქმკებოდენ.

ჟუჟუნა თვალნი,
გულთა მომკვლელნი,
მოცინარობენ;
პანანა ტუჩნი,
ვარდებრ ნაფურცლნი,
ლხენას მოჰბერვენ!

1839

* * *

დამქროლა ქარმან სასტიკმან, თან წარმიტანა ყვავილი,
მაცხოვლებელი სიცოცხლის, სუნნელებითა აღვსილი!
იგი ნიადაგ ციურთა ცვართაგან იყო ნამილი;
დრომ უჟამურმან ან ცრემლით შესვარა მისი ადგილი!

ანცა თუ სადმე ვიხილავ მისს ფურცელს, მისსა დანაჭკნობს,
მოძულეებული სიცოხცხლე მყისვე კვალადცა დამატკობს.
მაგრამ მსწრაფლადვე გახშირდნენ მწარენი ჭირნი გულისა,
რა ფიქრთა წარმოუდგებათ დაკარგვა სიხარულისა.

1845

* * *

როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა,
ღიმილით გვეხარ მაისის დღესა,
მე შენს თვალეში ვსჭვრეტ სამოთხესა
და მათი მჭვრეტი ვინვი ცეცხლითა!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ,
არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!

В гулкой погоне
Их за тобой.
Мало-помалу
Ты распрямляла
Оба крыла.
И без остатка
Каждую складкой
В небо плыла.

Каждым изгибом
Выгнутых дыбом
Черных бровей,
Линией шеи,
Бездною всею
Муки моей.

1841

* * *

Осенний ветер у меня в саду
Сломал нежнейший из цветов на грядке,
И я никак в сознание не приду,
Тоска в душе и мысли в беспорядке.

Тоска не только в том, что он в грязи,
А был мне чем-то непонятым дорог, –
Шаг осени услышал я вблизи,
Отцветшей жизни помертвелый шорох.

1845

* * *

Когда мы рядом, в необъятной
Вселенной, – рай ни дать ни взять.
Люблю, люблю, как благодать,
Лучистый взгляд твой беззакатный.
Невероятно! Невероятно!
Невероятно! Не описать!

როს უბედურ მყოფს მე მოშორება
გონებამტაცის მშვენიერების
ვსთვლი მონყინებით ჟამთ მჭმუნვარების
და სევდა, გლახ, გულს დამეფარება!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!

ხან ძილსა იკრთობს, ხან სევდით ოხრავს,
ხანცა ყოველს სულს ამხიარულებს,
ხან სიკვდილს იწვევს, ხან შორით ოცნებს,
ხან ჰყვება სოფელს, ხან ცად მიფრინავს!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!

1841

* * *

ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს,
პირველად ქმნილსა ფერს
და არ ამ ქვეყნიერს,
სიყრმიდგან ვეტრფოდი.

და ახლაც, როს სისხლი
მაქვს გაციებული,
ვფიცავ მე — არ ვეტრფო
არ ოდეს ფერსა სხვას.

თვალეში მშვენიერს
ვეტრფი მე ცისა ფერს;
მოსრული იგი ცით
გამოკრთის სიამით.

ფიქრი მე სანატრი
მიმინვევს ცისა ქედს,
რომ ეშხით დამდნარი
შევერთო ლურჯსა ფერს.

Приходит время уезжать,
Вернусь ли я еще обратно?
Увижу ли тебя опять?
Люблю, люблю твой образ статный.
Невероятно! Невероятно!
Невероятно! Не описать!

С годами гуще тени, пятна
И резче возраста печать.
О, если б снова увидеть
Твою божественную стать!
Люблю твой облик благодатный.
Невероятно! Невероятно!
Невероятно! Не описать!

1841

* * *

Цвет небесный, синий цвет
Полюбил я с малых лет.
В детстве он мне означал
Синеву иных начал.

И теперь, когда достиг
Я вершины дней своих,
В жертву остальным цветам
Голубого не отдам.

Он прекрасен без прикрас.
Это цвет любимых глаз.
Это взгляд бездонный твой,
Напоенный синевой.

Это цвет моей мечты,
Это краска высоты.
В этот голубой раствор
Погружен земной простор.

მოვკვდები — ვერ ვნახავ
ცრემლსა მე მშობლიურს, —
მის ნაცვლად ცა ლურჯი
დამაფრქვევს ცვარს ციურს!

სამარეს ჩემსა როს
გარს ნისლი მოეცვას, —
იგიცა შესწიროს
ციაგმან ლურჯსა ცას!

1841

ბედი ქართლისა

კახთა მიმართ

ძმანო კახელნო, ნამდვილ ქართველნო, მოლხინე სულით,
თქვენში აღზრდილა პატარა კახი მეფედ და გმირად;
თქვენ გიყვართ მისთა დროთა ხსენება მხურვალეს გულით,
როს თქვენებრ მლხენი ევლინებოდა მტერსაც გამგმირად;

და რაც საყვარლის ჩვენის ირაკლის ჟამმან მეფობის
მოუვლინა ან გამოხატვასა ჩემს ყმანვილობის, —
მეც, ძმანო კახნო, თქვენ შემოგიძღვნით მას არმაღანად,
ერთსულობისა, ვაჟკაცობისა, ლხინის საგანად.

როს თქვენებურად მამულის ღვინით გულს ახარებდეთ,
ხელთ ჯამის მპყრობნი წარსულსა დროებს მოიხსენებდეთ
და მორიგისად სმიდეთ წინაპართ შესანდობარსა,
მოიგონებდეთ ყარიბს მგოსანსაც, თქვენდა მბობარსა!

Это легкий переход
В неизвестность от забот
И от плачущих родных
На похоронах моих.

Это синий, негустой
Иней над моей плитой.
Это сизый, зимний дым
Мглы над именем моим.

1841

СУДЬБА ГРУЗИИ

Поэма

Посвящение кахетинцам

Кахетинцам, истинным грузинам,
Маленького Каха землякам,
Это речь о времени старинном
И царе, навеки близком нам.

Образ гордости и славы нашей,
Как он видится мне самому,
Посвящаю вашему бесстрашью,
Жизнерадостности и уму.

И когда у вас заходят чаши
И раздастся величаний гром
На торжественной пирушке вашей, –
Помяните автора добром.

კარი პირველი

„მწყემსო კეთილო, შენს ნმიდას სამწყსოს
შემოვავედრებ ჩემსა სამეფოს!
გულთა-მხილავო, შენ უწყი, რაც დღეს
საქართველოსა ჭირნი მოადგეს!
მრავალ არიან, უფალო, მტერნი
და წარიტაცონ შენნი ცხოვარნი!
გვესწრაფე, ჩვენო ხელთ-ალმპყრობელო,
და აღადგინე დღეს საქართველო!“

ასე ილოცდა მეფე ირაკლი
ბანაკსა თვისსა გულით მხურვალი.
ცათა წინაშე დიდია მსხვერპლი
მამულისათვის მეფისა ცრემლი!

ქართველთა ჯართა კრწანისის მინდვრად
დაებანაკათ სპარსთა საომრად;
პატარა კახი ალა-მაჰმად-ხანს
უპირებს შებმას ძლიერს, რისხვიანს.

ამ დროს გამოჩნდა სამხრეთით მტერი.
ცა მოწმენდილი, ცა მშვენიერი
ზე-დანათლიდა ბრძოლისა ველსა,
და ირაკლიცა ჯარსა ქართველსა
განამხნევებდა მამობრივის ხმით:

„ხედავთ, ვითარის კადნიერებით
შეკრბების ჩვენზედ უსჯულოება!
საქართველოს დღეს გარდაუწყდება
თავისი ბედი და უბედობა!
დღეს ეჭირება მამულს მხნეობა!
დღეს მეცა თქვენში ვარ მეომარი,
ვითა თქვენგანი ერთი მხედარი;
დღეს გამოჩნდება, ვინ არს ერთგული,
ვის უფრო გვიყვარს, ძმანო, მამული!“

Часть первая

«Господи, спаси и дай победу.
Свой народ тебе я предаю.
Ты ведь знаешь сам, какие беды
Обступили Грузию твою.
Господи, враги неисчислимы.
Помоги нам, Боже, в эти дни.
Пронеси свой гнев Господень мимо,
Грузию спаси и сохрани».

Так молился в лагерной палатке
Царь Ираклий, рвением горя.
Были жарки накануне схватки
Слезы сокрушенного царя.

На Крцаниси¹⁴ для отпора шаху
Стало войско твердою ногой.
Здесь придется маленькому Каху
Силами помериться с Агой¹⁵.

С юга показались персияне.
Небо в эти страшные часы
Изливало на поле сиянье
В блеске всей полуденной красы.

Царь сказал: «Гляди, моя дружина,
Как заносчив нечестивый враг.
Слушай, воинство мое! Грузины,
Судьбы Грузии у вас в руках.
Отдадим ей все, что только можно.
Я надел, как вы, простой доспех.

14 Крцанисское сражение – последняя битва независимой Грузии с иранскими полчищами 11 сентября 1795 г.

15 Шах Ирана Ага-Магомет, мстивший Грузии за союз с Россией

„შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი,
რომ გაგვაგონე კვლავ ხმა სალხენი!“
შებლავლა მეფეს ჯარმა ერთის ხმით.
„ჩვენ თუნდ სულ ერთ დღეს დავიხოცებით,
ოღონდ შენ იყავ, მეფევე, დღეგრძელი!
მტერი რა მტერი, ოდეს ქართველი
ბატონს ირაკლის ნუგეშად ხედავს;
მისთვის სიცოცხლეს ვინლა დაზოგავს!“

ნეტარ მეფისა გულს მამობრიულს,
ოდეს მოყმენი, ვით მამას შვილნი,
განუცხადებენ თავისს სიყვარულს!

დაჰკრეს ნალარა, გულნი შეზარა
და მტერთ საომრად ჯარნი შეჰყარა.
ხმა ნალარისა, ხმა ეს ბრძოლისა
ვით არ აღგანთებს, გმირო ქართლისა!
მხდალო, განგამხნევს, მხნევ, განგაღვიძებს,
და შენც, მიჯნურო, სულს შეგიშფოთებს!

შეექმნათ მწარე, ძლიერი ომი;
ვითა ნადირსა მშვიერი ლომი,
ეკვეთენ სპარსთა ივერთ მხედარნი
და მტკვარსა შერთეს სისხლისა ღვარნი!
ორნივ იბრძვიან გამწარებულნი,
ორნივ ომებში გაქეზებულნი.

თამაზ, ენისელთ მოურავის ძე,
და იოანე კახთ აბაშიძე,
სომხითის გმირნი ყაფლანისშვილნი
და მათ მომარცხნედ ბარათაშვილნი
განუმტკიცებენ მკლავთა ქართველთა;
მეფის ირაკლის ღვანლი ყოველთა
შთაუდგამს სულსა ვაჟკაცობისას, —
მანინც ვერ ხედვენ ბოლოს ბრძოლისას.
რა ნახეს ქართველთ, გაჭირდა საქმე,

Ныне выяснится непреложно,
Кто отчизну любит больше всех».
«Счастье, – отвечало войско хором, –
Что здоров ты сам и невредим.
Стыд робеть таким волкам матерым
С бравым предводителем таким!
Только ты живи и долгоденствуй.
За тебя отрадно умереть.
Что нам враг, когда для нас блаженство
Знать тебя в живых и лицезреть».

Царь был рад ответу ополченья.
Тут его любили, как отца.
Трубы затрубили наступленья,
Встрепенулись ратников сердца.
Кто, слышал эти переливы,
Не захочет броситься вперед?!
В чьей душе, и самой боязливой,
Звук трубы отваги не зажжет?

Разгорелся жаркий бой. Грузины
Ринулись на персов, словно львы.
Кровь ручьями хлынула в низины
И в Куру чрез луговые рвы.
Обе стороны схватились близко,
Бьются и не замечают ран.

Тут весь цвет страны: Тамаз Енисский,
Тут и Абашидзе Иоанн.
Не слабеет общая решимость.
Царь – живой прообраз храбреца.
Несмотря на их неустрашимость,
Бой в разгаре, не видать конца.
Шапки вмиг надвинули грузины,
Взяли шашки, свистнули клинки,

მყის ჩაიკეცეს ქუდები თურმე,
ხრმალს ხელი იკრეს მამაპაპურად
და დაერივნენ თავისებურად!

ბინდმა გაჰყარა მებრძოლნი მტერნი,
გამარჯვებულნი დარჩნენ ივერნი;
მაგრამ რა მეფე ჯარსა უყურებს,
მას გამარჯვება არღა ახარებს:
ძვირად დაუჯდა იგი ირაკლის!
მრავალთ ყმანვილ-კაცთ, ნუგეშთა ქართლის
დასდევს აქ თავი მამულისათვის!..
ან საფლავიცა არსად არს მათთვის,
ჰაერში განქრა მათი სახელი
და ჟამთ მონამე სადამე ძეგლი
არ გვიქადაგებს მათთა საქმეთა;
დუმილნი ჰფარვენ ერთგულთა ძეთა!..
მაგრამ, ჰოჲ გმირნო, ნუ შეშფოთდებით,
თქვენ სახსოვარი გაქვთ თვით განგებით:
რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების,
საშვილიშვილოდ გარდაიცემის;
ქართლი თქვენს ღვანლსაც ვერ დაიდუმებს,
ალა-მაჰმად-ხანს ვიდრე ახსენებს!..

მეფემ უბრძანა თვისთა მოხელეთ:
„გვიჯობს, რომ ახლვ ქალაქს მივიქცეთ
და ციხე ჩვენი მსწრაფლ გავამაგროთ,
თვარემ ხვალ სიმხნით ვერა გავანყოთ,
ალა-მაჰმად-ხან რა აქა გვნახავს;
ხომ იცით, ჯარი დიდ-ძალი ახლავს,
და იქნება, რომ ციხეში დავხვდეთ,
ჩვენის ძალისა ფიქრი მიეცეთ.
ძველადგან ასე ნაამბობია,
რომ ზოგჯერ ხერხი ღონეს სჯობია“.
ყველა ეთანხმა ამაზედ მეფეს;
ქალაქს მოიქცნენ იმავე ღამეს,
და მსწრაფლ ზღუდენი ნარიყალისა

И врубились хваткою старинной
В построенье вражье смельчаки.

Ночь границу положила бою.
У грузин бесспорный перевес.
Царь Ираклий посмотрел вдоль строя,
Временный восторг его исчез.
Он уже не рад своей победе:
Юношам убитым нет числа.
Сколько неутешных слез в наследье
Эта битва близким принесла!
Их могил уже мы не застанем,
Имена развеяны их в прах.
Памятника нет с напоминаньем
О святых и славных их делах.
Тишина скрывает эти тени.
Спите мирно, тени! Все равно
Слух о вас лелеет провиденье.
Вам истлеть бесследно не дано.
Вечно, живо, цело и сохранно,
Что в веках оставила печать,
Вечно как защитника от хана
В Грузии вас будут вспоминать.

Царь сказал начальникам: «Нас мало,
Надобно врага предупредить,
Запереться в крепость Нарикала
И ее поспешно укрепить.
Здесь у хана мы как на ладони,
За стеной же, на крутой скале,
Он поверит, что при всем уроне
Мы еще в значительном числе.
Поговорка есть для обихода:
«Силу хитрость может превозмочь».

ექნათ საჭურედ ჯართა ქართლისა!
გათენდა დილა მზისა აღმოსვლად;
მაგრამ მნათობმან შუქისა ნაცვლად
ბნელი მოჰფინა ტფილისის არეს:
ალა-მაჰმად-ხან მოადგა ციხეს!
სამი დღე და ღამ ადგა მას ჯარით,
მაგრამ ვერარა ავნო ვერსაით.
დაღონდა სპარსთა მეფე ბორგვნილი,
და თურმე ყოვლით იმედმიხდილი
ქართლითგან წასვლას დააპირებდა;
მაგრამ იუდა ჟამს ეძიებდა!
აჰა, მან იგი აწ მოიხელთა
და მუხთალისა ანგართა ხელთა
აჰყარეს მამულს სიმტკიცის ბჭენი!
მან მტერთ უმსხვერპლა თვისნი მოძმენი!
სცნა რა ირაკლიმ ესე სიმუხთლე,
მოყმეთა თვისთა ესდენ სიმდაბლე,
მყისვე აღენტო ხელმწიფე-გული,
მტერზედ ამაყად გამზადებული!
მაგრამ ცუდ იყო ყოველი ღონე:
ალა-მაჰმად-ხან, კვლავ თავმომწონე,
შემოეპარა ციხისა კართა,
და მოევლინა მსწრაფლ ქართველთ ჯართა.
გაფოთებული ეძიებდა მას.
ვინცა ჰერანის ტახტს-ხელმწიფებას
ქართველთა შორის წაართვა ძალა;
მაგრამ ირაკლიმ უკვე გაქუსლა
მთიულეთისკენ თავისი ცხენი
და შეუმცირა სპარსთ ტკბილნი დღენი!

კარი მეორე

მორბის არაგვი, არაგვიანი,
თან მოსძახიან მთანი ტყიანი,
და შეუპოვრად მოუთამაშებს
გარემო თვისსა ატეხილს ჭალებს.

Согласились с этим воеводы
И ушли в Тбилиси в ту же ночь.

Утром были жители в унынье.
Город весь окутывал туман.
К Нарикала, крепостной твердыне,
Подступил с утра Магомет-хан.
Без успеха трое суток сряду
Била стены грозная орда.
Хан уж снял бы, может быть, осаду,
Если бы не новая беда.
Хоть никто не ждал ее отсюда,
Но пришла измена в их среду,
И к стыду их, собственный Иуда
Предал их за небольшую мзду.
Царь хотел, открытием взбешенный,
Вылазкой отбросить персиян,
Чтоб поправить часть того урона,
Что нанес предателя обман,
Но уже последствия измены
Обрекали дело на тщету.
Дожидаясь сдавшихся, надменно
Хан стоял на крепостном мосту.
Чуть ворвавшись в крепости пределы,
Он искал по всем углам того,
Кто отсрочивал ему так смело
И так долго это торжество.
А того уж поминай как звали.
Царский конь силен был и ретив.
Царь Ираклий был на перевале,
Часть победы персам сократив.

Часть вторая

Шумную Арагву с двух сторон
Стиснули стеной лесистой горы,

ჰოი, ადგილნო, არაგვის პირნო,
მოზიბინენო, შვებით მომზირნო,
ქართველსა გულმან როგორ გაუძლოს,
როდეს შვენება თქვენი იხილოს,
რომ თქვენს ბუჩქებში არა ჩამოხდეს,
რაც უნდა გზასაც ეშურებოდეს,
როგორ იქნება, არ განისვენოს?
სამჯერ ხომ მაინც გადაჰკრავს ღვინოს,
ცხენს მოაძოვებს, თვალს მოატყუებს,
გამოიღვიძებს — შუბლს განიგრილებს.
ერთს ქართველურად კიდევ შესძახებს,
არაგვო, მაგ შენს ამწვანებულ მთებს,
და მერმე თუნდაც დაუგვიანდეს,
იგი იმისთვის აღარ დალონდეს!

მზე დამავალი მოჰყვენს სიამეს
მთიულეთისა ხეობის არეს,
და ამ მშვენიერს არაგვის პირებს
ქველი ჩარდახი ზედ გარდმოჰყურებს.
მუნ ბრძანდებოდა მეფე ირაკლი,
მონყენის თვალით გარდმომზირალი;
დაფიქრებული, თვისთა ზრახვათა
კრიელესონის ართობს ქარვათა.

თან ახლდა მეფეს თავის მსაჯული,
ნიჭთა კეთილთა უხვად მორჭმული.
ვის არა გახსოვთ სოლომონ ქველი,
მეფის შინაყმა, ყმათ საყვარელი!
სადლა არიან ან ესე კაცნი,
რომ არ გვალხენენ სულით მამაცნი!

დიდხანს უჭვრეტდა მეფე მდუმარედ
არაგვის წყალთა, მდენთა მჩქეფარედ;
ბოლოს მახვრალმან უბრძანა მსაჯულს:
„შენ იცნობ კარგად, სოლომონ, ჩემს გულს,
შენ უწყი ქართლის ან ვითარება,

Шум Арагвы удесятерен
Шумом их немолчного повтора.
Чудные Арагвы берега!
Яркие луга, деревьев шелест!
В Грузии кому не дорога
Ваша зеленеющая прелесть!
В этом месте едущий верхом,
Как бы не спешил, с коня соскочит,
Горло освежит себе глотком,
Чуть подремлет, лоб водою смочит.
И хотя б потом он опоздал,
Он не опечалится у цели,
Что дорогой небольшой привал
Сделал средь цветущего ущелья.

Солнце заходящее горит
Средь раскинувшегося простора.
На открывшийся волшебный вид
Смотрят из палатки с косогора.
В даль вперив в рассеянности взгляд
И в руках перебирая четки,
Наблюдал Ираклий, как закат
Догорает в этот миг короткий.

Рядом был советник Соломон¹⁶,
Он стоял, глазами дали мера.
Кто о нем не слышал! Испокон
Заслужил он у царя доверье.

Долго, ничего не говоря,
Любовался царь игрой потока.
Вдруг, смешавши зерна янтара,
Он проговорил, вздохнув глубоко:

16 Соломон Леонидзе (1753-1811) – пиитический деятель, канцлер (главный судья) Ираклия II, выступал против присоединения Грузии к России. Эмигрировал в Турцию

მისი ან ძალა, ყოფა-ცხოვრება;
ბევრჯერ რჩევანი შენნი, ვითა წყლულს,
მსალბუნებიან მე შენუხებულს;
ანც ჩემს სულის ტვირთს, ჩემს გულის ნადილს,
შენ გაგიმჟღავნებ, ვით საყვარელ შვილს!

„არ მითვისებდა ქართველთა გული,
რომ ვიყავ მათი მეფე ეული;
ჩემი მეფობა ზედ დავასრულე,
რომ ძლივს იგინი გავიერთგულე!
და ახლა, ოდეს ჩემს ხელმწიფობას
განუმზადებდი ჟამ-კეთილობას,
აი, მის ნაცვლად მე რა მომაპყრეს
ჩემმა შვილებმა და ვინ ახარეს!..

„ამიერიტგან გაქეზებული
მაჰმად-ხანისა მოსისხლე სული
არ დაგვანყნარებს ამაცობითა:
მას ჟამი შესწევს ყოვლის ღონითა;
ეს ხმა ლეკთაცა აგვიყაყანებს;
ოსმალის მხოლოდ დროს შემოჰყურებს,
და მტერნი ძლიერ მაშინ მოგვატყდნენ,
როს ყმანი ჩემნი ურთიერთს ბძარვენ!
მე თუმც კიდევ ვგრძნობ სულის სიმტკიცეს,
გარნა ღონენი ნელთ წარმიტაცეს;
შენი ირაკლი ის აღარა ვარ,
პატარა კახად რაც გინახვივარ!
მარქვი, რომელს შვილს ჰხედავ ღირსეულს,
რომ ექმნას კვერთხად მამულს დარღვეულს?..
ღმერთო, ამაზედ მეტთა სატანჯველთ
ნულა მოუვლენ სანყალთა ქართველთ!..

„აბა, რას მირჩევ, ჩემო მსაჯულო?
კარგა იფიქრე, შვილო ერთგულო:
ან განთქმულია რუსთა სახელი,
ხელმწიფე უვისთ ბრძენი და ქველი,

«Соломон, тебе наперечет
Ведомы народные страданья,
Строй моей души и мыслей ход,
Нынешнего царства состоянье.

Долго я вначале был один
И ловил кругом косые взоры.
Я любви не встретил у грузин
И ни в ком не находил опоры.
И теперь, когда мечта моя
Окупает прежние усилья,
Что преподнесли мне сыновья
И кому при этом угодили?

Хан отведал крови, как палач,
И угомонился только внешне.
У него от наших неудач
Положенье с каждым днем успешней.
Для лезгин настал желанный миг.
Только этого и ждут османы.
Грузию средь княжеских интриг
Раздерут на части басурманы.
Как я не бодрюсь в свои лета,
Силы главные мои иссякли,
Маленькому Каху не чета
Твой седой теперешний Ираклий.
Сам скажи: кому из сыновей
Мне в такие дни престол оставить?
Дальше будет только тяжелей.
Ну, так кто страную будет править?

Где же выход? Подскажи исход!
Вот решенья самые простые:
Русские – прославленный народ,
И великодушен царь России

დიდი ხანია გვაქვს ჩვენ ერთობა,
მტკიცე კავშირი, — სარწმუნოება, —
მას მინდა მივცე მემკვიდრეობა,
და მან მოსცეს ქართლს კეთილდღეობა!“

ამის გამგონი ჩვენი მსაჯული
უჭვრეტდა მეფეს განცვიფრებული:
მას არ სჯეროდა, რომ ირაკლის გულს
ხედვიდა იგი ესთ შეცვალებულს.
„რასა მიბრძანებ“, ჰკადრა მან მეფეს,
„ბატონო, ღმერთი გადღეგრძელებდეს,
ნუ გააგონებ მაგ ხმას ქართველთა,
ესდენ შენზედა მსასოებელთა!
ჯერ სამაგისო რა გვემართება,
რომ განვისყიდოთ თავისუფლება!“

„იცი, მეფეო, რომე ივერნი
იქმნებიან რუსთ ხელთ ბედნიერნი?
სახელმწიფოსა სჯულის ერთობა
არარას არგებს, ოდეს თვისება
ერთა მის შორის სხვადასხვაობდეს.
ვინ იცის, მაშინ როგორ მოუხდეს
რუსეთის ძალი ქართლს აწინდელი:
ვით შეითვისოს რუსმა ქართველი,
ვით შეინყნაროს რუსთ მეფობამა,
რაც მოისურვოს ქართველობამა?
მაშინ, მეფეო, რავდენტ კაცთ მართალთ
მოუკლან გულნი ტანჯვათ იდუმალთ!
მაშინ ირაკლის სახსენებელი
ვინლა ახსენოს, ან საქებელი?
ნუ, ხელმწიფეო, მას ნუ ინებებ;
შენგან კი მაგას ნუ გაგვაგონებ,
და მერმე ქართლი ვინც ვერ განაგოს,
მაშინ მან უწყის, რაც მოაგვაროს,
ხოლო ირაკლი ვიდრე ჰყავთ ქართველთ,
უბედურებაც ბედნიერ აქვნდეთ!“

С ним давно уже у нас союз,
С ним меня сближает православье.
Кажется, я передать решусь
Власть над Грузией его державе».

Несколько мгновений Соломон
Собеседника глазами мерил.
Он был этим всем ошеломлен
И еще своим ушам не верил.
Но затем воскликнул: «Господин!
Дай тебе Создатель долголетия.
Берегись, чтоб только до грузин
Не дошли предположенья эти.
Что стряслось такого до сих пор,
Чтоб отказываться от свободы?»

Кто тебе сказал, что русский двор
Счастье даст грузинскому народу?
Что единство веры, если нрав
Так различен в навыках обоих?
Русским в подчинение попав,
Как мы будем жить в своих устоях?
Сколько пропадет людей в тени
От разлада с чувствами своими?
Не спеши, Ираклий, сохрани
По себе нетронутое имя.
Жизнь, пока ты жив, идет на лад.
А умрешь – тебе какое дело,
Как поправит рухнувший уклад
Будущий правитель неумелый?»

«Это мне известно самому, –
Отвечал Ираклий, – в том нет спору.
И, однако, что я предприму?
Где народу отыщу опору?»

„ჩემო სოლომონ“, მეფემ უბრძანა,
„მე ეგ ყოველივ არ ვიცი განა?
მაგრამ კეთილთა დღეთათვის ქართლის
რა მოვაგვარო უმჯობეს ამის?
მე არა ვფიქრობ, ვითარცა მეფე,
თვისს დიდებისთვის სისხლთა აღმჩქეფე,
არამედ ვითა მამა კეთილი,
რომელსა სურს, რომ თავისი შვილი
თვის სიცოცხლეშივ დაასახლკაროს.
ძნელ არს ცხოვრება სამეფოსი, როს
უჭვრეტდეს იგი ომსა დღე-დღითი!
აი, ხომ ნახე ან მაგალითი,
რა ქმნა ამ ერთმა დამარცხებამან!
კარგი, რომ კიდევ ალა-მაჰმად-ხან
ქალაქს დასჯერდა განძვინებული,
სხვით არ აღივსო მან სანყაული!

„ახლა კი დროა, სოლომონ, რომა
მშვიდობა ნახოს საქართველომა.
მან საფარს ქვეშე მხოლოდ რუსეთის
ამოიყაროს ჯავრი სპარსეთის,
და მხოლოდ მაშინ უეჭვოდ გვრწამდეს,
რომ ქრისტიანთ ხმა მარად ისმოდეს
საფლავთ ზედ ჩვენთა მამა-პაპათა,
და განისვენონ აჩრდილთა მათთა!“

ველარ გაუძლო მსაჯულსა გულმან
და ჰკადრა მეფეს აღშფოთებულმან:
„განზრახვა შენი, მეფევ, მაკვირვებს!
ირაკლიმ იცის, რომე ქართველებს
არად მიაჩნით უბედურება,
თუ აქვთ თვისთ ჭერთ ქვეშ თავისუფლება!“

— „სულ მართალია, ჩემო სოლომონ,
მაგრამ, აბა, თქვი, ქართველთა რა ჰყონ
ამ უბედობის და დარღვევის დროს?

Я сужу ведь не как властелин,
Льющий кровь, чтоб дни свои прославить, –
Я хочу, как добрый семьянин,
Дом с детьми устроенный оставить.
Для страны задача тяжела –
День за днем всегда вести сраженья.
Сам ты убедился, сколько зла
Принесло нам это поражение.
Хорошо еще, что Мамет-хан
Только главный город наш разграбил
И по деревням средь поселян
Меру зверства своего ослабил.

Требуется некий перелом.
Надо дать грузинам отдышаться.
Только у России под крылом
Можно будет с персами сквитаться.
Лишь под покровительством у ней
Кончатся гоненья и обиды
И за упокой родных теней
Будут совершаться панихиды».

Не стерпел советник. «Господин, –
Молвил он, – твой план ни с чем не сходен;
Презирает трудности грузин
До тех пор, покамест он свободен».

«Верно, Соломон. Но сам скажи:
Много ли поможет это свойство,
Если под угрозой рубежи
В эту пору общего расстройтва?
Я готов молчать, но не забудь,
Я предсказываю, в дни лихие
Сам повторишь ты когда-нибудь:
«Будущее Грузии в России».

აბა, ირაკლიმ რა მოაგვაროს
მშვიდობისათვის საყვარელ ყმათა?..
აი, მივიღებ მე შენთ რჩევათა
და დავიდუმებ ჩემსა გულის-თქმას;
ნუ დაივინყებ მაგრამ ჩემს სიტყვას,
რომ დღეს იქნება, თუ ხვალ იქნება,
ქართლსა დაიცავს რუსთ ხელმწიფება!“

ასე ირაკლი და მის მსაჯული,
მამულისათვის გულ-მტკივნეული,
ქართლისა ბედსა განსამართლებდნენ,
ხოლო ქართველნი მამულს ჰგლოვობდნენ!

ამ დროს აღმოხდა ბადრი მთოვარე
და სიამითა მოჰფინა არე.
ცამ, მოჭედილმა ვარსკვლავებითა,
მთისა ჰაერმან, საესემ შვებითა,
და მთვარის შუქზედ არაგვის წყალთა,
თავისუფლებით ჩამომჩხრიალთა,
გულს აუშალეს დარდები ბატონს,
ოხვრა დამართეს, ვით კაცსა ლიტონს:
მას მოაგონდა დრო ყმანვილობის,
განტარებული თვისთა კახთ შორის,
როს ჯერ არ ელო ტვირთი მეფობის,
როს ჰქონდა ჟამი უზრუნველობის,
და საყვარელი კახეთის გმირი
იყო ნიადაგ მტერთა გამგმირი!

დიდხანს დაჰყოფდა ბატონი ჩუმად,
დაფიქრებული მნუხარედ და ღრმად,
შემდეგ უბრძანა სოლომონ მსაჯულს:
„ახლა კი დროა ჩვენს გაოხრებულს
ქალაქს ჩავხედოთ; მაგრამ ჯერ ერთი
მინდა ვიხილო კვალად კახეთი,
შევიტყო კახთა საჭიროება,
ვსცნა აზრთა მათთა ან ვითარება;

Так советник со своим царем
С болью судьбы Грузии решали.
А под ними далеко кругом
Жили люди тою же печалью.

В это время поднялась луна.
Царь взглянул. Ночное небо в звездах.
Ширь Арагвы бороздит волна,
И еще свежее горный воздух.
Защемило сердце у царя,
Вспомнил он те времена со стоном,
Как, над царством власти не беря,
Он владел лишь кахетинским троном.
Юный, беззаботный, в цвете сил,
Вызывая в людях обожанье,
Он всегда в те годы выходил
Победителем из испытаний.

Он сказал, от прошлого вполне
Будучи не в силах отрешиться:
«Соломон, пора спуститься мне
В нашу разоренную столицу.
Но пред этим я б хотел хоть раз
Побывать в Кахетии родимой,
Какова, узнать, она сейчас,
Чем живет, какой нуждой томима?
Ей моя забота и любовь.
Ты ж, пожалуйста, не поленися,
Все для въезда в город приготовь».

И советник выехал в Тбилиси.
Утром он на следующий день
Ехал через Ксанское ущелье.

შენ კი აქეთგან ქალაქში ჩადი
და დამახვედრე ჩემი სამზადი“.

დილაზე ადრე მოვალს მსაჯული
ქსნის ხეობაში, დაფიქრებული.
ვიდრემდის იყო შიშიანობა,
მას აქ ესახლა თავის სახლობა,
და მომავალმან ან ქალაქისკენ
გამოიარა თავის სახლისკენ.

მეფის აზრთაგან სულით ღელვილი,
ზრახვიდა გულში მამულის შვილი:
„მადლობა ღმერთო, შენსა განგებას!
ერთს კაცს მომადლებ ყოვლთა უფლებას,
და მისს ერთს სიტყვას მონებენ ერნი,
განურჩევლად სულელნი, ბრძენნი,
და იგი მათს ბედს ისე განაგებს,
ვითა ამღერდეს იგი კამათლებს!
მაგრამ შენ, მეფევე, ვინ მოგცა ნება —
სხვას განუბოძო შენთ ყმათ ცხოვრება,
მისდევდე შენსა გულისკვეთებას
და უთრგუნვიდე თავისუფლებას?
შენ ერმან მოგცა პირველ ღირსება,
რათა დაუცვა ყოფა-ცხოვრება,
და რად ივინყებ, რომე მარადის
მეფის გულის-თქმა ერსა ეკუთვნის!..

„იქნება მეფე ციხის გატეხას
აბრალებს მოყმეთ მუხანათობას?
იქნება ამან აჰყარა გული
ბატონს ქართლზედა შეუორგული?..
მაგრამ ირაკლიმ უკეთეს უწყის,
თუ ვით საყვარელ არს ქართველთ შორის.
მაშ, რამ უცვალა მას გული მყარი,
ქართველებისთვის ესთ თანამკვდარი?..
მაგრამ, ვინ იცის! იგი იქნება

Он свою семью под эту сень
Поселил в тревожные недели.

И, естественно, что он с тропы
Завернуть решил к своим домашним.
Направляя к ним свои стопы,
Думал он о вечере вчерашнем:
«Слава, Господи, путям твоим.
Одному ты вверил власть над краем.
Дурень и мудрец равны пред ним,
И его приказ непререкаем.
Как игральной костью, мы даем,
Царь, тебе играть своею долей,
Но не с тем, чтоб отдавать в заем
В третьи руки нашу жизнь и волю.
Пользуйся свободой для себя,
Возвышай нас и к величью двигай,
Но, правами злоупотребя,
Не передавай в чужое иго.

Выдачею крепости убит,
Царь пришел в такое раздраженье,
Что виной предателя сердит
И на остальное население.
Но Ираклий знает, как любим
В Грузии он от низов до знати.
Почему ж он сделался другим
И переменил свои понятия?
Но как знать? Возможно, лишь ему
Видимо вполне, что краю надо.
И доступное его уму
Не открыто для простого взгляда?»

В этих мыслях к дому подскакал
Наш советник по двору и лугу

უკეთ ფიქრობდეს, რაც გვეჭირვება:
ბევრჯერ ღვთიურსა ზრუნვასა მეფის
გონება ყმათა ვერა მიხვდების!“

ამ ფიქრში იყო მსაჯული, ოდეს
მოადგა თავის სახლისა არეს.
ნინ მოეგება მას თავის ცოლი,
სათნო სოფიო, სულისა ტოლი;
ახლაც ბევრს ახსოვს მისი ზრდილობა,
შვენიერება, გულკეთილობა.
რა დაინახა მან თავის ქმარი,
სახეშეცვლილი, მონაწყინარი,
ამბავი ჰკითხა მყის ირაკლისა, —
ასე საყვარელ იყო ყოვლისა!

„ვეჭობ, სოფიო, რომე ირაკლი
ქართველებზედა იყოს გულნაკლი;
მას ზედ ეტყობა, რომ მისი სული
ძლიერად არის აღელვებული!
მწარედ უპირებს ბატონი დასჯას
თავის შვილების ამა ურჩებას;
ვეჭვობ, რომ იგი სამეფოს ქართლის
აძლევს საფარს ქვეშ რუსთა ხელმწიფის.
მაშინ უყურე ჩვენს დედაკაცებს,
როს საცხოვრებლად დიდკაცთა ცოლებს
პეტრეს ქალაქში გარდაასახლვენ!
მაშინ, სოფიო, რალა გინდათ თქვენ:
ხელმწიფეს ჰპოვებთ მამად კეთილად
და დედოფალსა დედისა ნაცვლად;
არ მოგაკლდებათ თავისუფლება,
განცხრომილება, ფუფუნეულება
მათთა სიმდიდრის პალატთა შორის!
ვერ გაიგონებთ მუნ ხმასა მტერის.
მრავალთ სიამეთ იხილავთ კვალად
ბანოვანთათვის გულგასართობლად.

И на галерее увидал
Софью, верную свою подругу.
Выбежав навстречу до угла
И обнявшись с мужем у ограды.
На его лице она прочла
След заботы с первого же взгляда.
«Что с царем?» – она спросила, вдруг
Угадавши, чем советник болен.

«Кажется, грузинами, мой друг
Софья, наш Иракий недоволен.
Он молчит и хмурится. Хотя
Это спорно, я такого мнения:
Он нас всех намерен не шутя
Наказать за неповиновенье.
Кажется он русскому царю
С Грузией отдастся под защиту.
То-то будет время, посмотрю!
Вкруг грузинок – франты, волокиты!
В Петербурге чем не благодать?
В государе вы отца найдете,
В государыне – вторую мать.
Жизнь начнется в холе и почете.
Роскошь, просвещенная среда,
Развлеченья, пышные палаты
Вас забыть заставят навсегда,
Где вы детство провели когда-то.
Рядом будут люди вам под стать.
И средь образованного барства
Кто опять захочет увидеть
Грузии истерзанное царство?»

«Пусть умру я раньше, чем пойду
Домогаться счастья на чужбину.
Изменив родимому гнезду,

მაშინ ვისალა მოესურვება,
ნახოს ქართლისა კვლავ ამბოხება!“

— „უნინამც დღე კი დამელევა მე!
უცხოობაში რაა სიამე,
სადაცა ვერ ვის იკარებს სული
და არს უთვისო, დაობლებული?
რა ხელ-ჰყრის პატივს ნაზი ბუღბული,
გალიაშია დატყვევებული!
და ველად იგი, ამხანაგთ შორის,
ჭირსაც, ვით ლხინსა, ერთგვარ დამღერის!
ესრეთ რას არგებს კაცსაც დიდება,
თუ მოაკლდება თავისუფლება?
თავის მამულში მას გაჭირვება
სხვადასხვა რიგად ენუგეშება:
მუნ სულსა სული თვისად მიაჩნის
და გულსა გულის პასუხი ესმის!
რად დაგვრჩომია სხვაზედა თვალი
ოდეს მეფეცა და დედოფალი
გვყვანან კეთილნი და ღირსეულნი,
და ვართ მათთანა შვილებრ ჩვეულნი?
ჩვენის დედოფლის გულისა ნაცვლად,
მნუხარებითა სანუგეშებლად,
რასა ვიპოვით ჩვენს სიცოცხლეში?

.....
მსაჯულს ეგონა, რომე იგი გულს
დედაკაცთაცა ჰპოვებს ცვალებულს,
და ან რა ნახა ცოლი ამ აზრით,
გარდაეხვია მას მხურვალეებით.

ჰოი, დედანო, მარად ნეტარნო,
კურთხევა თქვენდა, ტკბილსახსოვარნო!
რა იქნებოდა, რომ ჩვენთა დედათ
სულიცა თქვენი გამოჰყოლოდათ!
ვინლა ჰყავს გულის შემატკივარი
მამულს ასული ახლა თქვენგვარი?

Я вдали иссохну от кручины.
Можно ли к немилому жилью
Душу привязать отделкой редкой?
Голая свобода соловью
Все ж милей, чем золотая клетка.
Стоят ли богатство и почет,
Чтоб лишаться ради них свободы?
Дома загрустится от забот –
Есть с кем обсудить свои невзгоды.
Разве так заманчивы места
У царя чужого и царицы?
И у нас есть царская чета,
Ею следовало бы гордиться».

.....
Думал ли советник, что средь бед
Будет сердце женское так твердо?
Крепко обнял он жену в ответ,
Радуюсь ее словам и гордый.

Женщины былого, слава вам!
Отчего, святые героини,
Ни одна из женщин больше нам
Вас напомнить неспособна ныне!
Стынет в женщине душевный пыл.
Без него теплей в столичной шубе.
Ветер севера оледенил
В жилах их следы отчизнолюбья.
Что им там до братьев, до сестер?
Им бы только жизнью насладиться.
Грузия? Грузины? Что за вздор!
Разве важно, как им называться?

.....
Царь стоял и слезы проливал
Над тбилисской страшною картиной.
Он нашел обломки стен, развал,

ქარმან ჩრდილოსმან ყველაზე პირველ
გარდაუცვალა მათ გული ცხოველ!
„ჯანი გავარდეს ან შვილსაც, მამულს,
ოღონდ ვაამოთ ჩვენს საკუთარს გულს;
რის ქართველობა, რა ქართველობა!
მითომ რას გვავენებს უცხო ტომობა?“

.....

რა მოახლოვდა ქალაქსა მეფე,
დიდხანს უჭვრეტდა ცრემლთა აღმჩქეფე!
პალატნი მისნი გარდმონგრეულან,
სახლნი-სამშობლო დანაცრებულან;
მიდამო ხედავს უპატრონობას,
აღოხრებასა და ნატამლობას!
დუმილი სუფევს მის არემარე!
მხოლოდ ბუტბუტებს მტკვარი მწუხარე,
შემრთველი მრავალთ სისხლთა ქართველთა:
იგი გადარჩა მხოლოდ სპარსელთა!

აღივსო კვალად ერით ტფილისი,
რა მოზრძანება სცნეს ირაკლისი.
ქალაქი ისევ ჩქარად აშენდა,
თუმცა ადრინდელს მრავალი აკლდა!

ნარვიდენ ნელნი მოსვენებისა
და კვლავ ირაკლიმ ხრმალი ბრძოლისა
აღილო ლეკთა შესამუსვრელად!
არც სპარსნი მორჩნენ დაუმარცხებლად.
სიბერის ჟამსა მოიცა ძალი
და შეაძრწუნა კვალად ოსმალი;
კვლავ ასახელა თავის სახელი;
მაგრამ ამაო იყო ყოველი:
დიდი ხანია გულს ირაკლისა
გარდუნყვეტია ბედი ქართლისა!

ტფილისი
1839

Дым пожарищ, кругозор пустынный.
Он нигде не встретил ни души,
Лишь, как горький ропот, то и дело
Раздавался плеск Куры в тиши,
Лишь она от персов уцелела.

Вновь в Тбилиси двинулся народ,
Услыхав, что царь опять в столице.
Частью вновь отстроясь, в свой черед
Город уж не мог восстановиться.
Мирно годы отдыха прошли.
Вновь Иракий ощутил желанье
Вынуть меч за горести земли
Персам и лезгинам в воздаянье.
Было в старости ему дано
На османов вновь обрушить силы.
Но все было раньше решено,
Ибо сердце царское давно
Твердо судьбы Грузии решило.

1839

ილია ჭავჭავაძე

(1837-1907)

ყვარლის მთებზე

სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი განებებთ თავსა,
მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე დავიწყებასა;
თქვენ ჩემთან ივლით განუყრელად, ვით ჩემი გული,
თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული!
მახსოვს, ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა,
როს სიღიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ჟრჟოლასა...
იგი არ იყო შიშის ჟრჟოლა, შიშის კანკალი,
იგი არ იყო ძვრა გულისა მფრთხალი და მხდალი.
მე თრთოლით ვსჭვრეტდი ლაჟვარდ ცაზედ თქვენსა სიმაღლეს
და შევნატრიდი ყმანვილურად თქვენს ზემო მხარეს;
სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავდნენ შიშით სრბოლასა,
სადაც ისმენდით ამაყადა გრიგალთ ქროლასა,
სადაც წეროთა ქარავანი, ცას დაღუპული,
თქვენ თავთან იყო თითქმის ძლივ-ძლივ გასწორებული, —
იქ მე ვნატრობდი, ყმანვილ ყრმობის სიმარტივითა,
ფრენას და ტანტალს თქვენს საშინელ გრიგალივითა,
ვნატრობდი ხოლმე რომ ვეხვიო სუბუქსა ქარსა,
ან თავისუფალ არწივისა ძლიერსა ფრთასა,
რომ აღმოვფრინდე და შევეხო თქვენს ამაყ თავსა.

როცა ჰღმუოდნენ ხევში მძვიფრნი სასტიკნი ქარნი,
ვითარ მრისხანე დაჭრილ ლომთა საშიშნი ხმანი,
ვითა ფოთოლი — ისე ვთრთოდი, ვუგდებდი რა ყურს,
იმ ხმებში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს, მშობლიურს.
თუ მაშინ ყრმისთვის უცხო იყო თავმოწონება,
ან მომწონს თავი, მეგობრებო, რომ დაბადება
თქვენს შორისა მხვდა, ბუნებისა თქვენის ვარ შვილი,
გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის ქართვლად გაზრდილი.
როს ყმანვილური მწუხარება ჩემს ყმანვილურს გულს

ИЛЬЯ ЧАВЧАВАДЗЕ
(1837-1907)

Перевод Н. Заболоцкого

ГОРАМ КВАРЕЛИ

Горы Кварели!¹ Вдали от родного селенья
Может ли сердце о вас вспоминать без волненья?
Где бы я ни был, со мною вы, горы, повсюду, –
Сын ваш мятежный, ужели я вас позабуду?
Помню, ребенком, исполнен неясной заботы,
Весь замирая, смотрел я на ваши высоты.
Но не от страха тогда мое сердце дрожало –
Я и в младенчестве вас не боялся нимало.
Полный восторга, взирая на ваше величье,
Дивные тайны стремился душою постичь я –
Тайны вершин, пропадающих в дымке туманов,
Где раздается ликующий гул ураганов,
Где, задыхаясь, летит караван журавлиный,
Еле равняясь с далекою вашей вершиной!
О, как я жаждал невинною детской душою
В буре и мраке взлететь высоко над землею.
О, как мечтал я, почуяв орлиные крылья,
Тронуть крылами сверкающих льдов изобилье!

В час, когда ветры, нарушив ночное молчанье,
Львиное в пропасти вдруг исторгали рычанье,
О, как дрожал я! Но, внемля раскатам обвала,
Звуки родные душа моя в них узнавала.
Детскому сердцу довольство собой незнакомо,
Ныне же горы, я горд, что воспитан я дома,
Ныне горжусь я, что, сын этой дикой природы,
Вырос я в бурях и рано узнал про невзгоды.
Горы, свидетели детских моих огорчений,
Как я зывал к вам в порыве сердечных мучений,
Как я от вас утешения ждал и привета,

¹ Кварели – село в Кахетии, родина И. Чавчавадзе

სჩაგრავდა ხოლმე, თქვენ თვალ-წინ ვლვრიდი ჩემ ცრემლთ ნაკადულს,
თქვენ შეგჩიოდით, შეგტიროდით, თუმც კი იმ ჩემს ცრემლს,
როგორცა ეხლა, ისე მაშინ არ სცემდით ნუგემს...
და ეს აჩრდილნი საოცნებელთ წარსულთა წამთა
ჩემს სიკვდილამდე მემარხება გულშია ღრმათა!..

რა-რიგ მიყვარდით, მეგობარნო ჩემ ყმანვილ ყრმობის,
და აწ მაშორებს თქვენთან ვალი ამ წუთის-სოფლის,
მომავლის ბედი გაყრას ითხოვს ჩემგან მსხვერპლადა,
და რას მომთხოვდა უარესსა დასასჯელადა?!
ყოვლი ნაბიჯი ჩემის ცხენის თქვენთან მაშორებს,
ყოველი წუთი გკარგავს თქვენა და მეც მაოზლებს...
აგერ თქვენც ჰქრებით თან-და-თანა... თქვენსა მწვერვალსა
ძლივს ვარჩევ... წუთიც!.. მხოლოდღა ვსჭვრეტ ციაგსა ცასა.
ამოდ ვებრძვი მანძილსა და ჰაერის სისქეს
და მოუსვენრად ვატანტალებ მწუხარს თვალსა ჩემს!..
თქვენნი მწვერვალნი აღარ სჩანან და მშვენივრად ცას
აღარ უმკობენ ერთნაირსა ციაგს კამარას!..

მშვიდობით, ჩემნო, თვალში ცრემლით განებებთ თავსა...
უცხოეთიდამ კვლავ მოგანვდენტ ჩემს გულს და თვალსა;
კვლავ გაგიღიმებთ შორ ქვეყნიდან თქვენ ჩემი სული,
და დამინყებსცა სიყვარულით ფეთქასა გული.

1857 წ.

Но, как всегда, не давали вы, горы, ответа.
Этого чудного, полного тайны молчанья
Вплоть до последнего я не забуду дыханья...

Горы Кварели, сопутники юности нежной,
Долг перед жизнью влечет меня в путь неизбежный,
Судьбы грядущего требуют нашей разлуки, –
Можно ли требовать более тягостной муки!
Конь мой торопится, стонет душа от печали,
С каждым вы шагом уходите в синие дали...
Вот вы исчезли... И только вершины седые
Еле видны... И расстался я с вами впервые...
Тщетно глаза я от солнца рукой прикрываю,
Тщетно я взоры в пустое пространство вперяю, –
Всюду раскинулись синего неба просторы,
Уж не венчают их больше прекрасные горы!

О, так прощайте же, дивные горы Кварели!
Сердце мое, полюбившее вас с колыбели,
Вечной любовью к великой отчизне пылая,
Вам улыбнется, рыдая, из дальнего края!

1857

უცხოეთში

მთვარე მიცურავს დინჯადა ცაზედ
და თვის მკრთალ სხივთა ჰყრის ქვეყანაზედ;
მძინარ სოფელსა კამარა ცისა
თვის სიმშვიდითა არ უფრთხობს ძილსა.
ყოველი ჰჩუმობს გარშემო ჩემსა,
სძინავთ ნიავთა, სძინავთ ფოთლებსა,
ყველა ტკბილ ძილში ბედითა სტკბება,
ყველას მშვიდობა გარს ეფინება, —
და მხოლოდ ჩემი ურვით მოკლული
შემომტირის მე მწუხარედ გული...
მისთვის ხომ არა, რომ ვსჭვრეტ სხვა ზეცას,
სხვათა უფერულთ ვარსკვლავთა დენას?
თუ მოაგონდა, რომ ერთხელ მეცა
ეგრეთ დამცქერდა სამშობლოს ზეცა,
ზეცა სულ სხვა ფრად გაბრწყინებული
და სულ სხვა რიგად დამშვიდებული.

23 ივლისი, 1958 წ.

ტიარლევი

* * *

დაე თუნდ მოვკვდე, არ მეშინიან,
მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი
ნახონ მათ, ვინცა ჩემს უკან ვლიან,
თქვან: ალასრულა მან თვისი ვალი;

რომ ჩემს საფლავზედ დაყუდებულმან
ქართველმა, ჩემგან შეყვარებულმან,
გულწრფელობითა და სიმართლითა,
მე ჩამომძახოს თუნდ ჩუმის ხმითა:

НА ЧУЖБИНЕ

Перевод А. Тарковского

Бледные лучи свои роня,
Двигается владычица ночная,
И по кругу спящий небосвод
Над землею спящею плывет.
Тихо все. В листве заснули птицы,
Ветер спит, трава не шевелится,
Благостным покоем осенен,
Спящий мир блаженный видит сон.
Здесь один я плачу поневоле...
Сердце так болит не оттого ли,
Что другой мне снится небосвод,
Где река не этих звезд течет;
Что когда-то на меня глядело
Небо материнского предела;
Что иначе брезжило оно,
По-иному тишины полно...

23 июля 1858

Тярлево

* * *

Перевод Н. Заболоцкого

Пусть я умру, в душе боязни нет,
Лишь только б мой уединенный след
Заметил тот, кто выйдет вслед за мною,
Чтоб над моей могильною плитою,

Далекий житель солнечных долин,
Склонился мой возлюбленный грузин
И голосом, исполненным участья,
Мне пожелал спокойствия и счастья,

იყავ მშვიდობით შენს მყუდრო ძილში!
შენ გიცოცხლია, როგორც უნდოდა;
თქვას: შენი ქნარი შორს ჩვენგან — ჩრდილში
ამაოდ ჩვენთვის არ ხმაურობდა.

19 ნოემბერი, 1858 წ.
პეტერბურგი

* * *

ბევრი ვიტანჯე, ვიცი რომ მელის
ბევრიც სხვა ტანჯვა მომავალშია,
მაგრამ ეს არ არს მიზეზი ცრემლის,
რომელიც მარად თრთის ჩემ თვალშია.

ყველას გავუძლებ: სასტიკ ტანჯვასაც,
ჩემ საყვარელთა იმედთ დანთქმასაც,
თვით სიყვარულის ფიცისა ღალატს,
და თვით ჩემ ბედსაც, ამ უგრძნო ჯალათს.

ყველას გავუძლებ, როგორც კლდე ქვისა,
ბედთანა ბრძოლა ვით მეშინება?!
ხოლო ჩემ თავის არაფრობისა
არ ძალმიძს, ძმანო, ვერ რით გაძლება!

26 დეკემბერი, 1858 წ.
პეტერბურგი

И так сказал: «Хоть рано ты умолк,
Но ты исполнил свой великий долг,
И песнь твоя от самого начала
Нам не напрасно издали звучала!»

*19 ноября 1958
Петербург*

* * *

Перевод Н. Заболоцкого

Страдал и я. И я отлично знаю,
Что впереди еще немало бед,
Но не о том я слезы проливаю
И не о том грущу во цвете лет.

Все вынесу: жестокое страданье,
Позор друзей, ушедших от борьбы,
Любовных клятв забуду поруганье,
Приму любой удар моей судьбы.

Все вынесу с отвагою железной,
В борьбе с судьбой не запятнаю честь,
И лишь никчемность жизни бесполезной –
Вот я чего не в силах перенести!

*26 декабря 1858
Петербург*

ელეგია

მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა
და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაჟვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა.

არსაიღამ ხმა, არსით ძახილი!..
მშობელი შობილს არრას მეტყოდა,
ზოგჯერ-კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართველის ძილშია კვნესა ისმოდა!

ვიდექ მარტოკა... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეყნის ძილს ეალერსება...
ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი,
როსლა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!

*4 ივნისი, 1959 წ.
პეტერბურგი*

* * *

დაბნელდა სული, გარშემოც ბნელა,
სიცივე მკვიდრობს ეხლა ჩემ გულში;
აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში.

დიდხანს ვებრძოდი სიმდაბლეს, მტრობას,
და გავიმაგრე ჭაბუკი მკლავი.
ბევრჯერ მამარცხეს, მაგრამ არვის-ნინ
არ მომიხრია ამაყი თავი.

ვისაც ვებრძოდი, ბრძოლად არ ჰღირდნენ,
გვიან შევიტყე ეს ცდომილება;

ЭЛЕГИЯ

Перевод Н. Заболоцкого

В туманном блеске лунного сиянья,
В глубоком сне лежит мой край родной.
Кавказских гор седые изваянья
Стоят вдали, одеты синей мглой.

Какая тишь! Ни шелеста, ни зова...
Безмолвно спит моя отчизна-мать.
Лишь слабый стон средь сумрака ночного
Прорвется вдруг, и стихнет все опять...

Стою один... И тень от горных кряжей
Лежит внизу, печальна и темна.
О Господи! Все сон да сон... Когда же,
Когда же мы воспрянем ото сна?

*4 июня 1859
Петербург*

* * *

Перевод А. Тарковского

Темно вокруг, и на душе темно,
И это сердце – холода жилище.
Ни в ненависти, ни в любви – равно
Душа моя не обретает пищи.

Боролся я с коварством и враждой,
Окрепла юношеская десница,
Терпел я поражения порой,
Но ни пред кем не пожелал склониться.

Не стоили моих усилий те,
С кем я боролся долго и напрасно.

ეხლა მათ საზიზღ, მდაბალ მტრობაზედ
არც მეცინება, არც მეტირება.

დაბნელდა სული, გარშემოც ბნელა,
სიცვიე მკვიდრობს ეხლა ჩემ გულში;
აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში!

*25 დეკემბერი, 1860 წ.
პეტერბურგი*

* * *

უსულდგმულო ცხოვრება
ცის ნიჭად ნუ გგონია,
იგი მიწის ყოფილა —
რასაც ბოლო ჰქონია!

ცხოვრებას აცისკროვნებს
სული, საქმით მეტყველი,
და ის უბოლო არის,
ვით სულის შთამბერველი.

ნეტა ვინც კარგის საქმით
აღნიშნავს თავის დროსა!
ის აქავ ენაფება
უკვდავების წყაროსა!..

*1860 წ.
პავლოვსკი*

Не засмеюсь я, внемля клевете,
И не заплачу горестно и страстно.

Темно вокруг, и на душе темно,
И это сердце – холода жилище.
Ни в ненависти, ни в любви – равно
Душа моя не обретает пищи.

*25 декабря 1860
Петербург*

* * *

Перевод А. Тарковского

Пустую жизнь без вдохновенья
Небесным даром не зови:
Она – земное порождение
И достойние земли.

Но если искрою нетленную
Твой подвиг западет в сердца,
Ты светом озаришь вселенную
И не изведешь конца.

Хвала любви! Хвала бесстрашию!
Служителю добра – хвала!
Он пьет бессмертье полной чашею
В награду за свои дела.

*1860
Петербург*

გაზაფხული

ტყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალიც ჭყვივის,
ბალში ვაზი ობოლი
მეტის ლხენითა სტირის.

აყვავებულა მდელო,
აყვავებულან მთები;
მამულო საყვარელო,
შენ როსლა აყვავდები?

*28 აინვარი, 1861 წ.
პეტერბურგი*

აჩრდილი

(გუძღვნი ივ. პოლტარაცკის და ილია წინამძღვრიშვილს)

*„რა ვარდმან მისი ყვავილი გაახმოს, დაამჭკნაროსა,
იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბალნაროსა“.
რუსთაველი*

|

აღმობრწყინდა მზე დიდებულადა
და გაანათლა ქვეყანა ბნელი,
კავკასის მთების წვერთა მაღალთა
ზედ გადაჰფინა ოქროს ნათელი.
აღმოჩნდა მთების ზემოთ მყინვარი,
ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ,
იგივ ზვიადი, იგივ მძვინვარი,
იგივ დიდებულ და დადუმებულ.
ქვესკნელთ ძალთაგან იგი მთა მედგრად
ცის გასარღვევად აღმოზიდულა,

ВЕСНА

Перевод Н. Заболоцкого

Лес расцветает нарядный,
Ласточки в небе поют,
Листья лозы виноградной
Слезы весенние льют.

Горы все краше да краше,
Луг разноцветный пригож.
Милая родина наша,
Ты-то когда расцветешь?

*28 января 1861
Петербург*

ВИДЕНИЕ

Перевод Н. Заболоцкого

Посвящается Ив. В. Полторацкому и Илье Цинамдзгвришвили

*...Когда под старость сохнет роза увядая,
Вместо этой старой розы расцветает молодая.*

Шота Руставели

1
Зажглось над миром дивное светило
И, разогнав остатки темноты,
Величественным светом озарило
Кавказских гор высокие хребты.
И в этот миг, над горною грядою
Блестя белоснежной головой,
В пространстве между небом и землею
Возник Казбек, суровый и немой.
В начале дней из недр земного лона
Его взметнули сонмы адских сил,

მაგრამ მის სრბოლა ცაში უეცრად
თითქოს განგებით შეყენებულა.
მისი ყინულით ნაკვეთი თავი
მოირთო მზისა ოქროს სხივებით,
ქვეყანას მშიშარს მის ფრთეთა ზვავი
დასცქერის რისხვით და მუქარებით,
თითქოს ელისო განკითხვის დღესა,
რომ იგრილოს, წამოიქუხოს,
ხმელეთს დაეცეს, მერმეთ ქვესკნელსა,
თვითც დაიღუპოს, ისიც დაღუპოს.

II

მაგრამ ისეთი მშვიდი, ნარნარი
იყო იმ დღისა ლამაზი დილა,
რომ თვით მყინვარის რისხვა და ზარი
იმ დილის მადლსა დაემორჩილა.
ქვეყანაც იყო დადუმებული,
თითქო დუმილით ყურს უგდებს ცასა, —
და ცაც უღრუბლო და მხიარული
გადმოაფენდა მადლს ქვეყანასა.
ხოლო კი ჩემი უნდო გონება
არ მოიხიბლა იმ დილითაცა...
„ნუ გჯერსო, — მითხრა, — ეს მყუდროება,
„სტყუისო ზეცაც და ქვეყანაცა!
„ამგვარი დილა ქვეყანას ბედკრულს
„ბევრჯერ სხვა დროსაც გასთენებია,
„მაგრამ არც ერთხელ მის გულსა ვნებულს
„მადლი ცისა არ მიჰკარებია.
„სულ ტყუილია, რასაც ეხლა ჰგონობ...
„ქვეყნის დრტვინვაა დაუძინარი, —
„ღრმად ჩააკვირდი მის დუმილს და სცნობ, —
„თვით მაგ დუმილში რა წყევლაც არი!..“

Но, разорвав главой полнебосклона,
Он изнемог и в воздухе застыл.
И вот – гигантским ледяным кристаллом
Его глава под солнцем замерла,
И в дольний мир глядят, грозя обвалом,
Его снегов тяжелые крыла.
Как будто ждет он лишь трубы Господней,
Чтоб в Судный день низринуться с высот,
И самому погибнуть в преисподней,
И погубить с собою весь народ.

2

Но это утро было так прекрасно,
Так радостно струились волны рек,
Что даже полный ярости опасной
Смирился очарованный Казбек.
Небесному спокойствию внимая,
Безмолвная покоилась земля,
И небеса от края и до края
Свой дивный свет струили на поля.
Лишь разум мой, испытанный судьбою,
Не обольщался этой тишиной.
«Не верь, – шептал он, – счастьем и покою:
Лгут небеса, лукавит мир земной.
Не в первый раз на этот мир злосчастный
Блаженная нисходит тишина,
Но никогда судьбы его ужасной
Не изменяла к лучшему она.
Все это ложь, что видишь ты сегодня.
Мир негодует, бедствует давно.
Поистине, проклятие господне
В безмолвии его заключено!»

III

ბოლოს კი დილის სიტკბობამა
მეც განმიფანტა ეჭვთა ღრუბელი
და ყოვლად მხსნელმა სასოებამა
მომცა ნუგეში მაცხოვრებელი.
ვსთქვი თუ: სადაც ცა ეგრე მჭვირვალეbs,
ღამე ესეთის დილით თენდება,
სადც მზის ნათელი ეგრე ბრწყინვალეbs,
იქ ძალუძს კაცსაც ბედნიერება.
ამა ნუგეშით აღძრული სული
აღმევსო ნელის სიხარულითა,
ეჭვთაგან წინათ გვემული გული
განცხოვლდა წმინდის სიყვარულითა;
გარდმომევლინა ყოვლად შემძლები
ქვეყნისა ამის სიკეთის რწმენა,
აღმიფრთოვანა მან ოცნებები
და განმინმინდა ხედვა და სმენა.
თვალთ ჩემთ განშორდა თითქოს სიბნელე
ხედვად უცნაურთ სახილველისა,
მოეხსნა ყურთა თითქო სიძნელე
სმენად ბუნების მეტყველებისა.
მეწვივნენ იგი უცხო ხილვანი,
სავსენი ლხენით, ნეტარებითა, —
რომელთაც წარაქვთ კაცთ გულისთქმანი
საიდუმლობის მაცდურებითა.

IV

და მომევლინა მე კაცი დიდი,
მყინვარზე მდგომი მოხუცებული;
ვითა ქვეყანა — ისც იყო მშვიდი,
უძრავი, უხმო, დაფიქრებული.
მარჯვენა ხელით ეჩრდილნა თვალნი,
ყურადღებითა შორს გაჰყურებდა,
მის გარეშემო შვენოდნენ მთანი
და მათ ფეხთა ქვეშ თერგიც გაჰყეფდა.
თერგი მრისხანე, თერგი მბღღვინვარე

3

Но прелесть утра все мои сомненья
Развеяла во мне, и наконец
Душа моя познала утешенье
В надежде, животворной для сердец.
Проникнутый блаженным упованьем,
Я погрузился в сладостный покой,
И сердце, истомленное страданьем,
Любовью озарилось неземной.
Могучей верой в мировое благо
Опять душа наполнилась моя,
И спала с глаз моих завеса мрака,
И слух воскрес для звуков бытия.
И дивные предстали мне виденья,
Исполненные мудрости, и в них
Таинственное было обольщенье
Для сокровенных помыслов людских.

4

На высоте Казбека отдаленной,
Сверкая белоснежной сединой,
Чудесный старец в думу погруженный,
В тот ранний час предстал передо мной.
Глаза рукой от солнца заслоняя,
Смотрел он вдаль, где у подножья скал
Могучий Терек, волны погоняя,
Как злобный лев, метался и стонал.
Прислушиваясь к яростному вою
Мятежного питомца своего,
Громада гор стояла над водою
И повторяла возгласы его.
И путник, пробираясь по теснине,
Дрожал от страха, и зеленый лес
Шумел вдали, и посреди долины
Текла Арагва, полная чудес.

ქაფისა ზვირთთა მიაქანებდა,
ვით შმაგი ლომი დაჭრილი, ცხარე,
ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
სჭექდა და ჰქუხდა... კლდენი და მთანი
თვის მაშფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ
და მის ბლავილთან მათი ყრუ ხმანი
ხეობაშია მგზავრს აშინებდნენ.
იქით შორს სჩანდნენ მინდორნი, ტყენი,
და იმათ შორის — არაგვიც ჩვენი...

V

ჩვენო არაგვო! რარიგ მიყვარხარ!
ქართველის ცხოვრების მოწამედ შენ ხარ...
შენს კიდებზედ ჩემი მამული
იყო ერთ დროსა გამშვენებუელი!
ჩემის ქვეყნისა დიდება ძველი
შენს წმინდა თვალ-წინ აყვავებულა;
მიყვარხარ მისთვის, რომე ქართველი
აქ — შენს კიდეზედ დაბადებულა.
შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეყნისა
გრძელი მოთხრობა დამარხულია
და წმინდა სისხლი ქართველებისა
შენს კიდებზედ გადასხმულია.
იქ, სადაც შენსა ძლიერსა წყალსა
შეურევე მღვრიეს და მდორეს მტკვარსა,
იქ ერთხელ ქართველის სიცოცხლე ჰდუღდა,
იქ მამულისთვის ქართველის ხმა ჰქუხდა.
შენს ზვირთებს გაჰყვნენ საუკუნენი
და საუკუნეთ — იგი ქართველნი!..
გულ-ხელთ და კრეფით შენსა წმინდა წყალს
რამდენჯერ ტანჯვით ვადვენებდი თვალს!..
რას ვეძებდი მე? ჩემს ქვეყნის წარსულს,
შენ-წინ დალუპულს ჩემს ძველსა მამულს, —
და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დალაღულს
აძლევდა ხოლმე გულსაკვდავ პასუხს.

Люблю тебя, Арагва! Ты была
Свидетельницей доблести грузинской.
В былые дни страна моя цвела
У вод твоих красою исполинской.
Давным-давно, во мраке прошлых дней,
Ты видела расцвет страны моей
И колыбель отцов моих качала...
И чудится – от самого начала
Предания страны моей родной
Сокрыла ты холодною волной.
Там, где твои бушующие воды
Приемлет осторожная Кура, –
Там бой кипел, там спорили народы
И кровь лилась с утра и до утра.
Поистине родной грузинской кровью
Здесь орошен земли моей оплот.
О, сколько раз с печалью и любовью
Смотрел я в глубь прозрачных этих вод!
Что я искал? Забытое былое?
Погибшее отечество святое?
Не знаю я... Но кровь далеких дней
Дымилась над отчизною моей.

Но ни леса, ни горы, ни долины,
Ни залитый сияньем небосклон
Не привлекали старца, и с вершины
Не их красою любовался он.
Он вдаль глядел. От края и до края
В многообразном шуме бытия,
Как некая жемчужина живая,
Пред ним лежал Грузия моя.
И он смотрел, как дивный небожитель...
«Откуда ты, таинственный старик?
Зачем покинул ты свою обитель

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა,
არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა
არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,
მთიდან ამაყად გადმომზირალი, —
სრულ საქართველო მოჩანდა შორსა...
იგი მოხუცი მას დააცქერდა;
ქვეყნის მარგალიტს მაგა ობოლსა
სიყვარულითა იგი დამზერდა.
საიდამა ხარ, რამ მოგავლინა,
ჰოი, საკვირველო კაცო, მითხარი?
რათ დაგიგდია შენ შენი ბინა
და ამ მთაზედა რისთვის ხარ მდგარი?
და, რა ვსთქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
იმა მოხუცის დიდებული ხმა:

VII

„მარად და ყველგან საქართველოვ, მე ვარ შენთანა!..
მე ვარო შენი თანამდევნი, უკვდავი სული.
შენთა შვილთ სისხლით გული სრულად გარდამებანა,
ამ გულში მე მაქვს შენი ანწყო, შენი წარსული.
მეცა ვტანჯულვარ, ჰე ბედკრულო, შენის ტანჯვითა,
შენისა ცრემლით თვალნი ჩემნი მიტირებია,
მეც წარტყვევნილვარ წარსულ დღეთა შენთა ნატვრითა,
შენის ანწყოთი სული, გული დამწყლულებია.
წარვლილთა დღეთა შენთა მახსოვს დიდებულება,
ვიცი, რომ იყავ ერთხელ შენცა მორჭმულ-ძლიერი,
შენცა გფენია ქვეყნის მადლი — თავისუფლება,
ეხლა აღგვილა ყველა ესე, ვითარცა მტვერი...
და ძესა შენსა დღეს არც კი სწამს შენი აღდგენა,
განწირულების შთასდგომია მას გულში ნყლული,
მას დაჰკარგვია ტანჯვათ შორის შენდამი რწმენა
და დაუგდინარ ვით ტაძარი გაუქმებული.
ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგად ცხოვრებას
და მცნების ნათლით ზე-აღზიდულ, ამაღლებული

И, как виденье, предо мной возник?» –
Так я спросил. И с высоты двуглавой
В ответ раздался голос величавый:

7

«Повсюду и всегда я, Грузия, с тобой!
Я – твой бессмертный дух, я – спутник твой скорбящий.
И сердце я омыл в крови твоей живой,
И в жребий твой проник – былой и настоящий.

Твоим томлением, несчастная, томим,
Потоком слез твоих я орошал ланиты.
О, как я тосковал по дням твоим былым,
Как для тебя искал опоры и защиты!

Могу ли я забыть добытую в боях
Былую мощь твою и дедовскую славу?
Была свободной ты, и вот – развеял в прах
Неумолимый рок могучую державу.

Уж твой не верит сын, что, родину любя,
Возможно обновить погибшие твердыни.
Он веру потерял, страдая, и тебя
Покинул, словно храм, заброшенный отныне.

Покуда, возмужав и сердцем и умом,
Он не поймет основ общенародной жизни,
Покуда в ход ее не вникнет он с трудом, –
Чем может он помочь страдающей отчизне?

Бессмысленно ропща, он погрузился в мрак,
Испепелен навек судьбой своей плачевной,
И слез его поток есть несомненный знак
Бессилия его и немощи душевной.

ჭკვით არ განსჭვრიტავს საზოგადო ცხოვრების დენას,
იმ დრომდე იგი უიმედო, შენუხებული,
უქმისა დრტვინვით, გულის-წვითა მწარე ცრემლს დაღვრის,
მაგრამ არ ირწმენს, წამებულო, შენს აღდგენასა,
და იგი ცრემლი ურწმენობის, ეჭვის და ტანჯვის,
ჰლაღადებს მხოლოდ ძისა შენის უძღურებასა.

VIII

„აქ არვის — დიდსა, თუ პატარასა, —
ქვეყნის ტკივლით არ სტკივა გული,
დაჰვინწყებია, რომ ქვეყნად ცასა
ღვთად მოუცია მარტო მამული;
დაჰვინწყებია, რომ დიდი არი
ღვთისა წინაშე იგი ცხოვრება,
რომელიც ქვეყნის წვითა დამწვარი
ქვეყანასავე შეეწირება.
წმინდაა იგი, ვისაც ეღირსა
მამულისათვის თავის დადება!..
ნეტა იმ ვაჟკაცს, ნეტა იმ გმირსა,
ის თავის ხალხში აღარ მოჰკვდება.
მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა,
შორს საუკუნეთ ეტყვის მის სახელს,
და არა ერთხელ ჭაბუკთა ყრმათა
ხმლის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს;
იმ სიმღერას რა ისმენს მხცოვანი,
სიბერის ჟამსა კვლავ მოიფონებს,
გმირის სიკვდილი სახელოვანი
ახლად ცხოვრებას მას მოანდომებს;
აკვანზედ დედა უმღერებს შვილსა
ტკბილისა ხმითა იმ სიმღერასა,
და თუ ინატრებს რასმეს მისთვისა, —
ინატრებს გმირის მის დიდებასა;
და უფრო ხშირად იმღერს ქალწული,
გმირს მოიგონებს და გამხნევდება, —
ყოველი იმღერს და სხვა მორჭმული
გმირი იმ მღერით დაიბადება.

Ни стар, ни мал не ведают сегодня,
О чем скорбит родная сторона.
Забыли мы, что милостью Господней
Нам, как святыня, родина дана.

Забыли мы, что перед ликом Бога
Велик лишь тот, кто за родной предел
Всю жизнь свою до смертного порога
Огнем самоотверженным горел.

О, счастлив тот, кто в жизни удостоен
Великой чести биться за народ!
Благословен в бою погибший воин!
Его пример вовеки не умрет.

В народной песне он воскреснет снова,
Его призыв в грядущие века
Воспрянет в сердце юноши младого,
Чтоб, стиснув меч, не дрогнула рука.

Услышав песнь о подвиге героя,
Забудет старец жребий свой, и вновь
В душе его проснется жажда боя
И закипит к отечеству любовь.

Над колыбелью маленького сына
Ее споет заботливая мать,
Чтобы дитя с отвагою орлиной
Родной народ училось защищать.

Младая дева, струны в лад настроив,
Споет ее на утре майских дней,
И много новых доблестных героев
Родит та песнь для родины своей.

IX

„მაგრამ ქართველნო, სად არის გმირი,
რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ვსტირი?
იგი აღარ გყავთ... მის მოედანი
ჯაგით აღვსილა, ვერანად ქმნილა,
გმირის დამბადი დიდი საგანი
თქვენში სპობილა და წაწყმედილა.
გადასდგომიხართ თქვენ ქართველობას,
დაგინგრევიათ დიდი მამული, —
რალა დაჰბადავს თქვენში დიდს გრძნობას?
რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული?
თქვენ გარს მადლითა სავსე ბუნებას
შეუკრებნია ყოველიფერი,
რომ მისცეს თქვენში ზრდა დიდს ცხოვრებას,
ჰყოს იგი ძლიერ და ბედნიერი,
ვიშ, ეს ქვეყანა, ხმელეთის თვალი,
დიდის სამოთხის კუთხე პატარა,
ქედმოდრეკილა ნალვლით სანყალი,
რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწყდარა;
რომ დაგიგდიათ უმწედ, უნუგეშ,
თქვენის სიავით დაწყლულეზულა,
თქვენგან გამობილი, — უცხო კალთის ქვეშ,
ვითა ობოლი შეფარეზულა.

X

„ხოლო აქაც კი ვრდომილთ შორისა
ღვთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების,
ქვეყნის წარხდომას გული ზოგისა
შეებრძვის და არ ემორჩილების;
მაგრამა ლალვა, შური და მტრობა
იმ ზოგთა შორისც ღრმად ჩანერგულა,
ამა ჭირთაგან მათი მხნეობა
აღძვრისა უმალ გაცუდებულა.
აგერ ორ-სამს კაცს რალაც უგრძენიათ,
ქვეყნისა სახსრად ერთად მოდიან,

Увы, грузины, где же тот герой,
 Кого ищу я в стороне родной?
 Героя нет... И поле боевое
 Давным-давно травой поросло,
 И то, что было доблестью в герое,
 Исчезло в вас и превратилось в зло.
 Оторвались душой вы от народа,
 Забыли вы о родине своей
 И, медленно слабея год от года,
 Уже служить не в силах больше ей.
 Для вас природа, щедрая на диво,
 Все лучшие богатства припасла,
 Чтоб жили вы свободно и счастливо,
 Чуждаясь равнодушия и зла.
 И вот страна – жемчужина вселенной,
 Любимое отечество мое –
 Лежит одна в печали неизменной,
 Затем, что разлюбили вы ее.
 Затем, что вы нечистою рукою
 Замкнули ей правдивые уста,
 Затем, увы, что под чужой полою
 Она укрылась, точно сирота.

Но и в толпе, покорной и безгласной,
 Вдруг искра загорается творца,
 И с униженьем родины прекрасной
 Порой не примиряются сердца.
 Однако зависть и вражда глухая
 Разъединяют немощных людей,
 И гибнет их отвага молодая,
 Бесплодная для родины моей.
 Вот двое-трое, видимо, прозрели,
 За родину вступили в смертный бой,

ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ
და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.
ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰპურთ,
თუმც ერთისათვის თითქო იღვნიან;
თვით ამხობენ მას, რის აღდგენაც ჰსურთ,
თვით ჰშველიან მას, რასაც ებრძვიან.

XI

„აგერ უფალი და მისი მონა!
თრთოლით სასწორზედ ხარჯს უწონს ძნელსა
და, რა დასწორდა სასწორზედ წონა,
უფალი პინას ზედ ადგამს ფეხსა
და მით მის ხარჯსა ერთსა — ორად ჰხდის...
მონამ მწუხარედ გულს გაიღიმა,
უმწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის
და საწყლის თვალთგან ცრემლმა იწვიმა.
მაგრამ ქვა არის ბატონის გული,
ვერ დაარბილებს მას შებრალება;
ვერა გაჰკურნოს მან მონის წყლული,
ვინც მონებას თვით ემორჩილება.
მონა ბედშავი, მონა საწყალი
სდგას, ევედრება მის თვალი შვეებას,
და გულში ჰფიქრობს: ვიშ, ჩემი ბრალი!
რით შევძლებ შვილთა ჩემთ გამოკვებას?
ვიშ, ჩემი ოფლი, მათთვის დაღვრილი,
ნაყოფი, იმა ოფლით გაზრდილი,
დღე-და-ღამ ჩემი უწყვეტი შრომა,
დარში, ავდარში ცის ქვეშე დგომა,
ვაი, ვაგლახი, ჭირნახულობა,
თმენა, ცდა, სიმხნე და უძილობა
მარტო ბატონის თვალსა ახარებს
და თქვენ, ცოლ-შვილო, კი არას გარგებს.
ვაიმე, ბედკრულს რაღა დამრჩება,
რომ გავახარო ცოლ-შვილის თვალი?..
ვინა შრომობდა და ვინა ჰძღვება,
ღმერთო, სად არის აქ სამართალი?!

Но даже в общем благородном деле
Они не знают дружбы меж собой.
Не доверяя в действиях друг другу,
Они, разрушив дело рук своих,
Способствуют всеобщему недугу,
Который стал причиной горя их.

11

Вот господин и раб его бесправный,
Вот на весах условленный оброк.
Когда он принят мерою исправной,
Встает хозяин, злобен и жесток.
И ставит ногу властную на гири.
Несчастный раб! Заплатишь ты вдвойне.
Поистине, нет правды в этом мире,
А сила на господской стороне!
Подобно камню сердце богатея,
Он сам, увы, своих пороков раб.
Молить его – бесплодная затея
Для тех, кто в жизни немощен и слаб.
Бедняк молчит, в слезах ломая руки,
Пощады просит взор его очей.
Куда уйти от голода и муки,
Как прокормить беспомощных детей?
Он думает: «Мой пот, моя забота,
Моя неутомимая работа,
И в дождь, и в слякоть беспросветный труд,
Мои невзгоды, беды и страдания,
Терпение, упорство, упованья, –
Жена моя! – что нам они дадут?
О, горе мне! Тоска меня снедает,
Как ни трудись – плоды пожнет другой.
Раб трудится – хозяин поедает...
Где справедливость в мире, Боже мой?»

XII

„შენში კაცისას გრძნობას არ ხედვენ,
დედას ძუძუდგან შვილსა აჰგლეჯენ,
ვინ იცის, სიღამ სად გაჰყიდინ...
უნმინდურისა ხელითა სთხრიან
დედისა გულში უკეთესს გრძნობას,
ცოდვად უთვლიან შვილისა ტრფობას.
თუ ღმერთმა მისცა შენსა ასულსა
სილამაზე და მშვენიერება, —
მონავ ჩაგრულო, ვითამ შენს გულსა
სასიხარულოდ ეგე ექნება?!
ქალს წაგართმევენ, ქალს გაჰყიდინ,
ნამუსს მოუკვლენ შეუბრალებლად,
და წრფელსა გულში ღვარძლს ჩაასხმიან,
გახდიან ყვავილს ფეხ-ქვეშ სათრეველად.
უმანკო პირზე შენს ტურფა ქალსა
გარყვნა დაასვამს საზარო დაღსა...
მას, რაც გიყვარდა, ნახავ დაცემულს,
ნამუსწართმეულს და შეგინებულს!..
პირს უკუ-იქცევ და შეძრწუნდები.
ცრემლს მოინდომებ და არ გექნება,
წყევლით, ვაებით მას განშორდები
და ქალი შენი შენ შეგ ზარდება, —
და მაშინ იტყვი: ნეტავი გველად,
გველის წინილად მე მომცემოდი,
რომ ქვეყნის ქელვად, ქვეყნის სათრეველად
შენ, შვილო ჩემო, არ გამხდომოდი.

XIII

„შრომისა შვილო, მძიმე უღელი
ქვეყნის ცოდვისა შენ განწევს კისრად,
თუმცა ტვირთმძიმეთ შემწყნარებელი
შენის დახსნისთვის ჯვარს ეცვა ქვეყნად;
თუმცა ქვეყანას მისი მოძღვრება
დღეს მარტო სიტყვით უქმით ჰრწმენია,

Раба за человека не считают.
 От матери младенца отнимают
 И продают неведомо кому...
 Со всей своею злобой сатанинской
 Глумятся над любовью материнской,
 Наперекор природе и уму.
 И если Бог послал бедняге дочь,
 Отмеченную чистой красотой, –
 Несчастный раб, чем можешь ты помочь
 Бедѣ своей? Что станется с тобой?
 Отнимут дочь, похитят, продадут,
 Заставят жить в печали и тревоге
 И, надругавшись, душу заплуют,
 И, как цветок, растопчут по дороге.
 И заклеят бессмысленный разврат
 Прекрасный образ дочери любимой;
 Все, что любил ты, все, чем был богат, –
 Увидишь в скверне ты неистребимой.
 И отвернешься с мукою в душе,
 Заплакал бы, да слез не будет боле,
 И ты уйдешь с проклятьем, и уже
 Возненавидишь деѳу поневоле.
 И скажешь ты: «Уж лучше бы змеей
 Родилась ты или была уродом,
 Чем обесчестить дом семьи родной
 И осрамить меня перед народом!»

Ты сын труда, и на твоих плечах
 Ярмо несправедливостей жестоких,
 Хоть за тебя и распят был в веках
 Учитель всех несчастных и убогих.
 Труд на земле давно порабощен,
 Но век идет, – и тяжкие оковы

მაგრამ ცხადად ჰხმობს მის წმინდა მცნება,
რომ მყოობადი მარტო შენია.
შრომა, ან ქვეყნად ტყვედა ჰყრობილი,
მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
და დასამსხვრევად გამზადებულა.
შრომისა ახსნა — ეგ არის ტვირთი
ძღვევამოსილის ამ საუკუნის,
კაცთა ლელვისა დიადი ზვირთი
მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.
ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი
განახლებისა გრიგალის ქროლას,
ველარ განუძღვებს ქვეყნის მძარცველი
ჭეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას, —
და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი
შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი
ესე ქვეყანა კვლავ აღყვავდების.

XIV

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
ჭეშმარიტების მის ძლიერებით
და განმტკიცდება სოფელსა შინა
კაცთმოყვარების სახიერებით.
ყველასთვის იქმნეს იგი სუფევა
თანასწორადა ნიჭთა მფენელი;
მის მაღლით წარწყმდეს ძარცვა და რბევა
და ერთგან სძოვდეს ცხვარი და მგელი.
მაშინ უქმ სიტყვად არ იქნებიან
ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან
კაცთმოყვარება და სათნოება.
აღლო აილო ქვეყანამ ძველმა,
რომ დღე-და-დღე მის წყობა ირღვევა.
და ამ ზვიადმა საუკუნემა

Трещат и рвутся, и со всех сторон
Встают рабы, к возмездию готовы.

Освобожденье честного труда –
Вот в чем задача нынешнего века,
Недаром бурь народных череда
Встает во имя братства человека.

Не устоит отживший, старый мир
Перед могучим вихрем обновленья,
Не выдержат грабитель и вампир
За правду справедливого сраженья,

Падут оковы, рушится оплот
Проклятого насилья мирового,
И из побегов новых расцветет
Страна моя, родившаяся снова.

14

Настанет день, и на земле жестокой
Вражда и скорбь исчезнут без следа,
И утвердится светлый мир труда
Во всеоружье истины высокой.
И по таланту каждому за труд
Воздаст он всем равно и справедливо.
И нищета пройдет, и всем на диво
Овца и волк в согласье заживут.
Вернув земле утраченный покой,
Свободный труд изгонит тунеядство.
И уж не будут праздной болтовней
Слова: свобода, равенство и братство.
Поистине, почувял человек,
Что он растет и борется по праву,
Что породить обязан этот век
Труда благословенную державу,
Где ты воспрянешь с поднятым челом,

უნდა შვას იგი შრომის სუფევა.
მაშინ, მაშვრალო, შენც განკაცდები,
ნართმეულთ ნიჭთა კვლავ მოიპოვებ,
სხვას ძირს არ დასწევ, თვით ამაღლდები,
არც ვის ემონვი და არც იმონებ.
მაშინ ეგე ხმა შენის სიმღერის,
დაბლად ღულუნი დაღონებული,
მღერა, ვით კვნესა, სანყალის მეხრის,
შორი ხმა მწყემსის დაობლებული, —
მხიარულ ხმებად გარდაგეცვლების.
და შენს გუთანზედ გულით ღმობილი
იტყვი სიმღერას თავისუფლების.
ეგ სიმღერაა ვით ლოცვა ტკბილი!..
მინდორნი, ტყენი, ნახნაენი, ველნი
შენის ლხენითა განიხარებენ,
შენგან შემკულნი იგი ყოველნი
შენს ტკბილ სიმღერას ბანს გამოსცემენ.

XV

„აგერ დიდკაცი დარბაისელი
კმაყოფილების განცხრომაშია
მაშინ, როს მისი მოძმე სანყალი
სასონარკვეთილ მონებაშია.
მოძმეთა ხსნისთვის თავის-დადება
წმინდა ხვედრია მხოლოდა გმირთა
და მას ვით შესძლებს თავმოყვარება,
რომელიც იმა დიდკაცთა სჭირთა?
ის რად ინდომებს ქვეყნისა ბედსა,
როს მასა შველის მის ბედკრულება?
რად შეებრძვის ის სიბოროტესა,
როს მეოხებით მისით თვით ჰრჩება?
აგერ ვაჭარიც ცბიერის ღიმით
მოძმეთ ატყუებს, რა ჰყიდის ნივთსა,
და ძმა მის მოკვდეს თუნდა შიმშილით,
უნაღვლოდ განვლის ცხოვრების ხიდსა.

Почуешь силы творческие снова
И сам не будешь более рабом,
И не возьмешь в рабы себе другого.
Настанет день, и песнь твоей души –
Песнь пахаря над истощенной нивой,
Песнь пастуха, которая в глуши
Пугает нас печалью сиротливой, –
Как светлый гимн раздастся над землей,
И, позабыв последние невзгоды,
Прославишь ты над пашней трудовой
Священное дыхание свободы.
И расцветут родимые поля,
И пред тобой от края и до края
Вздохнет освобожденная земля,
Твой светлый гимн согласно повторяя.

15

Вот предо мной вельможа именитый.
В каком довольстве пребывает он
В то время, как собрат его забытый
И голодом, и страхом удручен!
Пожертвовать для слабого собою –
Удел героев. В наш спесивый век
Чужой не проникается бедою
Гордынею объятый человек.
Зачем ему творить добро народу,
Коль сам живет он бедствием людей,
Зачем чужую облегчать невзгоду,
Коль счастлив он благодаря лишь ей?
Вот и купец. Улыбки расточая,
Торгует он, обманывая люд,
Пусть брат его погибнет, голодая, –
Он не моргнет и глазом этот плут.
Вот и попы. Как говорит преданье,
Спаситель мира, к подвигу готов.
Народное им вверил воспитанье,

აგერა მღვდელნიც — ერთა მამანი —
რომელთ ქრისტესგან ვალად სდებიათ
ამა ერისა სულის აღზრდანი,
რა-რიგ გულ-ხელი დაუკრებიათ!
სად არის სიტყვა დიდის სწავლისა,
სიყვარულის და სამართალისა,
რომ მათ ბაგეთგან არ მომდინარებს
და ერს დაცემულს არ აღამაღლებს?
სად არის იგი მლაღადებელი
ქვეყნის ხსნისათვის ჭეშმარიტება?
სად არის იგი ბინის მდევნელი
ჯვარცმულის ღმერთის მაღალი მცნება?

XVI

„აგერ ტფილისიც!.. ყრმასაც და ბერსაც,
ქალსა — მახინჯსაც და მშვენიერსაც,
დიდსა, პატარას, თავადსა, გლეხსა,
მე უხილავი ყურსა ვუგდებდი,
მაგრამ კი, ვფიცავ ქართვლის სახელსა,
მათს აზრში აზრსა მე ვერ ვპოვებდი,
ერთგზით შეჰხედავ და იქ ცხოვრება
მართალ ცხოვრებად მოგეჩვენება:
ჰლხინობენ კიდეც, კიდეც ჰხარობენ,
ჰფიქრობენ, ჰგრძნობენ და ჰმოქმედობენ,
ჰხედავ ფაცა-ფუცს და ყველგან ჟღივილს,
უბედურ ცრემლთან ბედნიერ ღიმილს, —
მაგრამ მათ ცრემლსა, ღიმილს, თუ გრძნობას,
ჭმუნვას, სიხარულს თუ მოქმედებას,
ფრჩხილის ოდენიც არა აქვს აზრი
და ყველა იგი თვალთმაქცი არი.
ფუჭია იგი მისი ცხოვრება,
უფერულია და ცალიერი,
არც სიცოცხლეა, არც გემოვნება,
არცა საგანი გულწარმტაცველი!
იქ დღე ჰრბის დღესა, ვით ჰრბოდა გუშინ,

Они ж омыли руки от трудов!
Где подлинно великое ученье
Любви и правды? Предано забвенью!
Где проповедь возвышенных идей,
Чтобы воспрянул нищий и голодный?
Где возвеститель правды всенародной
Во имя блага родины моей?

16

Вот и Тбилиси. Горестью гонимый,
Бродил я там, печальный и незримый,
Прислушиваясь к шуму бытия.
Передо мной крестьяне и князья.
И старики, и женщины, и дети
Шумели, проходя по мостовой
Внимательно я слушал эти речи,
Но мысли не заметил в них живой.
Клянусь высоким именем картвела:
Их жизнь – не жизнь и дело их – не дело!
Они хлопочут, думают, живут,
Ликуют, плачут, стонут и поют;
Шум, говор, смех, а как посмотришь – рядом
Унынье, скорбь и слезы льются градом.
Но в мыслях их, и чувствах, и делах,
В улыбках безмятежных и слезах
Ни смысла нет, ни разума, ни веры,
И все они – лжецы и лицемеры.
Пустая жизнь, почти небытие,
Бесплодные печали и напасти!
Однообразья мертвого ее
Не оживают подлинные страсти.
Сегодня там похоже на вчера,
Грядущее обманчиво и серо.
Борьба во имя правды и добра
Теперь, увы, не боле как химера.
Там за подачку жалкую князей

ერთნაირად და უფერულადა,
რისთვისც მამანი იღვწოდნენ უნინ —
დღეს შვილთ არ უღირთ არც ერთ ფლურადა.
გრძნობას — ოქროსა ფასად ჰყიდიან,
მთავრის ღიმილზე — პატიოსნებას
და დაჟანგებულ ბორკილზე სცვლიან
თავის მამულის თავისუფლებას.

XVII

„აგერა მცხეთაც — სავანე გმირთა,
დიდი აკლდამა დიდი ცხოვრების,
სად პირველ ქართველის მორჭმულთა შვილთა
ღრმად ჩარგეს ძირი თავისუფლების;
სადაც ჰყვაოდა ხე ცხოვრებისა
ქართველის გულიდამ აღმოცენილი,
და წყარო იგი წყაროდ შვებისა
სჩქეფდა იმ გულით გარდმოდენილი;
სად ის ხე ნაძვის მის სუნნელისა
ჰყვაოდა ქართველის წყლულთა კურნებად,
და მის ქვეშ წყარო უკვდავებისა
სცემდა იაზმას ერის ცხოვნებად;
სად იმ ხის წმინდის ფოთოლი, ხილი
საკვდავადც დაჭრილს ეკურნებოდა;
სად იმა წყაროს წყლით განბანილი
ქართველის ტკივილი დაყუჩდებოდა.
ან აღარა სჩქეფს წყარო ცხოველი,
ხე ცხოვრებისაც იგი დამჭკნარა
და იგი დედა-ქალაქი ვრცელი
ან სამიკიტნო დაბად გამხდარა.
ნგრეულან მისნი დიდნი პალატნი,
დიდი ცხოვრება მის დაცემულა,
დღეს იმ ცხოვრების წმინდა ალაგნი
პირუტყვთ ქელვითა შეგინებულა.

И стар и мал продать себя готовы,
Сменили там на ржавые оковы
Честь и свободу родины своей.

17

А вот и Мцхет² – героев отчий дом,
Великой жизни дивная гробница!
Здесь древо жизни, славное в былом,
Впервые стало радостно ветвиться.

Его во славу прежних вольных дней
Вспоило сердце древнего картвела,
И радость, озарившая людей,
Как светлый ключ, в груди у них звенела.

Но там, где древо славное цвело,
Страдания и раны исцеляя,
Где ключ бессмертья, отгоняя зло,
Хранил судьбу отеческого края, –

Теперь не бьет источник тот живой,
И древо жизни больше не ветвится.
И сделалась деревнею простой
Прославленная дедами столица.

Иссякла жизнь, широкая, как мир,
Обрушились высокие чертоги,
Где был дворец – теперь стоит трактир
Да бродят овцы, жалки и убоги.

² Мцхета – город в Грузии, древняя ее столица

XVIII

„ქართველის სამკვიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებულო,
რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია!..
ჯვარცმულის ღვთისთვის თვით ჯვარცმულო და წამებულო,
ეკლიანს გზაზედ შენებრ სხვასა რომელს უვლია?
სხვა რომელია რომ ათასთ ნელთ ბრძოლა მედგარი
გამოევლოს და სრულიად მტერად არ აღგვილიყოს?
შენ ხარ, მარტო შენ!.. მაგალითი სხვა არსად არი,
რომ სხვა ქვეყანას, სხვასა ერსა ეგ შესძლებიყოს.
შენთა შვილთ გული შენთა მტერთა შეაკლეს ზედა,
ორი-ათასის წლის ბრძოლაში მათ სისხლი ჰღვარეს,
მაგრამ ამაყი თვისი თავი ქვეყანაზედა
არავის წინა სამუდამოდ არ მოიხარეს.
ორი რამ იყო, რისთვისაც ძე შენი იღვწოდა, —
ბედმა უწყალომ სხვა საქმისთვის არ მოაცალა, —
მამულისა და რჯულისათვის იგი იბრძოდა,
ორივ დაიცვა, მაგრამ ყველა მათ ანაცვალა.

XIX

„თვალ-წინა მიდგა ის კირთების ბედშავნი დღენი,
როს შენ დაგიპყრო მაკედონის გმირის ლაშქარმა,
და შეგიწყია დიდ ცხოვრების სამკვიდრო ბჭენი
შენმა მოძულემ და მოლალემ უცხო მთავარმა.
სძულდა ქვეყანა, რომელიცა მას ეპყრა ხელთა,
სძულდა თვით ერიც, მის სიკეთე, ნიჭიერება...
ვერა, ვერ ჰმართონ ვერსად ერი იმა მმართველთა,
ვისც არ აქვთ ერის სიყვარული და შეწყნარება,
ერის მჩაგვრელი, ქვეყნის მთხრელი იგი მმართველი
მთელს საქართველოს თვის ფეხთა ქვეშ მჩვარებრ ჰქეღვიდა,
ერის იმედის, სასოების, ნიჭის მმსუვრელი
თვით ერის ენას — მაგ ერის განძს — იგი სდევნიდა.
სძაგდა ყოველი, რაშიც იყო ერის ღირსება,
რაშიაც ერი თვისთა ნიჭთა იყო მსახველი,
რაშიაც იყო მის დიდება, პატიოსნება,
რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი.

Отчизна милая, жемчужина вселенной,
 О, сколько страшных бурь промчалось над тобой!
 Кто, сломленный в боях грозой иноплеменной,
 Сумел бы перенести ужасный жребий твой?
 Кто смог бы перенести тысячелетья боли,
 Борьбы неистовой – и не разбиться в прах?
 Кто смог бы пережить все ужасы неволи
 И отстоять себя в бесчисленных боях?
 Полки твоих сынов в сраженьях погибали,
 Две тысячи годин звенели их щиты,
 Но голову свою в унынье и печали
 Ни перед кем еще не преклоняла ты.
 Во имя двух святынь отважные иберы
 Боролись у твоих многотрадальных стен, –
 Отчизну отстояв и не нарушив веры,
 Поистине за них все отдали взамен.

Как может позабыть отважный твой питомец
 И рабство и позор тех беспросветных дней,
 Когда врата твои всеильный Македонец
 Поколебал в боях десницею своей?
 Он ненавидел нас, он презирал бесправный
 Талантливый народ. Но даже в лютый год
 Удержит ли страну тиран самодержавный,
 Который полюбить не в силах наш народ?
 Жестокостям своим не ведавший предела,
 Он Грузию в те дни, как тряпку, растоптал
 И славный наш язык – сокровище кавказа –
 В родной его стране преследовал и гнал.
 Он не хотел признать достоинства народа,
 Его творения, величие и честь,
 За что сыны его боролись год от года
 И сотни бед своих сумели перенести.

მას ჰმორჩილებდა ერი შენი მძულვარებითა,
დევნულების და კირთების ქვეშ ქედსა იხრიდა,
და მონებრივის თვალმიმქცევის კრძალულებითა
ზღვევისა ნადილს გულდაკეტიტ დღე-და-ღამ ჰზრდიდა.

XX

„მოვიდა ის დღეც შურის-გებისა,
მტარვალს აღუდგა ქართველის ქველობა...
მართალი არის ხმალი ზღვევისა,
როს ხელს ჰკიდებს მას მამულის ტრფობა.
მახსოვს ფარნავაზ ჰაეროვანი,
გულმტკივნეული შვილი ქვეყნისა...
მან იდვა თავსა სახელოვანი
ის დიდი საქმე შურის-გებისა.
ერის და ქვეყნის შეურაცხყოფას
ველარ გაუძლო ჭაბუკმა გამირმა,
ველარ გაუძლო მტარვალთ ურცხვობას
იმა მამულის ამაცმა შვილმა.
გადგა და დასცა თავზარი მტერსა,
დაამხო პირქვე ყმობა, მონება,
და უცხოთ ხელთქვეშ დაჩაგრულს ერსა,
ვით მზე, მოჰფინა თავისუფლება, —
და შენ, ჰე, ქართლო მტრისგან რღვეული
კვლავ შეგაერთა ერთის ცხოვრებით,
ქართველის სახელი დამცირებული
კვლავ შეჰმოსა მან პატიოსნებით.

XXI

„მას აქეთია, ქართლო, შენს შვილსა
არ ჩაუგია ქარქაშში ხმალი...
შენზედ მოიქცა ძველის ქვეყნისა
გაუმადლარი და ხარბი თვალი.
მას აქეთია ოთხ-კუთხივ მტერნი
შენს თავსა შენვე გეცილებოდნენ,
მაგრამ ვაჟკაცნი შვილები შენნი

И в ярости народ смотрел на груды праха,
И шею гнул в ярме, как требовал тиран,
И под личиною покорности и страха
Обдумывал в душе возмездья тайный план.

20

И наступил народной мести срок,
Восстал народ, и враг бежит, гонимый, –
Благословен карающий клинок
Во имя счастья родины любимой!
Мне чудится отважный Фарнаоз,
Болеющий за честь родного края.
Клинок возмездья первый он занес,
Священным гневом яростно пылая.
Не вынес он, старинный наш герой,
Бесстыдства всенародных оскорблений
И на тирана мощною рукой
Обрушил месть отважных поколений.
И, поразив насильника в боях,
Сорвал он цепи с нашего народа,
И над страной, поверженной во прах,
Зажглась, как солнце ясное, свобода.
Он Грузию из множества частей
Опять слепил в одно большое тело
И возвеличил доблестью своей
Униженное звание картвела.

21

С тех пор твои, о Грузия, сыны,
Чтоб жизнь была привольна и богата,
Своих мечей не прятали в ножны
Под ненасытным взглядом супостата.
Пусть с четырех теснил тебя сторон
Коварный враг, но поднимались снова
Сыны твои, и, грудью отражен,

გულდაგულ მტერსა წინ უდგებოდნენ.
იყო დრო, როს შენს ძახილზედ, ხმაზედ
მამულის დროშა გაიშლებოდა
და ჭაბუკთ რაზმი შენს მოწვევაზედ
მტრის დასახვედრად მოგროვდებოდა.
იყო დრო, როცა შენის გულისთვის
თითონ სიკვდილსაც ლხინად ჰხადოდნენ
და თავდადებას მამულისათვის
ერთმანეთს ომში ეცილებოდნენ.
ეხლა რაღაა!.. გაჰქრნენ ის დღენი,
გაჰქრა იგიცა ძალ-გულოვნება,
და საკვირველი მამათ საქმენი
ეხლანდელ შენს შვილს არც აგონდება.

XXII-XXIII

.....

XXIV

„ნამხდარა ყველა, ის ღონე და ის ძლიერება,
მტვრად გარდაქმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება,
ან იგი თითქო თვის დენაში შეყენებულა...
ხოლო ოდესლაც მოდენილა თვის ფართო გზაზედ,
ბევრჯერ უსაგნოდ, ბევრჯერ აზრით აღელვებულა...
ქართველის ტკივილი ყოველთვის კი სჩნევია მას ზედ.
დენილა იგი ტანჯვათ შორის და სიამეთა,
ხან დაცემულა და მიმქრალა, ხან აღდგომილა,
ხან შური, მტრობა, ერთურთ ლალვა სთხრიდა კიდეთა,
რომელთ შორისაც ის ცხოვრება მძლავრი შობილა.
მაშინ გათხრილნი ის კიდენი მთლად დარღვეულან,
ძლიერნი ზვირთნი იმ ცხოვრების აღქაფებულნი,
სხვა-და-სხვა ტოტად გადმოსულან, გადაგდებულან,
დაუნთქავთ შრომა წინაპართა სისხლითა რწყულნი.
როდისლა ვნახავ მშვენიერსა ამ ქვეყანასა
თვისთა დიდების ნაშთსა ზედა კვლავცა აღმდგარსა,
დროსთან დანთქმულსა სხვა-და-სხვათა კავშირთა ბრძოლას,

Враг удалялся с поля боевого.
Бывали дни, когда на твой призыв
Взвивались вверх народные знамена
И, юношей на бой соединив,
У рубежей вставали непреклонно.
Бывали дни, когда за честь твою
Смерть – даже смерть! – считалась счастьем. Даже
Соперничали воины в бою.
Кому погибнуть первому на страже.
А что теперь? В душе твоих сынов
Уж не горит огонь былых столетий,
И про дела отважные отцов
Не вспоминают нынешние дети.

22-23

.....

24

Исчезла без следа былая мощь державы,
И доблестная жизнь, исполненная славы,
Заглохла, как река среди сухих степей...
Пусть не текла она дорогою свободной,
Истерзана борьбой и яростью бесплодной,
Но боль за родину была присуща ей.
Текла она вперед сквозь радости и горе,
То замирала вдруг, то ширилась опять.
Но зависть и вражда в бессмысленном раздоре
Родные берега старались подрывать.
И пали берега, обрушились твердыни,
И жизненный поток по воле темных сил
Десятками ручьев растекся по долине
И кровный труд отцов, бушуя, поглотил.
Настанет ли тот день, когда увижу снова
Страну, воскресшую для новых светлых дней,
Когда утихнет спор и крепкая основа
Соединит навек измученных людей?

ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?
როს ესე ტოტნი ერთ ცხოვრების, ერთ-არსებისა,
ეხლა გაყრილნი, ერთ მდინარედ შეერთდებიან?
როს იგი ტომნი ცად მიღწეულ მძლავრ კავკასისა
ერთისა აზრით, ერთის ფიქრით განდიდდებიან?
თავისუფლების მშვენიერის სხივთ მხურვალეა
როდის დაადნობს დაჟანგებულს დიდ ხნის ბორკილსა,
და ქართველობა სიქადულად როდის ექნება
ქვეყნის წინაშე ყოველ ქართველის ერთგულსა შვილსა?“

XXV

ამ დროს ქუხილმა დაიგრიალა,
გრგვინვა დაიწყო მისმა ხმამ მთებში,
ცაზედ ელვამა გაიპკურიალა
და გაანათა მდინარე ხევში.
ცას გადაედვენ შავნი ღრუბელნი,
ნისლში შთაცვივდნენ მთანი და ველნი;
ქარმა დაჰღმუვა ხევ-ხუვსა, მთებსა,
ბუქი სვეტსავით აატრიალა,
რისხვითა ჰგლეჯდა კლდესა და ღრესა,
ზვავმაც მალლიდამ დაიგრიალა, —
და მყის ბუნების მშვიდი დუმილი
ბნელ ჯოჯოხეთად გადიქცეოდა,
წყალი და ცეცხლი, მეხი, ქუხილი
ერთმანეთშია აირეოდა.
მაშინ შეეხედე მყინვარსა მძლავრსა...
დიდხანს ვეძებდი იქ მოხუც კაცსა,
მაგრამ შავისა ღრუბლისა სისქეს
ვერ გაატანა თვალმა უძღურმა...
„ნუთუ გათავდა ამით ხილვა ეს!“ —
შემომტირა მე მწუხარე გულმა.
მცირე ხანს შემდეგ გადინმინდა ცა,
გამოილიმა ნათლად მთამაცა,
და მზისა სხივით გაბრწყინებული
კვლავ დავინახე მოხუცებული.

Когда ручьи племен сольются воедино,
И, от последних бурь освобождая нас,
Могучая душа, достойная грузина,
С любовью осенит прославленный Кавказ?
Когда своим лучом священная свобода
Расплавит цепи зла и превозможет тьму,
И снова будет горд достойный сын народа,
Что он принадлежит народу своему?»

25

И в этот миг ударил в небе гром,
И дрогнул мир от яростного гула,
И, осветив ущелие огнем,
Передо мною молния сверкнула.

Громада туч полнеба облегла,
Долины, горы мглой заволокла,
Рванулся ветер, буря застонала,
И с высоты однообразных скал,
Где белый снег клубился и взлетал,
Послышался угрюмый рев обвала.

И светлое молчание природы
Сменилось адом, и, казалось мне,
В сплошной хаос слились земля и воды
И ветер выл с громами наравне.
И я взглянул с тоскою на Казбек,
Но в воздухе уже клубился снег
И заслонялась тучами вершина,
И старец, преисполненный огня,
Как светлый призрак, скрылся от меня,
Покинув опечаленного сына.
Но буря пролетела через миг,
И засияли горы в отдаленье,
И снова старец, древен и велик,
Предстал очам, как дивное виденье.

ცისკენ აღეპყრნა თრთოლითა ხელნი
და მოედრიკნა მუხლნი ძლიერნი...
თურმე მოხუცი ის ჰლოცულობდა
და ღმერთსა ესრეთ ევედრებოდა:

XXVI

„დედავ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი ხვედრია...
შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულ ხალხსა;
საღმრთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მონყალე თვალსა!
რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვად ეყოფა,
მოეცი ძალი დავრდომილსა კვლავ აღდგომისა,
სახელოვანი განუახლე წარსულთ დღეთ ყოფა,
მამა-პაპური სული, გული მოჰმადლე შვილსა.
ძლიერო ღმერთო! შენთვის ჰბრძოდნენ ქართველისა ძენი,
დასაბამითვე არ იციან — რა არს მშვიდობა,
იკმარე საღმრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის ძღვენი,
თუ რამ შეგცოდეს შეისყიდეს ტანჯვით შენდობა.
მოჰმადლე ქართველს ქართველის ნდობა და სიყვარული
და აღუდგინე მშვენიერი ესე მამული!..
ჰოი, სახიერო! ცისარტყელა განავლე ცასა,
რათა წარღვნისა მოლოდინი წარხოცო ხალხსა!..“

XXVII

მსწრაფლ გადმოემო ცისა ლაჟვარდსა
შვიდფეროვანი სარტყელი ცისა
და გადეფინა ჩემს ქვეყანასა
მახარობელად ტკბილ იმედისა.
ამენთო გრძნობა მადლითა ცეცხლებერ,
ერთს ფიქრს მიეცა გულისთქმა ყველა,
და მაშინ ვიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ
ჯერ არ მენახა მე ცისარტყელა.

*26 იანვარი, 1859 წ. [პეტერბურგი]
(ბოლო რედაქცია 1872 წ.)*

Склонив колена над родной землей,
Вздыхал он к небу трепетные руки
И, горести исполнен вековой,
Молился в исступлении и муке:

26

«О Матерь Божия! Отчизна – твой удел...
Заступницею будь истерзанного края!
Прими как жертву кровь, которую картвел
Столь щедро проливал, в страданиях погибая.
Довольно этих мук для родины моей,
Верни моей стране стремление ко благу,
Даруй ей бытие далеких славных дней,
Вдохни в сердца сынов отцовскую отвагу!
О Боже праведный! С молитвой на устах,
Картвелы прошлых дней не ведали покоя.
Прими как жертву ты их незабвенный прах
И отпусти грехи, искупленные вдвое.
Верни грузинам ты взаимную любовь,
Восстанови страну из праха разрушенья
И радугу твою живительную вновь
Яви как добрый знак грядущего спасенья!»

27

И распростерся пояс семицветный,
Венчая неба купол голубой,
И над страной печали беспросветной
Повеяло надеждою живой.
И грудь моя исполнилась блаженства,
И мрак сомнений навсегда исчез,
И не было на свете совершенства
Прекрасней этой радуги небес.

*Между 1859 и 1872
Петербург*

განდეგილი ლეგენდა

ვუძღვნი ოლგა ჭავჭავაძისას

I

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
ორბნი, არწივნი ვერ შეჰხებიან,
სად წვიმა-თოვლნი, ყინულად ქმნილნი,
მზისგან აროდეს არა დნებიან,
სად უდაბურსა მას მყუდროებას
კაცთ ჟრიამული ვერ შესწვდენია,
სად მეუფება ჭექა-ქუხილსა,
ყინულს და ქართა მხოლოდ ჰშთენია, —
უნინდელს დროში ღვთისა მოსავთა
გამოუქვაბავთ მუნ მონასტერი
და იმ ყინულში შეთხრილს ღვთის ტაძარს
ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი.
ფრიალოსაებრ ჩამოთლილი აქვს
იმ წმინდანთ სადგურს ყინულის ზღუდე,
და ზედ კარია გამოკვეთილი —
ვით კლდის ნაპრალზე არწივის ბუდე.
ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა, —
და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფრივ ვერა გზით
ვერ ძალუძს ასვლა ვერარა კაცსა.

II

აქა ყოფილა უწინ კრებული
ღვთისთვის ქვეყნიდამ განდეგილ ძმათა
და მყინვარს ამას უდაბნოს თურმე
ისმოდა ქება წმიდა-წმიდათა.
აქა გამდგარან, განშორებინ
ამ წუთისოფლის სამაცდუროსა,
აქ ჰღირსებიან მართალთა თანა

ОТШЕЛЬНИК

Легенда

Перевод Н. Заболоцкого

Посвящается Ольге Чавчавадзе

1

Там, где орлы, кочуя над Казбеком,
Не достигают царственных высот,
Где цепи гор блистают вечным снегом
И ледники не тают круглый год,
Где шум людской и суета земная
Не нарушают мертвенный покой,
Где только бури стонут, пролетая,
Да рев громов проносится порой, –
Давным-давно в скале уединенной
Отцы-монахи вырубili скит.
Поныне, Вифлеемом нареченный,
Тот Божий храм в народе знаменит.
Сплошной ледник отвесною стеною
Спускался в пропасть. Как гнездо орла,
Сквозь глыбы льда высоко над землю
Пробита дверь убогая была.
К подошве скал от той высокой двери
Спускалась цепь, прикована навек.
И лишь по ней подняться мог к пещере
Отрекшийся от мира человек.

2

Подвижники минувших поколений
Здесь основали бедный свой приют.
Над миром льдов лишь звуки песнопений
Во славу Бога раздавались тут.
И под напев смиренного хорала,
Преодолев соблазны бытия,
Здесь свой покой душевный обрела
Монахов просветленная семья.

სავანესა მას საუკუნოსა.
გასულან ამა ქვეყნით მამანი
და ტაძარი ღვთის გაუქმებულა...
იმათის ღვანლით იმ ტაძრის მადლი
მთიულთა შორის ყველგან განთქმულა.
და ის ადიგლი, ის არე-მარე
ესოდენ წმინდად სწამს დღესაც ერსა,
რომ ნასროლს ნადირს, მუნ შეფარებულს,
მონადირეც კი ვერ ახლებს ხელსა.
თუ არ ღვთის ღირსი, სხვა ვერვინ თურმე
ამ წმინდა ადგილთ ვერ შეეხება,
და თუ შეჰბედავს, მსწრაფლ რისხვა ღვთისა
ჭეკა-ქუხილით მოევლინება.

III

ოდესღაც ტაძარს იმ გაუქმებულს
მეუდაბნოე შეჰკედლებია;
საიქიოსთვის ეს სააქაო
დაუთმია და განშორებია.
განშორებია ვით ცოდვის სადგურს,
ვით სამეუფოს ბოროტისასა,
სადაც მართალი გზას ვერ აუქცევს
განსაცდელსა მას ეშმაკისასა;
სად ცოდვა კაცსა სდევნის დღე-და-ღამ,
ვითა მპარავი და მტაცებელი;
სად, რასაც ჰხადის მართალი მართლად,
მას უმართლობად ჰქმნის ცოდვის ხელი;
სად რყვნა, წანყმედა და ლალაგია,
სადაც ძმა ჰხარობს სისხლსა ძმისასა,
სად ცილი, ზაკვა ძულეებადა ჰხდის
წმინდა სიყვარულს მოყვასისასა.
განშორებია ამ წუთისოფელს,
სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა,
სად თვით სიტურფე და სათნოება
ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.

Года прошли... Обитель опустела...
Вслед за монахом в землю лег монах...
Но весть о них селенья облетела
И до сих пор не умерла в горах,
И до сих пор окрестности пещеры
Священной почитаются землей,
И коль туда бегут, спасаясь, звери –
Для них стрелок не страшен удалой.
Он знает: только праведник смиренный
Достоин здесь с молитвою пройти,
Но прямо в сердце грешник дерзновенный
Сраженный громом ляжет на пути.

3

Случилось так, что в древнюю обитель
В покинутый и позабытый храм,
Из дальних мест пришел пустынножитель,
Поднялся вверх и поселился там.
Простой монах, он мир покинул грешный,
Ревнуя к правде, бросил бедный свет,
Где человек живет во тьме кромешной,
Где от соблазнов избавленья нет;
Где день и ночь вослед за человеком
Влачится грех, коварный, словно вор,
Где истина, не принятая веком,
Обречена на гибель и позор;
Где все превратно, временно и тленно,
Где нож на брата поднимает брат,
Где клевета, коварство и измена
Взамен любви вражду боготворят...
Всеобщего падения свидетель,
Он, полный гнева, скрылся из страны,
Где даже красота и добродетель
Служить пороку гнусному должны.

IV

განდეგლა და ამ ყინულებში
სულ მარტოდ-მარტო დაყუდებულა
და გვამი მისი ცოდვილთ ფიქრთაგან
იმ დღიდგან აღარ შეძრწუნებულა.
განუდეგნია გულიდამ ყველა
მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, ნადილი,
რათა წარუდგეს უფლისა მსჯავრსა
სულით განმმენდილ და განბანილი.
დღე-და-ღამ ლოცვით, გოდებით, გვემით
ხორცი სულისთვის უნამებია,
და ვით ჭურჭელი იგი წყმედილი —
ცრემლით ურეცხავს, უსოვლებია.
დღე-და-ღამ-სულთქმა და ლაღადება
მოჰფენია კლდეს ყინულისასა,
და არ შემწყდარა მუნ ლოცვის ცრემლი,
ვითა ღელესა მას გლოვისასა.
განყენებული წუთისოფლისგან
აქ სული მისი აღყვავებულა,
და ხორციელი გულისთქმა ყველა
დამარხულა და განსვენებულა.

V

არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს
სულის სიმაღლე ზედ დასჩნეოდა,
ზედ ეტყობოდა, რომ სული მისი
სულ სხვა მსოფლიოს შეჰზიზნებოდა.
სახე გამხდარი, კუმტი და მწყრალი
სინმინდის მადლით დაჰშვენებოდა,
და მაღალს შუბლსა, ნაოჭად შეკრულს,
შარავანდედი გადაჰფენოდა.
მისთა მცხრალ თვალთა ღრმა მეტყველება
ესოდენ იყო წყნარი და ტკბილი,
თითქო მათშიგან ჩასახებულა
თვით სათნობა, კდემით მოსილი;
თითქო ნელისა სიხარულითა

4

Под сенью скал и ледников опасных
Он поселился – бедный житель гор,
И позабыл о прежних он соблазнах,
И не стремился к людям с этих пор.
Достигнув монастырского порога,
Убил он в сердце грешные мечты,
Чтоб в Судный день предстать пред очи Бога,
Не запятнав душевной чистоты.
Он день и ночь на страже был духовной,
Здесь, в глубине однообразных скал,
Он плоть свою – сосуд тоски греховной –
Слезами покаянья омывал.
И день и ночь неслись его стенанья,
И день и ночь, стекая из очей
Не высыхали слезы покаянья,
Как безутешной горести ручей.
Чуждаясь треволнения мирского,
Его душа воскресла средь могил,
И все желанья сердца молодого
Он глубоко в себе похоронил.

5

Он был не стар, но в молодые годы
На нем почил Божья благодать,
И дух его, забыв свои невзгоды,
Привык в высоком небе обитать.
Был худ и бледен лик его угрюмый,
Но светом озаренное чело
Невыразимо благодатною думой
Дышало и сердца к себе влекло.
И взор его, когда-то полный страха,
Теперь светился тихой добротой,
И было видно, что душа монаха
Погружена в смиренность и покой.
Какой сиял он радостью смиренной,

სამოთხის ღია კარს შეჰხარიან
და სულთან ერთად უფლისა მიმართ
სასოებითა მიისწრაფიან.
ლოცვით და მარხვით ხორც-უძღურ-ქმნილი
ჰგვანდა წმინდანსა იგი წამებულს,
მრავალგზით ტანჯულს და ტანჯვათ ზედა
ძღვევით-მოსილსა და განდიდებულს.

VI

წამება მისი ღმერთს შეუწირავს,
ვედრება მისი ღმერთს უსმენია,
და სასწაული ნიშნად მაღლისა
მლაღადებელზედ მოუვლენია.
ბნელსა სენაკსა, სად იგი მდგარა,
ჰქონია მზის მხრივ ერთი სარკმელი
და მუნით თურმე გადმოდენილა
შუქი მზისა და მთვარის ნათელი.
ოდეს უდაბნოს გასწვრივ მთის წვერზედ
მზე სხივგაფენით ამოვიდოდა,
იმ სარკმლით სხივი მისი სენაკში
სვეტად ბრწყინვალედ ჩაეშვებოდა.
როს ჰლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე
თვის ლოცვანს მწირი ზედ დაარყდენდა,
და ხორცთუხმელი მზის სხივი იგი
უფლის ბძანებით ზედ შეირჩენდა.
ეგრე ვიდოდნენ დღენი და წელნი,
ეგრე უბინოდ იგი სცხოვრობდა...
დათვის სინმინდეს ყოველდღე თურმე
ამ სასწაულით შეიმონებდა.

VII

ერთხელ, საღამოს, ლოცვით დაღლილი,
გადმომდგარიყო ზღუდის კარებსა
და დაფიქრებით გადმოჰყურებდა
მწვანით დაფენილს მთისა კალთებსა

В небесные чертоги устремлен!
Какой дышал он верой неизменной,
Когда смотрел в далекий небосклон!
Смирив себя молитвой и постами,
Он все страданья плотские постиг,
Но дух его, испытанный трудами,
Воистину был светел и велик.

6

И услышал Господь его моления,
И дал ему избыток дивных сил,
И символ своего благословенья
Страдающему иноку явил.
В пустынной келье малое оконце
Пробито было посредине скал,
Чтоб днем туда заглядывало солнце
И свет луны во мраке долетал.
Когда, в одежды светлые одето,
Светило поднималось ото сна,
Наклонный луч дымящегося света
К ногам монаха падал из окна.
И брал монах молитвенник смиренный,
И возлагал на луч перед собой,
И в час молитвы этот луч нетленный
Держал его, как дивный аналой.
Так проходили годы и недели,
Так соблюдал отшельник свой устав,
И чистоту души своей на деле
Он мог проверить, чудо испытав.

7

Вечернею молитвой истомленный,
Стоял он раз у края ледника.
Туманных гор шатер темно-зеленый
Манил его и звал издалека.

მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
მთისა გადაღმა არ დასულიყო
და მთის ნვერზედ ვით ცეცხლის ბორბალი
ირგვლივ სხივგაშლით ანთებლიყო.
ცისა ლაჟვარდი, ვით ნაკვერჩხალი,
ნითლად და ყვითლად მზისგან ჰლუვოდა,
და განმსჭვალული მისით ღრუბელი
შორს ათას-ფერად სხივებში ჰთრთოდა.
ამა უბინო დიადის ხილვით
ნარტყვევნილ იქმნა განყენებული
და ვით ცხოველს ხატს ღვთის დიდებისას
შესცქერდა მზესა განცვიფრებული.
უეცრად ასტყდა რამ ნიავ-ქარი,
დაჰბერა კლდეთა, ნაპრალთ და მღვიმეთ,
და მყინვარიდამ ვითა ვეშაპი
შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმეთ.

VIII

დაიძრა მძლავრი, უზარმაზარი,
ცაზედ განერთხო და გაიშალა,
და იქ, თითქო მტერს შეეჯახაო,
ჭექა-ქუხილით დაიგრიალა.
შეირყა მთელი ცა და ქვეყანა
იმა ჭექით და იმა ქუხილით,
ცა აირია, დაბნელდა უცებ
და წამოვიდა სეტყვა შხუილით.
ქუხვა და ჭექა, ელვა და სეტყვა,
არევ-დარევით ღრუბლების სრბოლა,
ქართა, ან გრიგლად რადმე ქცეულთა,
ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა, —
ესე ყოველნი, ერთად რეულნი,
ჰგვანდნენ ცით ვლენილს რისხვას ღვთისასა,
თითქო ღმერთი სჯის ქვეყანას ცოდვილს
დღეს მას საშინელს განკითხვისასა.
ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო,

Еще, сверкая, солнце не успело
Уйти из глаз, и в золоте огней
Оно, припав к вершине, пламенело,
Как колесо, скатившееся к ней.
Гигантский уголь тлел перед очами,
И запад был охвачен багрецом,
И облако, пронзенное лучами,
Переливалось перед чернецом.
И понял он мгновенное обличье
В природе существующих начал,
И дивный образ Божьего величья,
Весь потрясенный, в солнце различал.
И вдруг оно померкло, и свирепо
Дохнул в пещеру ветер ледяной,
И, закрывая солнечное небо,
Громада туч повисла над землей.

8

Громада туч повисла над землею,
Как будто в небе встретилась с врагом,
И, молнией сверкнув над головою,
Обрушила на землю первый гром.
И вздрогнула вселенная от страха,
И тяжкий мрак упал на листья трав,
И грянул град, перед лицом монаха
По ледяной скале зарокотав.
И этот град, и молнии сверканье,
И этот грохот яростных громов,
И облаков безумное метанье,
И злобное дыхание ветров –
Все это вдруг смешалось воедино
И разразилось, словно Божий гнев,
Который небо свергло на долины,
Людского беззаконья не стерпев.
И удалился инок потрясенный,

ცრემლით ალტობდა ღვთის-მშობლის ხატსა
და ხელაპყრობით ევედრებოდა
წაწყმედისაგან ქვეყნისა ხსნასა.

IX

უცებ მოესმა რაღაც კაცის ხმა...
ეოცა ეს ხმა უჩვევეი მწირსა.
ყური ათხოვა — და თითქო ვილაც
ჰკვივის, იძახის ზღუდისა ძირსა.
ეცა მსწრაფლ კარებს და გადიხედა...
ვილაც კარის ჯაჭვს ზედ მოსდგომოდა,
და ვით ყრმა ვინმე, ლაღების ხმით,
შესაფარებელს ბინას ითხოვდა.
თუ ძეა კაცის, რამ მოიყვანა
ამ დროს, ამ ღამეს ქვეყნისა რღვნისას?
მხეციც, ნადირიც თვის ბუდეში ჰძრწნის,
მორიდებული ამ რისხვას ღვთისას!
ჰკითხა, — „ვინა ხარ? კაცი, თუ მავნე,
აქ მოგზავნილი ეშმაკისაგან?“
— „კაცი ვარ, კაცი!.. მომეცი ბინა,
მიხსენ, ღვთის მაღლსა, სიკვდილისაგან.
ვერ ჰხედავ, ლამის ცა ჩამოიქცეს
და ზედ დაეცეს დედამიწასა?
რა დროს კითხვაა?.. შემიბრაღე მე
და ნუ დამიჭერ ჭერსა, ბინასა“.

X

— „მართალი სთქვი შენ... თუ ხარ ძე კაცის,
ცოდვას გარეთ დაგტოვო ამ დროს;
თუ მაცდური ხარ, სჩანს ღმერთს სწადიან
მწირი ცოდვილი დღეს გამომცადოს.
ამოვედ, ვინც ხარ!.. იყავნ ნება ღვთის!..
ხელი ჩაავლე ემაგ რკინის ჯაჭვს,
ნუ შეშინდები... კიბეა იგი
და ზედ რგოლები საფეხურად აქვს“.

И пред иконой Матери Святой
Молил ее, коленопреклоненный,
Вернуть земле утраченный покой.

9

И вдруг, когда все небо расколосось
И молния ударила из мглы,
Монах услышал чей-то робкий голос,
Зовущий у подножия скалы.
Монах взглянул в ущелие – и что же?
За звенья цепи ухватясь рукой,
Какой-то путник звал его... О Боже,
Как очутился он перед скалой?
Коль вправду был он сыном человека,
Что привело несчастного сюда,
Когда под кровлю своего ночлега,
Дрожа от страха, прячутся стада?
«Ты человек иль демон преисподней?» –
Спросил монах и услышал ответ:
«Я – человек по милости господней,
Спаси меня, святой анахорет!
Я – человек, но свод небес расколот,
Холодный ливень хлещет все сильней.
Что ж медлишь ты? Меня измучил холод,
Дай мне приют под кровлею твоей!»

10

«Ты прав, пришлец! Священная обитель
Спасет тебя, коль ты не злобный тать,
Но если ты – лукавый соблазнитель, –
Знать, сам Господь желает испытать
Монаха грешного... Да будет с нами
Его святая воля! Ухватись
За эту цепь и, встав в звено ногами,
Как по ступеням, кверху поднимись».

და იმ ბნელაში იგი წვალეებით
ავიდა მალლა იმა ჯაჭვითა.
მუნ დახვდა მწირი... რაა? ვინ არის?
ვერ გაარჩია სინყვდიადითა.
— „გამომყევ ვინც ხარ! ბინას მოგცემ შენ,
გაგიზიარებ ჩემსა სენაკსა...
სახლი ღვთისაა... შენც შეგივრდომებს,
შენებრ მახვენარს მრავალსაც სხვასა“.
ნაუძღვა წინ და შევიდნენ სენაკს...
იქ უფრო, ვიდრე გარეთ, ბნელოდა,
მხოლოდ კი ერთგან ღველფად ქცეული
ცეცხლი ჩამქრალი ფერფლ-ქვეშე ჰჩნდოდა.

XI

რა დედა-ღვთისამ სენაკს შეუშვა
და არ შერისხა იგი მოსული,
გულში სთქვა მწირმა: ძეა კაცისა
და არა მავნე, ბოროტი სული.
სტუმარი იგი დანაცრულს ცეცხლსა
ფიცხლავ მივარდა დამზრალი, სველი,
ღველფი გაქეჟა, ჩაჯდა ცეცხლა-პირს
და გაიწოდა სათბუნად ხელი.
— „უჰ, უჰ, რა ცივა!.. — სთქვა მან სტუმარმან:
— ლამის გავშემდე სიცივისაგან!..“
მწირს ხმა ეოცა... ქალის ხმას ჰგვანდა...
შეკრთა, შეშინდა ამა ხმისაგან.
ნუთუ ან ბედმა ქალის სახითა
განსაცდელი რამ მას მოუვლინა?
და ვითა ელვამ, ამისმა ფიქრმა
გულში ზარცემით მწირს გაურბინა.
მაგრამ იქნება ბედმა ეგე ჰქმნა
მისდა საცდელად თვით უფლის ნებით!..
და კისრად იდო, ვით ნება ღვთისა,
სასოებით და გულდამშვიდებით.

И вот из бездны пропасти пустынной
Поднялся путник, слаб и изнурен,
И сам монах, склоняясь над стремниной,
Помог ему... Но кто же, кто же он?
Не рассмотрев пришельца на пороге,
Монах сказал: «Иди за мной вослед!
Кто б ни был ты, забудь свои тревоги:
Здесь Божий дом, и он спасет от бед».
И он повел пришельца за собою,
И в келье был все тот же черный мрак,
И только уголь, тлея под золою,
Неверным светом освещал очаг.

11

И думал схимник: «Если Матерь Божья
Его ко мне впустила на ночлег, –
Как видно, он не осквернился ложью,
Когда предстал сюда как человек».
А гость его, не проронив ни слова,
Присел к огню и угля раздул,
И, весь дрожа от холода ночного,
Над очагом ладони протянул.
«Какая ночь! – промолвил посетитель. –
Как свищет ветер над твоей скалой!..»
И задрожал, как лист, пустынножитель,
Девичий голос слыша пред собой.
Ужель судьба послала испытанье?
Ужель явилась женщина к нему?
Ужель она, смутив его сознание,
Повергнет душу в пагубную тьму?
Уже ли Бог судил ему сегодня
Все искушенья плоти побороть?
Так пусть же воля сбудется Господня
И да молчит бунтующая плоть!

XII

— „შეშა არა გაქვს? — ჰკითხა სტუმარმა: —
მოიგა, ცეცხლი ავანთო ერთი,
ხვალ თუნდა მთელს ზურგს მე ამოგიტან,
ოღონდ დღეს გავთბე, შენ შენი ღმერთი“.
მეუდაბნოემ იქავ კუთხიდან
მოზიდა შეშა, ცეცხლი აანთო.
რა გაძლიერდა ცეცხლისა შუქმა
ბნელი სენაკი სინათლით მორთო.
ხოლო რა შუქი იმა ცეცხლისა
სტუმარს იქ მჯდომელს ზედ მიეფინა,
გასაოცარი რალაც შევენება
განდეგის თვალ-ნინ წარმოედგინა:
ყმანვილი ქალი, სავსე სიცოცხლით,
სავსე შევენების ჯადოთი, გრძნებით,
ნაზად, ამაყად ცეცხლა-პირს იჯდა,
ვით მინდვრის შველი ყელმოღერებით.
ეშხითა მფრქვევსა მის შავსა თვალებს
თვით ცეცხლი სითბოს ეცილებოდა,
მის ელფერთაგან თვით ცეცხლის შუქი,
ვითა ძლეული, უკუ-ჰკრთებოდა.

XIII

თვით მადლს ტრფობისას რომ მოესურვოს
ხორცსხმულად ვლენა ოდესმე ქვეყნად,
უკეთესს სახეს ვერ ინატრებდა
თავის სიცხოვლის გამომსახველად.
მაშინაც ვინ სთქვას, — ვინ ვის აშვენებს,
მადლი ამ სახეს, თუ სახე მადლსა!..
თვით შური, მტრობა ვერ უპოვიდა
ქალს მშვენიერსა ვერაფერს ნაკლსა.
მის თვალთა ელვით, ღანვთა შუქფენით,
გულ-მკერდის რხევით ვინ არ ათრთოლდეს!
დახე მის ტუჩთა!.. თითქო თვით ტრფობას
თვის ნაზი კოცნა ზედ დარჩენოდეს.

«Святой отец, хоть малую вязанку
 Дай хвороста! Хоть несколько полен!
 Я завтра утром встану спозаранку
 И сколько хочешь принесу взамен!»
 И вот монах дрожащими руками
 Принес ей дров, и пламя очага
 Вдруг вспыхнуло у них перед глазами
 И озарило келью бедняка.
 И перед взором схимника святого,
 Презревшего житейские мечты,
 Под сводами Божественного крова
 Явилась дева чудной красоты!
 Без ложного смущения и страха
 Она сидела около огня
 И пристально смотрела на монаха,
 Как лань лесная, шею наклона.
 И жар очей прекрасного создания
 Был так неистов, так неукротим,
 Что даже пламя, вспыхнув на прощанье,
 Бледнело, угасая, перед ним.

Когда б любовь явиться пожелала
 В наш бедный мир, наверно, и она
 О красоте иной бы не мечтала,
 В девических чертах воплощена!
 Кто б мог сказать, что спорить с красотой
 Не в силах был чудесной девы нрав?
 Пред нею зависть стала бы немую,
 Несовершенных черт не отыскав!
 Кто б устоял пред этими очами,
 Пред этим ликом, сладостным, как сон,
 Пред этими волшебными устами,
 Где поцелуй любви напечатлен?

ვის არ მოიმხრობს, მოინადირებს
ყოვლად ძლიერი მშვენიერება!..
თქმულა — მხეციც კი გააფთრებული
მის წინ დატკბება და დაწყნარდება.
და დაუნყნარდა ძალს შვენებისას
იგი მწირიცა მწყრალი, გულმშრალი,
და უცოდველის გულის-ტკივილით
ქალს შეაჩერა ტყვექმნილი თვალი.

XIV

ბოლოს ჰკითხა მან: — „ვინა ხარ, შვილო?
ამ უდაბნოში რამ მოგიყვანა?
მერე ამ დროსა, როს ავდრისაგან
ლამის წაირღვნას მთელი ქვეყანა?“
— „მწყემსი ქალი ვარ... ამ მთის კალთებზედ
ცხვარს ვაძოვებდი მამი-ჩემისას,
ბალახმა ცხვარი ამოიტყუა
და მეც ამოვყევ ფარასა ცხვრისას.
ლამაზი იყო ამ დღის სალამო,
რა-რიგ ჰშვენოდა მზე დამავალი!
შევხედე თუ არ იმ მზეს, იმ ცასა,
გავშტერდი, ველარ მოვსხლიტე თვალი.
ღვთის სახესავით გარს შუქმოსხმული
მთის წვერზედ დიდი მზე ბრწყინვალეებდა
და საკვირველი ის სანახავი
თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა.
სულ დამავინყდა მამის ნათქვამი: —
ნუ ენდობიო, შვილო, ამ მყინვარს,
ნახავ, მზე ადგას, უცებ განყრება
და წამოხეთქავს ციღამ ნიაღვარს.

XV

„მაგრამ რას იზამ? მოდი, გულს უთხარ, —
კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!..
მე იქ გავერთვი... მყინვარმა თურმე

Кто б мог красе такой не покориться,
Взглянув на эти нежные черты?
Ведь даже зверь и тот угомонится
Перед лицом столь дивной красоты!
И покорился схимник ей бесстрастный,
Угрюмый житель каменных могил,
И, замерев, с тревогою безгласной
На деву взор плененный устремил.

14

«Дитя мое, – сказал пустынножитель, –
Откуда ты? В ужасный этот час
Что привело тебя в мою обитель,
Когда все небо рушится на нас?»
– «Пастушка я... На этих горных склонах
Моих овец пасу я с малых лет.
Но здесь, вверху, так много трав зеленых!
И поднялась за стадом я вослед.
О, как прекрасен вечер был сегодня!
Такого я не видела давно.
Сияло солнце, как лицо Господне,
Короною лучей окружено.
И долго-долго в небо я смотрела,
И вслед за стадом шла я без конца,
И сердце так неистово звенело,
Что я забыла про совет отца.
«Не верь дитя, коварному Казбеку, –
Предупреждал не раз меня старик, –
Пусть весь в лучах он виден человеку –
Глядишь, и ливень хлынет через миг!»

15

Что сделаешь? Ведь сердце своенравно,
Слова ему – что прошлогодний снег!
И вот, еще сверкающий недавно

უცებ შეიკრა მრისხანედ წარბი.
ცა მოიღრუბლა, წამს ჩამოხნელდა,
მთიდანა ცივი ავარდა ქარი,
მოვინდომე ცხვრის გამობრუნება,
გვიანდა იყო, ვერ მოვასწარი.
უცებ შემემთხვა იქავ ავდარი,
სეტყვა ტყვიასებრ წამოუშინა,
ცხვარი დამიფრთხო, ვერ მივეშველე,
ბნელაში ფეხიც ვერ წავდგი წინა.
მართლა, უნდობი ყოფილა ეს მთა!
უცებ სცოდნია ჩამოხნელება,
უცებ სამოთხეს ჯოჯოხეთად ჰქმნის,
უცებ გიტკობს და უცებ აფთრდება.
ვიშ!.. რად გავტეხე მამის ნათქვამი!..
ახია ჩემზე, რაც დამემართა!
მამის ურჩსაო, გამიგონია,
გზა თურმე არსად არ წარემართა.

XVI

„დავლუპე ცხვარი მე მამის ურჩმა,
მე გავცემ პასუხს, ჩემი ბრალია!..
მაგრამ შენვე სთქვი: განა წაუხვალ,
რაც ფათერაკად მოსავალია?
თითონ ცხვარს მაშინ როდი ვჩიოდი,
მე მამა-ჩემი მებრალეობდა,
მამის-ერთა ვარ, მამას ვუყვარვარ,
ვნუხდი, რომ ჩემთვის შენუხდებოდა.
ცხვარი დავლუპე, — ეგ ერთადერთი
მამის სარჩო და საბადებელი,
მაგრამ წარბსაც კი არ შეიხრიდა,
ოღონდ ვენახე მე უვნებელი.
ვიდექ სეტყვის ქვეშ ბნელაში სერზედ...
ცა ქვეყნის დანთქმას თითქო ჰლამობდა,
ჰჭყქდა და ჰქუხდა... და ჩემთან ფეხ-ქვეშ
თითონ მთის ძირიც იძროდა, ძრწოდა.

Нахмурил брови ледяной Казбек.
Все небо разом обступили тучи,
Рванулся ветер, набежала мгла.
Как ни хотела я спуститься с кручи –
Ступить в потемках шагу не могла.
И грянул гром над самой головою,
И град пошел, и наступила ночь,
И разбежались овцы предо мною,
И я была не в силах им помочь.
И впрямь, коварна высота Казбека,
Коль может вмиг покрыться темнотою,
Соединив в себе для человека
И ад и рай, и бурю и покой!
Ах, как нуждалась в отчем я совете!
Зачем я в горы вздумала идти?
Знать, верно, что неправедные дети
Всегда идут по ложному пути!

16

Сгубила я родительское стадо,
Сама себе наделала хлопот...
Но, знаешь ли, печалится не надо,
Когда беда неожиданная придет.
И не о стаде вовсе я горюю, –
Мне жаль отца... У хижины пустой
Единственную дочку дорогую
Напрасно он сегодня ждет домой.
Не поведет и бровью мой любимый,
Когда узнает о судьбе овец,
Лишь только б мне вернуться невредимой
И успокоить старца наконец.
А град хлестал, и небо надо мною,
Казалось, землю поглотить могло.
И от раскатов грома под ногою
Тряслась скала, вздыхая тяжело.
Что было делать? Где искать спасенья?

რა მექმნა ბეჩავს!.. საბრალო თავი
სად შემეფარა, გადამერჩინა?
ვსთქვი, — აქავ დავრჩე და ბედს მივენდო,
თუ გავბედო და ნავიდე შინა?

XVII

„დავრჩენილიყავ, მერე ვინ იცის,
გავალწვედი-ლა ამ ლამეს ბედშავს?..
ნავსულიყავ და ამ ბნელაშია
კლდე-ღრეში სადმე ჩავიჩეხდი თავს...
მაინც გავბედე შინისკენ წასვლა,
ვსთქვი, რაც მომივა, დე მომივიდეს,
თურმე ნუ იტყვი, გზა ამრევია
და მოვსდგომივარ მონასტრის ზღუდეს.
ჯაჭვს ზედ წავანყდი... და მაშინ მივხვდი,
რომ აქ მყინვარის მონასტერია,
ისიც ვიცოდი მამი-ჩემისგან,
რომ მონასტერში ვილაც ბერია.
გახარებული გეძახდი დიდ ხანს,
შენც კი კარგა ხანს მე ხმა არ გამე...
ვსთქვი, — ვაიმე თუ ვერ გავაგონო
და აქ მომიხდეს ვათიო ლამე!..
მაგრამ მიბრაღა ჩემმა გამჩენმა
და შენამდე ხმა ამოვანვდინე...
სხვა ხომ შენც იცი... ღმერთმა გარჩინოს,
როგორც შენ მე დღეს გადამარჩინე“.

XVIII

— „მე ნუ მიმადლი, შვილო, შენს დახსნას,
ღმერთთა ყველას მშველელი, მხსნელი...
ღვთით არ-განწირულს ყველგან წინ უძღვის
მისი მარჯვენე შემწყნარებელი“.
— „შენ კი ეშმაკი, მგონი, გეგონე“.
— „ნუ მინყენ, შვილო, და ნურცა გიკვრის!..
შენვე სთქვი, სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით

Как пережить ужасный этот град?
Довериться ли власти провиденья
Или дорогу поискать назад?

17

Стоять под градом – разве это шутка?
Оставшись там, замерзла б я давно.
Блуждать во мраке боязно и жутко,
Да и сорваться вниз не мудрено.
Но будь что будет! Помолвившись Богу,
Решилась я и двинулась вперед,
И потеряла сразу я дорогу,
И очутилась у твоих ворот.
Увидев цепь, я поняла мгновенно,
Где я стою... Отец твердил не раз,
Что здесь, в горах, прилежно и смиренно
Пустынник Божий молится за нас.
Я стала звать, но ветры так свистели,
Что ты не слышал несколько минут.
«О Боже, – я подумала, – ужели
Придется мне остаться на ночь тут?»
Но пожалел Творец меня, и вскоре
Ты отозвался... Вот и весь рассказ!
И да спасет Господь тебя от горя,
Как ты меня сегодня ночью спас!»

18

«Дитя мое, десница всеблагая
Вернет земле сияние зари.
Господь хранит нас, в бедах помогая,
Ты не меня – его благодари».
– «Ты думал, я разбойник или дьявол?»
– «Дитя мое, не надо осуждать, –
В такую бурю кто б себя заставил
Забытого отшельника искать?»

ერთს დავიწყებულს და განდეგილს მწირს!“
 — „განა ქვეყნადა შენ არავინ გყავს,
 ან ძმა, ანუ და, ან ნათესავი?“
 — „მყვანდნენ... და ყველას გამოვეთხოვე,
 აქ მოველ და ღმერთს შევწირე თავი“.
 — „მას აქეთ ბევრი წელინაღია?“
 — „არ ვიცი“. — „როგორ?“ — „არ ვთვლი წელთა-სვლას,
 მოვშორდი, შვილო, წუთის-სოფელსა
 და რაღას ვაქნევ იმის ჟამთა-ცვლას!“
 — „მომორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?“
 — „ეგეთი არის, სჩანს, ნება ღვთისა...“
 — „როგორ თუ ღვთისა? ღმერთს რაში უნდა
 ამ ყინულებში ყოფნა კაცისა?“

XIX

„ღმერთო, ნუ მიწყენ, ნურც შენ გამკიცხავ
 მე უმეცარსა მეტის თქმისთვისა...
 როცა აქ ცხვარი მიძოვებია
 და შემიხედავს მყინვარისთვისა,
 მომგონებია მამის ნათქვამი, —
 იქ, ყინულებში კაცი სცხოვრებსო,
 სულისთვის ხორცი გაუწირნია,
 უწუთისოფლოდ მარტოკა სძლებსო, —
 გამკვირვებია მე ეს ამბავი!
 მითქვამს: იქ ყოფნა რას არგებს სულსა?
 განა სწყინს ღმერთს, რომ კაცი შეჭხარის
 ქვეყანას, ღვთითვე დაბადებულსა?
 ვფიქრობდი: ნეტა მამ რისთვის მორთო
 ესე ლამაზად წუთის-სოფელი?
 განა მისთვის, რომ ადამიანმა
 შეაჩვენოს და აიღოს ხელი?
 ყველაფერს უნდა გამოვეთხოვო,
 ჩემს ტოლს და სწორსა, ლხინს და სიხარულს?!.
 ღმერთო, ნუ მიწყენ... ვერ ვიზამ მაგას!
 ადრე და მალე ვერ მოვიკლავ გულს!..

– «Но у тебя ужели нет на свете
Ни брата, ни сестрицы?» – «Дочь моя,
Я свет познал в монашеском обете,
Я позабыл, что где-то есть семья».
– «И ты давно монахом стал?» – «Не знаю».
– «Но как же так?» – «Я не считаю лет,
Покинув мир, я жизни не внимаю.
И в этом – мой монашеский обет».
– «Ты целый мир покинул для пещеры?»
– «Да, Бог меня наставил на пути».
– «Ужели Бог велит во имя веры
Всю жизнь сидеть и плакать взаперти?»

19

Прости меня, Господь, за это слово,
И ты не осуди, честной отец.
Когда, бывало, у холма крутого
Я стерегла на пастбище овец, –
Слова отца я часто вспоминала:
«Там, среди льдов, угрюм и одинок,
Живет монах, он терпит бед немало,
Он ради духа плотью пренебрег».
Как я дивилась, Господи помилуй, –
Зачем тебе монашеский наряд?
Ужели Бог утехам жизни милой,
Которые он создал сам, не рад?
Зачем же он украсил мир цветущий
Сияньем вод и трепетом светил?
Ужель затем, чтоб человек живущий
Отверг его, и проклял, и забыл?
Как? От всего на свете отрешиться –
От радостей, от близких, от друзей?
Но разве я сама себе убийца?
Нет, не ужиться б в келье мне твоей!

XX

„ან შენ როგორ სძლებ უწუთისოფლოდ!
მერე იცი კი რა-რიგ ტკბილია!
აქ სიკვდილია, იქ კი სიცოცხლე,
აქ ჭირია და იქ კი ლხინია.
ნუთუ თვისტომი, ტოლი და სწორი
ყველა გულიდამ ამოგიღია?
ნუთუ ნალველი, დარდი და ჯავრი
თან არავისი წამოგიღია,
არ გაგონდება არც მამა, დედა,
ან ძმა, ანუ და, ან სახლი, კარი?
ნუთუ მის-დღეში არა გყოლია
მოკეთე, გულის შემატკივარი?!
როგორ მოშორდი?..“ — „რა გითხრა, შვილო?
ყველაზე უფრო სული ტკბილია,
იგი ტყვე არის წუთის-სოფლისა
და ეგ ყოველი მის ბორკილია“.
— „მამ ვინც ქვეყნად ვართ, ყველა ნაწვყდებით,
ვეღარ დავიხსნით ვერაფრით სულსა?“
— „ხსნა ყველგან არის... ხოლო გზა ხსნისა
ესეთი მერგო მე... უბედურსა...“

XXI

„უბედურსაო“?! და მწირსა უცებ
გულს ელდა ეცა ამ სიტყვის თქმაზედ...
ესეთი სიტყვა ხომ ჩივილია,
და ვით მოადგა იგი ენაზედ?
„უბედურსაო“?! ეგ ხომ სიტყვაა
გულის-ტკენის და სამდურავისა!
ეგ ხომ სულთქმაა, აღმოკვნესაა
ბედნიერების დამკარგვისა!..
მან რა დაჰკარგა?.. ნუთუ არ ჰყოფნის,
რომ მან დასძლია სანუთროება,
განდგა მისგან და აქ მოიპოვა
სულის მშვიდობა და მყუდროება?

Жилищем ты избрал каменьев груду.
 Но сладок мир, как ты ни прекословь!
 Здесь смерть царит – там жизнь кипит повсюду!
 Здесь скорбь кругом – там радость и любовь!
 Ужели круг семьи своей любимой
 Покинул ты без горя и без слез?
 Ужель тоску души неукротимой
 О ком-нибудь из мира не унес?
 Ужели так легка тебе разлука?
 Отца и мать неужто ты забыл?
 Неужто ты навек покинул друга,
 С которым вместе плакал и любил?
 О, как ты мог?!» – «Что я тебе отвечу?
 Душа для нас дороже бытия.
 В плену соблазна душу человечью,
 Дитя мое, не мог оставить я».
 – «Так, значит, нет в миру нам искупленья
 И не спастись, изведав суету?»
 – «Спастись-то можно. Только путь к спасенью
 Достался мне, несчастному, в скиту».

Несчастному?! Что он сказал такое?
 Как повернулся у него язык?
 Как вылетело слово роковое,
 К которому он вовсе не привык?
 Несчастному?! Ведь это стон печали,
 Ведь это вопль тоскующей души,
 Души того, кто счастлив был вначале,
 Души того, кто здесь погиб в глуши!
 Но что случилось? В чем его утрата?
 Не в том ли, что, расставившись с суетой,
 Греховный мир покинул он когда-то
 И здесь обрел душевный свой покой?

ნუთუ დაკარგვად ან მიიჩნია
დამარხვა ხორცის, გულთქმის, ვნებისა,
და არა ჰკმარის, რომ სულს დაუდგა
ნმინდა საყდარი უკდავებისა?
რა დაემარა? რა მოუვიდა?
ნუთუ უჩივის ან იგი ბედსა?
ნუთუ ან ჰნანობს ქვეყნის დათმობას
და მუნათს რასმეს სდებს შემოქმედსა?

XXII

არ შეჰკადრებს ღმერთს იგი სამდურავს!
არ გასწირავს სულს შევედრებულსა!
ვით არ იკმარებს ღვთისა კურთხევას,
მასზედ გულუხვად მომადლებულსა!..
არა და არა!.. მაშ რამან სძლია
და ეს სიტყვა რამ ამოაკვნესა?
მიმოიხედა თვის გარს საბრალომ,
თითქო მტერს ეძებს შემაცდენელსა.
არავინ იყო... ხოლო ცეცხლა-პირს
ქალს დაღალულსა მისძინებოდა,
და ცეცხლის შუქი მის ტურფა სახეს,
ვით საყვარელსა, ზედ დაჰხაროდა.
საოცარ იყო მიძინებული
იგი სიტურფე, იგი შვენება!..
თითქო მის შექმნას ერთად ცდილანო
თვით სიყვარული და ნეტარება.
თითქო თვით მადლსა შვენებისასა
თვისი საუნჯე აქ დაჰბნევიან
და ეშხსა, ვითა იადონს ვარდზედ,
სული მის ღანვზედ დაუღვეია.

XXIII

და რა იხილა კვლავ იგი მწირმა,
დაუცხრა სული აქოთებული
და რალაც ძალით ქალზე კვლავ დარჩა

Ужель считает мукою бесплодной
Свои труды бестрепетный монах?
Не в том ли счастье, чтоб душе свободной
Воздвигнуть храм бессмертия в веках?
Что с ним стряслось? Откуда это слово?
Ужель роптать он стал на свой удел?
Ужель он счастья захотел земного?
Ужель Творца он упрекнуть посмел?

22

Но нет, напрасна грешная тревога!
Свой светлый дух не бросит он во тьму!
Его удел – хвалить и славить Бога,
Столь дивного и щедрого к нему!
Но кто ж его лукавый соблазнитель?
Кто породил в устах его упрек?
Взглянул вокруг себя пустынножитель,
И никого заметить он не мог.
Да, никого... Лишь дева молодая
Дремала сладко возле очага,
И бледный свет, ланиты озаряя,
Скользил по ней, смущая бедняка.
И так была пленительно-прекрасна
Она в сиянье трепетных огней,
Как будто все усилия соблазна
Соединились, торжествуя, в ней.
Как будто все утехи наслажденья,
Вся свежесть молодой ее поры
Рассыпали в пещере на мгновенье
Свои благословенные дары!

23

Дитя любви, дитя земного праха,
Молчала дева, в сон погружена,
И в сердце истомленное монаха

თვალი ტყვექმნილი, გაშტერებული.
რად შეემსჭვალა თვალი ამ სახეს?
ის სახე ატკობს, თუ ეოცება?
მორიდება ჰსურს და ნეტა თვალი
რად ეურჩება და არ ჰნებდება?!
დიდ-ხანს დასცქერდა... ნეტა რა სხივი
გულს ჩაეფინა ნელი და თბილი!..
ჰძრწის, მაგრამ იგი ძრწოლა რად არის
ესოდენ ამო, ესოდენ ტკბილი!
აქამდისაც ხომ გული უძგერდა...
ეხლა მის გული თითქოს ებანს სცემს
და ისმის ჩუმი ებნის სიმთ ჟღერა.
როგორ ინამოს და რა დაარქვას
ამ ჯერ არ ცნობილს სიტკბობებსა?
თუ ცოდვა არის, ეგრე რადა ჰგავს
სულისთვის აღთქმულ უკვადვებასა?

XXIV

ფეხი წინ წადგა... არ იცის კი რად?
ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილით,
ძილში ჩაყოლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
ბაგე გაეპო ლალის ღიმილით.
იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო
ზედ დასაკვდომად კოცნას ინვევდა
და იმა წვევის მაცდურებასა
ზე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა...
და ვერ გაუძლო სანყალმა მწირმაც...
და დაიხარა თავი თუ არა,
უცებ გაშეშდა... ეჰა, ნაწყმედავ,
ეს რა სურვილი გულს გაიტარა!..
ნუთუ იძლია? არა და არა!..
მის სასოება არ დაუძლურდეს
და რაცა სწყურდა აქამდე მის სულს,
იგივე უნდა ბოლომდის სწყურდეს!..
არა და არა!.. არ აიყრის მადლს,

Блаженная сходила тишина.
Зачем же он с нее не сводит взгляда,
Зачем глядит чем дале, тем нежней,
Зачем струится в грудь ему отрада
И он невольно радуется ей?
И вот душа страдальца посветлела,
Небесный луч, сверкая, пал во тьму,
И трепет, пробегающий по телу,
Теперь, увы, приятен был ему.
А сердце билось так неукротимо,
Как будто вырывалось из груди,
И золотая арфа серафима
Звала его и пела впереди.
Впервые это чувство неземное
Познал отшельник, гордый и немой,
И понял он, что грех блаженной вдвое,
Чем торжество души его живой.

24

И он шагнул вперед, не понимая,
Чего он хочет... Сладостно чиста,
Она спала, едва приоткрывая
Улыбкой озаренные уста.
Казалось, к упоительным лобзаньям
Звала она улыбкою своей...
И в этот миг, истерзанный желаньем,
Кто б устоял, не дрогнув, перед ней?
Не устоял и схимник... И, ликуя,
Склонился он над девою... И вдруг
Остолбенел... Ужели поцелуя
Он жаждет, грешный? Горестный недуг
Ужель его преодолел сегодня?
Нет, это ложь! Жива его душа!
Тверда в нем вера дивная Господня.
И он пред нею чист, не согреша!
О, нет, он не лишится благодати!

და სულს, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,
არ ანაცვალეbs და არ დაუთმოbs
ხორცს, ესდენ ღვანლით და ტანჯვით ძლეულს!

XXV

მაგრამ ეს რაა?.. „ნაწყმდი თუ არა!..“
ეს ვინ ჩასძახის ნიშნ-გებით ყურში!
„დაგძლიე თუ არ!..“ ეს ვინ გაჰკვივის
გახარებული იმის მკვდარ გულში!
ეს რა ჰხარხარებს! ეს რა დასცინის!
ეს რა ხმა ისმის მის გარს ღხენისა!
მართლა ეგრეა, თუ ყველა ესე
მხოლოდ ცდომია ყურთა სმენისა!..
და შიშით, ზარით გარს მოიხედა...
კვლავ არვინ იყო... ქალს კვლავ ეძინა...
იდგა და უცებ ძრწოლით, კანკალით
პირქვე დაემხო ღვთის-მშობლის წინა.
მით რა ეშველა?.. იგივე ქენჯნაა,
იგივე ძრწოლა, შიში და ზარი!
რად არ დადგება, რად არა სცხრება
იგი ნიშნ-გების წყეულთ ხარხარი!
სული გულს ინვევს ღვთისა ვედრებად,
გული სხვას ამბობს, არა ჰნებდება...
ნუთუ ღვთის-მშობლის საფარველ-ქვეშეც
წყეული ხორცი არ დაწყნარდება!..

XXVI

ზე აიხედა... დედა-ღვთის ხატსა
მავედრებელი შეჰმართა თვალი...
და ვაი, წმინდა ღვთის-მშობლის ნაცვლად,
თვალთ-წინ დაუდგა იგივე ქალი!
ეს რა ეწვია? ამას რას ჰხედავს?
ცხადია იგი, თუ აჩრდილია?
ნუთუ მის ცოდვით თვით წმინდა ხატი
ამ ცოდვილ სახედ გარდაქმნილია?

Живую душу, что воздвиг Господь,
Он променять не может на объятье
И превозможет немощную плоть!

25

Но что это? Чей это адский шепот:
«Ага, попался, праведник?» Чей крик,
Чей злобный вопль, чей богомерзкий хохот
В погибшем сердце явственно возник?
«Что, одолел тебя?» Откуда эти
Слова проклятые? Ужели он
Сошел с ума? Как жить теперь на свете?
Но, может быть, все это только сон?
И оглянулся он, объятый дрожью, –
Нет никого... Лишь девы молодой
Дыханье слышится... И пал он ниц к подножью
Изображенья Матери Святой,
Но нет душе его успокоенья –
Все тот же трепет, тот же лютый страх,
Все то же в сердце грозное смятенье,
Все тот же ужас чувствует монах.
Душа полна молитвою усердной,
Но сердце зла не может побороть...
Ужель под кровом девы милосердной
Не замолчит бунтующая плоть?

26

Заплакал он и поднял кверху очи...
О горе! Вместе Матери Святой
Сиял пред ним во мраке темной ночи
Прелестный образ девы молодой!
Что с ним стряслось? Проклятое виденье!
Ужели грех его настоль велик,
Что Матери Святой изображенье
Восприняло греховный этот лик?

ნუთუ ან ღმერთი ღირსად არ ჰხადის,
რომ დედა-ღვთისა კვლავ ინახულოს
და მის შეწევნით მისვე წინაშე
ხორცზედ კვლავ ძლევა ისასწაულოს?..
პირჯვარი უნდა — ხელი არ ერჩის,
ლოცვის თქმა უნდა — ენა ებმება,
ხატის ხილვა სწყურს და იგივ... იგივ...
ქალი წყეული თვალთ ელანდება!
„აბა სძლიეო!..“ და კვლავ ვილაცამ
გაიხარხარა იმის სენაკში...
ან იმა ხარხარს ველარ გაუძლო
და როგორც გიჟი გავარდა კარში.

XXVII

რიჟრაჟი იყო და თენდებოდა,
გადაყრილიყო ციდამ ღრუბელი,
და დაწყნარებულს წუთის-სოფელსა
დილის ნიავი დაჰქროდა ნელი.
ეს ვინ ჰრბის, დაძრწის? ეს ვინ ჰტანტალებს
იმ კლდეებშია თმააბურძგნული?
ნუთუ მწირია?.. იგია, იგი,
ვითა სიკვდილი გაფითრებული.
აჰა მოვარდა, ზღუდის პირს დადგა
და მწყურვალეებით უცქერს მთის წვერსა,
თითქო იქიდამ გამოელისო
თვის უკანასკნელს ნუგეშს და ბედსა.
მზის ამოსვლასა ელოდებოდა...
რად არ ამოდის? რად გვიანდება?
დღემდე თვით ჟამი არარა იყო,
და ეხლა წუთიც რად უძნელდება?..
ამოვიდა მზეც... მსწრაფლ უკუ-იქცა,
შევარდა სენაკს გახარებული,
და კვლავ მზის სხივი იმავე სვეტად
ჰნახა სარკმლიდამ გადმოშვებული.

Ужели Бог лишил его навеки
Святого лицезренья Божества,
Чтоб снова плоть воскресла в человеке
И отказался дух от торжества?
Перекреститься? Но рука как гиря!
Читать молитву? Но дрожит язык!
И кажется, остался в целом мире
Один прелестный, но проклятый лик!
«Что, одолел?» И снова чей-то хохот,
И снова кто-то ластится к нему...
И, заглушив души последний ропот,
Он, как безумный, выскочил во тьму.

27

Зажглась заря, и утро засияло.
И разбежались в небе облака,
И тихо над землей затрепетало
Спокойное дыханье ветерка.
Кто там бежит над пропастью ужасной?
Кто бродит там, блуждая между скал?
Ужель монах? Да, это он, несчастный!
Как бледен он, как жалок и устал!
Вот он остановился на мгновенье,
Вот устремил на небо жадный взор...
Последняя надежда на спасенье
Вставала, полыхая, из-за гор.
Он солнца ждал... Но медлило светило...
Еще вчера, открыв из кельи дверь,
Он тихо ждал, пока оно всходило...
Он ни минуты ждать не мог теперь!
И наконец вошло, блистая, солнце.
И побежал он, торопясь домой,
И светлый луч, упавший сквозь оконце,
Опять, опять увидел пред собой!

XXVIII

გულზედ მოეშო... კვლავ სასოებით
დედა-ღვთისასა მიაპყრა თვალი,
კვლავ ჰნახა იგივე ცხოველი ხატი
მადლით, ნუგეშით გამომზირალი.
არ შერისხულა, სჩანს, ჯერეთ ღვთისგან!..
და ღმერთს მადლობა ცრემლით შესწირა...
მივარდა ლოცვანს, დააყრდნო სხივზედ
და, ეჰა, სხივმა არ დაიჭირა!..
დაესხა რეტი, თვალთ დაუბნელდა,
გაშრა, გაშეშდა ზარდაცემული,
ერთი საშინლად შეჰბლავლა ღმერთსა
და იქავ სხივ-ქვეშ უტევა სული.

და იქ, სად წმინდანთ უდიდებით
ღმერთი მსჯავრის და ჭეშმარიტების,
იქ სად უწირავთ უფლისა მიმართ
მსხვერპლი ქებისა და ღაღადების, —
ან შორით ნანგრევთ და ნატამალთა
მარტო ქარიღა დადის და ქშუის,
და გამომფრთხალი ჭექა-ქუხილით
მუნ შეხვეწილი ნადირი ღმუის...

6 თებერვალი, 1883 წ.

И с облегченьем он вздохнул, и снова
На Богоматерь глянул, весь дрожа,
И чудным светом образа святого
Опять его наполнилась душа.
И взял монах молитвенник смиренный,
Чтобы прославить Бога своего,
И возложил на луч благословенный.
Но луч, увы, не удержал его!
И закружилась голова монаха,
И слезы горя хлынули ручьем,
И возопил он к Богу, полон страха,
И бездыханный пал перед лучом.

—

И там, где раньше, полные терпенья,
Отцы святые славили Творца,
Где возносились к небу песнопенья,
Где проливались слезы без конца, —
Там посреди пустыющих развалин,
Теперь лишь ветра раздается вой
Да стонет зверь, испуган и печален,
Спеша уйти от тучи грозовой.

6 февраля 1883

აკაკი წერეთელი

(1840-1915)

სალამური

სად ხარ, ჩემო სალამურო,
ხმატკბილო და საამურო,
რომ შენის ხმით ჩრდილოეთში
ქართველს გული გამიხურო!

როცა მწყემსი გიპყრობს ხელში
და გაჰკვივის მთა და ველში,
ტკბილსა ხმასა ცაში ჰკარგავს
და სევდისას — შავს ქვესკნელში,

მაშინ ფიქრი ჩემი შენს ხმას
გარს ეხვევა, ვითა ძმა ძმას,
და შენი კვნესით მაგონებს
საქართველოს მწარე მოთქმას.

ხან სპარსელნი აკვნესებენ,
ხან თურქები აოხრებენ,
ხან სკვითები, დროს შერჩევით,
მყუდროებას უშფოთებენ!

მაშ, უწყალო სალამურო,
მტირალო, არ-საამურო!
რად მსურს შენი ხმა ვისმინო
და ქართველის ბედს მოვემდურო?!

მაგრამ, ზოგჯერ, რომ ტკბილი ხმა
სანუგეშოდ მიჰფრენს აღმა
და ჩემთ გიჟთა ოცნებათა
ხარბად ინთქავს უფსკრული ღრმა,

АКАКИЙ ЦЕРЕТЕЛИ
(1840-1915)

СВИРЕЛЬ

Перевод Н. Заболоцкого

Где же ты, моя свирель,
Сладкозвучная досель,
Согревающая сердце
Посреди чужих земель?

Лишь пастух тебя возьмет,
Вся окрестность запоет,
Горе в пропасть устремится,
Радость в небо поплывет.

И тогда, как брат с сестрой,
Обнимаюсь я с тобой.
Слышу я в твоих напевах
Стоны Грузии родной.

Разорял ее Иран,
Грабил турок-басурман,
Скиф-кочевник, выбрав время,
Нападал на мирный стан.

О жестокая свирель,
Безотрадная досель,
Почему с тобой я плачу
О судьбе родных земель?

Но когда твой сладкий звук
Устремится к небу вдруг
И когда поглотит пропасть
Безнадежность этих мук, –

თავგანწირულს მამულის მცველს
წარმოვიდგენ მაშინ ქართველს:
მტერს შეჰყვიროს: „ჰკა მაგასა!“
გამოსული ბრძოლისა ველს.

აბა, ეს ხმა, სალამურო,
ტკბილხმოვანო, საამურო,
აროდეს არ მომეყრჭდება,
ძალგიძს მუდამ მომანყურო!

ქართულად ჰკენეს, ქართულად სტვენ,
ქართველის გულს ამით ულხენ,
ხასიათს და ჩვეულებას
წინაპართა გვაგონებ ჩვენ.

მაგრამ, ჩემო სალამურო,
გრძნობით მსტვენო, საამურო,
აღარავინ გიგდება დღეს ყურს,
სჯობს, ისევ მწყემსს ემსახურო!..

1861 წ.

მუხამბაზი

რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
გეფიცები, ტურფავ, შეგიყვარდები!
ცაზედ მზეა, ქვეყანაზედ შენა ხარ!
შეცდომით ძირს ჩამოსული ზენა ხარ.
შაქრის გულო, ბულბულისა ენა ხარ!
სიხარულო, ჩემის ცრემლის დენა ხარ!
ეკლით ნუ მჩხვლეტ... დამიბრუნე ვარდები!
რომ იცოდე, ჩემი გულის დარდები,
გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

Возникает предо мной
Верный сын страны родной.
С криком «Бей!» на басурмана
Он несется в смертный бой.

Эта песнь, свирель моя,
Краше песни соловья.
Эту песню боевую
Целый век бы слушал я!

Эта песня веселит,
По-грузински говорит,
Эта песня наших предков
Забывать нам не велит.

Только кто теперь, свирель,
Хочет слушать эту трель?
Оставайся же подругой
Пастуху родных земель!

1861

МУХАМБАЗИ

Перевод Н. Заболоцкого

Если б знала ты, родная, как мне тяжело горевать,
Ты меня, не размышляя, полюбила бы опять!
Солнце на небе лучится, на земле сияешь ты!
Неба горная жилица, по земле ступаешь ты!
Сладкий голос соловьиный, сердце мне чаруешь ты!
Горьких слез моих пучина, душу мне волнуешь ты!
Не коли меня шипами! Дай мне розы обонять!
Если б знала ты, родная, как мне тяжело горевать,
Ты меня, не размышляя, полюбила бы опять!

სიყვარული ისა სჯობს, რაც ძველია:
საუკუნო მეგობრობის მცველია!
ახალი კი დროებითად მწველია
და ყმანვილთა მხოლოდ სანატრელია.
შენ ერიდე!.. მოიფარე ფარდები!
რომ იცოდე, ჩემი გულის დარდები,
გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

ჩემსავით რომ შეგიყვაროს, ვინ არი?
ვინ გაღმერთოს ციურად მომცინარი,
თუ არ მევე?.. გინდა ვიყო მძინარი,
შენი სახე მაინც ჩემ თვალთ-წინ არი,
თუ გამიქრა, კლდეზედ გადავვარდები!
რომ იცოდე, ჩემი გულის დარდები,
გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

ან რაღა ვარ, შენგან ტრფობას ჩვეული?
ვეხეტები გზა-და-კვალდაბნეული!
ლხინს ვშორდები, ჭირისაგან წვეული!
გაყრის წამი ჩვენი იყოს წყეული!..
სჯობს, შევრიგდეთ! ფეხ-ქვეშ დაგივარდები!
რომ იცოდე, ჩემი გულის დარდები,
გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

1876 წ.

ქეპატი-ქეპა

სხვებმა სვან ღვინო, მე უღვინოდაც
მთვრალი ვარ პირად ბედნიერებით
და ნეტარებას მიმრავალკეცებს
მიდამო მისის მშვენიერებით.

ვიმ ამ საღამოს,
მშვიდსა, საამოს,

Хороша любовь на свете та, которая верна,
Нам порукой вечной дружбы служит в горестях она.
Лишь на миг пленяет сердце увлечений новизна,
Этой краткою любовью только юность влюблена.
Так надень же покрывало, чтоб пред нею устоять!
Если б знала ты, родная, как мне тяжко горевать,
Ты меня, не размышляя, полюбила бы опять!

Разве кто тебя полюбит так, как я тебя люблю?
Разве кто тебя похвалит так, как я тебя хвалю?
Только я один! И даже в час, когда я крепко сплю,
Обожаемый твой образ в сновидениях ловлю;
Если ж он навек исчезнет, брошусь в пропасть! Что мне ждать!
Если б знала ты, родная, как мне тяжко горевать,
Ты меня, не размышляя, полюбила бы опять!

Я привык к твоим лобзаньям, я навек в твоей сети!
Я теперь в гостях у горя, мне куда теперь идти?
Будь он проклят, миг разрыва! О, вернись ко мне! Прости!
Упаду тебе я в ноги, чтобы их облобызать!
Если б знала ты, родная, как мне тяжко горевать,
Ты меня, не размышляя, полюбила бы опять!

1876

ПЕСНЬ ПЕСНЕЙ

Перевод Б. Пастернака

Пусть остальные пьют друг за дружку,
Я своим счастьем пьян без вина.
Только восторгом моим, а не кружкой
Прелесть вселенной озарена.

Как благодатно
В дымке закатной

ტკბილ ნეტარებით შეზავებულსა!..
რა უცნაურად,
მაღლით ციურად
სამოთხისაკენ იტაცებს გულსა,

რომ საიდუმლო,
სასიქადულო,
კაცსაც ბუნების შეატყობინოს
და, სადაც ჭკუა
სცდება და სტყუა,
იქ მარტო მხოლოდ გულს აგრძნობინოს!

აჰა, ვგრძნობ მეცა,
რომ არის ზეცა,
აღვსილი რაღაც ძალით საგზნობით,
და ეს ქვეყანა,
ყოველგნით ყველგანა,
თავს უხრის შექმნილს მაღლით საგრძნობით!

დახეთ ამ მთვარეს,
სხივმომფინარეს,
თითქოს ტკბილ სევდით ივსებსო გულსა!..
მოკაშკაშენი,
მოთამაშენი,
ვარსკვლავნი ირგვლივ აბმენ ფერხულსა.

ძალთა დიდება,
შექმნათა ქება.
არს საიდუმლო მათი ვედრება.
ქვეყნით ბუნება
ბანს ეუბნება
და ეს ბანია „ქებათა-ქება“.

ყვავილთა ენა —
არს სუნნელთ ფშვენა,

Дали прощальным б леском зажглись!
Вечером ясным
Веяньем властным
Душу уносит в горнюю высь.

Необычайно
Чувствую тайну,
Мир обнимающего родства.
Ум, хоть и гибок,
Полон ошибок,
Сердце правее, чем голова.

Знаю наверно:
Небо безмерно
Чувствую открыто, все без конца.
Мир – это чудо,
Явное всюду,
В благоговенье славит Творца.

Лунной печалью
Светятся дали,
Лунной печалью строг небосвод.
Звезды бессонно
По небосклону
Водят и водят свой хоровод.

«Неизреченна
Слава вселенной», –
Как бы твердят светила, крыля.
Звездному строю
Снизу земною
Песнею песней вторит Земля.

В этом напеве
Слышны деревья,

საგალობელად აღმა კმეული,
წყალთა ჩქრიალი,
ფოთოლთ შრიალი,
ბალახთ ბიბინი რალაც გრძნეული,

ბუნების მაყრულს,
საქორწილოდ სრულს,
ეკავშირება, ზე ემატება, —
და ახლა მეც ვგრძნობ
საიდუმლოდ ვცნობ,
რომ არის კაცში ღვთისა ხატება!..

რამ ამამაღლა? ვინ მაგრძნობინა
ეს საიდუმლო, ღვთიური ძალა?..
ადამის ცოდვით მკრთალი ბუნება
ძღვევამოსილად გარდამიცვალა?!.. —

შენ, სიყვარულო, ცისა და ქვეყნის
კავშირო და თან შუამავალო!
შენ, რომლის ერთ წამს, იმ სანეტაროს,
მზა ვარ, სიცოცხლე მთლად ვანაცვალო!..

შენ, ვისაც უგნურთ უმეტესობა
ვერ გიგრძნობს, ვერც გცნობს,
მხოლოდ ცილს გწამებს,
და შენ მაგიერ შენის სახელით
ის აღიარებს პირუტყვეულ წამებს!

შენ და მხოლოდ შენ, ციურო ნიჭო,
გამოუთქმელო კაცთა ენითა...
შენგან მგოსანი ფრთებშესხმული ვარ
და მონავარდე აღმაფრენითა,

რომ მეც, გედივით, სიკვდილის წინეთ
უცნაურ ჰანგზე ჩავიხმატკბილო...

Одурью грядок пахнувший сад,
Свежесть рассвета.
Шелесты лета,
Ропот приборя, роз аромат.

Сдавшись напору
Брачного хора,
Сам ликования я не избег.
И, подпевая
Песне, я знаю
Богу подобен я, Человек.

Кто дал прозреть мне? Что превратило
Жизнь предо мною в сказку и сон?
Кем над уделом твари бескрылой
К высшим пределам я вознесен?

Это все ты, любовь. Ты причина.
Это тобою совершенно,
Небо и Землю всю воедино
Соединяющее звено!

Ты, на кого клеветают жестоко,
Именем чьим зовут, что хотят:
Скотоподобье, пошлость порока,
Образ животный, грязь и разврат.

Всех постигало косноязычье,
Брался лишь кто тебя воспевать.
Как описать твоей силы величье,
Свыше дарованная благодать?

Но, как кончины предчувствие мечет
Лебеда с песней за облака,

გცხო წმინდა სიმებს ციურ მალამოდ
და ვსთქვა გალობა საშვილიშვილო.

მე მას ვუგალობ, ვისაც განგებამ
მშვენიერება უსხივცისკარა!..
ვინც ვარდს ელფერი, იას სინაზე
და ბულბულს ენა ერთად მოჰპარა!..

ის არის ჩემი ტკბილი სიზმარი
და მომხიბლავი მძლავრი ოცნება...
სიყვარული რომ ტახტად უდგია,
ეგვირგვინება პატიოსნება!..

როცა ჭაბუკი გამოუცდელი
მას თაყვანს ვცემდი თავდადებულად,
ვხედავდი ნინოს, თამარს, ქეთევანს,
იმაში შენათხზ-შეერთებულად;

და, საამქვეყნოდ გულგრილ მოხუცი,
დღესაც თაყვანს-ვცემ, როგორც პირველად,
თითქო ჭაბუკი ვიყო მე ახლა
და ვყოფილიყო მოხუცი ძველად!..

სხვებმა სვან ღვინო!.. მე უღვინოდაც
მთვრალი ვარ მეტის სიხარულითა!..
ემატა სოფელს მშვენიერება
ჩემს თვალში მისის სიყვარულითა!..

1882-1900 წ.წ.

Пусть этот стих мой увековечит,
Царственная, тебя на века.

Для красоты своей небывалой
Ты всю природу обобрала.
Голос у соловьев украла,
Алый румянец у роз взяла.

– Сон мой, мечта моя! – славословия
Сами теснятся мне на уста,
Ты, величаемая любовью,
Все увенчавшая чистота.

...Пусть остальные пьют друг за дружку,
Я своим счастьем пьян без вина.
Тайной любви моей, а не кружкой
Прелесть вселенной озарена.

1882

პოეტი

ხან უგნური ვარ, ხან ბრძენი,
ხან არც ესა ვარ, არც ისა!
გარემოების საყვირი,
არც მიწისა ვარ, არც ცისა.

ნუ მკითხავ, მნახო უგნურად,
ნურც გაიკვირვებ ბრძნობასა:
სულ სხვა ჰყავს ხელისუფალი
ამ ჩემს გონება-გრძნობასა.

ეს გული, სარკედ ქცეული,
ბუნების ნათავხედია;
მხოლოდ მის სახეს გიჩვენებთ,
რასაც შიგ ჩაუხედია;

ენაც მას ამბობს, რაც სმენას
სხვისაგან გაუგონია,
ან თვალს უნახავს და ჭკუას
გაუზომ-აუწონია!

თქვენ რომ გგონიათ, ის არ ვარ,
სხვებს რომ ჰგონიათ, არც ისა!
შუაკაცი ვარ, უბრალო,
ხან მიწისა ვარ, ხან ცისა.

1886 წ.

ПОЭТ

Перевод Б. Пастернака

То я – мудрец, то – сумасброд,
Я ни глубок, ни плосок.
Дитя падений и высот,
Я – жизни отголосок.

Глубокомыслью не дивись,
На простоту не сетуй:
Все чувства мощные слились
В отзывчивости этой.

Способность замечать дала
Мне дерзкий дар природа,
И я ловлю, как зеркала,
Все, что мелькнет у входа.

Я слышу и передаю
Лишь то, что в полной мере
В придачу к своему чутью
На опыте проверю.

Итак не то, что в первый миг
Предполагают люди,
Я жизни чистый проводник
И случая орудье.

1886, 30 октября

განთიადი

მთანმინდა ჩაფიქრებულა,
შეჰყურებს ცისკრის ვარსკვლავსა,
მნათობი სხივებს მალლით ჰფენს
თავდადებულის საფლავსა.

დადუმებულა მთანმინდა,
ისმენს დუდუნსა მტკვრისასა:
მდინარე ნანას უმღერის
რაინდსა, ურჩსა მტრისასა...

მთანმინდა გულში იხუტებს
საშვილიშვილო სამარეს,
მამადავითსა ავედრებს,
აბარებს ქვეყნის მოყვარეს...

მგოსანი გრძნობამორევით
თვალს ავლებს არემარესა
და გულის-პასუხს ნარნარად
უმღერის ტურფა მხარესა:

„ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
ჩემო სამშობლო მხარეო,
სნეული დავბრუნებულვარ,
მკურნალად შემეყარეო!..

„ვერ ავიტანე ობლობა,
სისხლის ცრემლები ვღვარეო,
ნამძლია სულმა და გულმა,
შენს ნახვას დავეჩქარეო.

„ნინ მომეგებნენ ღიმილით
შენი მზე, შენი მთვარეო,
გუნდი და გუნდი ვარსკვლავი,
მოკაშკაშ-მოელვარეო.

РАССВЕТ

Перевод Н. Заболоцкого

Мтацминда грустными очами
Следит за утренней звездой,
В могиле, залитой лучами,
Почиет доблестный герой.

Под молчаливою горою
Рокочет бурная Кура
И колыбельную герою
Поет, рыдая, до утра.

Прижав к груди могилу сына,
Мтацминда молит за того,
Кто был защитником грузина,
Кто умер в битвах за него.

И, полон дивного волненья,
Поэт, взирая в вышине,
Слагает песни-размышленья
Своей красавице-стране:

«Страна, где небо бирюзово,
Где изумрудом блещет дол,
Мой край родной! К тебе я снова,
Больной и трепетный, пришел!

Не мог я вынести разлуки,
Покинув милые края.
Душа моя рвалась от муки,
И вот к тебе вернулся я.

Родное солнце с небосвода
Мне улыбнулось в тот же миг,
И засияла вся природа
Лучами чистых звезд твоих.

გულში იფეთქა სიამემ,
სევდები უკუვყარეო,
ია და ვარდი დამჭკნარი
ხელახლად გამიხარეო!..

„ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
სულის ჩამდგმელო მხარეო,
შენი ვარ, შენთვის მოვკვდები,
შენზედვე მგლოვიარეო!..

„ნურც მკვდარს გამწირავ, ნურც ცოცხალს,
ზე კალთა დამაფარეო...
და, რომ მოვკვდები, გახსოვდეს,
ანდერძი დავიბარეო:

„დედა-შვილობამ ბევრს არ გთხოვ:
შენს მინას მიმაბარეო,
ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
ჩემო სამშობლო მხარეო!“

1892 წ.

ავადმყოფი მგოსანი

ბედო შავპირო, უპირო,
ამრევო გზა და კვალისა!
სულს ნუ ამომხდი, მაცალე
დახამხამება თვალისა!..

აჩრდილილა ვარ წარსულის
და ლანდი მომავალისა!..
ვის შერჩენია, მე შემრჩეს
გადახდა სოფლის ვალისა.

И снова в сердце ликованье,
И я печали превозмог,
Ты в час печальный увяданья
Воспрянуть духом мне помог.

Страна, где небо бирюзово,
Где изумрудом блещет луг,
Я за тебя погибнуть снова
Готов в годину тяжких мук.

Не отрекайся же от сына,
Укрой одеждою твоей!
Не откажи мольбе грузина,
Когда умру на склоне дней:

«Похорони меня, немного,
В родной земле, среди мирных сел,
В стране, где небо бирюзово,
Где изумрудом блещет дол!»

1892

БОЛЬНОЙ ПОЭТ

Перевод Б. Пастернака

Судьба моя горькая, лютая,
Всегдашняя боль и досада,
Хотя бы одною минутою
Удовлеться порадуи!

Я – прошлого тень запоздалая,
Грядущего проблеск, гаданье.
Позволь мне хоть долею малою
Отдать свою дань прозябанью...

მაგრამ სურვილმა მომხიბლა
ცრუ მოიმედე ხვალისა,
ჩამიხმატკბილა ჩონგურმა
და გული გამიხალისა:

ჩონგურო, ჩემო ჩონგურო!
ოცნების ზღვაში მცურავო!
შენი კრინმანჭი წკრიალი
ხელახლად მომენწყურავო;

ჯორა გაქვს ია-ვარდისა,
სიმი — ბულბულის ენაო,
ფრთები არწივის გასხია,
შეგშვენის აღმაფრენაო;

მიმოფრენ, მეც თან დაგყავარ,
წამის-წამ, კიდის-კიდესო!
ველარ მერევა სიკვდილი
მე, შენსა გადამკიდესო!

დიდება შენსა მოვლენას,
ციურო, ტკბილო ძალაო!..
დაადნა გული შენს სიმებს
და სული დაიცალაო.

1894 წ.

Но что же я силами падаю,
Зачем я душой унываю,
Когда ты сама мне наградою,
О лира моя роковая!

О лира, о лира безумная,
Ты отзвук приборя мирского.
Твое бушевание шумное
Услышать мне хочется снова.

Нежнее фиалок в цветении,
Звончей соловьиного пения,
Полета орлов дерзновеннее
Подъемы твои и парения.

Лишь стоит в полет нам отправиться,
Мы край пролетаем за краем.
Смерть, верно, за мною не явится
В места, куда мы залетаем.

Я счастлив, что ты мне дарована.
Ты в сердце отвагу вселила.
Я славлю тебя, очарованный
Твоею пленительной силой.

1894

ზღვაო, ალელდი, ალელდი!

ზღვაო, ალელდი, ალელდი,
ქარტეხილს დაემორჩილე!
აამთაგორე ტალღები,
კიდევებს გადააცილე!

მარგალიტების სალარო
შენი უფსკრული გულია,
მყუდროების დროს ის განძი
ქვეყნისთვის დაფარულია.

მხოლოდ როდესაც მრისხანებ,
გულს უხსნი მზე და მთვარესა;
იმ მარგალიტებს შესტყორცნი
შენს შემკვრელს არემარესა.

პოეტო! ნურც შენ ეკრძალვი
მრისხანე გულის ღელვასა!
ძილის დროს ქუხილს ნუ მოშლი
და სიბნელის დროს ელვასა!

1894 წ.

ჩანბი

ლოცვა და ჩანგის ჟღერა
ორივ ტყუპისცალია
მათი შემქმნელი მშობელი
მხოლოდ ძალთა-ძალია.

მათი აკვან-ტახტიცა
გრძნობაა და გონება;
ორივეს წინაუძღვის
ზეგარდმო შთაგონება.

ВОЛНУЙСЯ, МОРЕ!

Перевод Н. Заболоцкого

Волнуйся море, и гуди,
Не прекословь дыханью шквала!
Как горы, волны взгромозди,
Чтоб влага на берег хлестала!

В твоей бездонной глубине
Таятся тысячи жемчужин.
Пока ты дремлешь в полусне,
Твой клад невидим и не нужен.

И лишь когда ударит шквал, –
Всю глубь свою открыв вселенной,
Кидаешь ты на грани скал
Прекрасный жемчуг драгоценный.

Поэт, и ты не избегай
Сердечных бурь в минуту гнева!
Греми, буди заснувший край,
Сверкая молнией напева!

1894

ЛИРА

Перевод Б. Пастернака

Молитва и лира певца –
Два мира, две силы родные,
Вы схожи, как два близнеца,
Рожденные той же стихией.

И чувство, и разум, вдвоем
Качавшие вас в колыбели,
В свободном полете своем
Вам ставят высокие цели.

არც ბრძანებას, არც თხოვნას
არ ემორჩილებიან;
ნათლის მფენი წყვდიადში,
მნათობს ეცილებიან.

მათი ხელის შეხება
წარამარად — ცოდვაა!..
ლოცვა ყველგან, უდროოდ,
ფარისევლის ბოდვაა.

აგრევე ჩანგის ჟღერაც
არ ვარგა წარამარა!..
მგოსანს თუ ეს არ ესმის,
მესტვირეა მასხარა!..

1901

პასუხი ახალგაზრდას

სად გაზაფხული შენი ფერადი
და სად გაცრცვნილი ჩემი ზამთარი?!
სად სევდიანი ბუნდი მწუხრისა
და სად საცისკრო შუქურ-ლამპარი?!!

შენ ყმანვილი ხარ და მე მოხუცი,
შენ მომავალი, მე — მიმავალი!
შენ ახლა იდგამ ცხოვრების უღელს,
მე კი გადამხდა სესხი და ვალი.

შორი-შორსა ვართ, ვით ცა და მიწა;
შუაში გვიძევს უფსკრულ-საზღვარი:
შენ ყვავილი ხარ სიცოცხლით სავსე
და მე კი — ხავსი დამჭკნარ-გამხმარი.

Склонить вас к иному чему
Бессильны слова и внушенья,
Лить свет, точно звезды, во тьму –
Удел ваш и предназначенье.

Грешно ни с того ни с сего
Тревожить ваш мир понапрасну
Бессмысленное ханжество –
Молиться везде и всечасно.

И глупо бряцать без конца
На лире. А то ведь иначе
Любого поэта-творца
Заменит волынщик бродячий.

1901

ЮНОСТИ

Перевод Н. Заболоцкого

Сравню ли я красу твоей весны
С моей нагой, ограбленной зимою?
Сравню ль ущерб вечерней тишины
С румяным утром, ясною зарею?

Ты молода, устремлена вперед,
Я ухожу, измученный годами.
Ты лишь впряглась в ярмо земных забот,
Я ж расплатился начисто с долгами.

Мы далеки, как небо и земля,
Отделены границей друг от друга.
Ты – как цветок, украсивший поля.
Я – старый мох, увядший от недуга.

მაგრამ ცისა და მიწის შორისაც
არის კავშირი რამ უხილავი
და ძველს ახალთან შეაერთხორცებს
ელექტრონული ძალი მხიბლავი,

დაუსაბამო და საუკუნო,
განუყოფელი, ერთადი, რთული,
შემოქმედების დიადი ძალი:
სული უკვდავი და სიყვარული.

ეს იყოს ჩვენიც ამიერიდან
შუამავალი და მოციქული!..
ამ ქვეყნად თუ გულს გული არ ერგო,
სულს შეუერთდეს იმ ქვეყნად სული!..

ბამზრდელი
ნამდვილი ამბავი

გუძღვნი ჩემს პედაგოგებს

|
მთის მწვერვალზე, ცის მახლობლად
მერცხლის ბუდედ რაღაც მოჩანს;
თვალთ ისარი, შენატყორცი,
ვერ არჩევს მის სიგრძეს და განს.

ის ფაცხაა მღვიმის პირად
მიწნული და მიგრეხილი,
დრო და ჟამის შესაფერად —
ზამთარ თბილი, ზაფხულ გრილი.

როდესაც მთა ბარს და ვაკეს
ემუქრება წარღვნა-ღელვას, —
ფაცხაც ღრუბელს გარს იბურავს,
ეკრძალება ჭექა-ელვას.

Но в мире есть невидимая связь
Меж ясным небом и землей унылой.
И новь, и старь, в одно соединясь,
Полны ее пленительною силой.

Единая и сложная, она
Есть творческая сила созиданья,
Которое в любые времена
Объединяет все существованья.

Она сотрет границу до конца,
Коль между нами есть она, граница,
И если жизнь не может слить сердца,
Моя душа с твоей сумеет слиться.

НАСТАВНИК

(Поэма-быль)

Перевод Б. Брика

Посвящается нашим педагогам

1
В соседстве с вершинами белыми
Гнездо или дом над ущельем?
Очей бысролетными стрелами
Бесплодно в ту сторону целим.

То пацха за тропами турьими,
Которую вьюги погнули,
Уютна январскими бурями,
Прохладна в палящем июле.

Когда омраченными долами
Безумствует ливень гремучий,
Теснимая льдами тяжелыми,
Она укрывается тучей;

მაგრამ, როცა დაჰქათქათებს
თავზე იქვე მზე და მთვარე
და თვალის წინ ფიანდაზად
ეფინება არემარე,

მაშინ ფაცხა უბრალობით
მომხიბლავად ლამაზია
და იმასთან ყველა ტყუის,
რაც-კი ციხე-დარბაზია.

გზა მიუძღვის საცალფეხო,
მიხვეული, მოხვეული;
მასზე გამვლელს უნდა ჰქონდეს
მარჯვე თვალი, მტკიცე გული;

ანუ ჰყავდეს რაში ცხენი,
მთაში გაზრდილ-გამონვრთნილი:
კლდიდან კლდეზე გადამფრენი,
უშიშარი და თან ფრთხილი.

ამ შორეულ ფაცხა-მღვიმეს
ვინ ჰპატრონობს, ვისი არის?
და საამო კარ-მიდამოს
ვინ შესტრფის და ვინ შეჰხარის?

ერთი ვინმე ახალგაზრდა
აფხაზია, ამ მთის შვილი,
რთულ ცხოვრების უარმყოფი,
მცირედითაც კმაყოფილი.

კარგი თოფი, კარგი ხმალი,
კარგი ცხენი და ნაბადი!..
რას ინატრებს სხვას, ამის მეტს,
კაცი, მისებრ დანაბადი?

Когда же луч солнца иль месяца
Весной заиграет над нею
И с кряжа в расселину свесится
Цветочный ковер, зеленея, –

Тогда и плетеными стенами
Пленительна скромная пацха,
И замки с дворцами надменными
Осанкою с ней не сравнятся.

Тропинкой, лучами нагретою,
Под ней не разъедутся двое.
Иметь пешеходам советую
И зоркость и сердце стальное.

А если коню вы доверите
Спасенье опасной дорожкой,
Вверяйтесь идущему спереди
Походкой бесстрашно сторожкой.

Но кто же владелец той хижины?
Чья жизнь там течет молодая?
Кто чувствует гордость, униженный,
Просторы небес озаряя?

Живет там знакомый с победою
Абхазец, охотник и воин.
Ни блеска, ни горя не ведая,
Он скромным и малым доволен.

Его достояние – в лошади,
В ружье да в клинке ратоборца.
Чего пожелать еще сможете
Рожденному с именем горца?

მხოლოდ ერთს კი... და ის ერთიც
არის მარტო სიყვარული,
რითაც მხოლოდ ქვეყნიური
ნეტარება არის სრული.

ბედმა ესეც არ დააკლო,
განასხვავა, ვით რჩეული...
სიყვარულსა, მის მონაშუქს,
მიაშუქა სიყვარული:

ერთი თვეა, რაც რომ ცოლად
მიიყვანა ვინც უყვარდა,
ვისაც გულში ცისქვეშეთი
შეუნონა, შეუფარდა...

ნაზიბროლა — სახელია,
სამეგრელოს ასულია,
მონყვეტილი ცით ვარსკვლავი
ედემს ალვად ასულია!..

ელფერობით ვარდი არის,
სინაზით-კი — მორცხვი ია...
ტრფობისათვის ჯერ პირველად
გულის კარი გაუღია.

ცა და ქვეყნის შუამავლად
მიაჩნია მას აფხაზი!..
გულში გულს სდებს, სულში სულს სცვლის,
ხორცს ენმახვნის სურო-ვაზი!..

ნეტავი მათ!.. მათ სიყვარულს
და მათ უხმო აღსარებას!..
ერთად ჰგრძნობენ ამ ქვეყნადვე
სასუფევლის ნეტარებას...

Одно им владело стремление:
Очаг свой украсить женою;
С которой полней и блаженнее
И сладостней счастье земное.

Судьба ему служит защитою,
Даров не жалея обильных:
Два сердца, объятями слитые,
Затешили брачный светильник.

Устами, желаньем сожженными,
Уж месяц лобзает он локон
И стан, для которого женами
И девами гор пренебрег он.

Венчана любовной короною,
Мингрелии дочь, Назиброла, –
Звезда, с небосклона сведенная,
И тополь эдемского дола.

Прекрасной, как роза невинная,
Простой, как цветы полевые,
Сердечные двери лавиною
Любовь распахнула впервые.

И страсть его – неба посланницей
Ей кажется, дивной и странной.
Он в сердце ее не обманется,
А телом обвит, как лианой.

И что для мужчины желаннее
Главенства над помыслом женским?
При жизни дано им заранее
Упитья эдемским блаженством.

მაგრამ ხანგრძლივ ეს სოფელი
გაახარებს ვისმე განა?
თაფლში ურევს მწარე ნაღველს!
მტრისას მისი გამოცანა!..

II

ბნელა ისე, რომ აღარ ჩანს
თითი, თვალთან მიტანილი!..
ცა მრისხანებს, ელვა-ჭექამ
ნადირსაც-კი უფრთხო ძილი!..

ქარი ზუის გულსაკლავად,
წვიმა უშვებს კოკის პირად;
ხან აქ, ხან იქ მთა-ღრეებში
გავარდება მეხი ხშირად.

თითქო მართლა თვით ჯოჯოხეთს
აუშვია ქვეყნად ზარი!
აიტანა შიშის ქარმა
თანასწორად მთა და ბარი!

ამ დროს ხოლმე თვით ეშმაკიც
ეძებს ძრწოლით თავშესაფარს,
მაგრამ, დახეთ ვილაც მგზავრი
სტუმრად მოსდგა აფხაზის კარს!!

დაურეკა და ხმა მისცა:
„გამომხედეთ!.. ვინ ხართ შინა?
სტუმარი ღვთის კარზე ვდგავარ,
ცხენს და კაცსა გვინდა ბინა!“

გაუკვირდა აფხაზს და სთქვა:
„ამ თავსხმაში ეს ვინ არი?!“
შეუკიდა ცეცხლს და უცბად
გამოაღო ფაცხის კარი.

Но смертного счастье лукавое
Приветствует радостью краткой
И, яства мешая с отравою,
Покой отбирает украдкой.

2

Как жутко под тучами серыми!
Как свищет ущельями вьюга!
Скрываясь глухими пещерами,
Как мечется зверь с перепугу!

Все хлопьями скрыто белесыми,
И ветер визжит, душегубец,
И воет поток под утесами,
И небо свисает, насупясь.

Не ад ли, не сила ли адская
Всю землю лишила покоя?
Зубами от ужаса лязгая,
Таится в горах все живое.

Теперь и у черта нет повода
К скитаньям, готов я поклясться...
Но голос Иуды какого-то
Взывает у двери абхазца.

«Под кровлю дорогой отчаянной
Привел меня Бог бесприютных!» –
Стучится и кличет хозяина
У входа неведомый путник.

«Кому не страшна непогодица?» –
Дивится хозяин, но братски
Вздувает огонь и, как водится,
Приветствует странника в паще.

გავიდა და შემოუძღვა
ფეხებამდე დასველებულს,
მიიყვანა ცეცხლისპირად,
უდგამს სამფეხ სკამს — დაღალულს!.

ხმას არ იღებს ჯერ სტუმარი,
ნაბდის თასმებს ნელა იხსნის...
თავ-პირი აქვს შებუდნული
ყაბალხით და იცინის!..

ჯერ ნაბადი მიაყუდა,
ბნელ კუთხისკენ მიდგა წყნარა
და, ბაშლიყი რომ გადიძრო,
მოტრიალდა უკან ჩქარა:

„მასპინძელო! — სიცილით თქვა, —
ნახდა ჩემი ხუმრობაო!..
ვერ მიცანი, თუ გენყინა
ეს უდროვო სტუმრობაო?“

— საფარ, შენ ხარ?.. ენაცვალოს
ძიძის შვილი მაგ შენს თავსო...
ეს თვალეზი რაღას ნახვენ
შენს უკეთეს სანახავსო?

მოეხვია, გადაკოცნა,
როგორც ძმა და თვისი ტოლი,
და მერე კი გააღვიძა
შიგნით მწოლი მისი ცოლი.

შეეხვეწა: აბა, ჩქარა
მომზადე ვახშამიო:
შორი გზა აქვს გამოვლილი,
არ ექნება ნაჭამიო.

И в горницу вводит усталого,
Продрогшего в дальней дороге,
И гостя у пламени алого
Сажает на грубом тренеге.

Но, бурку снимая мохнатую,
Молчит незнакомый пришелец.
Лишь снег, с башлыка его падая,
Рождает таинственный шелест.

Башлык свой в серебряном инее
У пламени странник повесил
И к свету глаза темносиние
Направил, спокоен и весел.

«Приезду не рад неурочному?
Иль с гостем негладным жутко?
Иль кажется брату молочному
Обидной и злой моя шутка?»

«Пусть кара сразит меня тяжкая,
Коль имя твое позабуду!
Сафар! И советом и шашкою
Готов я служить тебе всюду».

Целует абхазец с усмешкою
В уста своего одногодка,
Жену свою будет, не мешкая:
«Вставай, Назиброла-красотка!

Расстанься с мечтой отуманенной,
Расстанься с видением сонным...
Неси кукурузу с бараниной
И потчуй джигита с поклоном».

— არა, ბათუ, ვახშამს არ ვჭამ,
არ მცალია იმისთვისო!
მე სხვა მადა მაქვს აშლილი,
სხვანაირი გულისთქმისო...

უპასუხა და მოუყვა:
„მინდა გითხრა ჩემი ჭირი:
დღემდის მტკიცე პირიანსა,
დღეს მიტყდება ძმაო პირი!

„ალმასხიტს ხომ კარგად იცნობ,
თავმომწონე ინალიფას?
მის ცხენსა და მის იარაღს
ვერვინ დასდებს ღირსეულ ფასს.

„ვაჟკაცია თვალ-ტანადი,
ცხენოსანი უებარი!..
მეტოქეა ჩემი მხოლოდ,
ერთადერთი საშიშარი.

„შორს გაისმის მისი ქება,
ჩვენშიც ხშირი სტუმარია;
ბიჭობით და სილამაზით
ქალებიც კი გადარია.

„ერთი მხოლოდ ზია-ხანუმ
არად აგდებს, არც უყურებს,
რადგან იცის, რომ სხვებსავით
იმას ის ვერ იმსახურებს.

„ზია-ხანუმ, შენც კი იცი,
რომ მშვენებით განთქმულია;
ბევრი კარგი ახალგაზრდა
მისი ეშხით დაბმულია!..

«Нет, Бату, скажу я заранее,
Нет времени нынче на ужин,
Другое волнует желание,
И ты для иного мне нужен.

В любом испытании прошедшего
Я крепко держал свое слово,
А ныне – таиться мне нечего –
Оно изменить мне готово.

Встречал Альмасхита ты шалого?
Он смел и любя, и охотясь.
Бесценны гурда и кинжал его,
И Сизый – его иноходец.

Красив Иналифа¹ воинственный,
Никем не побит в джигитовке,
Сафара соперник единственный,
Соперник опасный и ловкий.

Молвой повсеместно увенчанный,
Гостит он и в округе нашем.
С ума сведены наши женщины
Его красотой и бесстрашьем.

Одна только Зиа не трудится
Свой лук в его сердце нацелить,
Затем, что желанье не сбудется
И он не войдет в ее челядь.

Та девушка прелестью славится,
И ты согласишься с Сафаром,
Что многих джигитов красавица
Покорными сделала чарам.

¹ Альмасхит Иналифа – первое – имя, второе – фамилия.

„მთვარესავით ხელუხლები, —
სხივებს ჰფენს და არვის ათბობს;
მომხიბლავი შორეულად
თანასწორად ყველას ატკობს.

„ჯერ გაჰლაღავს, მიიბირებს,
დაიმონებს, იგდებს ხელში,
მერე უნდა გამოსცადოს:
აგდებს მის მსხვერპლს განსაცდელში!..

„მეც მომხიბლა ჯადოსანმა,
დამამარცხა, დამიმონა!..
და, თუ ქალი მაჯობებდა,
არ ვფიქრობდი, არ მეგონა...

„დამაჩემა: «თუ გიყვარვარ
და ხარ ჩემი მოგვარეო,
ინალიფას ლურჯი ცხენი
ამ სამ დღეში მომგვარეო!»

„ინალიფა მის ბედაურს
არ დაუთმობს ნებით გამჩენს
და, თუ ვინმე ძალას იხმარს,
შეაკვდება, არ შეარჩენს!

„სხვა გზა არ მაქვს: მოპარვაა
მხოლოდ ერთადერთი ღონე,
თუმც-კი სხვა დროს არ იკადრებს
ამას კაცი თავმომწონე.

„აი, რისთვის მოვსულვარ აქ,
ჩემო კარგო მეგობარო!
მე მინდა, რომ აღმასხიტის
ლურჯი ლაფშა მოვიპარო“.

Луной, недоступной для всякого,
Сияет та дева, не грея.
Прекрасна, и все одинаково
Пленяются издали ею.

Смутит она взглядами искоса,
Безвольным прислужником сделав,
А после готовит для искусства,
И нет ее власти пределов.

И мне она стала царевною,
И понял я, чарами мучим,
Что девушка эта безгневная
Влияньем владеет могучим».

«Когда не страшишься ты вызова
И любишь воистину смело,
В три дня ты добудешь мне Сизого!»
Так милая мне повелела.

Но лошадь свою быстрокрылую
Джигит не уступит и Богу,
А кто будет действовать силою,
Тем в ад он укажет дорогу.

Легко ль овладеть мне добычею?
Тут средство единое – выкрасть,
Хоть молодцу в пору обычную
Противна подобная хитрость.

И в дверь твоей горной обители,
Вхожу, как в жилище джигита:
Хочу, чтобы вместе похитили
С тобой мы коня Альмасхита!»

მოუსმინა ძიძის შვილმა,
ყველა კარგად გაიგონა,
მაგრამ საქმემ უკუღმართმა
შეაწუხა, დააღონა.

უთხრა: „ვნუხვარ, რომ ეგ საქმე
უკადრისი გიკისრია,
მაგრამ, რადგან სიყვარულის
ტკბილი სენი შენც შეგყრია,

„გზა აღარ გაქვს!.. უნდა გული
დაუდვა და ემსახურო,
რომ სატრფოს წინ შენ სირცხვილის
ოფლი აღარ მოიწურო.

„მის ოცნებას, მის გულისთქმას
უნდა მიჰყვე, დაემონო,
გინდ სიცოცხლეც შენი ტკბილი
მწარე სიკვდილს შეუწონო.

„ეს შენც იცი, — არ ხარ ქვეყნის
უცადი და უმეცარი, —
სავაჟაკოდ გამოსული,
უდრეკი და უშიშარი!

„მაგრამ მარტო უშიშრობა
ძღვევისათვის არა კმარა,
თუ სიფრთხილეც გონივრული
დროზე მას არ დაეხმარა.

„ერთმანეთის მინამსგავსი,
შიში სხვაა, სიფრთხილე სხვა,
ისე როგორც სხვადასხვაა
ღვთის წყალობა და ღვთის რისხვა.

Все понято сыном кормилицы.
И ясно слова прозвучали,
Но сердце с коварством не мирится,
И взор его полон печали.

И сказано было хозяином:
«Жалею, что дело неправо,
Но стал от любви ты отчаянным,
И страсти всесильна потрава.

Желаньям любимой покорствуя,
Ты должен служить ей, как данник,
Иначе презрение черствое
Заставит краснеть при свиданьях.

Ведь все, что потребует женщина,
Исполнить обязан мужчина.
А если блаженство обещано,
Тогда не страша и кончина.

Привычен и к зною, и к холоду,
Ни ростом, ни сердцем не мелок,
Недаром Сафар, еще смолоду
Пошел ты дорогою смелых.

Но знай, что и шашка с винтовкою
Тогда лишь приводит к победам,
Когда рассудительность ловкая
Идет за отвагою следом.

Ведь хитрость и трусость бессильная,
Мой друг, меж собою не схожи,
Как милость Аллаха обильная
И грозная кара его же.

„რომ მიდიხარ, სად მიდიხარ?
მართალია, გიჭრის თვალი,
მაგრამ ჩვენში როგორც უცხოს,
აგებნევა გზა და კვალი.

„შენ ეგ საქმე მე მომანდე,
მე ვიზამ შენს მაგივრობას:
ან მოგიყვან იმ ცხენს, ან თავს
შეეწირავ შენს მეგობრობას!

„შენ აქ დარჩი, დაიძინე,
გამოშუშდი ცეცხლის პირას!..
და, თუ დამრჩა გამარჯვება,
მაშინ მოგთხოვ ფეხის ქირას“.

გაეხუმრა, გამოენყო
სამგზავროდ და გავლო კარი.
მიდის, ელვა გზას უნათებს
და დაჰზუის თავზე ქარი.

III

ირიჟრაჟა, ქარი ჩადგა,
გადიყარა, დადგა დარი;
ლურჯ ბედაურს მოაგელვებს
მეგობრისთვის მეგობარი.

მოიყვანა, დააბა და
შინ შევიდა ნყნარად, ფრთხილად.
გრძელ ნაბადში გამოხვეულს
სტუამრს სძინავს იქვე თბილად.

აუარა გვერდი, მიდის
იქ, სადაც ის ეგულება,
ვინც სიცოცხლეს ურჩევნია,
სულს სწირავს და თავს ევლება.

И кто в одиночку осмелится
Скитаться чужими горами?
К тому же – ты слышишь? – метелица,
Как прежде, бушует над нами.

Удел предприятия тяжелого
Вручи побратиму, как службу,
Сведу я коня или голову
Сложу за старинную дружбу».

И шутит: «Когда отработаю –
За труд свой потребую плату.
Не мучай же сердце заботою,
Согрейся у пламени, Бату!»

И храбро выходит в распутицу,
Улыбкой окончив беседу,
А снег за спиной его крутится,
И ветер несется по следу.

3
Стихает вдали непогодица,
Заря за горами смеется,
И с первым сияньем для родича
Абхазец ведет иноходца.

И мыслит: «С какими подарками
Сравнится такая услуга?»
И видит пред углями яркими
Под буркою спящего друга.

Пройдя с осторожностью около,
Скользит он на цыпочках тихо
Туда, где – он думает – сокола
Всю ночь прождала соколиха.

გულში ამბობს: ერთს დავხედავ
ტკბილად მძინარ ნაზიბროლას,
თუ გავუძელ გულის ძგერას,
სულის ბრუნვას, ხორცის ჟრჟოლას“...

სასოებით შედის ქვაბში
და რას ჰხედავს იქ საკვირველს!?
ნაზიბროლა ჩუმად სტირის,
პირს იხოკავს, იკანწრავს ყელს!..

თმაგაშლილი, ტინის კედელს
თავს ახლის და ხმას არ იღებს...
მინგრეულს და მონგრეულსა
ჰხედავს იქვე მის ქვეშაგებს!..

მიხვდა ქმარი, რაც მომხდარა,
ზარმა დაჰკრა, ელდა ეცა!..
და, რომ კრინტიც არ დაუძრავს,
იქვე უხმოდ ჩაიკეცა.

დიდხანს იჯდა რეტდასხმული,
უყურებდა ცოლის ტანჯვას;
ბოლოს ღონე მოიკრიფა
და მოეგო ისევ ჭკუას.

მივიდა და უთხრა მტირალს:
„ჩუ, ნუ სტირი, გენაცვალე!
რაც გინახავს — სიზმარია,
დაივინყე ისევ მალე!

„ყოველგვარი მოსავალი
კაცის თავზე უნებური
ღვთის რისხვაა და ტყვილად ბედს
რას უჩივი, რათ ემღური?

«На миг загляну лишь я в горницу,
Миг страсти пусть будет недолог.
На миг, но за нами задержится
Постели супружеской полог».

Распахнуты двери хозяином...
Что ж видит? Жена молодая
Рыдает рыданьем отчаянным,
И грудь, и лицо раздирая.

Пылают ланиты, как розаны,
Одежда ее в беспорядке,
Покровы постели разбросаны...
И замер он в страшной догадке,

Как путник, оглохший дорогою
От грохота горной лавины
Кинжал свой у пояса трогая,
Исторгнутый до половины.

Присел на порог он в безмолвии,
Не в силах постигнуть все разом.
Но мысли нахлынули новые,
И вновь посетил его разум.

И тихо промолвил он плачущей:
«Не бейся, не рвись, генацвале!
Забудь, словно призрак незначашей,
Уста, что тебя целовали!

Одно своеобразие случая
Мне видится в низости этой.
Души сожаленьем не мучая,
На прихоть Аллаха не сетуй!

„გადაიგდე გულიდან ეგ
ცრუ ზღაპარი და სიზმარი!..
მე და შენი სიყვარული
ნმინდა არის, ვით ლამპარი“.

მოეხვია და ცრემლები
ამოუშრო თვალში კოცნით,
დაანყნარა, დაამშვიდა
აღერსით და ბევრი ხვეწნით.

მაშინ მხოლოდ გამობრუნდა
სტუმრისაკენ და უთხრა ეს:
„ადე, ძმაო, გაღვიძებას
არ აპრიებ, მგონია, დღეს!“

ნამოვარდა ზეზე საფარ
შემკრთალი და დარცხვენილი!..
მაგრამ როცა მშვიდ სახეზე
შეამჩნია მას ღიმილი,

გაიფიქრა: „მადლობა ღმერთს!
არაფერი შეუტყვა,
თვარა გულ-მკერდს გამიხვრეტდა
ხანჯლის წვერი და ან ტყვია!“

„არ უთქვამს ქალს, რაც შევცოდე,
სჩანს, ნამუსი შეუნახავს.
ჩემ საქციელს, სამარცხვინოს,
ვინ გაიგებს, ვინ დამძრახავს?“

მერე უთხრა მის ძიძის შვილს:
„გატყობ, რომ ხარ კმაყოფილი,
შეასრულე განა ჩემი
ძნელი ნატვრა და სურვილი?“

Беду, на которую ропщем мы,
Откинь, как ненужную ветошь.
Рожденная чувствами общими,
Любовь нам сияет, как светоч».

Словами его успокоена,
Забыв поцелуй произвола,
Объятая любимого воина
Опять предалась Назиброла.

И мысль отгоняя угрюмую
От сердца, сраженного горем:
«Сафар! – он воскликнул, – я думаю,
Что день уже блещет нагорьем...»

Вскочил, пробужденный в смятении,
Душа его страхом объята...
И что же? Ни гнева, ни мщения
Не слышит он в голосе брата.

И мыслит: «Не вырвалось жалобы...
Стыдливость ей горло зажала.
Не то моя грудь задрожала бы
Под грозным ударом кинжала».

И молвил: «Я вижу заранее,
Что весел ты, брат мой молочный.
Наверно, Сафара желание
Тобою исполнено точно».

«Я клятву принес нерушимую,
Скакун ожидает в конюшне.
Прости, что не мог побратима я
Принять ни пышной, ни радушной».

— „შევასრულე: მოგიყვანე,
დროა, ან-კი გაეშურე!
ნუ დამძრახავ, საკადრისად
თუ რომ ვერას გემსახურე!“

ხან ესა სთქვეს, ხან ისა სთქვეს,
ისაუბრეს ჯერ ერთხანად,
მერე წყალი მოუტანა
მას ხელ-პირის დასაბანად.

გამოაწყო, არ დააკლო,
რაც წესია, სამსახური,
რომ სტუმარი არ გაუშვას
გულნაკლი და უმადური.

შეუკაზმა ცხენი, შესვა,
თვითონ შეჯდა ნაქურდალზე
და ორივემ მათრახები
ატკაცუნეს ერთხანს ძალზე.

გაახურვეს მით ცხენები,
ააღელვეს, ააჩქარეს
და ვინრო გზით ის დაღმართი
სულ კუნტრუშით ჩაატარეს.

რომ ჩავიდნენ შორიახლოს
მინდვრის პირად, იქვე დაბლა,
მასპინძელმა შეაჩერა
ცხენი და ხმა აიმაღლა:

— „საფარ-ბეგო! პირშავობა
შენი ვიცი, შემიტყვი!..
და დღეიდან ჩვენს ორ შუა
მოციქული არის ტყვია!“

О том, о другом посудачили.
Скорбят их сердца, но не лица.
Поздравив Сафара с удачею,
Хозяин приносит умыться.

Со взором, по хижине шарящим,
Последней даря его лаской
Снует перед бывшим товарищем
Абхазец в готовности братской.

Подвел ему лошадь, на Сизого
Вскочил, не являя печали,
И долгое время неистово
Нагайки о воздух трещали.

Неслись они в горных извилинах,
Ущельем кремнистым и узким,
Коней они шпорили взмыленных
Крутым и петляющим спуском.

Когда же с домами, с угодьями –
Простор развернулся, бескраен, –
Сдержав иноходца поводьями,
К врагу обернулся хозяин.

«Сафар! На укоры ненужные
Минут не потрачу последних.
Беседы окончились дружные.
Свинец между нами посредник.

Ни слова! К чему объяснения?!
Отныне кинжал нас рассудит.
Есть в жизни людской преступления,
Которым забвенья не будет.

„არა სთქვა-რა!.. არც მე გკითხავ:
არის ზოგი შეცოდება,
რომ სათქმელად საძნელოა...
არც შენდობა უხერხდება!

„ახლა წადი! დამეკარგე!
ფრთხილად! არსად შემიყარო,
რომ ცუდ გულზე უცაბედად
შენი სისხლი არ დავღვარო!“

ეს რომ უთხრა, შეკრთა საფარ,
გაშრა, ფერი დაედვა მკვდრის,
ჩაუვარდა ენა პირში,
გაქვაავდა და აღარ იძვრის...

ძლივს წარმოსთქვა: „მართალი ხარ!..
აღარა მაქვს მე სათქმელი!..
შემაცდინა თვით ეშმაკმა
და დამრია ცოდვილს ხელი!..“

„შენი ტყვე ვარ!.. ჰა, ხომ ხედავ,
იარალი დამიყრია...
სასიკვდილოდ ჩემი ნებით
შენ წინ თავი დამიხრია...“

„ჩემს სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობს
მომკალ... ტანჯულს რამ მიშველე,
მაზღვევინე, რაც შეგცოდე,
სინიდისი გამიმრთელე!..“

— „არა! შენ ვერ შეგეხება
სასიკვდილოდ ჩემი ტყვია:
დედიჩემის გაზრდილი ხარ,
მისი ძუძუ გინოვია...“

Беги! Для души твоей адовой
Очаг мой был ярк и светел,
Но больше ко мне не заглядывай,
Чтоб пулей тебе не ответил...»

И, вздрогнув, стал облик предателя
Бледнее нагорного снега,
Движения живость утратили,
И страхом сменилася нега.

«Ты прав! И речами напрасными
Не сглажу я подлости низкой,
Хоть был оплетен я соблазнами,
Опутан рукой сатанинской...

Гляди же: бросаю оружие.
Убей! Я отныне твой пленник.
Твоих повелений я слушаю
С поникшей главой, на коленях.

Заполни ж сердечные трещины
Иль пулю добавь к укоризне,
И, братство поправший для женщины,
Я смерть предпочту этой жизни».

«Нет, низкий! Родимой воспитанник,
Ты вскормлен был ею когда-то.
Стволов, ратоборством испытанных,
Джигит не нацелит на брата.

Что в мире сильней всего ценится –
Разбито твоею рукою,
И совесть, раскаянья пленница,
Вновь не узнает покоя.

„რაც ქვეყანას მიაჩნია
რჯულზე უფრო უმტკიცესად,
რომ გასტეხე ის გეყოფა
სიკვდილამდე შენ საკვნესად.

„ნადი ჩემგან შენდობილი,
მაგრამ შორს კი... და მშვიდობით!..
დღეიდან ჩვენ წმინდის გულით
ერთმანეთს ვერ მივენდობთ!

„მაგრამ ერთს კი დაგავალე,
ამისრულე შეჭველად:
რომ მიხვიდე ყაბარდოში,
იცოდე, რომ სულ პირველად,

„ნადი, ნახე ის მოძღვარი,
ვინც შვილივით გამოგზარდა,
და უამბე შენი პირით,
რაც სირცხვილი დაგემართა!“

გადმოხტა და ლურჯი ლაფშა
მისცა ხელში, ჩააბარა,
მოტრიალდა და აღმართი
ძლივს ბარბაცით აიარა.

IV

არც გვართ, არც ვაჟკაცობით,
არც სიმდიდრით, არც ქონებით, —
ჰაჯი-უსუბ ცნობილია
მხოლოდ ჭკუით და გონებით.

ჭირში, ლხინში საზოგადოდ
უმისობა არ იქნება;
ხელის გულზე უწერია
თვით მაჰმადის წმინდა მცნება.

Покрылась душа твоя пятнами,
И дружбы расколотой нашей
Не склеить ни встречами ратными,
Ни братской беседой, ни чашей.

Под гнетом поступка бесславного
Тебе остается одно лишь!
Молитвой Усуба-наставника
Ты, может быть грех свой замолишь.

Конь бился, подковами цокая...
И, молча отдав его брату,
Мгновенно на кручу высокую
Взлетел негодующий Бату.

4

Не златом, не славными предками,
Не шашкою грозной и смелой –
Умом и суждениями меткими
Усуб знаменит престарелый.

Пирь при нем веселы заново,
А черная скорбь – не жестока.
Толкует ученье Кораново,
Как будто устами пророка.

Объехал он области холода.
Но плавал и морем Срединным,
И сердце хаджи еще молодо,
Хоть счет потерял он годинам.

Легендам столетия давнего
Внимал он в Стамбуле и Мекке,
И славят седого наставника
Князья молодые и беки.

ზღვა და ხმელი მოვლილი აქვს,
მნახველია ცა და ქვეყნის;
ჯერ ისევე ჭანმაკია,
თუმც არ არის კი მცირე ხნის.

ხელ-ფეხს ერჩის, თვალსაც უჭრის, —
არ ტყუილი ქადილია;
სადაც კია გვარიშვილი,
ყველა მისი გაზრდილია.

საფარ-ბეგიც მან გაზარდა
ისე, როგორც სხვები ყველა,
მაგრამ მარტო წვრთნა რას იზამს,
თუ ბუნებამც არ უშველა?

აი, სწორედ ამ უსუბთან
მიდის ახლა საფარ-ბეგი,
მორდუობის გამტეხი და
ჩვეულების გადამდეგი.

ეუბნება ყოველიფერს,
უნებურად რაც შეემთხვა;
ცრემლები სდის და ეჩრება
ბურთად ყელში მწარე სიტყვა.

ყურს უგდებდა ჰაჯი-უსუბ,
სახე მოინალღლიანა:
სიღიადე ამ მუხთლობის
თვალწინ გაისიგრძეგანა.

ოხვრით ჰკითხა: „მერე? მერე?
რომ გაიგო, რა სთქვა ქმარმა?“
— „მაპატივა შეცოდება,
როგორც ძმამ და მეგობარმა!..“

Сафара, как сына-приемыша,
Держал у себя он три года,
Хоть знание – ничто, если помощи
Ему не окажет природа.

Склонился пред ним по обычаю
Носящий клеймо святотатца.
Осанкой являя величие,
Велит ему старец подняться.

С рыданием, взоры туманящим,
Джигит ему передал повесть
О том, как под братским пристанищем
И честь позабыл он и совесть.

Усуб ему внемлет в молчании,
Темнея нахмуренным ликом.
При мысли о мерзком деянии
Он в скорби и гнев великом.

«А Бату, срамник нераскянный?
Что муж? Каково его слово?»
«Простил преступление Каина
Во имя кунакства былого

И дал порученье единое:
Молить перед старцем Усубом,
Чтоб кольца распутал змеиные,
В душе моей свитые клубом».

И вырвалось слово упрямое
Ответом на просьбу сыновью:
«Должна обагриться рука моя
Твоею нечистою кровью!»

„მხოლოდ ეს-კი დამავალა:
ნახე შენი გამზრდელიო
და მაგ შენი საქციელის
პასუხს მისგან მოველიო!“

— მესმის, მესმის და პასუხიც
ჩემი მხოლოდ ეს არიო,
რომ ნამუსის გასანმენდად
ჩემი ხელით სისხლს დავღვრიო!..

შეაყენა ზედა ფეხზე
მან დამბაჩა გატენილი;
მორჩილებით გულ-მკერდს უშვერს
საფარ, მისი გამოზრდილი.

მაგრამ უსუბ ეუბნება:
„შენ სიკვდილის რა ღირსი ხარ?!
სასიკვდილო მე ვარ მხოლოდ,
რომ კაცად ვერ გამიზრდისხარ!“

წარმოსთქვა და საფეთქელში
მიიჭედა ცხელი ტყვია!..
ჩაიკეცა სულთამბრძოლი,
წამლის კვამლში გაეხვია...

1898 წ.

Под взором учителя режущим,
Под дулом его пистолета
Стоит осквернитель убежища,
Готовый погибнуть за это.

Но старец застыл в онемении:
«Лишь я заслужил эту кару,
За то, что не мог, к сожалению,
Дать братское сердце Сафару!..»

И, выстрелив, пал он с улыбкою.
Лишь пламя во мраке блеснуло
Да облако таяло зыбкое
В слабеющем отзвуке гула.

1898

ვაჟა-ფშაველა

(1861-1915)

ამირანი

*ადე, ამირან, რას გძინავს?
ცხენს დაუყარე ხანძილი.
დიაცის დაწუნებულსა
ტირილი გინდა, გან ძილი.
ხალხური*

უზარმაზარი ტანისა
კაცი ვინმე სჩანს კლდეშიო,
გულისმდნობელი ნაღველი
უხმოდ დულს იმის მკერდშიო.

უგრძნობი ჯაჭვი მკლავებზედ
ეხვევა, როგორც გველიო,
და აბლაბუდა თვალებზედ
გადაჰკრობია ქსელიო.

ტანზე აჰსხმია ყინული
და ხავსი შავის ფერისო,
სდგას ესე დაჩოქებული,
მომლოდნე ჯაჭვის მტვრევისო.

პირდაპირ დაყუდებული
ჟანგდება მისი ხმალიო,
მოსვენებასა თაკილობს,
ცრემლსა ღვრის, როგორც ქალიო.

დაჰვინყებია ეს მონა
ძირს კაცსა, მაღლა ზეცასა,
არ იხსენებენ მისგანა
დევ-ემშაკების ჟღერტასა.

ВАЖА ПШАВЕЛА
(1861-1915)

АМИРАНИ

Перевод Н. Заболоцкого

*Вставай, Амирани, довольно дремать,
Пора черемши быстроному дать.
Тому, кто отвергнут, и сон не к лицу,
Лишь горе да слезы под стать молодцу.
Народное сказание*

Стоит он, могучий,
Прикован к скале.
Тяжелую тучей
Печаль на челе.

Под цепью старинной
Скрещение рук.
Глаза паутиной
Опутал паук.

Одетый в скопление
Тяжелого льда,
Склонил он колени
В былые года.

И меч его ржавый,
Печалью томим,
Овеянный славой,
Застыл перед ним.

Ни люди, ни боги
Не помнят о том,
Как дэвы чертоги
Он рушил кругом.

მოზარე წამებულისა
ფეხთ ჩასწოლია ფინია,
ამ პანანინა არსებას
უცხო რამ დაუჟინია:

დაუსვენებლად ენითა
ლოკავს ჯაჭვს — უნდა გასწყვიტოს,
რომ თავი იხსნას ტანჯულმა,
ბილნი მჭედლები გასწყვიტოს, —

რომელთა გრდემლზედ გაჰკვერეს
მის დასაბმელად ჯაჭვიო,
არ შეიბრალეს მართალი,
გაგზავნეს ტყვედა მთაშიო.

რა განწყვეტამდის მიიყვანს
ფინია რკინის მართულსო,
გულქვა მჭედელი გამოდის,
გრდემლზედ კვერს უწყებს რაკუნსო.

და ჯაჭვი ისევ მთელდება,
გულის საკლავად მონისო.
ნეტავ ეს უღვთო წვალება
ამ გმირს გასწირავს როდისო?!

როდის ადგება ამირან,
ჯაჭვ-აბჯრით შემოსილიო,
ჩამოსდნობოდეს ყინული
და უცინოდეს პირიო.

ეჭიროს ხელში თვის ხმალი,
იცქირებოდეს ბარადა,
მთა-კლდეთ გაჰქონდეს დგრიალი,
მას თავს უკრავდენ კვალადა.

И ждет только песик,
Единственный друг,
Когда же он сбросит
Железины с рук.

И лижет он цепи
Века напролет,
И в горы и степи
Страдальца зовет.

Но только оковам
Подходит конец,
В молчаньи суровом
Приходит кузнец.

И снова и снова
Он молотом бьет,
Покуда оковы
Опять не скует.

И снова несчастный
Стоит под горой...
Когда же безгласный
Воспрянет герой?

Когда Амирани
Наденет доспех
И слезы страданья
Сменяет на смех?

Как только в просторы
Протянет он меч,
И доли и горы
Поймут его речь.

მინა იძროდეს, ღრუბელნი
ფუოდენ, ხტოდენ შავადა,
კეკლუცნი წვრილნი ვარსკვლავნი
მთებზე სხდებოდენ ჯარადა.

სადმე ზღვამ იგრძნოს ამბავი,
კარგების სანატრელიო,
დაუკრას ტკბილი საკრავი,
ცას მიაწოდოს ხელიო.

მუნით ჩამოწვეს ღრუბელი,
გაჩნდეს ცეცხლ-სეტყვა ხშირია,
იძახდენ მართლის ჯვარმცემლნი:
„ვაჰმე, რა დიდი ჭირია!“

მჭედლები ცოდვას ნანობდენ,
ამტვრევდენ გრდემლებს, კვერებსო,
თვის იარაღის ნაშთებზედ
აფრქვევდენ მწარე ცრემლებსო.

13 დეკემბერი, 1884 წ.

ხევზედ მოდიან ნისლები (სიმღერა)

ხევზედ მოდიან ნისლები,
გაჩქარებულნი, მღერითა.
როგორ ხარობენ ტივლები,
რომ მინას ჰფარვენ ბნელითა!
ველარას ვხედავ ბეჩავი,
გამიქრენ წვერნი მთისანი
ვაჰმე, ველარა მწვდებიან
სათბობლად სხივნი მზისანი.
ბარემ მეც ჩამთქით, ნისლებო,
დამნაცრეთ, დამაფერფლეთო,

Поля содрогнутся,
И небо вскипит,
И звезды взовьются
Под самый зенит.

Забудет о муке
Скопление вод,
И, вытянув руки,
Оно запоеет.

И грянут раскаты
Громов, и тогда
За правду распятый
Воскликнет: «Беда!»

И над наковальной,
Разбитой во прах,
Тюремщик опальный
Заплачет в горах.

1884

* * *

Перевод Н. Заболоцкого

По ущелью тянутся туманы,
Поднимаясь с каменного дна.
Радуются, словно басурманы,
Что земля во мрак погружена.
Все в глазах слилось и потемнело,
Зря гляжу на горные хребты.
Горе мне! Не греет больше тело
Солнышко из этой темноты.
Так возьми ж, проклятый сумрак ночи,
Жизнь мою и растопчи во прах,
Вырви сердце, выключь эти очи,

თვალნი დამთხარეთ, გულისაც
სადილი გაიკეთეთო.
სად მიხვალ, სადა, ყორანო,
შენ მაინც შამიბრალია,
მიამხანაგე, გენაცვლე,
ყრანტალით გამახარია!..
ნავიდეთ, ერთად ნავიდეთ,
მოვშორდეთ მშობელს მხარესა,
ნულარ ვიხილავთ საყვარლის
ჩვენის ქვეყნისა მთა-ველსა.
ნავიდეთ, გადავიკარგნეთ,
დავსთელოთ სხვისნი არენი,
ვანჩქლიოთ, ერთად ვანჩქლიოთ
ცრემლის წყარონი მწარენი.

1886 წ.

მთათი ძილი

ხევებში ჩანვა ნისლები,
განზედ დაყრილან მთანია,
ერთურთზე მიქადლებულნი,
როგორც ერთგულნი ძმანია.
მთვარე ცას შემოსწყრომია,
წყალი ჩაჰხუის შორადა,
ტირილად მესმის ჩხრიალი
მისი ხევიდამ ორადა.
აგერა, კიდევ იშხივლა,
სული ამოჰხდა სწორადა!
ნამი უმცვრევაჲ მწვანეზედ
ნისლებს ნასტუმრალთ, მრავალთა,
თან ნამის, სიოს მზიდველთა,
შავთა, შავფერად მავალთა.
შეჰკედლებიან მთათ სამზღვრებს
ორბნი, არწივნი ფრთიანნი;

Загрызи, безжалостный, в горах!
Ты куда стремишься в путь-дорогу,
Черный ворон, страж моих полей?
Поспеси хоть ты мне на подмогу,
Обними меня и пожалей.
Улетим отсюда мы с тобою
В дальний путь, в неведомый простор,
С милою простимся стороною,
Не увидим больше этих гор.
Полетим мы, ворон, над горами,
Понесемся в дальние края,
Обольемся горькими слезами
Вдалеке от милых – ты и я!

1886

ГОРЫ СПЯТ

Перевод Н. Заболоцкого

В ущельях сгрудилась мгла.
Как братья, заполнив просторы,
К телам прижимают тела
Вечерние темные горы.
Луны опечаленный лик
Глядит из нахмуренной тучи,
И плещет в ущелье родник,
И плачет о чем-то певуче.
Вот всхлипнул он, тяжело дыша,
Откликнулся эхом несмелым
И смолк... И как будто душа
Рассталась с измученным телом.
Росой освежая листья,
Дохнула прохлада тумана
И вниз потекла с высоты,
Скитаясь в горах неустанно.

გავსილა ფრინველებითა
მთების ლოგინი კლდიანი.
იმათაც დასძინებიათ
ნისკარტდაშვებით, მხრებითა,
წყნარად ჩამოდის ჯიხვები
ვინრო ბილიკებ-გზებითა;
ბულულა გარინდებულა
ერთად პირნათლის ძმებითა.
შავის მანდილით შეკრულა
ხევხუვი, მთისა ყელეები,
ცის ტატნად მისდევს მთის წვერებს
ნელსხივნი, როგორც გველები.
აღარსად ცეცხლი ანთია
მწყემსის ფარეხის პირშია...
შორს სამ აყმუვლდა ნადირი
ხშირის ჩონჩხების ძირშია.
აღარსად გუშაგები ჩნან
მთისპირთ დარაჯად მდგომარედ,
აღარც ნაკვანძი ბალახი,
მტრისა ნავალის მხსომარედ.
ვარსკვლავნი მთის წვერთ სწვევიან,
ეუბნებიან ნანასა:
„თქვენს მტერსამც მაჰკლავს სიკვდილი,
ყელშიმც დასცემენ დანასა!
თქვენს მეტი არვინ გვიამბობს
ხმელეთის, წყლეთის ამბავსა!“
მარცხნით გერგეტი ამდგარა,
მეფე მეფურად მზირალი,
მარჯვნით ბორბალა ერყევა,
როგორც ობოლი მტირალი...
აგერ, ნისლებიც დაიძრა,
როგორც სულელები მკვდრებისა,
ცაზედ ვარსკვლავნი დაბნელდენ,
დაბლა — თავები მთებისა.
აღარა გამიგია-რა

И в этих извилинах мглы
Укрылись орлы и орлицы,
И с ними на ложе скалы
Замолкли и прочие птицы.
Сидят они, клюв опустив,
Безжизненны, серы, понуры...
С высокой горы под обрыв
Бесшумно спускаются туры.
Здесь черною шалью ночей
Закутано горное горло
И отблеск последних лучей
Туманное небо простерло.
Погасли пастушьи огни,
Ни конь не мелькнет, ни прохожий,
Лишь дикие звери одни
У каменных воют подножий.
На башнях дозорных застав
Нигде не видать караула.
Не виден по вмятинам трав
Разбойничий след из аула.
Один только звездный хорал
Доносит напев колыбельный:
«Привет вам, скопления скал!
Да сгинет ваш недуг смертельный!
Когда бы погибли и вы
В години суровые эти,
До нас не дошло бы молвы
О том, что творится на свете!»
Вот слева глядит в небосвод
Гергети, могучий владыка.
Вот Борбала справа встает,
И плачет она, горемыка.
Вот души усопших земли
Сквозь горные движутся щели,
И звезды померкли вдали,
И горы вокруг потемнели.
Найду ль я дорогу? Навряд!

აქ გასავალის გზებისა!..
მთათ სძინავთ, არ იღვიძებენ,
შიში არა აქვთ მტრებისა!..

1887 წ.

არწივი

არწივი ვნახე დაჭრილი,
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა,
ენადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა,
ცალს მხარს მინაზე მიითრევს,
გულისპირს სისხლი სცხებოდა.
ვაჰ, დედას თქვენსა, ყოვებო,
ცუდ დროს ჩაგიგდავთ ხელადა,
თორო ვნახავდი თქვენს ბუმბულს
გაშლილს, გაფანტულს ველადა!

1887 წ.

მოლოდინი

მცირე რამ ნისლის ნაწყვეტი
მთას ეკრა ბუმბულივითა,
ჰშვენოდა ფიქრებში გართვა,
მინდორზედ სუმბულივითა.
მთის წვერებს მოსდევს ნიავი
ნადირის სუნსულივითა.
ბუნება ნანობს ცოდვასა,
იუდა სულკრულივითა.

— რას უცდი, ნისლო პატარავ,
დაკერებული მთაზედა?

В горах по ночам страшновато.
Они же без просыпу спят,
И в мире им нет супостата.

1887

ОРЕЛ

Перевод Н. Заболоцкого

Я видел: окруженный вороньем,
Упал орел, не в силах отбиваться.
Еще хотел бедняга приподняться,
Да уж не мог, и лишь одним крылом
Уперся в землю, и потоком крови
Весь обагрился, к смерти наготове.
Проклятье вам, стервятники могил!
В несчастный день меня вы сбили, гады,
А то бы я сегодня без пощады
Все ваши перья по ветру пустил!

1887

ОЖИДАНИЕ

Перевод Н. Заболоцкого

Как пушинка, к вершине горы
Прилепилась полоска тумана,
И задумалась там до поры,
И в пути задержалась неожиданно.
Привлекаемый запахом скал,
Веет там ветерок с небосвода.
Как Иуда себя проклинал,
Так себя прокликает природа.

– Что ж ты, тучка, прижалась к скале
И чего ожидаешь в тревоге?

— რასა? ვერ თუ ჰგრძნობ, ძმობილო,
მტერი ჩამიდგა გზაზედა!
როგორ ვერ ჰხედავ გვალვისგან
დამწვარ-დაბუგულს მინასა?
თავის ძმისწული მოუკლავ
გაბოროტებულს ბიძასა;
მშობლებზედ მეტად სწყენია
გაზდილის ერთგულს ძიძასა.

თვალეზი მთელის ქვეყნისა
შემომცქერიან თხოვნითა,
ეგებ როგორმე დავიხსნა
სოფლის ამაგი გოლვითა.
სწორედ ამისთვის დავფიქრდი
და ვეხვეწები ზეცასა.
გამზარდოს, მომცეს ძალ-ლონე,
ვენამლო ქვეყნის კვნესასა.

გამზარდოს, ღრუბლად მაქციოს,
მძიმედ დამტვირთოს წვიმითა,
რომ მოვრწყო გული ქვეყნისა
დაუშრობელის მილითა;
ავაჭიკჭიკო ბუღბუღი
საღამოთი და დილითა
და წარვსდგე ჩემს მეუფესთან
ხელთ ანთებულის ცვილითა.

სექტემბერი, 1892 წ.

– Приглядишь, человек, к земле:
Враг стоит у меня на дороге.
Иль не видишь, что засухой здесь
И поля и сады опалило,
Что народ убивается весь
И житье ему больше не мило?
Вон с какой безутешной мольбой
Взор ко мне устремило селенье, –

Дескать, дождиком землю омой,
Упаси от беды-разоренья!
И задумалась я, и гляжу,
И молю всемогущее небо,
И прибавить мне силы прошу,
Чтоб поля не оставить без хлеба.
Нагруженная тяжким дождем,
Я бы стала великою тучей

И на всем протяжении моем
Как поток разразилась могучий.
Я хочу, чтобы пел соловей
И, склонясь на груди перевала,
Я с зажженной свечою моей
Перед Господом Богом стояла.

1892

ნუგეზი მგონისა

ვნუგეზობ, სწორედ სანუგეშოცა:
გულზე მედება ცეცხლის გენია,
ქვეყნის სარგოდა ფიქრით გამსჭვალულს
ავი მე არა ჩამიდენია;
ვინ რას გაიგებს, ან ვინ რა იცის,
რამდენჯელ ცხარე ცრემლი მდენია?!

ვნუგეზობ ამით: მინას მინურად
და ცას ციურად მივე თავაზი,
არ მიბობღნია დაბლა ქვემძრომად,
მალლა დავფრინავ, როგორც გავაზი;
ჩემს ტურფა მხარეს მკერდს დავაკერე
სიტყვა საგმირო, სიტყვა ლამაზი
და ამ ჩემს მღერას ყურს რომ უგდებენ
ქართლელ-კახელი, იმერ-აფხაზი.

მამა-პაპათა აკლდამებიდან
გამოვინვიე გმირთა აჩრდილი
და დავუკოცნე იმათ მკლავები,
სახე შუბის-წვრით და ხმლის აჩრჩინილი,
მე გავაცოცხლე ხელის შეხებით
ლეში მდუმარე, ლეში გახრწნილი.

თავზე დავადგი დაფნის გვირგვინი,
წელი შევუმკე ისევაც ხმლითა,
ნოყიერად ვქმენ ნაგვალი მიწა,
როგორაც წვიმამ, მოსულმა ცითა.
არ დაუძველდა ჩემს გულს თვის სატრფო,
როგორაც სხვისას, ვნუგეზობ მითა.

მე არ ვუთხარე მოძმესა ორმო,
მთხრელი შევმურე კუპრით და ლაფით;
არვის გავტაცე მე ლუკმა-პური,

УТЕШЕНИЕ

Перевод Н. Заболоцкого

Утешен я и жажду утешенья:
Душа пылает пламенем горнил.
К родной стране приверженный с рожденья,
Я в этом мире зла не сотворил.
О, кто бы видел в час изнеможенья,
Как я рыдал, какие слезы лил!

Отдав земле присущее земное,
Небесное я небу отдавал,
Не пресмыкался, мысля о покое,
Парил, как сокол, возле этих скал.
Украсил я и горы и долины
Красою слов, и ныне у огня
Картлийцы, кахи, и имеретины,
И абахезы слушают меня.

Чтоб славных дедов чествовали внуки,
Я тени предков вызвал из гробниц,
Облобызал их доблестные руки,
Оплакал шрамы мужественных лиц.
Я оживил рукой животворящей
Останки их величественных тел,
Вернул булат им, острый и блестящий,
Венки на них лавровые воздел.

Как летний дождь в степи необозримой,
Я напоил иссохшие поля.
В моей душе не гаснет лик любимой –
И этим тоже утешаюсь я.
Не мыслил яму рыть я для соседа,
А тех, кто рыл, клеймил я день и ночь,
Не отнимал у ближних я обеда,
Но сам стремился ближнему помочь.

სხვასაც გავუყავ ნაშოვნი ჯაფით
და სიყვარული ჩემს თანამოძმეთ
ვაუნყე მედგრად ნალარით, დაფით.

უსულო საგნებს სული ჩავბერე,
ავასაუბრე ლოდები კლდისა
და, როგორც მეფე, გავათამამე
მწირი ბალახი, ის ქუჩი მთისა.
მადლი მფენია მარჯვენაზედა
იმ შემომქმედის, მაღალის ღვთისა!

სექტემბერი, 1894 წ.

გამოღმით მე ვარ, გაღმა შენ
(სიმღერა)

გამოღმით მე ვარ, გაღმა შენ
შუაზე მოდის მდინარე,
ხიდი არ გვიძე წყალზედა,
ფიქრი გვკლავს მოუთმინარე.

მინდა გაკოცო, მაკოცო,
შენს სახეს ვხედავ მღიმარეს,
მაგრამ ვერსაით გამოვედ
ამ სატიאלო მდინარეს.

მეც უნავო ვარ, შენაცა
ცურვა არ ვიცით, ვტირითა;
მეშველიც არვინ გვიჩნდება
არც ციდან, აღარც ძირითა,
შენ მე მიმელი, მე — შენა
გაცინებული პირითა.

ვეღარც ხმას განვდენ, გითხრა რამ,
მდინარე ბრაზობს, ღრიალებს,

И пеньем труб, и громом барабана
Я о любви к собратиям взывал.
Я вдунул душу в тело истукана,
Вложил язык в уста немые скал.
Я изукрасил царственную статью
Любую травку... В эти времена
Поистине небесной благодатью
Была рука моя осенена.

1894

ПЕСНЯ

Перевод Н. Заболоцкого

Ты на том берегу, я на этом,
Между нами бушует река.
Друг на друга мы с каждым рассветом
Не посмотримся издалека.

Как теперь я тебя поцелую?
Только вижу смеющийся рот.
Перейти сквозь пучину такую
Человеку немислимо вброд.

Не пловцы мы с тобой, горемыки,
Нет ни лодки у нас, ни руля.
Не ответит нам небо на крики,
Не поможет нам в горе земля.
Целый день ожидая друг друга,
Мы смеемся сквозь слезы с тобой.

Я кричу, но не слышно ни звука –
Всюду грохот и яростный вой.

ჩემს ძახილსა ნთქავს მის ზვირთი,
როგორ შავადა ტრიალებს!..

რა უნუგეშო ყოფნაა,
წელთა სვლა მხოლოდ მზერაში;
რომ მოვკვდე, ბევრით ჰჯობია,
მაინც გარგივარ ვერრაში!..
არა, ის მინდა, გხედავდე,
ნუგეშსა ვპოვებ ცქერაში.

მარტი, 1895 წ.

რამ შემქმნა ადამიანად
(სიმღერა)

რამ შემქმნა ადამიანად?
რატომ არ მოვედ წვიმადა,
რომ ვყოფილიყავ მუდამა
ღრუბელთ გულ-მკერდის მძივადა,
მინაზე გადმოსაგდებად
ცვარად ან თოვლად ცივადა?
არ გამწირავდა პატრონი
ასე ოხრად და ტივლადა!

ცაშივე ამიტაცებდა,
თან მატარებდა შვილადა.
ასე არ დამჭირდებოდა
სულ მუდამ ყოფნა ფრთხილადა.
მზის მოტრფიალე ვივლიდი
სიკვდილის გამანზბილადა;
მალლა ცა, დაბლა ხმელეთი
მე მექნებოდა წილადა.

გავიხარებდი, მთა-ბარსა
ოდეს ვნახავდი მწვანედა,

Умирает мой голос тревожный,
Утопающий в бурной реке...

Как теперь я в тоске безнадежной
Проживу от тебя вдалеке?
И не лучше ли смерть, чем томленье,
Чем бессильные эти слова?
Нет, пока ты видна в отдалении,
До тех пор и надежда жива!

1890-е годы

ПОЧЕМУ Я СОЗДАН ЧЕЛОВЕКОМ
Песня

Перевод Н. Заболоцкого

Почему я создан человеком?
Почему, исполненный красоты,
В сонме туч, в высоком мире неком,
Не рожден я капелькой росы?
Отчего никто меня не мечет
Ни дождем, ни вьюгою с высот?
Чем иным Владыка мой излечит
Грудь мою от горя и забот?
Взял бы он меня к себе обратно
И не разлучался бы со мной,
Чтоб не жить мне в мире безотрадно,
Не бороться с горькою судьбой.
И, любуясь солнцем и сверкая,
Плыл бы я в безбрежные края—
Сверху небо, снизу грудь земная,
Оба вместе – родина моя.
Как бы любовался я ватагой
Этих гор, взирая с высоты!

მორწყულსა ჩემის ოფლითა,
ყვავილებს შიგნით, გარეთა.
გადაფუშლიდი გულმკერდსა
დღისით მზეს, ღამით მთვარესა.
სიცოცხლეს ვაგრძნობინებდი
მომაკვდავ არემარესა.

თოვლად ქცეულსა გულშია
ცეცხლად იმედი მრჩებოდა,
რომ ისევ ჩემი სიკვდილი
სიცოცხლედ გადიქცეოდა
და განახლებულ ბუნებას
ყელ-ყურზე მოეხვეოდა.

1913 წ.

ანდერძი

ნუ გასჯავრდებით, შვილებო,
და ნუ დაგვინყებთ გმობასა,
რომ ბევრი საქმე დაგიგდეთ
გასაკეთებლად მოდგმასა.
ჩვენი დრო იყო გრძნობისა,
ჩვენაც ვგლოვობდით, ვტიროდით,
რომ სნეულს წამალიც უნდა,
იმას ველარა ვფიქრობდით.
დრო იყო შეუსაბამო,
გარემოება ვერანი,
ამაოდ დაგვრჩა მამებსა
ფიქრი და გულის ძგერანი.
ეგებ თქვენ დაიჯილავოთ
ბარათაშვილის მერანი!
მინდოდა მკვდარსა გამეგო
ქართველთა ბედისწერანი,

Там, моей напитанные влагой,
Поднялись бы вешние цветы.
Отдавал бы сердце молодое
Утром солнцу, вечером луне,
Орошал иссохшую от зноя
Эту степь в родимой стороне.
Превращенный в снежные кристаллы,
Не грустил бы я и в холода,
Ибо, сверху падая на скалы,
Умирал бы там не навсегда.
Был бы я лишь несколько мгновений
Как бы мертв, а там, глядишь, опять
Возвратился в этот мир весенний,
Чтоб его с улыбкою обнять.

1913

ЗАВЕЩАНИЕ

Перевод Н. Заболоцкого

Не нужно жаловаться, дети,
На то, что много разных дел
Не довершили мы на свете
И вам оставили в удел.
Увы, наш век был веком чувства,
Мы жили горестью одной,
И не познали мы искусства
Спасенья родины больной.
Неподходящий для геройства
И неподатливый весьма,
Наш век губил живые свойства
Людского сердца и ума.
Бараташвилевский Мерани
Теперь вам грезится опять,
И снова нас томит желанье
О судьбах Грузии узнать.

რად უნდა დარჩეს ტიალად
ცრემლით მორწყული მღერანი?!
მინდოდა, ჩამოგვძახებდით
საფლავში ერთად ყველანი:
„შვილთ აგისრულეთ ნანატრი,
ან განისვენეთ ტკბილადა,
ჩვენაცა დავინერენით
ქართველ მამულიშვილადა“.

1900 წ.

Ужель мой стих, облит слезами,
Погибнет здесь, в родном краю?
О, если б крикнули вы сами
В могилу тесную мою:
«Забудь, поэт, свои печали,
Загробных слез своих не лей:
Сыны отцов, мы тоже встали
За дело родины своей!»

1900

გოგოთურ და აფშინა (ძველი ამბავი)

I

ამბობენ, ბლოელ აფშინა,
მინდოდაურის გვარისა,
სცარცვავს რჯულიან-ურჯულოს,
მარჯვედ მომხმარე ფარისა,
ჭერხო აავსო უნჯითა,
როგორც სალარო ხანისა.

თანაც იტყვიან: „გოგოთურს
ჯანით ვერ შაედრებო,
ნეკით გასტყვარცნის, აფშინა
ხე და ქვათ შაეცხებო“.

მეფესაც უთქვამს: „გოგოთურ
ათასს კაცთანო ვადარე,
ათასგანა მყავს ნაცადი,
ათასგან ომში ვატარე.
გოგოთურს რკინის გული აქვ,
მკლავი ხო გადამეტია,
რამდენჯერ მარტომ შაბერტყის
მტერი ქვიშაზედ მეტია.
ომში სიკვდილს ჰგავ გოგოთურ,
შეუბრალები, უკვდავი,
მტერსაც ზარსა სცემს უზომოს,
როგორაც სულთამხუთავი...
ისე აგორებს მტრის რაზმებს,
როგორც ნავს ტალღთა დენანი,
აღბათ, სწყალობენ ვაჟკაცსა
ის ანგელოზნი ზენანი!“

რამდენჯერ სთხოვა ბატონმა
დარჩომა მეფის კარადა,
მაგრამ ვაჟკაცი ეტყოდა:
„მეფევ ვერ გავძლებ ბარადა.
თუ მთის ნიავი არა მცემს,

ГОГОТУР И АПШИНА
Эпический сказ

Перевод О. Мандельштама

I
Говорят, из Бляя¹ Апшина,
Из семейств Минтотаури,
Без помех крал, разбойничал
Под защитой брони кованой.
Он добром наполнил горницу,
Словно хан, казной-поборами.
Гоготур сильнее Апшины,
С ним и Апшина не справится, –
Он мизинцем бросит Апшину
Через скалы островерхие.
Говорил царь слова крепкие:
«Гоготур мой стоит тысячи,
Он один зерно отборное
Среди тысячи дружинников».
Мощью дышит он чрезмерною.
Как волна размывчивый песок,
Гонит он бесчисленных врагов,
А в бою Гоготур, как смерть велик
И как смертный час, суров и строг.
На врагов он наводит страх,
Словно ангел смерти Азраил.
Опрокинет он врагов отряд,
Как течение лодку утлую.
Ах, шадят, должно быть, война
Херувимы покровители!
Сколько раз его упрашивал
Царь: «Иди ко мне на царский двор»,
Неизменно отвечал герой: –
«Царь, в долине мне не дышится,
Горный ветер мне лицо свежит.

¹ Бло (Блой) – селение в северной Хевсуретии.

გული ქალებურ ტირისა,
არ მინდა პური, არც წყალი,
აღარც გაღება პირისა,
მამეხიბლება გუნება,
ვერა ვარ გამძლე ჭირისა“.
გოგოთურ ამაზედა სწუხს,
ხმა აღარ ისმის ომისა,
მინურვილია, თავდება
ჟამი ზაფხულის ორისა.
შინაც ხო უქმად არ არი,
მუშაობს, მინის მხვნელია...
ამბობს: „ომის დროს ვიომოთ,
არა-დ' — ვიქნიოთ ცელია,
ნადავლით, ნაყაჩაღარით
კაცის დარჩომა ძნელია!“

არავის ახსოვს, ფშავშია
ხმამაღლა ასძრახდომოდეს,
განალამც საცარცვავადა
გზად ვისმე გადასდგომოდეს.
ვეება ჭანდარს აიღებს,
ნინკრად გაიდებს მხარზედა,
ყალიონს პირით არ უშვებს,
მიიტანს თავის კარზედა,
ირმებსაც დაედევნება
ყოფჩის გადაღმა კვალზედა.

შემოლამდება, შინ მოდის,
ჩამოუჯდება კერასა,
დაინყებს შესაქცევრადა
დიდის ყალივნის წევასა,
ფანდურსაც შააჟღარუნებს,
თითს ააჩქამებს ბერასა.
ხანდახან დაიბუბუნებს —
ჭერი დაინყებს ნძრევასა,
თან ფეხს დაუცემს ვაჟკაცი —
მიდამო ინყებს ნთქრევასა.

Сердце плачет, словно женщина,
Хлеб здесь – камень и вода горька.
Вся в огне душа заклятая!
На уста печать наложена,
И недугом тело схвачено».
Гоготуру так мучительно,
Что не слышен здесь войны рожок.
На исходе и кончается
Ароматное двухвесенье,
Не сидит он дома в праздности,
Землю пашет и работает.
Говорит, не миновать войны,
А теперь пора косе гулять.
То, что добыто разбоями,
Никогда не тешит досыта,
И никто не помнит в Пшавии
Громовых раскатов голоса,
Чтобы он прямым разбойником
На дороге стал кому-нибудь.
Он возьмет чинару рослую,
На плечо положит запросто
И, попыхивая трубкою,
Восвояси возвращается,
И домой приходит в сумерки,
К очагу садится дымному,
Чтоб развлечься, понемножечку
Длинный свой чубук потягивает,
Иногда бандуру² пробует,
Быстро щиплет струны пальцами,
Иногда горланит песенку –
Лишь бы притолка не рухнула,
Иногда ногою топает –
Вся окрестность с ним приплясывает.

2 Бандура (пандури) – грузинский струнный инструмент.

II

ძველადგანვეა ნათქომი,
რო დედაკაცი ყბედია,
მიჰყვება გულის ძრახვასა,
ვნებიანობით რეტია,
ნაიტყვის უგვანს სიტყვასა
მოუფიქრელი, ცეტია.
ქმრისად სახელის მძებნელი
სხვას არ დაგიდევს არასა:
მტყუანი იყოს მის ქმარი,
თუნდ ხალხს სცარცვიდეს შარასა,
ოლომც იქნევდეს ფრანგულსა,
არ ჰლალატობდეს ხარასა,
ცოლსაც სწყალობდეს, აცმევდეს
ნითლის დარაის კაბასა.

ცოლი აუტყდა გოგოთურს:
„რად გინდა დიდი სხეული,
თუკი ზღურბლს არ გასცილდები,
როგორც სახადით სნეული?!
რად გინდა თოფ-იარაღი,
ბასრი ფრანგული, ნყეული,
ათასგან სისხლში ნათრევი,
კაცების ჟღეტას ჩვეული?!
აბა, დაჰკვლიე, უტირნავ,
ცრემლი აქვ პირზე მცვრეული!
ნადი, შენც ვინმე გაცარცვე,
არ გინდა სარჩო ნეტარა?
ქისტებს თავები გაჰბალთე,
ხევსურთ დაადევ ბეგარა!
ამბობენ, აფშინაის ცხენს
ტანი სრულ ვერცხლით ეფარა“.
„ნეტავ რას ამბობ, დიაცო,
ჭკვას რად არ ატან სიტყვასა?
საქმე თუ გამოგლევია,
რატუ, არ იტყვი იმასა?
რად მინდა მაშინ სიცოცხლე,

II

Есть старинная пословица:
Коль дерзка бывает женщина
И на ветер сердце бросила,
Ум от страсти улетучится.
Говорит слова бестыжие,
Одурелая и шалая,
Все покроеет мужним именем.
Ни о чем другом не думает.
Пусть у мужа совесть, как ночь, черна,
Пусть он смело грабит проезжий люд,
Лишь бы только он мечем владел
И держал ружье в руках,
Лишь бы он жену сумел одеть
В платье шелковое красное.
К Гоготуру пристаёт жена:
– «Для чего тебе осиный стан,
Чтобы вечно раскорякою
Дома дрыхнуть, как горячечный?
Для чего тебе стальной убор,
Меч проклятый, без зазубринки,
Заповедной кровью смоченный,
Истреблять людей приученный?
Посмотри, слеза обидная
Каплет с губ суровых лезвия!
Вспомни о разбойном промысле
И промысли жизнь счастливую,
Поруби хоть хистам³ головы,
На хевсуров наложи оброк, –
Говорят люди, конь Апшины
Чепраком покрыт серебряным».
– «Что ты мелешь, баба глупая,
Без понятия, необдуманно!
Если делать тебе нечего,
Ты бы мне о том поведала.

³ Хисты (кисты) – чеченцы

ლუკმასა ვსჭამდე სხვისასა?!
შენ ვინა გკითხავს, უჯიშოვ,
თოფისასა და ხმლისასა?..
შენ უნდა საჩეჩელს ეჯდე,
ან არა, — ჰქსოვდე წინდასა...
ხმლის ქნევას მაღლი მაშინ აქვ,
როცა ხმაღს ჰხედავ მტრისასა!

ჯერ მეფის სიტყვა არა სჩანს:
„შემოგვესია მტერიო,
ფშავით მოიდეს ლაშქარი,
ჩემი ერთგული ერიო,
ნინ გამაუძღვეს გოგოთურ,
ჯერ აროთ არი ბერიო!“
მითც არ მოჰსვლია ჩემს ხმაღსა
სისხლით შეღებვის ჯერიო;
ჩემი ფრანგული მტერსა ჰკლავს,
ძმაზედ არა აქვ ხელიო.

უნინ შინ როდის დავმდგარვარ,
როსც დავცემია თათარი,
მტერს წინ მე მივგებებივარ,
როგორაც ჯერნებს აფთარი.
ომში რვა ხმალი გავცვითე,
მეცხრე — თეთრტარა ხანჯარი...
თუკი ავსული არა ხარ,
ეგ საყვედური რა არი?!“
„მე იმას ვამბობ, ბეჩავო,
სახლისადა ხარ ურგები;
რა სარჩოდ გამოგადგება
თათრების დაჭრილ ზურგები?
ლაშქრობით რა მოგიტანავ,
ტანზე წყლულების მეტია?
მარტო სახელი რას გიზამს,
თუ სარჩოც არა ჰხვეტია?!“

დალონდა მეტად გოგოთურ,
ხმაღს მიაწვადა ხელია;
ლაფნის საბმურით შაიბა,

Сразу жизнь мне опостылеет,
Если буду сыт чужим добром.
Ты не суй свой нос, безродная,
В дело честное, булатное,
Твое дело веретенное,
Веретенное – чулочное.
Лишь тогда увидит шашка свет,
Если близко, близко вражий меч.
Не звучал еще в долине царский рог:
«Эй, пшавелы, нас сжимает враг!
Собирайся, верный мой народ,
Люди прочные, военные.
Пусть ведет дружину Гоготур,
Он еще довольно моложав».
А до этого я красную росу
Запрещаю моему мечу.
Уж не я ли на боку лежал
В дни кромешные, татарские!
Я врага приветил издали,
Как жирафа тигр, приветливо...
Изрубил я в битве девять мечей,
А десятым бел-костяной кинжал.
Если ты не ведьма чарая,
Что ты хочешь, злозязычница?»
– «Я скажу тебе, бессовестный:
Ты в семье обуза тяжкая,
На какую на потребу нам
Спины битые, татарские.
Из войны ты много выгоды
Вынес, кроме ран полученных?
Коли сыт ты добрым именем,
Ну и лопай свои подвиги». –
Гоготур герой печалится,
Меч рукой тихонько трогает,
И корой лафани нежную
Крепко стан свой препоясывает.

მაგრა შაიკრა წელია;
მარცხნისას ფარი გადიგდო,
მარჯვნივ — სიათა ჭრელიო,
უზარმაზარი, ძელსა ჰგავ,
კაცის საზიდად ძნელიო.
დედაკაცს დაათათბირებს:
„უნდა მიმოვვლო ხმელიო,
რასაც შენა მთხოვ, იმისა,
ნავალ, ვიქნები მქნელიო“.
მოყვრებში გამამემართა
ამის დაცინვით მთქმელიო.

III

გაზაფხულ იყო მაშინა,
ახლად ყოოდენ იანი,
მწვანის ქათიბით კოხტაობს
მთების კალთები ტყიანი;
ბექბუქში თოვლი დამდნარა,
მინა გამხდარა წვნიანი,
მწვანეს ეწვდება ფოთოლსა
ხარი-ირემი რქიანი.
გალაღებულან ფრინველნი,
ისედაც ლაღიზნიანნი;
არაგვიც მოჰქუხს მრისხანედ,
ამ დროს შავფერად მდინარე,
იღვიძებს, იფშენეტს თვალებსა
მის არემარე მძინარე;
კლდეებიც წყალსა ჰჟონავენ,
სრულად დამდნარა მყინვარე...
კოპალის ქვასთან გამოჩნდა
კაცი მთასავით მძვინვარე,
მაიზლაზნება ზოვივით,
პირქუში, არამცინარე.
ზენაით მეორე მოჩანს,
იმღერის, — მთანი ხვივიან,

Перекинул щит через левое,
А на правое плечо взял пицаль свою,
Словно дерево огромное,
На подъем чрезмерно трудную,
И жене своей ответил так:
– «Ходоком всю землю выхожу.
Я сказал и это сделаю:
Не кручинься, быть по твоему». –
И пошел обратно к родичам,
Говорит, смеется в бороду.

III

О ту пору, о весеннюю,
Как фиалка заневестилась,
Как нагорьями зелеными
Гор окружность закурчавилась,
Снег в ложбинках стаял пятнами,
И земля набухла влагою;
К зеленым прозрачным тянутся
Бычьи и олени головы;
Дуры птицы свистом-щебетом
Гомонят вольнее прежнего;
Как Арагва черно-талая
Воет, роется и прядает,
И с ресниц дремоту стряхивают
Пробужденные окрестности
Воду впитывают трещины,
Тает лед на горной скатерти, –
Из-за церкви Копальской⁴ – вдруг –
Человек, как глыба, кряжистый.
Он ползет, как тяжкий оползень,
Лицо каменное, хмурое,
А другой – с горы спускается,

⁴ Копала (Копальская церковь) – одно из главных древнейших полуязыческих святилищ Пшавии в честь мифического богатыря Пшавии

მააქვევქვეებს ლურჯასა,
ნაღნი რიყეზე წივიან;
მაეზაყება ცხენზედა
გამარჯვებასა ჩვეული,
უხდება წითელს ჩოხაზე
ფარი და დაშნა რწეული.

გოგოთურს ჰხედავს აფშინა,
გულშიაც ჩაეცინება,
ზედ მიჰვარდება ცხენდაცხენ,
უდივრად შაიგინება,
აფშინას ბანარაულის
შუქი შორს გაიფინება.

„იარაღნ მამცენ, ფშაველო,
რად გი, არ იცი ხმარება! —
პირდაპირია აფშინა,
ვაჟკაცს არ უყვარს პარება. —
რა გაკვირვებით მიყურებ?
აფშინას მეძახიანო!

ჰა, თორო შავთხოვ ფრანგულსა:
«ხმალო, გამიჭერ, ფხიანო!»“

გოგოთურ ფიქრობს: «ვეჩვენო,
აცა, აფშინას სანწყლადა,
ვეხვენო, თავი ვიდაბლო,
ამის რას მიზამს ნაცვლადა?
აქებენ, შაიბრალებსა,
თუ გადამაქცევს ნაცრადა?»
„რადა, ძმობილო, რად აგრე?
გან დიაცი ვარ ორსული?
დედამ გამზარდა მენაცა,
ნეხეჩი არა ვარ მოსული!
თუ მართლა აფშინაი ხარ,
იარაღთ რად მყრი, ძმისაო,
უიარაღო გამიშვა,
ხათრი არა გაქვ ღვთისაო?!.
მინაზე როგორ ვიარო,

Он поет, и ржет гора в ответ,
Он коня слегка подбадривает.
Кулики пищат болотные,
Статный конь под ним приплясывает,
Словно чувствует победителя,
А с черкески красной свесилась
Дашна⁵, солнцем упоенная.
Гоготура видит Апшина
И смеется тихо в бороду.
Вскачь пустился, переводит дух,
И ругается невежливо.
Далеко кремневка Апшины
Заиграла острым лучиком.
– «Дай мне, пшав, оружие бранное,
Что глядишь ты вопросительно:
С неуклюжего меч валится,
Прямодушен храбрый Апшина:
Не таится, не подкрадывается.
Говорит с тобою Апшина...
А не то, гляди, потребую
У меча службу горячую»...
Гоготур решил – попробую
показаться жалким Апшине.
Любопытно, что он сделает, –
Пожалеет ли, помилует
Или втопчет в пыль дорожную.
– «Что ты, брат мой, заговариваешься,
Я не женщина беременная,
И меня мать в люди вывела, –
Не в навозной куче нянчила.
Почему ты хочешь, Апшина,
Снять с меня орудье бранное?
Или в Бога ты не веруешь!

⁵ Дашна – разновидность меча

მზე როგორ ვსინჯო ცისაო?
 ჯალაფნი არ მეტყვიანა:
 «ჰაი, შე ტყლაპო მტრისაო?!»
 სუ, თუ ღმერთი გნამ, აფშინავ,
 სირცხვილს ნუ მაჭმევ, ძმობასა,
 ქუდმოხდილს ქვეყნად ნუ მავლევ,
 პირში ნუ მიმცემ გმობასა!
 კაცი ხარ სახელიანი,
 რად მიწვევ ეგრე მტრობასა?
 ოლომც იარაღთ ნუ ამყრი,
 რა ვქნა, გაგინევ ყმობასა“.

„ნუ მაგვიანებ, ფშაველო,
 ჩქარა შაიხსენ ხმალია,
 სიათაც გადმამანვადე,
 კარგი ექნება ძალია;
 ერთი კვირაა შენს მეტსა
 ვერავის დავეკარ თვალია.
 ჩქარა მაიხვენ აბჯარნი,
 არა-დ' — გალოკებ ქვიშათა,
 მიგცემ, გათრიონ ყუჩქვიით
 ტალღთა არაგვის წყლისათა“.

მისცა ხმალი და სიათა,
 ფარი, ნაჭრევეთ ფარული.
 ცხენის აღვირსაც უსწორდა
 მოყმე, დისნული ყვარული.

აფშინამ ლურჯას დეზი ჰკრა,
 იგიც გაფრენას ლამობდა...
 გოგოთურს თმენა გაუნყდა,
 გამოცხადებით ჯავრობდა;
 „მაშ მიგქონ ჩემნ იარაღნი,
 კიდევ არ შაირცხვინია?
 დადეგ, შე უნამუსოვო,
 ქვაზედ გინაყო ტვინია!“
 განყრა, გაჯავრდა გოგოთურ,
 გულში აეძრა ჟინია.

Стыд мне застит солнце милое,
Люди скажут мне: кикимора,
Быть тебе в лепешку сплюсненным.
Ты побойся Бога, Апшина.
Брат, зачем тебе мой черный стыд,
Сбить папаху, пустить по миру
И позор скормить молве людской?
Человек ты видный, с именем,
А со мной враждуешь попусту.
Не снимай с меня стальной убор –
Так и быть, начнем речь бранную!»
– «Пшав, довольно я замешкался;
Подавай меч, не улещивай,
Подавай кремневку крепкую:
У меня пускай погреемся...
За неделю пути горного
Даже очи обезлюдели.
Подавай убранство бранное,
А не то изволь песок лизать,
А трепать Арагве каменной
На порогах твои косточки».
Дал он меч ему, кремневку дал,
А последним дал щит выпуклый.
До уздечки добирается
Нежный родич, чадо милое,
Понукает коня Апшина,
– Конь глотнул, как птица воздуха.
Гоготур герой не выдержал,
Зароптал, преобразился весь.
– «Ты звенишь моим оружием –
Или стыд тебя гнушается,
За дела твои бесстыжие
На камнях мозг твой высушить!»
Вот Гоготур распалается,
Повалил, бьет, треплет Апшину.
Страх ступил на горло Апшине,

ხელი გაავლო აფშინას,
დადვა, დაბეგვა ძალიან;
გადაფითრებულს აფშინას
სატირლად აღარ სცალიან;
მაგრა შაკონა ბეჩავი,
ისე დააგდო გზაზედა.

ჩაებუნება ჭკვიანად:
„შენ გაგერშილხარ სხვაზედა.

გინდოდა, გოგოთურსაცა
წამასჯდომიყავ თავზედა?

შენ რო ჭკვიანად მოგექე,
გვედრე, არ შამიბრაღია,
ეხლა მე მერტყას წელზედა
შენი ზიკზიკა ხმაღია;
ცხენიც მე მყვანდეს, ლურჯაი,
თანაც ეს შენი ფარია,
ჩაჩქანი, რკინის პერანგი
შენზედ არამი არია“.

„რა ვქნა, — ამოთქვა აფშინამ
წვერმოტეხილის ენითა,
თან დნება ლურჯად, შავადა,
გულში ბოროტის კბენითა, —
რა ვქნა, გავბრიყვდი, ვერ გიცან,
თუმც კი გიცნობდი შორითა;
ბეჩავსა ვისლაც გამსგავსე,
დონდლედ აგებულს ყორითა.
გაქებდენ, კარგი ჰყოფილხარ,
კარგი გქონია მარჯვენა,
ფიცვერცხლი ვჭამოთ, გოგოთურ,
ჩემნ იარაღნიც მამცენა!
მრცხვენინან, ამას რო ვამბობ...
მიძმე და მომეც აბჯარი,
თუ არა, ბევრად მირჩვენავ,
რო გულში დამცე ხანჯარი“.

„კი ყოფილა ადვილი

Он лежит туго спеленутый,
Гоготур ведет речь умную:
– «Ты хорош ездок, да я строптив.
Я просил, а ты был глух и черств,
А теперь твоя кривая шашка мне
Приглянулась, с ней твой Лурджа⁶ конь,
С ней твой круглый, твой тяжелый щит,
Зря пыхтел ты под доспехами».
– «Пощади», – взмолился Апшина,
Выплюнул язык расщепленный,
Весь истаял черным-иссиня,
Сохраняя злость дремучую.
– «Соблазнился я, запутался...
О тебе слышал сторонкою,
Думал, ты – ограда ветхая,
Из камней трухлявых хижина;
По заслугам ты захвален, Пшав,
Мощно мышцей ты орудуешь.
Побратаемся – помиримся.
И верни мне звон оружия!
Трудно молвить: слово вяжет стыд;
Брат, верни мне облик воина,
А не то, спать уложи навек,
Освежи грудь светлой дашною.
С легким сердцем разве мыслимо
Снять с себя ярмо военное?
На чужих плечах примеривать
Дашну, меч, убранство светлое?
Все равно обезоруженный
Герой смертью покрывается».
– «Поумнел ты поздно, Апшина,
Вот когда ты образумился.
Знаешь сам, земля Грузинская
Вся, как есть, врага чурается,

⁶ Лурджа – распространенная кличка коня сизой масти (лурджи – грузинский синий)

სხვისად მიცემა აბჯრისა,
სხვის წელზედ სინჯვა თვალითა
თავის ხმლისა და ხანჯრისა?!
კაცისად იარაღისა
აყრა სიკვდილთან სწორია.
ეხლა-ლა მოხვედ ქკვაზედა,
ეხლა მაიეც გონია?
ხომ იცი, საქართველოა
ყველა კუთხიდან მტრიანი,
მგზავრს მიშვებ უიარალოს,
კაცი არა ხარ ღვთიანი?
რას დასწრნი, რას დაეთრევი,
შე უნამუსოვ, ფაფხურა,
ვით ნისქვილებში მსუნაგი
ქურდი ქოფაკი, შავყურა?
გშიოდა, რატუ, არ მითხარ,
გაჭმევდი, გაგაძლებდია...
იარაღს როგორა მყრიდი,
ღმერთი არ არის შენშია?
თუ არა, რაად გინდარის
ვერცხლი, ნადები ქვევრშია?
თუ მაინც გიყვარს ხმლის ქნევა,
ქროლვა, ქორებულ ტევება,
მე სამ გამამყევ, გაჩვენო
მტერი საყლეთად ვეება:
დაგეცეს მარტოს ათასი,
გცემდენ, მოგიგდონ შუაში,
მაჯა დნებოდეს შრომითა,
ხმალი ტყდებოდეს ყუაში.
გასძელ, სხვა ხმალი იშოვე,
მტერი დააფრთხე თხებურა,
მარტომ მისდიე მრავალსა
პიროფლიანმა მგლებურა.
მაშინის ვიტყვი, ღირსი ხარ
წელზე ხმლის, თავზე — ქუდისა;

А хотел с меня оружие снять!
Узнаю тебя, безбожника:
Всюду рыскаешь и нюхаешь.
Видно ты, хвастун бессовестный,
Точно крыса поскребушая,
Черноусая на мельнице.
Заикнулся б ты о голоде,
Я б тебя утешил досыта.
Ты на братский меч позарился:
Видно в Бога ты не веруешь.
Или ты в кувшинах глиняных
Серебро хранишь военное.
Если любишь светлой шашки взмах,
Свист полета, скорость коршуна,
Посмотри, как темен враг числом,
Как он борется, упорствует.
Вдруг тебя облепит тысяча,
Бьют тебя и улюлюкают,
Плечо тает, и ломается
В самом стержне шашка хрупкая.
Запасную шашку вытащи –
Побегут враги косулями.
Ты же дальше их преследуешь,
Волчьим потом обливаешься,
Вот и шашки ты сподобишься,
И папаху свою выслужишь;
А не то ходи в косыночке,
Словно баба неумытая.
Ты встречал людей беспомощных,
Никогда войны не видевших.
Закаленный враг железо ест
И деревья выкорчевывает.
Мне не надо твоего меча,
У меня своих достаточно.
Вот, бери коня, бери доспех,
Иди с миром, по-хорошему,

არა'დ გეხუროს ჩიქილა
თავზე დიაცის ცუდისა!
შენ გიცარცვია, ვინაცა
საბრალო არი, ბეჩავი,
თვის დღეში ომუნახველი,
დიაცთ ნალახის მხვეტავი;
არ შაგხვედრია შავფერა,
მკლავმსხვილი, რკინის მკვნეტავი.

მე შენ იარაღნ რად მინდან,
სიმრუდის გზაზე ნავალი?
შინაცა აქვის გოგოთურს
ფარი და ხმალი მრავალი.
აჰა, აბჯარნი, ცხენიცა,
ნადი, მშვიდობით ვლიდია,
საცა შენი სთქვა ბიჭობა,
იქავე ჩემიც სთქვიდია.
გარისხებ ხახმატის-ჯვრითა,
აი, კოპალაც ეს არი,
რო ყველა სიმართლითა სთქვა,
რაც რო დაგედვა ბეგარი...“
თანაც გაუხსნა ხელები,
წამააყენა მხედარი.

ადგა ბეჩავი აფშინა
თვალმოცრემლილი, ლურჯია:
„მეგონა თავი, — ამბობდა, —
გაუტეხელი ბურჯია;
ეხლა სჯობს სახჩი ვიმალო,
თავზე დავირტყა გურჩია.
მოდი, გაკოცო, გოგოთურ,
სიკეთისათვის შუბლჩია“.

ხელი მაჰხვიეს ერთმანეთს
გულახდით, არა ძალადა;
აფშინას ხურჯინშიითა
ტიკჭორა მააქვ ჩქარადა.
მიიპატიჟა გოგოთურ,

Да прошу – коль будешь хвастаться
Своей удалью военною, –
Мое имя вставить в очередь.
Да поручится Хахматский крест⁷
И Копала драгоценная
В том, что ты не скроешь истины
О своем ярме и выкупе». –
За плечо приподнял воина,
Из бечевок руки выпростал,
Приподнялся бедный Апшина,
Посиневший, весь в слезах:
– «Ах, не крепок я,
Пошатнулся я, не выстоял.
Я теперь пойду в свою избу,
Головою стены выскоблю...
Гоготур, дай поцелую в лоб
За чудесный подвиг ласковый». –
Обнялись, упрочили союз.
Апшина бурдюк развязывает,
Гоготуру указывает честь.
Им палаткой служит дерево,
Апшина-друг пенит рог,
Мощно родича приветствует:
– «Ты живи, Гоготур, не век, не два,
А живи, пока роса течет,
А роса течет, пока солнце горит.
Живи утром, живи вечером,
Ты живи, покуда лес шумит,
И земля пирует зеленью,
Ты живи, пока товар возить
Муравью купцом не будет велено.
Да почиет сам Лашарский крест⁸
На твоих желаньях избранных!» –
Гоготур говорит молитвенно:

7 Хахматский крест – церковь во имя св. Георгия Победоносца в селе Хахмати

8 Лашарский крест и икона св. Тамары – главная святыня пщавов

დასხდენ ვაჟკაცნი ხის ძირა;
აფშინამ ყანნი აავსო
და ილოცება წინ-წინა:
„სანამ იცოცხლე, გოგოთურ,
სანამ ცასა სდის ნამია,
სანამ მზე ათბობს ქვეყანას,
დილა-სალამოს უამია;
სანამ ტყეს ესხმის ფოთოლი,
მინა ამცენებს მწვანეილსა,
სანამ ჯინჭველა ქალაქით
ზურგით მაიტანს მარილსა;
მოგნიოს ლაშარის-ჯვარმა
მუდამაც გულის ნადილსა!“

ახლა გოგოთურ დალოცა:
„გწყალობდეს, ძმისავ, ხატია!
შენც ჯანიანი ჰყოფილხარ,
როგორც წელანის გცადია.
ღმერთმა გამოროს ბოროტი,
ავ საქმე, ავი ნადილი...
ნუ მოგვიშალოს უფალმა
ძმობა და ერთად ხადილი!“

აფშინამ ხანჯრის ბუნისა
ვერცხლი არაყში ჩათალა,
ორთავ დალიეს ერთადა,
ორივემ ყანნი დაცალა.
იფიცნეს. ეხლა ძმანია,
ვით ერთი დედის შვილები...
ახლა უმღერეს ზედაცა
ერთურთს სამღერი ტკბილები,
მემრე ნავიდენნ ცალ-ცალკე
თავ-თავის გზაზე გმირები.

IV

უკუნეთია. არ ისმის
კრინტი არსითგან არრისა.

– «Да хранит тебя иконы Лик,
Ты героем не прикинулся:
На язык тебя я пробовал.
Да избавит Бог своих людей
От вражды и злого шепота
И да будет им не омрачен
Братский час веселья общего». –
Соскоблили, в вино бросили
С рукоятей пыль серебряную⁹.
С порошком заветным, дружеским
Рог совместно опорожнили,
Друг для друга пели сладостно
Песни нежные, приятные,
А потом в разные стороны
Расходились одиночками.

IV

Темь. В пространстве тают шорохи;
Стерла звуки ночь огромная;
Дремлет гор семейство темное,
Изваянье вечной горечи;
Льдистой митрой удручаются
Отрешенные от зелени.
И прозрачны козы пастбища
Из гранитной крепи выбиты,
И вскипает злобной пеною
Черный рев ручья хевсурского.
А в деревне, за околицей
Слышно, как в ворота ломаются.
Ведет тяжбу ядовитую
Чей-то голос желчью вскормленный:
– «Будь ты проклята во праотцах,
Да пригнет тебя Хахматский крест,

⁹ “Соскоблили, в вино бросили с рукояти пыль серебряную” – один из обрядов побратимства среди горцев

სუდარჩაცმულნი მთანი დგან,
ფიქრის მზიდველნი მწარისა,
სუ მუდამ ყინულიანნი,
არროს მნახველნი მწვანისა;
ცხადად ერჩევა საჯიხვე,
ქმნილი კლდისაგან სალისა.
ჩქაფუნი მოდის მწყრომარე
იმ ხევსურეთის წყალისა
და განაპირად სოფლისა
ისმის რაკუნი კარისა;
თან ხმაც გაისმა მწყრომარე
გადმონადენის ჯავრისა:
„გაგინყრეს ჩემი გამჩენი,
მადლი ხახმატის-ჯვარისა!
რა დროს ძილია, ბედმწარევე,
შე უდავლათოს გვარისა?!
აფშინას ვერ შეენონვი,
როგორც მზეს შუქი მთვარისა.
აჰა, წაიხვენ აბჯარნი,
ცხენს ნუ დაუყრი თივასა!
ვინც ხვალ პირველად მოიდეს,
ყველა ეს მიეც იმასა!
ჩემ ცხენიც იმასა ჰყვანდეს,
ფასს არ ვსთხოვ, არცა ქირასა.
ხო გესმის, რას გეუბნები,
თავს რასა ჰკიდებ ძირასა?!
მე კარჩი ველარ გამუალ,
ძმად უნდა ვყვანდე ჯინასა;
ჭირი შამყრია უნამლო,
კაცს, ხევსურთ ბადალს წინასა“.
აგერ სამი თვე სრულდება,
არა სცილდება ბინასა,
ლოგინად ჩავარდნილია,
უნდება კვნესას, გმინვასა.
მალა და ველარ დამალა

Нашла время спать, негодница,
С глаз долой моих, безродная,
Где тебе равняться с Апшиной,
Равнять солнце с хилым месяцем,
Возьми серебро военное,
Лошадь сеном не закармливай.
А случится на рассвете гость,
Все добро сгребви, отдай ему,
Пусть седлает моего коня
Не за пол-цены, без выкупа.
Разве я не внятно говорю.
Что ж ты голову повесила?
Я на поле брошу милый плуг,
Будет прихоть мне своячницей». –
Вот пришла беда, скрутила вдруг
Старшину в Хевсурах знатного.
Трижды лунный серп истаивал,
Дома Апшина ворочается,
Слег в постель, вздыхает жалобно,
Словно плакать ему хочется.
Все молчит герой обиженный,
А молчать ему не терпится,
Язык сохнет, словно просится.
Отдал лошадь, снял оружие,
Божьим воином стал храбрый муж.

V

Собирались в Хахмат люди горные,
Серебро звенит военное,
У дверей пивоварни топчутся.
Минди, Мамука врагами богатые
И Хирчлей¹⁰ переступил порог,
По заслугам муж захваленный.

10 Минди(а), Мамука, Хирчлей – хевсурские распространенные мужские имена

აფშინამ წყლული გულისა,
არ ეთქვა, აღარ შაეძლო
ვაჟკაცს მოზრუნვა სულისა,
ცხენი, აბჯარნი სხვას მისცნა,
გახდა ერთგული რჯულისა.

V

მოგროვილიყვნენ ხახმატსა
ხევსურთ ვაჟები ხმლიანნი,
სალუდის კარზედ მოჩანან
მინდი, მამუკა მტრიანნი;
ხირჩლაიცი მოდგა ხატის კარს,
ვაჟკაცი სახელიანი.
განს, მოშორებით დამდგარან
დიაცნი მანდილიანნი.

ლუდის სმა არი, ღრეობა,
ცხვრის თავები ჰყრავ ყორედა, —
ხევისბრის დიდება ისმის,
აფშინა არი სწორედა!
ხალხს ხატს ახვეწებს ტკბილის ხმით,
ინვეეს მფარველად ქვეყნისა:
„მწყალობელ იყოს გიორგი,
ხალხო, ოჯახის თქვენისა!
მტერზედამც გაგემარჯვებათ,
სიკვდილს გამოროსთ მწარესა,
გამარჯვებითამც გივლიათ
ყოვლგნივ ხმელეთის მხარესა!“

ამბობენ, ქვითინი მოდის
ღამ-ღამ ბლოს-თავით კაცისა;
„ვაჰ, მკვდარო ვაჟკაცობაო,
ცოცხლად დამარხვავ თავისა!“

1887 წ.

Женщины мужчин сторонятся,
В черных косынках праздничных,
Пиво пьют, поют, забор городят
Из голов бараньих обглоданных.
Сильными устами молится
Апшина, хевсурский староста,
Пред иконой он, как выборный,
За народ и мир предстательствует:
– «Охраняет Георгий мученик,
Дорогие Хевсуры, ваши хижины,
Подставляет к победе лестницу,
На задворки смерть выпроваживает.
Говорю вам, победители,
По земле ходите радостно». –
До сих пор округа Блойская
По ночам слышит стон жалобный,
Добровольно сердце геройское
Схоронило себя заживо.

1887

ალუდა ქეთელაური
(ხევსურების ცხოვრებიდამ)

მაცნე მოიდა შატილსა:
„ქისტებმა მოგვცეს ზიანი,
დაგვინიოკეს მწყემსები,
ავნია, ავიზნიანნი.

ალუდა ქეთელაური
კაცია დავლათიანი,
საფიხენოს თავში დაჯდების,
სიტყვა მაუდის გზიანი;
ბევრს ქისტს მათაჟრა მარჯვენა,
სცადა ფრანგული ფხიანი;
ცუდას რად უნდა მტერობა,
კარგია მუდამ მტრიანი!

ქისტებს ნაუსხამ ცხენები,
ალუდაისიც ფთიანი;
გუმან აქვ, გადაავლიონ
არხოტის-თავი მთიანი,
გადაბერტყინონ ნალითა
ქუჩი მთებისა, ცვრიანი.

ეს რო ალუდამ გაიგო,
თოფს დაუპირა ტალიო,
აისხა იარაღები,
გააფხავიდის ხმალიო,
გაუშინჯიდეს ვადანი, —
ხმალს არ მაუტყდეს ტარიო.

ცისკრის ხანია, მტერს მისდევს
კლდის შავარდენი ჩქარიო.
გათენებისას ჭიუხში
შურთხმა დარეკა ზარიო,
ძალღებს კი სძინავ თეოზე,
ჯერ არ გაშლილა ცხვარიო.

მალე შააგდო ალუდამ
ქისტების ნავალს თვალიო,

АЛУДА КЕТЕЛАУРИ
(Из хевсурской жизни)

Перевод Н. Заболоцкого

В Шатиль¹¹ ворвался верховой,
Кричит: «Беда! Кистины-воры¹²
Чинят на пастбище разбой
И лошадей уводят в горы!»
На сходке, чтимый всем селом,
Алуда был Кетелаури –
Муж справедливый и притом
Хевсур, отважный по натуре.
Немало кистов без руки
Оставил он на поле боя.
У труса разве есть враги?
Их много только у героя.
Теперь они средь бела дня
Его похитили коня
И гонят весь табун к высотам
Через Архотский перевал,
Чтоб конь ногами потоптал
Луга, поросшие осотом.
Алуда, слыша эту речь,
Отбил кремень, проверил пули
И наточил свой верный меч –
Благословенный свой франгули¹³.
Чтобы клинок не оплошал,
Эфес попробовал ладонью...
И вот – рассвет. И сокол скал
Летит за кистами в погоню.
Встречая солнечный восход,
Индейка горная поет,

11 Шатили – селение в Хевсурети

12 Кистины, кисты – грузинское наименование ингушей

13 Франгули, франкский меч – грузинское название меча особой формы, занесенного в Грузию в средние века генуэзцами, во времена крестовых походов

მარჯვედვე გადაენია,
თოფმა გაიღო ჩქამიო.
ერთს ქურდკანტალას ლილღველსა
ცუდი დაუდგა ნამიო:
გადავარდება ცხენზეით,
ყელთავექვე ეკიდებისა,
ნატყვიარი სჭირს ბეჭისთავს,
ზედ ცეცხლი ეკიდებისა;
ამხანაგმოკლულ ლილღველი
ჩახმახსა ეზიდებისა.

გამასტყვრა მუცალის თოფი,
კლდის პირი დაიშლებოდა,
ნაძოძი ტყვიის ალუდას
კალთაში ჩაეშლებოდა.

„არა გჭირსაა, რჯულძაღლო?!“ —
მუცალი ეუბნებოდა.

„ნუ გგონავ, მჭირდეს, რჯულძაღლო,
ყმასა გუდანის-ჯვრისასა“.
ხმა ალუდაის თოფისა
ჭეხასა ჰგვანდა ცისასა.

„არ მოგხვდაუა, რჯულძაღლო?“ —
ისევე ეძახის იმასა.

„მუცალს არა სჭირს, რჯულძაღლო,
ნამტვრევს მაშლიდა კლდისასა...
ოჰო, ქუდ გაუხვრეტია,
წვერებსა სტუსავს თმისასა.
მალლა დაგიცდა, ბეჩავო,
კენჩხას არა სჭირს ძვლისასა“.

გამოსტყვრა მუცალის თოფი,
ტყვია ჩქამს იზამს მქისესა,
გაუტეხს ქეთელაურსა
საპირისნამღეს რქისასა.

„არც ახლა გჭირსა, რჯულძაღლო?“ —
ზედაც დაჰვედრებს იმასა.

„არა სჭირს, არა, რჯულძაღლო,

Собаки дремлют возле стада.
В горах приметив след копыт,
Алуда по следам летит.
А вот и те, которых надо!
Галгайцу-вору одному
Плохая выдалась минута:
Послав заряд вослед ему,
С коня свалил его Алуда.
Скатился книзу головой
Злодей, застигнутый зарядом,
Но не сробел кистин второй
И за ружье схватился рядом.
И грянул гром средь тишины,
И сорвалась плита в ущелье,
И на Алуду с вышины
Осколки пули полетели.
«Не равен ты, неверный пес?» –
Галгаец¹⁴ закричал сердито.
«Промазал ты, неверный пес, –
Гуданский Крест¹⁵ – моя защита».
И снова пламя пронеслось –
В кистина выпалил Алуда.
«Что, получил, неверный пес?»
– «Ой, не брещи, я цел покуда!»
– «Ты цел? А шапку ты забыл?
Эге, Муцал, не зазнавайся,
Ведь я насквозь ее пробил!
Спалило волосы, признайся!»
– «Высок, бедняга, твой прицел,
Ты череп пулей не задел!»
И грянуло ружье Муцала,
И у хевсура на боку,
На радость меткому стрелку,
Пороховницу разорвало.
«Ужель ты цел, неверный пес?» –

14 Галгаец – еще одно название ингушей и чеченцев

15 Гуданский крест – главная святыня хевсуров

ყმასა გუდანის-ჯვრისასა,
გამმარჯვედ ჯვარი დაჰყვების,
ძალს შაახვენებს ღვთისასა.
გულს არ ჰხვდა, ნუ გეგონების,
ამტვრევდა ნამლის ქისასა.
რაკი სრევაზე მიდგება,
ჯავრს არც მე შავჭამ მტრისასა“.

შატილიონის ნასროლი

ქისტს უმტვრევს გულის ფიცარსა.
„არც ახლა გჭირსა, რჯულძაღლო?! —
შამაუჭყივლებს ქისტასა.
„გულში მჭირს, გულში, რჯულძაღლო,
ვაჰ, ცდასა მუცალისასა!
ძმაც ხო მამიკალ, მეც მამკალ,
რა ვუთხრა მადლსა ღვთისასა?“

მუცალს არ სწადის სიკვდილი,
ფერს არა ჰკარგავს მგლისასა,
მაჰგლეჯს, დაიფევს წყლულშია
მწვანე ბალახსა მთისასა.
ერთიც ესროლა ალუდას,
ხანს არა ჰკარგავს ცდისასა.
თოფიც ალუდას გადუგდო,
ერთს კიდევ ეტყვის სიტყვასა:
„ეხლა შენ იყოს, რჯულძაღლო,
ხელს არ ჩავარდეს სხვისასა!“
სიტყვა გაუშრა პირზედა,
დაბლა გაერთხა მიწასა.

ალუდას თოფი არ უნდა,
ატირდა, როგორც ქალიო,
არ აჰყრის იარაღებსა,
არ ეხარბება თვალიო.
თავით დაუდვა ხანჯარი,
ზედ ეკრა სპილოს ძვალიო,
გულზედ ძეგლიგი დაადვა,
მკლავზედ — ფრანგული ხმალიო,

Опять кричит Муцал сердито.
«Как видишь – цел, – неверный пес,
Гуданский Крест – моя защита.
Гуданский Крест – заступник мой,
Он укрепил мою десницу.
Не думай, что окончен бой,
Коль ты пробил пороховницу.
Теперь, уж коль на то пошло,
Не должен я в долгу остаться!»
И пуля просвистела зла
И раздробила грудь галгайца.
«Ну, каково, неверный пес?» –
Вскричал Алуда, торжествуя.
«Пробил ты грудь, неверный пес,
Теперь недолго проживу я.
О горе! Середь бела дня
Досталась жизнь моя Алуде.
Убил он брата и меня, –
И это ль Божье правосудье!»
Но не желает умирать
Муцал, и струйку черной крови
Травой пытается зажать,
Держа оружие наготове.
Собрав все мужество свое,
Стреляет он врагу навстречу,
И снова промах, и ружье
Бросает он с такою речью:
«Владей же им, неверный пес,
Ему не место у другого!»
Едва он это произнес,
Как на устах застыло слово.
Но чудо! – мрачен и понур,
Не смотрит на ружье хевсур
И слезы медленные точит,
И хоть добыча дорога,
Неустрашимого врага
Обезоружить он не хочет.

მარჯვენას არ სჭრის მუცალსა,
იტყოდა: „ცოდვა არიო;
ვაჟკაცო, ჩემგან მოკლულო,
ღმერთმა გაცხონოს მკვდარიო!
მკვლავზედაც გებას მარჯვენა,
შენზედ ალალი არიო!
შენ ხელ შენს გულზედ დამინდეს,
ნუმც ხარობს ქავის კარიო!
კარგი გყოლია გამდელი,
ღმერთმ გიდლეგრძელოს გვარიო!“
სიგრძივ გაჰხურა ნაბადი,
ზედ გადაადვა ფარიო.

II

მზემ აინია ცაზედა,
ნისლებმ დანირეს ხევები,
მისჯარებიან ცის კიდეს
კავკასიონის დევები.
აშლილან სანადიროდა
ქორებ, ფრინველთა მღველები;
სოვნი არნივებს მასდევენ,
მუქთად ჭამისთვის მხლებლები.
ჯიხვნი მაებნენ მყინვარსა,
მადლი რქათ ადგა ღვთისაო.
ხევიხევ შამოყრანტალებს
ყორანი ავის ხმისაო:
„მამკვდარა ქისტი მუცალი,
თვალნ უნდა ვსჭამნე ყმისაო,
გულ-ღვიძლი ამოვარიდო,
კალთა დავხურო მხრისაო“.
შატილს ჯერ არ ჩასნდომია
შუქი შუადლის მზისაო,
არ ჩაუშვებენ ჩამსვლელსა,
ცა ახურია კლდისაო.
ყმა მოდიოდა გორიგორ,

Ружье с насечкой дорогой
Кладет на труп, залитый кровью,
Влагает в руку меч стальной,
Кинжал приладив к изголовью.
Заветам древним вопреки,
Не рубит правой он руки,
Грехом не хочет оскверниться.
И шепчет трупу он: «Муцал,
Ты как герой в сраженьи пал,
Была крепка твоя десница!
Пускай она истлеет в прах,
Покоясь на могучем теле,
Чтобы не радовался враг,
Прибив ее в своем ущелье.
Хорошую ты мать имел,
Коль от нее таким родился!»
Кистина буркой он одел,
Покрыв щитом и удалился.

2

Блеснуло солнце с высоты,
Исчез туман, пропали тени.
Как дэвы¹⁶, горные хребты
Прижались к небу в отдалении.
Крыла могучие открыв,
Поднялся ястреб – недруг птичий,
Вслед за орлом пронесся гриф,
За даровой спеша добычей.
Десятки трупов в ледниках
Рассыпались. На их рогах
Господня милость опочила.
В овраге ворон-людоед,
Почуяв пред собой обед,
Кричит пронзительно-уныло:
«Погиб Муцал, любимец гор,

¹⁶ Дэвы – сказочные великаны

არ ეწონება თავია;
პირს დასწოლია ნისლები,
გულით ნადენი, შავია,
ტახტაზე დაუკიდებავ
მუცალის ძმისა მკლავია,
ვერცხლით მორთული ბაზალა,
ეგ ხოროსნული ხმალია.
მეება ჭიუხიანსა,
სადაც იმედას ქავია;
ზაფხულს თოფის ხმას იყურებს,
ზამთარ ჩამუდის ზვავია.
ბევრჯელ მასწრო დელგმამა,
ჰყეფდა ყორანი შავია,
დაჰფამფალებდა თავზედა
გაუმადლარი სვავია,
ვერვინ მაჰრივა იღბალი,
ვერავინ უყვა ავია.
ურჯულოს ხელებსაც ადნობს
ზედ მზის სხივები მწვავია.
გველმა ვერ გაჭრა ლიბოი,
დღესაც ცოცხალი არია.
ზოგჯერ ავდარი დადგება,
ზოგჯერ მზე ბრწყინავს, დარია.
რა უყვათ, ბევრი უნახავ
ულვამაშლილი მკვდარია!
ბევრჯელ წასულა საჭალოდ
დახოცილთ სისხლის ღვარია,
შაულებია წითლადა
ავი არდოტის წყალია.
ვისაც მტერობა მასწყურდეს,
გაალოს სახლის კარია,
სისხლ დაიგუბოს კერაში,
თვითანაც შიგვე მდგარია.
ღვინოდაც იმას დაჰლევდეს,
პურადაც მოსახმარია.

Глаза я выколю герою!»
И крылья хищник распростер
Над неподвижной головою.
Еще в Шатиль не долетал
Луч восходящего светила, –
Природа выступами скал
Все небо там загородила.
Алуда едет сам не свой,
Спешит домой над горной кручей.
Лицо его покрыто мглой,
Из сердца медленно плывущей.
К седлу прицеплена, висит
Десница младшего кистина,
Меч хорасанский¹⁷, знаменит,
Покрыт чеканкою старинной.
Алуда едет возле скал,
Где башня высится Имеды¹⁸.
Зимой грохочет здесь обвал,
Чиня бесчисленные беды,
Здесь летом пули в стену бьют,
Потоки гор бегут к жилищу
И гриф, безжалостен и лют,
Парит, высматривая пищу.
Но нерушима в сердце гор
Имеды башня вековая,
И вражьи руки до сих пор
Висят на ней, под солнцем тая.
Напрасно беспощадный змей
Подножье башни подгрызает, –
Сегодня ливень бьет по ней,
А завтра солнце засияет.
Что ж делать? В схватках боевых
Немало юношей лихих
Здесь распростилось с головами,

17 Меч хорасанский – сделанный в г. Хорасане, в Иране

18 Старинная башня в с. Гуро

პირჯვარი დაინეროდეს,
მითამ საყდარში არია.
სისხლშია ჰქონდეს ქორწილი,
იქ დაინეროს ჯვარია,
დაიპატიჟოს სტუმრები,
დაამწკრიოდეს ჯარია,
სისხლში დაიგოს ლოგინი,
გვერდს დაინვინოს ცალია,
ბევრი იყოლოს შვილები,
ბევრი ვაჟი და ქალია,
იქვე საფლავი გათხაროს,
იქ დაიმარხოს მკვდარია.
შენ რო სხვა მაჰკლა, შენც მოგკვლენ,
მკვლელს არ შაარჩენს გვარია!

შატილს გადმოდგა ბანებზედ
ხევსურთ ქალი და რძალია,
გამეეგებნენ ალუდას
ძმა-ძმისწულეები სამნია.
ბევრს უნდა ამბის გაგება,
ბევრნი მოვიდნენ სხვანია,
მიულოციან ალუდას:
„სახელიანიმც ხარია!“
ბებერი ჰკითხავს უშიშა
ალუდას ამბავს ცდისასა.
უამბობს ქეთელაური
ამბავს ღილღველის მგლისასა:
„აქით წასულმა, უშიშავ,
კვალი შავაჭერ მთისასა,
მოკლედავ გადავენივე,
ნავალ დავატყვე ქვიშასა.
ორნ იყვენენ, თოფი ვიხმარე,
წვერს ვერ ვუნვდენდი ხმლისასა.
იმ ცხონებულსა მუცალსა
რკინა სდებოყო გულადა...“

Не раз ардотский¹⁹ злобный вал
Потоки крови принимал
И клокотал под берегами.
Кому вражда всего милей,
Кто сеет бедствия повсюду,
Тот должен в хижине своей
Людскую кровь собрать в запруду.
Пусть он ее из кубка пьет,
И в хлебе ест и, словно в храме,
Хвалу святыне воздает,
Крестясь кровавыми руками.
И пусть он, радостный жених,
Гостей на свадьбу приглашает,
Пускай за стол сажает их
И в луже крови убажует.
И пусть постель постелет в ней,
И пусть возляжет в ней с женою,
И народит себе детей,
И наслаждается семьею.
И пусть он мертвым ляжет тут
В свою кровавую гробницу...
Коль ты убил – тебя убьют,
Род не простит тебя, убийцу!

Гудит Шатиль. На кровли хат
Хевсурки высыпали роем.
Выходит с родичами брат,
Чтоб поздороваться с героем,
Узнать о новостях спешит
Народ, собравшись отовсюду.
«Хвала тебе, лихой джигит!» –
Толпа приветствует Алуду.
Вот выступает пред толпой
Старик по имени Ушиша,
И говорит ему герой,
Расспросы первые услыша:

19 Ардоти – река в Хевсуретии

„რას ამბობ? ქისტის ცხონება
არ დანერვილა რჯულადა!“

„მით ვაქებ ვაჟკაცობასა,
არ იყიდება ფულადა...
სამ მე ვესროლე, სამ — იმან,
მესამით დავასრულია:
მკერდზე ნაკრავმა ტყვიამა
გაუნადოდა გულია,
ნატყვიარს ბრძამით იფევედა,
ისრე დალია სულია.
სულს არ აცლიდა ამოსვლას,
კიდევ მიხსენა რჯულია.

ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ,
მარტოთ ჩვენ გვზდიან დედანი,
ჩვენა ვსცხონდებით, ურჯულოთ
კუპრში მიელის ქშენანი...
ამის თქმით ვნარამარაობთ,
ლთიშვილთ უკეთეს იციან.
ყველანი მართალს ამბობენ
განა, ვინაცა ჰფიცვიან?!

ვერ გავიმეტე მუცალი
მარჯვენის მოსაჭრელადა,
გული გამინყრა, არა ჰქნა,
რაც საქნელია ძნელადა:
«დაე, დააკლდეს სახელსა,
მე გირჩევივარ მრჩეველადა!»“

ხევსურთა ახალუხლები
გადაიქციან ტყემლადა,
ავად შაჰხედნეს ალუდას,
შაუძრახიან ხმელადა:
„მოკვდი, სიკვდლი გირჩევნავ,
რად ხარ სიცრუის მთქმელადა!
აიხსენ გველისპირული,
დიაცთ გადუგდე ცხემლადა,
ფარი — ქსლის ჩასაბეჭავად,

«Я за кистинами чуть свет
Отправился через отроги
И, заметив свежий след,
По краткой их нагнал дороге.
Их было двое. Одного
Сразил я быстро иноверца,
Муцал же, Бог спаси его,
Имел железо вместо сердца».
– «Что мелешь? Место ли в раю
Неверной басурманской твари?»
– «Ушиша, доблесть я хвалю,
Ее не купишь на базаре!
Три раза бил в меня Муцал,
Три раза выстрелил в него я,
И третья пуля наповал
Сразила славного героя.
Но рану он заткнул травой,
И в исступленье беспримерном,
Теряя силы, чуть живой,
Меня ругал он псом неверным.
Эх, лишь себя считаем мы
Людьми, достойными спасенья,
А басурманам, детям тьмы,
Пророчим адские мученья.
Все, что твердим мы невпопад,
Сыны Господни лучше знают.
Едва ль всю правду говорят
Те, кто о Боге вспоминают.
И понял я, что отрубить
Десницу храбрую негоже, –
Убудет слава, может быть,
Но голос сердца мне дороже».
В ответ кислее диких слив
Мгновенно сделались хевсуры
И, злобу в сердце затаив,
Сказали, пасмурны и хмуры:
«Уж лучше мертвым в землю лечь,

ხირიმ გაუდვან გარადა,
დამბაჩა გამაადგებისთ
საბრუნლად, თითისტარადა.
გამუქცევიხარ ქისტიშვილს,
გადუქცევიხარ ქალადა.
მაჰკალ, მარჯვენა არ მასჭერ,
უკვენ მისდევდი მა რადა?!”

ზურგი აქციეს ალუდას
პირითა ჯავრიანითა,
თავ-თავის სახლებს მიჰმართეს
ჭერხოთით კარიანითა,
განირეს ქეთელაური
გულითა ნარიანითა,
სახელსა ალუდაისას
იძახდენ ბრალიანითა.

შატილს მინდიაც მოიდა
ზერდაგით რვალიანითა,
ნელზე ნარტყამის ფრანგულით,
მკლავითა ფარიანითა,
თორმეტის ქისტის მამკლავი
შუბითა ტარიანითა.
ირემს ჰგავ მინდის ნითლაი
შუბლითა მთვარიანითა.

ალუდას აუგს ეტყოდენ
სიტყვითა შხამიანითა.
ინყინა, შუბლი დაკეცა
ნაოჭით ზარიანითა.

„ნუ იტყვით ვაჟკაცის აუგს
ენითა ქარიანითა!
ადვილად მტერი მოგიკვდესთ,
ადვილ გავიგო მართალი,
ბევრ დალონება არ გვინდა,
ერთი დღის მეყო საგძალი,
გზა-კვალი არ ამერევა,
ყოველმხრივ ვიცი სავალი.

Чем врать тебе про эти страсти!
Ну что ж, сними, пожалуй, меч,
Брось бабам вместо ткацкой снасти.
Отдай и щит им заодно,
Чтоб подбивать основу ткани;
И пистолет немудрено
Им превратить в веретено,
Коль ты покинул поле брани.
Ты убежал от кистов, пес!
Ты бабой стал! Убил Муцала,
А что ж десницу не привез?
Зачем тебя в погоню гнало?»
И повернулись все спиной
К Алуде, полные презренья,
И поднялись к себе домой,
И опустело все селенье.
Стоит Алуда одинок,
Насмешкой злобною уколот.
Впервые нынче, видит Бог,
Его корит и стар и молод.
За спину свой закинув щит,
В селенье Миндия въезжает,
Весь в медной сбруе, конь храпит,
Клинок насечкою сверкает.
За многолетнюю борьбу
Герой прикончил двадцать кистов,
И конь его, с луной на лбу,
Был, как олень, в бою неистов.
Встречает Миндию село,
Алуду лает словом бранным.
Нахмурил Миндия чело
И возразил односельчанам:
«Брехать из вас умеет всяк,
Чтобы напакостить герою.
Пусть так же быстро сгинет враг,
Как я вам истину открою.
Не посчитаю я за труд

დღესავ მოგივათ მინდია,
მანამ დაბძანდეს მრავალი!“
ქუსლი ჰკრა, ნითლა გამაღდა,
ნიავექარივით მავალი.

III

დაბნელდა, წყალნი ტირიან,
კალთა გვეხურვის ღამისა;
დროა ვარსკვლავთა ჟიკჟიკის,
მცვრევა ბალახზედ ნამისა,
მკვდართ სულთ საფლავით გამოსვლის,
დრო მათ სიმღერის წყნარისა.

დევნი გამოვლენ კლდიდამა,
ხევხუვში ეხეტებიან.
ყველამ ივახშმა და ახლა
საძილედ ემზადებიან.
„პურ მიირთვიო“, — ალუდას
და-დედან ეხვენებიან.
„მე პურ არ მინდა, დედაო,
გული შამეკრა რადამე,
ნუხელ ცუდ სიზმრები ვსინჯე,
რიგში ვიყოდი სადამე.
ნინ გვედვა მიცვალებული,
ხევსურნ შანყენით ისხდენა,
სალაშქროდ დამზადებულნი
ზოგნი კარებზე იდგენა.
მენაც იქ ვიყავ, ვსტიროდი,
როგორც წესია კაცისა;
გუმანი მქონდა სალაშქროდ,
ხანიც მოვიდა წასვლისა.
ერთს წამს ხელ ვინამ დამტაცა,
ტარი ჩამიდვა ხანჯრისა.
შავხედენ, მუცალი იყო,
ტანთ ეცვა ჯაჭვი რვალისა,
გულზედ ემჩნია ნიშანი

Слетать на место поединка.
Недаром мне известна тут
Любая горная тропинка.
Обратно ждите вы меня,
Едва закатятся Плеяды^{20!}»
И тронул Миндия коня
И вихрем прынул из ограды.

3

Стемнело. Плачет лоно вод,
Покрылся мраком небосвод.
Пора сиять вечерним звездам,
Пора росе упасть в траву
И мертвым душам наяву
Блуждать и плакать над погостом.
Вот дэвы из расселин скал
Выходят, сумрачны и хмуры.
Поужинав, чем Бог послал,
Ко сну готовятся хевсуры.
«Алуда, съел бы хоть кусок», –
Алуду молят мать с сестрою.
«Не голоден я, видит Бог,
Не знаю, что стряслось со мною.
Вчера приснилось мне, что я
На тризне был и чье-то тело
Лежало тут же и семья
Вокруг покойника сидела.
Готовые идти в поход,
Хевсуры плакали при входе.
Я с ними был и в свой черед
Рыдал, как принято в народе.
Уж было время выступать,
Вдруг призрак мертвого Муцала
Вложил мне в пальцы рукоять
Продолговатого кинжала.

20 Плеяда – созвездие

მე-დ' იმის ბრძოლის წამისა,
ეფივა ნატყვიარშია
ლეგა საფევი ბრძამისა.
კლდედ იდგა, გაუტეხლადა,
ცრემლ არ ჩამოსდის თვალისა.

«მინდა სიკვდილი, არ ვკვდები,
მამკალო, — მითხრა ხვეწნითა, —
თქვენ დაგრჩესთ წუთისოფელი,
მე კი წავიდე ქვეყნითა.
დაძელით, ხევსურთშვილებო,
ლაშქრობით, ხმლების ქნევითა!»

დავჯე, ჯამ ვინამ დამიდგა,
კაცის ხორც იყო წვნიანი;
ვსჭამდი, მზარავდა თუმცაღა
კაცის ხელ-ფეხი ძვლიანი.
«რასა ვსჩადიო? — ვსჯავრობდი, —
უმსგავსი, შაჩვენებული...»

«ჭამეო! — რამამ მიძახა —
ნუ ჰხდები გაშტერებული!
კიდევ მიმირთვით ალუდას
წვენ-ხორცი გაცხელებული!»
მიმატეს კაცის ულვაშით
წვენ-ხორცი შანელებული...
სიზმართ დამტანჯეს, იმით ვარ
გუნებააღელვებული“.

IV

თენდება, მთის წვერნ დანითდენ,
ნისლნი აგროვდენ მთებზედა.
დგება, იღვიძებს სოფელი,
მგზავრი მიდ-მოდის გზებზედა.
სოვნი სამგზავროს წავიდენ,
მთა-ბარს მაავლეს თვალია;
რამდენს ფრაშ-ფრაშში არიან,
ცას ვერ გაავლეს კვალია.

Стальной кольчугою одет,
Стоял кистин со мною рядом,
И на груди был виден след,
Моим оставленный зарядом.
Сухою заткнутый травой,
Кровоточил он и дымился,
Но, как скала, стоял герой,
И ни единою слезой
Взор храбреца не увлажнился.
«Алуда, – он проговорил, –
Еще живу я против воли.
Ударь кинжалом что есть сил,
Чтоб не ходил я к людям боле.
Добей меня, чтоб я ушел
Из этой жизни безотрадной,
Чтоб были люди ваших сел
Враждою сыты беспощадной».
Я сел за стол, едва дыша,
Мне оправдаться было нечем.
И кто-то дал мне не спеша
Похлебки с мясом человеческим.
И в ужасе я начал есть,
А в миске клокотала пена,
И из нее то там, то здесь
Торчали руки и колена.
«Ешь! – кто-то крикнул надо мной. –
Что ты дрожишь при виде трупа?
Чтоб сытым гость ушел домой,
Прибавьте-ка Алуде супа!»
И снова ел из миски я,
Давился чьими-то усами...
Измучил этот сон меня,
Весь день стоит перед глазами».

4

Порозовели гребни скал,
Туман сгустился на отроге.

ვინ მოდის წითლის ცხენითა,
გამაიარა წყალია?
„მოხველ მშვიდობით!“ — მინდიას
ხევისურთა შაუძრახნიან.

„რა მაიტანე ამბავი?“ —
შორითვე დაუძახიან.

„ახლებო, სისხლი გიფუისთ,
სჭრითა და ჰკერავთ გულითა,
გულს ათრეინებთ გონებას,
თავს აჭრეინებთ ცულითა, —
ადვილ ვერ იცნობთ ვაჟკაცსა
მის ვაჟკაცურის რჯულითა.
ერთურთს ნუ დააჩაგვრინებთ,
გული-დ' გონება ძმანია,
მართალი არი ალუდა,
თავს არ დამექცენ ცანია!
თუ არა გჯერათ, ქისტისა,
აი, მოჭრილი მკლავია!
ენა ქარქაშში გეჭიროსთ,
ადვილ ნუ იტყვით სიტყვასა,
ადვილ ნუ იტყვით ვაჟკაცზე,
«არა ვარგაო!» — იმასა“.

ხელი ალუდას მიართვის:
„ნაილ, მიაკარ ქავადა!“

„თუ ხელის მოჭრა მდომიყო,
გან ვერ მოვსჭრიდი თავადა?
ვერ გიქნავ, კარგად, მინდიავე,
საქმე მოგიერთავ ავადა.
რაად მინდარის?! ვერ მიხმლობს,
არ გამოდგება ფარადა;
მთაში წავილო, არ მითიბს,
არც მარგებს თივის კავადა.
ნაილე, თუ გნამ უფალი,
ნულარ მაჩვენებ თვალითა!
კაის ყმის მარჯვენა არი,

Село проснулось. Засновал
Народ досужий по дороге.
Витая в небе голубом,
Взлетели грифы за добычей,
Но, как ни бьют они крылом,
На небе след не виден птичий.
Кто через речку вброд спешит,
Поит коня у водопоя?
«Вернулся Миндия!» – кричит
Народ, приветствуя героя.
«О чем узнал на этот раз?» –
С расспросом лезут пустомели.
«Эх, молоды вы! Кровь у вас
Еще кипит и бродит в теле.
Пока рассудок не в чести
И верховодит вами сердце,
Готовы голову снести
С любого вы единоверца.
Однако богатырский нрав
Не прихоть вам и не причуда.
Поистине Алуда прав,
Клянусь я Богом, прав Алуда!
Не верите? Вот вам рука
В бою убитого кистина.
Не распускайте ж языка
Про тех, чья совесть неповинна».
И, приподнявшись на коне,
Он руку подает Алуде:
«Возьми, припей ее к стене,
Чтоб на нее смотрели люди».
«Я сам бы мог ее отсечь,
Но мне не надобна десница.
Не подойдет она на меч,
На щит она не пригодится.
Не выйдешь с нею на покос,
Не сделаешь крючок для сена...
Напрасно ты ее привез,

გული მენვება ბრალითა.
რაად სწყრებიან ხევსურნი,
რადა ტყვერებიან ჯავრითა?!
მტერს მოვკლავ, კიდევ არ მოვსჭრი
მარჯვენას მაგათ ჯაბრითა!
«ნესი არ არის მტრის მოკვლა,
თუ ხელ არ მასჭერ დანითა». —
„ვაი ეგეთას სამართალს,
მონათლულს ცოდვა-ბრალითა!“

V

ჟამი მოვიდა საუფლო.
ხალხი ხატობას დიოდა:
უნდა აცნობონ ბატონსა,
ვისაც კი რამა სტკიოდა.
მოქუჩადა ქალი და კაცი
სახვენრით — ცხვრით და ხარითა;
მართმევედიან ბატონსა
სახვენარს ბელლის-კარითა.
ეს ვინლა მოდგა, ნისლივით,
თითბრით ნაზიკის ხმალითა?
ხევისბერს აძლევს მოზვერსა,
დადგა დახრილის თავითა.
„ვის ამწყალობნებ, ალუდავ,
ამა კურატით შავითა? —
ჰკითხავს ალუდას ხუცესი
გადანეულის მკლავითა, —
დიდია ჩვენი ბატონი,
გუდანის-ჯვარი თავითა,
საყმონიც ძლიერნი ჰყვანან,
ღვთითა და ღვთისა ძალითა.
კარგი ყმა უყვარს ბატონსა,
წყალობა ემეტებისა,
ვაჟკაცნი იმედიანნი
ჩვენს ბატონს ებედებისა.“

И так в крови я по колено.
Коль в Бога веруешь, молю,
Возьми обратно кисть героя,—
С тех пор как он погиб в бою,
Навек лишился я покоя.
К чему, хевсуры, вам галдеть?
Зачем вам злиться на Алуду?
Сражаться буду я, но впредь
Бесчестить мертвых я не буду».
— «Нет, будешь! С дедовских времен
Десницы рубим мы кистинам!»
«Увы, хевсуры, плох закон,
Грехом отмеченный старинным!»

5

Настали праздники. Село
Спешит к молельне благочинно.
Чтобы от сердца отлегло,
Усердно молится община.
Немало женщин и мужчин
Пришло с быком или с бараном,
Чтоб принял жертву властелин —
Заступник их на поле бранном.
Кто с затуманенным челом
Подходит молча к хевисбери?
Клинок сверкает серебром,
Бычок стоит у самой двери.
«Скажи, Алуда, за кого
Приносишь жертву ты сегодня? —
Спросил с порога своего
Служитель капища Господня.—
Наш властелин Гуданский Крест
Велик и силен над селеньем,
И все рабы его окрест
Сильны его благоволеньем.
Хевсуров любит властелин.

მითხარ სახელი, ვის სწირავ,
იმასამც შეენირება!..“
ხანჯარს აიძრობს, დიდების
სათქმელად დაელირება.

„ეგ სამხვეწროა, ბერდიავ,
ძოლან მოკლულის ქისტისა,
მუცალს ეტყოდენ სახელად,
მაუნათლავის შვილისა.
კარგადაც დამიმწყალობნე,
გამიმეტებავ მისთვინა,
როგორც უნდომლად მოკლულის
თავის ლამაზის ძმისთვინა“.

„გაურჯულებულს არჯულებ,
შენ ეგ არ შაგიხდებისა,
ქისტისად საკლავის დაკვლა
კარგად არ მოგიხდებისა.
მამით არ მოდის ანდერძი,
პაპითა-დ'პაპისპაპითა,
გონთ მოდი, ქრისტიანი ხარ,
ურჯულოვები მაგითა!
ემმაკს ნუ მისდევ! ეგ სიტყვა
როგორ ამოგცდა ბაგითა?!
რამდენ სხვა მაჰკალ, შენს ქავზე
ხელებ ჯღრდესავით ჰკიდია,
ზოგი ლეკისა, სხვა ქისტის,
მარჯვენების ხიდია;
ციკანიც არვის დაუკალ,
განლამც კურატი დიდია.
როგორ ვახვენო უფალსა
ძალლი, ძალლების ჯიშისა?!
მანამ სჯობ, ცანი დამექცნენ,
ზურგი გამისქედეს მიწისა,
ან თუ ზღვამ დამნთქას უძირომ,
სადილი ვსჭამო ქვიშისა!“
ფერი ედება ბერდიას,

Поверь, средь них не ты один
Угоден праведному небу.
Кому ж ты хочешь честь воздать?»
И, обнажив кинжал, читать
Он собирается дидэбу²¹.
«Я эту жертву приношу
За некрещеного Муцала.
Благослови ее, прошу,
Чтоб честь героя не страдала.
Исполни, Бердия, обряд,
Бычка я, видишь, не жалею.
Чтоб не попал галгаец в ад,
Подобно вору и злодею!»
«Что? Ты неверного почтить
Желаешь, как христианина?
Иль ты рехнулся, может быть,
Прикончив этого кистина?
Бывало, дед и прадед твой
Гордились каждою победой.
Побойся Господа, герой,
Наветам дьявольским не следуй!
Как, не пойму я, сорвалось
Из уст твоих такое слово?
Впервые разве довелось
Убить тебе кистина злого?
Стыдись! Над башнею твоей
Десницы их висят отвеча.
Ты можешь мост через ручей
Сложить из них для человека.
Что толковать нам про быка!
Ты и козленка-сосунка
Не заколол за эти годы, –
И вдруг, извольте, славословь
Тебе собачью эту кровь
Из трижды проклятой породы!
Пусть небо наземь упадет,

21 Дидеба – величальная молитва

ფერი სხვარიგის შიშისა.

„ზღვენსა ნუ გამიმსუბუქებ,
მადლი თუ გწყალობს ღვთისაო,
ყმა ვარ მეც გუდანის-ჯვრისა,
ხევსური თქვენის წყლისაო;
მითამ ერთნი ვართ, ბერდიავ,
მცხოვრებნი ერთის მთისაო?!“

„ტყუილად სცდები, ალუდავ,
ტყუილად იცვეთ პირსაო!..“

გაჯავრდა ქეთელაური,
ფერი დაიდვა მგლისაო,
ხელი გაიკრა ფრანგულსა,
შუქი ამოხდა მზისაო,
უქნივა მოზვერს ქედზედა,
თავი მიგორავს ძირსაო.
თან შეხვვენა ბატონსა:

„ნუ შამიცოდებ შვილსაო!
აღლადა ჰქონდეს მუცალსა,
მაგ მოუნათლავ გმირსაო!“

ბერდია ჯაგარაშლილი
ხალხისკე იზამს პირსაო:

„გაგონილაა, — იძახდა —
ასრე აგდება რჯულისა?!
საკლავს თვითონ ჰკლავს ალუდა,
მამხსენე ქისტის სულისა.
ხალხო, მინდარის გავიგო
პასუხი თქვენის გულისა.
დაჯარდით, ხევსურთშვილებო,
ყველანი — დიდნი, მცირენი,
სამართალი ვქნათ, ვუმტვრიოთ
ალუდას სახლის დირენი!
ნუ დაინანებთ, ექმნენით
ცოლ-შვილის ამატირენი!
მოკვეთილ იყოს, სხვა ქვეყნის
ცა-ღრუბლის შანამზირები!

Пусть вся земля испепелится,
Когда, несчастный сумасброд,
За киста буду я молиться!»
В испуге Бердия затих,
Затрясся в страхе у порога...
«Не отвергай меня, старик,
Коль ты взаправду веришь в Бога!
Я – раб Гуданского Креста,
Хевсур я, преданный святыне,
И мы с тобою неспроста
Принадлежим к одной общине».
– «Напрасно треплешь языком,
В беспутной речи мало толку!»
Алуда вспыхнул и лицом
Мгновенно стал подобен волку.
И выхватил он франкский меч,
И сталь на солнце засверкала,
И голова бычачья с плеч
Перед молельнею упала.
И молит Господа герой:
«Не засчитай во грех, Владыка,
Что жертву собственной рукой
Заклал тебе я, горемыка.
Не посчитай за лютый грех
Святую жертву за Муцала, –
Он был в бою отважней всех,
Таких героев нынче мало!»
И, ошестинившись в ответ,
Народу крикнул хевисбери:
«Смотрите, люди, ваш сосед
Уже не думает о вере!
Рукой он собственной заклал
Быка за подлого кистина!
Неужто думает бахвал,
Что пощадит его община?
Сомкнитесь около меня,
Сыны хевсурские! Покуда

ნადით, უმტვრიეთ შავ-ბნელსა
სახლისა, ციხის კარები!
ცეცხლი მიეცით საძნოვარს, —
ცასა სწვდებოდეს ალები!
სათემოდ გამოირეკეთ
ცხვარი, ძროხა და ხარები!
შატილს ცოლ-შვილი უტირეთ,
გუდანს — შინშნი და ქალები!
ჰრისხავდეს ჩვენი ბატონი,
არ არის შასაბრალები!“

ამის გამგონე მინდიას
მაუნყლიანდის თვალები:
ველარასა ჰშველს ალუდას,
გულზე გადინყვის მკლავები.
შასმულეებმ ხევსურთ შვილებმა
მაიმარჯვიან ფარები,
უნდა სცან ქეთელაურსა,
კაპასად ჟღერენ რვალები.
ჯარად დამსხდართა ხევსურთა
თავზედ წაადგა ბალები,
ერთს ხელში დაუჭერია
მარჯვენის ნახრავ ძვალები:

„ვაჟნო, ვინდომებ თქვენთვისა
წყალობას ბატონისასა,
საკარგყმო დამალეინეთ,
მოგიტანთ ხელსა მტრისასა;
ყორანს მიჰქონდა ბრჯღალითა,
ყურეს უმარჯვდა კლდისასა,
იმ დროსა ვსტყორცე ისარი,
ლაღად მიმავალს ცისასა;
მართალ გამოდგა ნასრევი,
ყორანს უვლიდა ფრთისასა;
კლანჭით გაუშვა ნადავლი,
გადმეესრია მინასა“.

„მუცალის მარჯვენა არი

Не пустим в дело мы огня,
Не образумится Алуда.
Пойдем размечем, разнесем
Его жилище! Пусть отныне,
Изобличенный всем селом,
Он ищет крова на чужбине.
Гоните прочь его ребят,
Жену, достойную проклятья!
Пуускай в Гудани завопят
Его двоюродные братья!
Громите башню наглеца,
Сжигайте все запасы хлеба!
Пусть наши радуется сердца
Огонь, поднявшийся до неба.
Его баранов и овец
Возьмите в общее владенье.
Да проклянет его Творец!
Он недостоин сожаленья».
И стали сумрачны, как ночь,
Вокруг собравшиеся люди,
И даже Миндия помочь
Не в силах бедному Алуде.
Скрестил он руки, строг и хмур,
Едва удерживая слезы,
А из толпы шальных хевсур
Уже посыпались угрозы.
Ревет толпа пьяным-пьяна,
И лязг мечей подобен буре,
И побледневший, как стена,
Ударов ждет Кетелаури.
И в этот миг перед толпой
Мальчишек высыпала стая,
Сухой отрубленной рукой
Перед собою потрясая.
«Привет вам, мужи! Добрый час!
Сказал один из них учтиво. –
Я кисть врага достал для вас,

მიზეზი ხევსურთ რჩევისა, —
წყრომით იტყოდა მინდია —
მიზეზი იმათ წყევლისა;
მე მიუტანე ალუდას,
ფერი დავადევ წყენისა,
რო არ მიიღო ალუდამ,
სიღრმე ვაჩვენე ხევისა“.

„ნაილეთ, — ამბობს ბერდია, —
ტოტი ურჯულო ძაღლისა,
არა ვართ ხევსურთშვილები
ყმანი ეშმაკის, ალისა!“

ძალს მიუგდიან საჭმელად
ხელი მუცალის მკლავისა.
პირი არ ახლო ქოფაკმა,
მორთო ღმუილი ბრალისა.

ხევისბერ იტყვის ბერდია:
„ხევსურნო, ნახეთ თვალითა:
«ძალდი ძაღლის ძვალს არ სტეხსო» —
თქმულია იმავთავითა...“

ქისტის მარჯვენას ბაღლები
დაბლა ათრევენ კავითა.

VI

თოვლი სთოვს, ქარი ბობოქრობს,
ყელებ შაკრულა მთებისა;
ჩამოდის ხევად ზოგები,
ჩამონასხლეტნი კლდებისა.
გაუბამ ყინულს ლურჯადა
უბე-კალთები წყლებისა,
მიუნაქრია ერთიან
ვიწრო სავალი გზებისა.

ვის მასწყენია სიცოცხლე
გზას ის ვინ გაუდგებისა?
ნინ მიდის მგზავრი, მიჰკვალავს,
ხუთიც უკვენა ჰყვებისა.

В награду дайте ковшик пива.
Огромный ворон, друг могил,
Ее к утесу уносил,
Я выстрелил в него из лука,
И ранен был в крыло злодей,
И уронил он из когтей
Свою добычу возле луга».
«Хевсуры, – Миндия сказал, –
Вот та кистинская десница,
Из-за которой стар и мал
Сегодня ропщет и грозитя.
Ее Алуде я принес,
Но он не взял ее, бедняга,
И я тогда же под откос
Швырнул ее на дно оврага».
– «Нам песьи лапы не нужны! –
Воскликнул Бердия, пылая. –
Мы не питомцы сатаны,
Хевсуры мы, владельцы края!»
И вновь десницу под откос
Швырнул собаке на съеденье,
Но не берет подачки пес,
Сидит и воев в отдаленье.
«Смотрите, – Бердия твердит,
Весь оцетинившись от злости, –
Народ недаром говорит,
Что пес не жрет собачьей кости!»
И руку киста на крючке
Мальчишки целый день таскают...

6

Бушует вьюга. Вдалеке
Ущелья снегом засыпает.
Шумя и воя, с голых скал
В овраг срывается обвал,
В снегу тропинка потонула,

სიმშლით შანუხებული
მთას ღმუის ჯოგი მგლებისა.

„კარგს ნურას ჰნახავთ, ხევსურნო! —
ერთი დიაცი სწყრებისა —
ავაჰმე, ჩვენო სახ-კარო,
ქვა ქვაზე აღარ დგებო,
ციხეზე, ჭერხოს ბოძებზე
ეხლა ყოვები სხდებო“.

დედა ეტყოდა ალუდას:
„შვილო, იარე ნელაო,
შენთან ვერ გავძლებთ ვერც მენა,
ვერც შენი ცოლი ლელაო.
ბაღლები აგვიბოჟირდა,
ხელ-ფეხ დაგვიზრა ძნელაო.
ვაჰმე, რა უგზოდ დავდივართ,
ვაჰმე, როგორა ბნელაო!
ნეტავ არ დასჭირდება
ხევსურთა შენი შველაო?!
ვის-რა წყალ-ჭალა გვისტუმრებს,
სადრა-რა დავილევიტა?
უბინო-უსახკარონი
სხვაკანაც დავიწყევიტა.
ველარ მიუვალთ ჩვენს სახ-კარს
გაღმა შატილის ხევიტა.
თავის მინა-წყლის განირვა
ძნელი ყოფილა მეტადა,
მამაკვდავს დავფერებივარ,
გონი გამხდია რეტადა.
მუხლებ არ მამდევეს, გულშია
ბნელი ჩამიდგა სვეტადა.
ვაჰ, მამა-პაპის საფლავნო,
კლდენო, დამდგარნო მწვეტადა!“
ჯავრობით ეტყვის ალუდა:

„დიაცნო, ნუ ხართ ყბედადა!
მოდით, მომყევით, ვიდინოთ,

И синий лед и белый снег
Сковали лоно горных рек,
И не слышать речного гула.
Кому там жизнь недорога?
Кто там бредет навстречу бедам?
Шагает путник сквозь снега,
И пятеро плетутся следом.
Завыли волки за бугром...
Рыдает женщина: «Беда мне!
Где наш очаг? Где отчий дом?
Теперь там ворон бьет крылом
И камня больше нет на камне».
Алуду умоляет мать:
«Постой, сынок, я ослабела,
Уж не под силу мне шагать,
Жена твоя отстала Лела.
Совсем ребята извелись,
Заледенели, видно, ноги...
Куда забравшись в эту высь,
Бредем в снегу мы, без дороги?
Неужто твой не нужен труд
Хевсурам нашего селенья!
Где мы найдем теперь приют?
Получим где успокоенье?
Куда б мы только ни пришли,
Нас обольют потоком брани,
И никогда родной земли
Мы не увидим в наказанье.
Теперь-то вижу я сама,
Как трудно с родиной расстаться!
Сошла от горя я с ума,
Пора в могилу собираться.
Тьма в сердце прянула столбом,
Дрожат, не двигаются ноги.
Где ты, могильный отчий холм,
Родные горные отроги?»
«Довольно, бабы, причитать! –

ღმერთმ ეს გვარგუნა ბედადა.
ჯვარს არ აწყინოთ, თემს ნუ სწყევთ,
ნუ გადიქცევით ცეცადა!“

ერთხელ მაუნდა ალუდას,
ერთხელ მობრუნვა თავისა:
„მშვიდობით, საჯიხვეებო,
გამახარელნო თვალისა!
მშვიდობით, ჩემო სახ-კარო,
გულში ამშლელი ბრალისა!
მშვიდობით, ჩვენო ბატონო,
ყმათად მიმცემო ძალისა!“

განირეს მგზავრთა სამუდმოდ
წყალი და მინა თავისა.
შტერად დამდგარან მთის წვერნი,
ისმის ხვივილი ქარისა.

გადვიდენ, ქედი გადავლეს,
თხრილი აღარ ჩანს კვალისა.
ერთი მაისმა შორითა
მწარე ქვითინი ქალისა.

1888 წ.

Алуда отвечал сурово. —
Иди вослед за мною, мать,
Пути не видно здесь иного.
Не накликайте гнев Креста,
О людях не судите худо!»
И на родимые места
Один лишь раз взглянул Алуда:
«Прощай, прощай, родимый дом,
Прощай, моя охота турья,
Где солнце мне светило днем,
Где по ночам стонала буря!
Прощай, мой Крест, мой властелин,
Податель силы и отваги!»
И путники среди теснин
Исчезли в холоде и мраке.
Оцепенели гребни скал,
Там ветер крылья распластал,
И за уступом перевала,
Где след метелью занесен,
Как отдаленный робкий стон,
Рыданье женщины пропало.

1889

დაჭრილი ვეფხვი
(ამბავი)

თოვლი ლხვებოდა პირ-მზითში,
ბარდანი ჩამოდიოდა.
ნამარილევი ჯიხვის ხრო
პირ-ალმე შემოდიოდა,
თან მოსდევსთ თავის პატრონი,
ნებ-ნება შემოჰკიოდა.
მალევე მოვიდნენ სიმაგრეს,
ფარი იფარეს კლდისაო,
იქ მონადირე ვერ მიდის,
ვერც კლანჭი სწვდება მგლისაო,
გულდასვენებით არიან,
შიში არა აქვთ მტრისაო.
დაბლა ირმების ხრო გაჩნდა,
სწრაფად გადავლეს გორია,
დაუჩნდა მონადირესა
მარტო ხარ-ფური ორია.
ვაჰ, თუ სიათამ უმტყუენოს,
მანძილი კარგა შორია.
არ დაიშალა, ესროლა,
ბოლი გაერთხა თოვლზედა,
ირმები დაფთხენ, წავიდენ
თოფის ხმაზე და კომლზედა.
მოცადი ბიჭი არ იშლის,
ისევ გაჰყვება კვალზედა.
უყელა ორგან, სამგანა,
ოფლი სდიოდა ძალზედა,
მაგრამ სათოფრად ვერ დასწვდა,
ვერ მოიყარა ხევშია,
ერთი მაინც და მაინცა
ხო დაჭრჩებოდა ხელშია.
თუ ვინროს ადგილს მოესწრო,
ან გადასავალს ყელშია,

РАНЕНЬЙ БАРС
(Поэма)

Перевод М. Цветаевой

Таял снег в горах суровых,
В доли оползни ползли.
Снежным оползням навстречу
Звери-туры в горы шли.
Шел за турами вожак их
С тихим криком: берегись!
Вволю нализавшись соли,
Стадо возвращалось ввысь.
Вот и крепости достигли.
Здесь, за каменным щитом,
Круторогому не страшен
Тот с ружьем и волк с клыком.
Но стрелку и горя мало –
Новою надеждой полн:
На утесе, глянь, олень
Стадо взобралось на холм.
И сокрылось. Сном сокрылось!
Как бы не сокрыла даль
И последнего оленя
С самкою! Рази, пищаль!
Выстрелил! Но мимо пуля!
Не достала, быстрая!
Только шибче поскакали
Быстрые от выстрела!
Звери вскачь, охотник следом,
Крупный пот кропит песок.
Трижды обходил в обход их
И обскакивал в обскок,
Но как стаду вслед ни прыдал,
Сотрясая холм и дол,
Ближе чем на трижды выстрел
К мчащимся не подошел.
Эх, кабы не на просторе,
А в ущелье их застиг!
Был бы праздник в горной келье

ვნახავდი მონადირესა
გაცინებულსა წვერშია,
მწვადს, ხის შამფურზე აგებულს,
დამცვრიანებულს ცეცხლშია.

დიდხანსა სდია იმ დღესა
აღმა და დაღმა, ფიცხადა.
ამაოდ... გული უწყრება,
ელამვის გასაკიცხადა.
დაოსდა, პურიც მოჰშივდა,
ბანდულიც სძვრება ფეხითა,
წრიაპიც¹ გვერდზე მოექცა,
სტანჯავდა წვივზე ხეხითა.
წასულსა საქმეს რა უშველს
ოხვრითა, თავის ტეხითა!

უკვირდა მონადირესა
მარცხი დღევანდლის დღისაო,
ეს დღე წავიდა, დასამხრდა,
მთას პირი სწვდება მზისაო.
საცაა ჩამობნელდება,
ჯოგი ასტყდება მგლისაო,
წყვდიადს დაერთვის წყვდიადი
ამ უდაბურის მხრისაო.
„ლამის ვერ მოვკლა ნადირი,
ჯავრი შავსჭამო მტრისაო.
ადგილის დედავ, მიშველე,
შენ მომიმართე ხელია,
ნუმც გაცრუვდება, შენს მადლსა,
სიზმარი წუხანდელია.
წინად თუ გამცხადებია,
ეხლა ცხადდება რაობით,
მე ხომ ამ სიზმრით ვნადირობ,
ნადირს ვხოც იმავ თაობით?“

გულში ლოცულობს თვარელი
და პურსა ჰლოღნის ხმელსაო,

¹ რკინისაა, ფეხის გულზე ამოსადები, რომ ფეხი დაიმაგროს გვერდობზე კაცმა.

И на вертеле – шашлык!
Пир бы длился, дым бы стлался...
Созерцая гордый рог,
Здорово бы посмеялся
В бороду свою стрелок!
С горы на гору, и снова
Под гору, и снова ввысь.
Целый день гонялся тщетно –
Руки, ноги отнялись.
Голоден. Качает усталь.
Кости поскрипом скрипят.
Когтевидные цриапи²²
Ногу до крови когтят.
Пуще зверя изнемогши,
Точно сам он был олень,
Злу дивится, дню дивится,
Ну и зол, дивится, день!
А уж дню-то мало сроку.
Глянь на солнце: ввысь глядит,
Вниз идет. Уж скоро в долах
С волком волк заговорит.
Холм с холмом, тьма с тьмой смесится:
С горной мглой – долины мгла.
Скроет тура и оленя,
Скроет шкуру и рога.
“Матьерь мощная! Царица
Векового рубежа,
Горной живности хозяйка,
Всей охоты госпожа,
Все охотники – сновидцы!
Род наш, испокон села,
Жив охотой был, охота ж
Вещим сном жива была:
Барс ли, страшен, орел ли, хищен,
Тур ли, спешен, хорь ли, мал, –
Что приснилось в сонной грезе –
То стрелок в руках держал.
Матьерь вещая! Оленя

22 Црапи – “кошки”, альпийская обувь

თან თვალს აყოლებს პირდაპირ
ხევის ნაპირსა გრძელსაო.
ადგილსა ქიუხიანსა,
დეკიან-ლვივრიანასა,
ურძნით და ჩადუნით მორთულს,
დუციან-დიყიანასა,
თვალდაშტერებით უცქერის
კლდის თავსა ფიჭვიანასა.
კლდის პირზე წყარო ჩამოდის,
ხმას იწმენდს ხრინწიანასა,
და ქაფს უსომდა კლდის პირებს
წითელსა, სისხლიანასა.

იქიდან კვნესა მოესმა
გულიდამ ამობერილი,
ჰხედავს: ვეფხვი წევს ტოტ-განვდით
კლდის თავს, გულგამობერილი,
და მონადირეს უცქერის,
მისკენ თვალგამოჭერილი,
წელსა და ტოტებს უმშვენებს
ზოლები ჩამონერილი.

კლანჭი სტკიოდა ბეჩავსა,
გულს ბოღმა მაერეოდა,
სისხლი ნადენი ტოტითა
მდინარეს შაერეოდა
და წყალთან ერთად ისიცა
უფსკრულში ჩაერეოდა.
კვნესოდა, როგორც ვაჟკაცი
მტერზე ჯავრ-ამოუყრელი,
მუდამ მდებარე მტრის ფეხ-ქვეშ,
ვით მთა ჯანლ-გადაუყრელი.
— რას უცდი, მონადირეო,
დაჰკარ, ხომ ვეფხვიც მხეცია!
— არ დავკრავ, ძმაო, რო მამკლა,
როდი გახლავარ ბეცია!
ეგემც ჩემსავით ნადირობს,

Мне явившая в крови,
Оживи того оленя,
Въяве, вживе мне яви!
Чтобы вырос мне воочью
Исполин с ветвистым лбом!
Чтобы снившееся ночью
Стало сбывшееся днем”.
Помоляся, стал Мтварели²³
Хлеб жевать – зубам гранит!
Вдоль по берегу ущелья
Вверх глядит, вперед глядит.
Острроверхие там видит
Скалы статной вышины.
Можжевельником покрыты,
Папортом опушены.
С можжевеловой вершины
Мчит ручей хриплогос,
Пеной моет – все ж не может
Дочиста отмыть утес.
Встал охотник, встал, как вкопан:
Вот оттуда-то, с высот,
Раздирающий, сердечный
Стон идет – то зверь зовет.
Погляди! На самой круче,
В яркой росписи пчелы,
На площадке барс могучий
Вытянулся вдоль скалы.
Лапу вытянул по гребню,
С лапы кровь течет в ручей,
И, с водой слясь, несется,
В вечный сумрак пропастей.
Стонет он, как муж могучий
Под подошвою врага!
Стонет, как гора, что тучу
Сбрасывала – не смогла!
Стонет так, что скалы вторят,
Жилы стынут...
– Гей, не жди,

23 Мтварели – хевсурское мужское имя

კალთები აუკეცია,
ნადირობაში მაგასაც
მთა-ბარი დაუკეცია.

ნადირმა იცნო თვარელი
მონადირისა წესზედა,
მივიდა მასთან კოჭლობით,
ტოტი დაადვა ფეხზედა.
მონადირემაც გასინჯა
თავის ძმობილის წყლულია
და ამოულო კლანჭიდან
სიპი მომსხო და სრულია,
ნაშალი კლდისა სალისა,
ნაგალი ღვართა, ზვავისა,
და გალესილი ნისკარტით
ლამის მთეველის სვავისა.
ნადირობაში შაეჭრა
ვეფხვსა მამაცი ტოტია,
ჯიხვისად დატევებულსა,
იქ, სადაც ქვა და ლოდია.
თვარელმა წყლული შეუკრა
ვეფხვსა ნაკუნით ჭრელითა
და ჩირქიც ამოუფხიკა
წყლულიდამ დანით მჭრელითა.
ვეფხვი გაბრუნდა მაშინვე
კუდის მოქნევით, ჭრელითა,
და გადირბინა, მთა-ბარი,
როგორც მიმინომ ფრენითა.

თვარელი ბანდულს ისნორებს,
უკვირდა მოხილებული,
ვეფხვი მოსული ზავითა,
მშვიდი და მოჭირვებული.
ამ დროს მოესმა ფეხის ხმა,
შაესმა რაღაც დგრიალი,
იმისკე მიმართულია
ფეხის ხმა, ფოთლის შრიალი.

Бей, охотник! – “Нет! (охотник)
Бить не буду – не враги!
Он, как я, живет охотой,
Побратиму не злодей.
Пострадавшего собрата
Бить не буду – хоть убей!”
Но и зверь узнал Мтварели.
На трех лапах, кое-как,
Где вприхромку, где вприпрыжку,
Вот и снизился, земляк:
Смотрит в око человеку
Оком желтым, как смола,
И уж лапа на колено
Пострадавшая легла.
Осмотрел охотник рану,
Вытащил из-под когтей
Камень заостренным клювом
Беркута, царя ночей.
Снес обвал его сыпучий
На кремнистый перевал.
С той поры осколок злостный
Барса ждал да поджидал.
Пестрый неся, – злостный вьелся.
Берегися, быстрогон!
Где пята земли не чует, –
Там и камень положён!
Выскоблил охотник рану,
(Лекарь резал, барс держал),
Пестротканым полосатым
Лоскутом перевязал.
Выздоровливай, приятель!
Не хворай теперь вовек!
Прянул барс, как сокол летом,
Горы-долы пересек.
Проводил стрелок глазами...
Подивились бы отцы!
Скоро лани станут львами,
Коли барс смирней овцы.
Тут – что было в жилах крови –

უცხად იმის წინ ირემმა
დაინყო რქების ტრიალი...
და მონადირის თოფისაც
სტუმრად დაუხვდა გრიალი.
თოფი გავარდა, კლდეებსა
სალამი მისცა ჭეჭითა,
და ჩამოგორდა ხევისკე
ხარი-ირემი ბეჭითა.
ეს რაა? ირმის ნადგომში
ვეფხვი გაბრუნდა ზნეჭითა.
ერთი-კი დაიღავლუვა
და გაემართა ზევეითა.
ცოტა ხანს შემდეგ დაძრული
ქვიშა მოზოვდა ზევეითა.
კლდის თავს გადმოდგა ხარ-ჯიხვი,
გამოქცეული ქვეითა.
თვარელმა მოკლა ისიცა,
ჩამოაგორა ხევშია.
ჯიხვის ნადგომზე ვეფხვს ჰხედავს,
ვეფხვი ტოტს იცემს მკერდშია...
თვარელი მიჰხვდა ეხლა კი,
სთქვა: „გენაცვალე ღმერთშია!“

* * *

დალამდა, ვეფხვი აღარ სჩანს,
უკუნი აწევს არესა,
სიბნელეს როგორ გაჰფანტავს,
რა შაუძლიან მთვარესა?
გულჭირიანი ობლობით
დაბლა ჩხაოდა მელია,
აღბათ თუ გასჭირვებია,
საქმე თუ ადგა ძნელია.
ნობათად მომირთმევია
თქვენთვის ამბავი ძველია.

1890 წ.

Вся прихлынула к лицу:
Легкий – робкий – быстрый – близкий
Зверя топот сквозь листву.
Глянул: широковетвистый,
Лоб подьемля, как венец...
Грянул выстрел – и в ущелье
Скатывается самец.
Еще эхо не успело
Прозвонить олений час –
Где олень скакал, спасаясь,
Мощный барс стоит, кичась.
Прорычал разок и скрылся,
Обвалив песчаный пласт.
Там, где барс стоял, красуясь,
Дикий тур бежит, лобаст.
Грянул выстрел – и с утеса
В бездну грохается тур.
Там, где тур свалился, – барс встал,
Пестрохвост и пестрошкур.
Перевязанною лапой
Тычет в грудь себя: “Признал?
Я-де тура и оленя
Под ружье твое пригнал!”
Не успел охотник молвить:
“Бог тебя благослови!” –
Нету барса. Только глыбы
Позади да впереди.

Тьма ложится, мрак крадется,
Путь далек, а враг незрим.
Не луне – вдове – бороться
С черным мороком ночным.
Где-то плачется лисица, –
Худо ей, – недобр ей час!
Други милые, примите
Времени седого сказ.

1890

სტუმარ-მასპინძელი

I

ლამის წყვდიადში ჩაფლული,
გამტკნარებულის სახითა,
მოსჩანს ქისტეთის მიდამო
სალის კლდეების ტახტითა.
ბნელს ხევზე მიჰყევს მდინარე,
გულამღვრეული ჯავრითა.
გადმოხრილიყვნენ მთანიცა,
ხელ-პირს იბანდენ წყალზედა;
ბევრი მომკვდარა მათს მკერდზე,
სისხლს ვერ იხდენენ ტანზედა.

ძმის მკვლელის სისხლი სწყურია,
კაცი რამ მიდის გზაზედა.
გზას ვამბობ, თორემ რა გზაა,
ვინრო ბილიკი კლდეზედა?
სავალად მეტად ძნელია,
ფეხს ძლივს აცილებს ფეხზედა.
გაღმა სჩანს ქისტის სოფელი
არწივის ბუდესავითა,
საამო არის საცქერლად
დიაცის უბესავითა.
სოფლის თავს სძინავს შავ ნისლსა
დაფიქრებულის სახითა,
ყურს უგდებს არემარესა,
გულღალღობს სანახავითა.
სტუმარი ცოტა ხანისა
ხვალ სხვაგან წავა აქითა;
წავა, გადივლის გორებსა,
ქედებსა ყინულიანსა,
აბნელებს, უხილავად ჰქმნის
ქვეყანას ხილულიანსა.
თუ მონადირეს ატირებს,
გზადაკარგულსა კლდეშია,

ГОСТЬ И ХОЗЯИН

Перевод Н. Заболоцкого

1

Бледна лицом и молчалива,
В ночную мглу погружена,
На троне горного массива
Видна Кистинская страна.
В ущелье лая торопливо,
Клокочет злобная волна.
Хребта огромные отроги,
В крови от темени до пят,
Склоняясь к речке, моют ноги,
Как будто кровь отмыть хотят.
По горной крадучись дороге,
Убийцу брата ищет брат.

Дорогой все же я напрасно
Тропинку узкую назвал.
Ходить здесь трудно и опасно,
Едва оступишься – пропал.
Глядит кистинское селенье
Гнездом орлиным с вышины,
И вид его нам тешит зреньё,
Как грудь красавицы жены.

И над селеньем этим малым,
Довольный зрелищем высот,
Как бы прислушиваясь к скалам,
Туман задумчивый встает.
Недолгий гость, за перевалом,
Он на восходе пропадет.
Промчится он над ледниками,
Расстелется меж горных пик,

ალალებს მგელსა და ქურდსა,
მოარულთ სიბნელეშია.

II

ზევიდამ ვინლაც უცნობმა
კლდის ლოდი გამოაგორა,
მგზავრმა შეჰხედა პირალმე,
ნინ უდგას მაღალი გორა.
ყურს უგდებს... ცოტა ხანს შემდეგ
მოესმა ქვიშის ჩხრიალი.
მგზავრი სიათას იმარჯვებს:
მტერი არ იყოს ტიალი.
შესცქერის გაფაციცებით
ფეხზე შემდგარის თოფითა,
ჰხედავს, რომ მოალაჯუნებს
კაცი ორკაპის ჯოხითა.
შავი რამ მოსთრავს პირთავქვე,
ქვიშა ქანავდა იმითა.
არას ამბობდა უცნობი,
სიტყვა არ მოსდის პირითა;
უპრჭყვინავს სალტა თოფისა,
ვით წვიმის ცვარი დილითა.
„ვინ ხარ, რა სულიერი ხარ,
რას იარები ამ დროსა?“
„ვინ გინდა? მონადირე ვარ,
კაცს შენ ვერ გხედავ სანდოსა“.
„რაობით სანდო არა ვარ?
სიტყვას რად ამბობ მცდარესა?
ვითომ, რომ დაფხეტილობ
შენებრ ამ კლდიან მხარესა?
მეც მონადირე გახლავარ,
დღეს კი ვეხეტე უბრალოდ“.
„წესია მონადირისა,
ხომ მაინც დაჰრჩი უვალოდ?“
„ესეც ვალია, ძმობილო,

И горы, видимые нами,
Незримы сделаются вмиг.
В охоте будет мало толку –
Охотник потеряет путь,
Зато убийце или волку
Удобней будет прошмыгнуть.

2
Вдруг камень сверху покатился,
И человек, слышав, гул,
Над пропастью остановился
И вверх испуганно взглянул.
Прислушался. Через мгновенье
Струя посыпалась песка,
И за ружье без промедленья
Схватила путника рука.
Кого там ночью носят черти?
Глядит: над самою тропой
Какой-то кист развилку жерди
По склону тащит за собой.
Песок и камешки сбивая,
Волочит что-то по земле.
Блестит, как капля дождевая,
Кольцо ружейное во мгле.

«Ты что тут бродишь, греховодник?»
И слышен издали ответ: «Не видишь разве?
Я охотник. А вот к тебе доверья нет».
– «А в чем, скажи, твои сомненья?
Зачем болтать о пустяках?
Ужель нельзя без подозренья
С прохожим встретиться в горах?
И я охотник, но сегодня
Я без добычи, верь не верь».
– «На это воля, брат, Господня!

ძლივსლა დავათრევ ფეხებსა.
სულ დავიარე ჭიუხი,
არა ვსტოვებდი ხევებსა.
ზედ შავი ნისლი ჩამონვა,
ნიავი მოსცა ძლიერი,
ხევებით შემომღმუოდა,
როგორაც მგელი მშიერი.
თვალნინ გზას ველარ ვირჩევდი,
კლდეზე გადვარდნას ვლამობდი,
ხამად ვარ, გეზი არ ვიცი,
ამით ძლიერა ვწვალობდი.
ბევრგან დავაფრთხე ნადირი,
ცხადად ფეხის ხმა მესმოდა,
ან როცა გადაფრენილის
ჯიხვის რქა კლდეებს ესმოდა.
ის იყო გულის საკლავი,
თვალთ ვერაფერს ვხედავდი,
სროლას ან მოკვლას ვინ იტყვის,
ნინ სვლას ველარა ვბედავდი“.
 უცნობი ახლოს მივიდა,
შორიახლოსა მდგომარე,
„გამარჯვებო!“ — მისძახა,
„ნუ სჩივი, ნუ ხარ მწყრომარე!“
 „შენც გაგიმარჯოს, ძმობილო,
ჰხოცო ნადირი მხტომარე“.
 „აი, ნადირი, რას სჩივი? —
უჩვენა ჯიხვი რქიანი,
მკვდარი, რქებგადაგდებული,
დადუმებული, ჭკვიანი. —
„თუ გინდა ეხლავ გავიყოთ,
როგორც ამხანავთ, ორადა,
ჩიჩქიც არ მინდა მე მეტი,
გავინანილოთ სწორადა,
ამალამ ჩემთან წამოდი,
სახლი არ მიდგა შორადა.

Зато остался без потерь».
– «Потеря в том, что еле-еле
До этих мест я дошагал.
Я днем облазил все ущелья,
Обшарил каждый буревал.
Вдруг мгла надвинулась ночная,
Рванулся вихрь, сбивая с ног,
И прынул в горы, завывая
Голодным волком из берлог.
Найти тропу вдали от дома
Мне ночью было мудрено, –
Мне это место незнакомо,
Я здесь не хаживал давно.
Зверей, однако, тут немало
На горном прячется лугу.
Я слышал, как рогами в скалы
Стучали туры на бегу.
Эх, как болело, братец, сердце!
Не то что взять их на прицел, –
Не в силах к месту присмотреться.
Я шагу там шагнуть не смел».

И незнакомец, что поодаль
Стоял, возник из темноты.
«Ну, здравствуй! Зверя тебе вдоволь!»
– «Спасибо, будь здоров и ты!»
– «Не сетуй, братец! Вот дичина! –
И незнакомец показал
На тушу тура-исполина,
Подстреленного между скал. –
Чем зря скитаться по ущельям
В чужом, неведомом краю,
Давай как братья мы поделим
Добычу славную мою.
Я говорю тебе без шуток!

სადაური ხარ, ძმობილო?
სახელიც მითხარ შენია!
ნუ სწუხარ, საზრდო შენთვისაც
დღეს უფალს გაუჩენია.
წილი გღებია შენაცა
ამ ჩემგან მოკულს ჯიხვშია.
რად გიკვირს? არ გეხუმრები,
არც გეფერები პირშია.
მაშ, თუ ეს ასე არ არის,
რად შემეფეთე ამ დროსა?
შაჰრცხვეს, ჩემთავად, ვინც შენა
ნაწილი დაგიკარგოსა.
რა გქვიან? სახელი მითხარ.
ხევსური სჩანხარ იერით“.

„ნუნუა მქვიან, ძმისაო,
გადმობვეწილი ჭიელით“. —
იცრუა ზვიადაურმა,
თვისი სახელი დამალა.
რა ქნას? მის სახელს იცნობენ,
ქისტებს ბევრს სისხლი ავალა,
ბევრს ქისტს მოაჭრა მარჯვენა,
უდროდ საფლავში ჩალალა.

„შენი სახელიც მასწავლე,
ჩემი ხომ გითხარ მართლადა“.

„ჯოყოლა მქვიან, ძმობილო,
აღხასტაიძე გვარადა;
არ მოგვიხდება, ერთურთში
სიტყვა ვიუზნოთ მცდარადა.
სახლი აქ, ჯარეგას მიდგა,
ქავი და ციხე კარადა.
ამალამ ჩემთან წამოდი,
მე გაგიძღვები თავადა.
თუ კარგად არ დაგიხვდები,
არც დაგიხვდები ავადა.
ხვალ თითონ იცი, ძმობილო,

Позор мне будет, если я
Тебя в такое время суток
Без пищи брошу и жилья.
Ты не хевсур ли ненароком?
Как звать тебя, мой дорогой?»
– «Зовусь я Нуна. В далеком
Селеньи Чиз²⁴ домик мой».

Солгал, солгал Звиадаури,
Свое он имя не открыл!
Хевсур, отважный по натуре,
Немало кистов он убил.
Здесь, в этих селах, повсеместно
Давно в кровавом он долгу,
Его здесь имя всем известно,
И смерть на каждом ждет шагу.
«Скажи и ты, – к чему таиться? –
Открой мне прозвище свое».
– «Джохола я Алхастайдзе,
Здесь в двух шагах село мое.
Из камня прочного в Джареге²⁵
Любому мой известен дом.
Коль ты нуждаешься в ночлеге,
Туда мы двинемся вдвоем.
Придется ль он тебе по нраву –
Не знаю я, но гостю рад.
Наутро, выспавшись на славу,
Ты сможешь тронуться назад».
– «Тот, кто не сеял, только сдуру
Надеется на урожай.

Ты перерезал горло туру,
Ты и добычу получай.

24 Чиз – селенье в Хевсурети

25 Джарега – горное село в Ингушетии на границе с Хевсуретией

საითაც გინდა, იარე.
ზოგს მე გიამბობ ჩემს დარდსა,
ზოგიც შენ გამიზიარე“.
„საცა არ მიხნავ, ძმობილო,
იქ ვმკო — ეს სადაურია?!
ყელი მოგიჭრავ ჯიხვისთვის,
ფეხებიც ჩატყაულია.
გესტუმრო, უარს არ გეტყვი,
გიშველი ჯიხვის ზიდვასა,
ნილს კი არ მოგთხოვ, იცოდე,
თავს არა ვკადრებ იმასა“.
შამოატყავეს ნადირი,
ნავიდენ ჯარეგაშია,
ბევრი იუბნეს ამბავი,
ერთურთს გაეცნენ გზაშია.

III

მივიდნენ, კოშკები დაჩნდა,
აქა-იქ ჰყეფენ ძაღლები;
კარებში იცქირებიან
ცნობისმოყვარე ბაღლები.
დაეტყო ცხადად, კლდის მსგავსად
სიპით ნაგები სახლები.
„აი, ეს ჩემი ოჯახი,
ჩემი ციხე და სახლია;
მობრძანდი, როგორც ძმა ძმასთან,
ნათლიმამასთან ნათლია“.
ცოლს დაუძახა ჯოყოლამ:
„გამოიხედე კარშია!“
ეტყობა თავმონონება
მასპინძელს საუბარშია.
სდგანან დერეფანს, უცდიან...
ცეცხლი ჰკრთებოდა ღველფზედა,
ჩონგურს უკრავდა, დროული
კაცი რამ უჯდა გვერდზედა.

Переночую ночь, не боле,
И тура помогу донести,
Но чтобы быть с тобою в доле, –
На это совесть, братец, есть!»

Освежевав на камне зверя,
Спустились горцы под обрыв,
Беседой, полною доверья,
Свое знакомство укрепив.

3

Пришли. Смотрят на чужестранца
Бойницы башенных громад.
Лачуги, сложены из сланца,
Как скалы, вытянулись в ряд.
Собак свирепых лаает стая,
Ребята смотрят из дверей.
«Вот наша хижина простая,
Старинный дом семьи моей.
Здесь гостю нет ни в чем отказа,
Войди, как родственник к родне.
Открой нам хижину, Агаза!» –
Кричит кистин своей жене.
Хозяйской гордости оттенок
Звучит в речах его простых,
Когда он входит за простенок
Сеней вместительных своих.
Стоит в сенях Звиадаури
И слышит: возле очага
Старик, играя на пандури²⁶,
Поет походы на врага.

Поет старинные сраженья,
Седую славит старину,

²⁶ Пандури – струнный музыкальный инструмент

დაჰმღერდა გმირობისასა,
მამა-პაპათა ცდისასა:
როგორ არბევდენ ფშავ-ხევსურთ,
სისხლს არ არჩენდენ ძმისასა... —
ყველგან მადლობას სწირავენ
მარჯვენას კაის ყმისასა.

გამოჩნდა ქალი ლამაზი,
შავის ტანსაცმლით მოსილი,
როგორაც ალყა ტანადა,
ვარსკვლავი ციდან მოცლილი.

„აი, სტუმარი მოგგვარე, —
ღვთის წყალობაა ჩვენზედა, —
როგორც დაგვხვდები, დიაცო,
ეხლა ჰკიდია შენზედა“.

ქალმა სალამი მიართო:
„სტუმარო, მოხვედ მშვიდობით!“
„შენდაც მშვიდობა, გაცოცხლოს
თავის ქმრითა და წილობით!“

სტუმარს აბჯარი წაულო,
მიიპატიჟეს შინაო;
ქალი მისდევდა უკანა,
ჯოყოლა მიდის წინაო;
თან მისდევს ზვიადაური,
ძმობილი გაიჩინაო.

IV

კაცი რომ სჩანდა სახლშია,
ჭალარშერთული, ხნიერი,
წამოდგა ისიც ფეხზედა,
როგორც კლდის ვეფხვი ძლიერი.
სტუმრად მოსული უცნობი,
სტუმარს პატივს სცემს სხვისასა,
ფეხზე ადგომა წესია,
წესს ვერ დაარღვევს მთისასა.
მაგრამ, როს ნახა უცნობი,

Дружин хевсурских поражения,
Отмщение крови и войну.
Поет безжалостную сечу,
Хвалу героям воздает...
Но вот из хижины навстречу
Вся в черном женщина идет,
Идет, накинув покрывало,
Стройна, приветлива на вид.
«Вот гостя нам судьба послала, –
Ей муж с порога говорит. –
На нашем доме, без сомненья,
Почила Божья благодать.
Посмотрим, сколь в тебе уменя
Знакомца нового принять».
– «Мир путнику под сенью крова!» –
Сказала женщина в ответ.
«Мир и тебе, и будь здорова
С детьми и мужем много лет!»
И муж порог переступает,
И путник, следуя за ним,
Оружье женщине вручает,
Как гость его и побратим.

4

Как старый тигр в дремучих скалах,
Старик поднялся, хмур и строг,
Увидев путников усталых,
Переступивших за порог.
Обычай горцев соблюдая
И песни обрывая нить,
Обязан, на ноги вставая,
Чужого гостя он почтить.
Но, увидав Звиадаури,
Который многих здесь убил,
Какой порыв душевной бури

ფერი დაედო მგლისაო;
ადვილად აიცნობოდა,
რასაც ჰფიქრობდა ისაო,
არ ეჭაშნიკა დროულს ქისტს
დანახვა უცხოს ყმისაო.
გული სცემს ბრაზმორეული.
სახეც არ ჰმაღავს ამასა,
ხანჯრისკე ხელი მიუდის,
ჩუმად სინჯავდა დანასა,
მაგრამ სტუმარი სხვის სახლში
ვერ გაშლის ხათაბალასა.
ადგა და ჩუმად გავიდა,
თითზე იკბინა მწარედა,
სამჯერ ჩაიკრა გულს ხელი,
როცა გავიდა გარედა.
წავიდა, კარიკარ დადის,
ენასა ჰლესავს შხამითა:
„ქისტებო, ჩვენი მოსისხლე
შემოგვეპარა ლამითა.
სჩანს, რომ ჯოყოლა ვერ იცნობს,
არ უნახია თვალითა
ეგ ჩვენი ამომგდებელი,
ჩვენი მრბეველი ძალითა;
გაუმაძლარი მუდამჟამს
ჩვენის სისხლით და ძვალითა.
დღეს ჩვენს ხელთ არის, ვეცადოთ,
ვაგემოთ გემო მწარია,
მაგათ მოკლული ამ ზაფხულს
გვყავს უპატრონო მკვდარია.
სთქვით, თუ არ ვამბობ სიმართლეს,
თუ ჩემი სიტყვა მცდარია!
გაიგოს ჩვენმა დუშმანმაც,
არ გვაქვს უჯიშო გვარია.
მიკვირს ჯოყოლას ჭკვისაგან,
მტერს რად გაულო კარია,

Он, изумленный, ощутил!
Трепещет яростное сердце,
Пылают очи старика;
Почуяв в доме иноверца,
К кинжалу тянется рука,
Но можно ль схватке разгореться,
Коль враг в гостях у земляка?
И вышел старый незаметно,
И палец в злобе укусил,
И в грудь, взволнованный и бледный,
Себя ударил что есть сил.
Ушел. И вот от дома к дому
Бежит неслыханная весть:
«Кистины, кровник ваш знакомый
Ночует у Джохолы здесь!
Его, разбойника ущелий
И кровопийцу мирных скал,
Джохола, видимо, доселе
Еще ни разу не видал.
Теперь насильник в нашей власти,
Мы не простим ему обид.
Посмотрим, кто кого зубастей,
Коль нашей кровью он не сыт.
Убитый им прошедшим летом,
Отмщенья требует сосед.
Верны отеческим заветам,
Как можем мы забыть об этом,
Когда препятствий больше нет?
Дивлюсь Джохоле я! Должно быть,
Совсем он спятил, если мог
Такого зверя не ухлопать
И допустить на свой порог.
Но мы пока еще не слабы,
Мы вражью кровь заставим течь,
А коль не так, пусть носят бабы,
А не мужчины, щит и меч!»

ვისა ჰმასპინძლობს ჭკვათხელი,
ცნობაზე რად არ არია?!
ცხვირიდამ უნდა ვადინოთ
ზვიადაურსა ძმარია,
თუ არა, დიაცთ დაუთმოთ
ჩვენი ხმალი და ფარია“.

აღელვდენ ქისტიშვილები,
ყველამ შაიბა ხმალია,
აღელვდა მთელი სოფელი —
ბაღლი, კაცი და ქალია.
უნდა შასწირონ თავის მკვდარს
ზვიადაურის თავია;
უნდა მტრის საფლავზე დაკლან,
როგორაც წესი არია.

გაგზავნეს ერთი მზვერავი,
თან აბარებენ ჩუმადა,
მივიდეს ჯოყოლასთანა
მეზობლურადა, ძმურადა;
სოფლის განზრახვა არა გზით
მას არ ჩაუგდოს ყურადა.
ივანშემოს, იმუსაიფოს,
გაიგოს სტუმრის ლოგინი;
ღამე დაესხნენ, შაკონონ,
არ უნდესთ ბევრი ლოდინი.

მოვიდა მოყურიადე
ლაქარდიანის ენითა,
სახელს ულოცავს ჯოყოლას,
ლალობს, არ არის წყენითა.
ხალბათობს, ამბობს ამბებსა,
ენას აკვესებს კვესითა.
ვინ იცის, გული სავსე აქვს
გველის შხამით და გესლითა.

ივანშემეს. თვისი სტუმარი
მასპინძელს მოსწონს გულითა.
„კარგი ვაჟკაცი ეტყობა“, —

И взволновалось все селенье,
И ухватился стар и мал
В единодушном озлобленье
За неразлучный свой кинжал.
Чтоб успокоился в гробнице
Неотомщенный их мертвец,
Пусть над могилою убийца
Простится с жизнью наконец!
И чтоб не скрылся виноватый
И был прослежен, – всем селом
Благонадежный соглядатай
К Джохоле послан был тайком.
«Зайди как будто бы случайно, –
Ему сказали, – но смотри,
Коль разболтаешь нашу тайну,
Потом себя благодари.
Сумей сойти за балагура,
Приметь, где ляжет гость в постель,
Чтоб ночью этого хевсура
Не упустить нам, как досель».

И вот подсланный за ужин
Садится с гостем, приглашен.
Он краснобай, он добродушен,
Он разговорчив и умен.
Джохолу с радостною миной
Не устает он величать,
А то, что в сердце яд змеиный, –
Кто это может распознать?

Хозяин с гостя глаз не сводит
И угощает без конца.
Он рад, он весел, он находит,
Что нынче встретил молодца.
Доволен он невыразимо:

ფიცულობს თავის რჯულითა. —
„ეს ერთი ცნობა, ხვალ ძმობა,
ერთად შევეთვისდეთ სულითა...“
მიიპატიჟა საძილედ,
დაუთმო თვისი ლაჭანი.
„არაო, — სტუმარი ეტყვის, —
არ მინდა ლეიბ-საბანი.
მე დერეფანში დავსწვები,
შინ ძილს არც კი ვარ ჩვეული...“
ასრულდა მისი წადილი,
გულიდამ ამონეული,
მოყურიადეს ეს უნდა,
ამად არს აქ მონვეული.
წავიდა გახარებული,
შეატყობინა ყველასა.
მამლის საჯდომი თუ იცის,
მეტი რა უნდა მელასა?!

V

„რა ამბავია, დიაცო?
ხმალი მინდა და ხანჯარი!
სახუმრო საქმე არაა,
თავზე დაგვესხა მტრის ჯარი!
ნამდვილ აკლებას გვიპირობს,
გვლალატობს ჩვენი სტუმარი;
ძმობით და მეგობრობითა
შემოგვაპარა ლაშქარი!
სუ, დაიცადე!.. მოვსტყუვდი...
ჩვენი ქისტები არიან.
რისთვის მოვიდნენ ამ დროსა,
რას ბჭობენ, ვის რა სწადიან?!
ყური დაუგდე კარგადა,
კაცისა მესმის ხრიალი.
რა მქისე ხმაურობაა,
რა საზარელი გრიალი!

Сегодня дружбы их почин,
А там и вправду побратима
Найдет в охотнике кистин.
Он на ночь гостю уступает
Свою плетеную кровать,
Но гость услугу отклоняет:
Он в комнате не может спать.
Как видно, с самого рожденья
Неприспособлен он к теплу.
Он на ночь просит разрешенья
В сенях пристроиться в углу.

И вот лазутчику награда –
Он все разнюхал без труда,
Ему лишь этого и надо,
Затем и послан он сюда!
И поспешил он возвратиться
Домой, смеясь исподтишка.
Довольна хитрая лисица,
Что выследила петушка!

5
«Жена, послушай, что такое?
Поддай скорее мне кинжал!
Творится дело не простое, –
Не враг ли на село напал?
Наш гость, как видно, отпер двери
И, замышляя нам беду,
Под видом дружбы и доверья
Навел разбойничью орду.
Тсс... Подожди... Не в этом дело...
Тут наши люди... Вот беда!
Зачем они остервенело
Кричат и ломаются сюда?
Не я ль причина этой злости?

ჩემს სტუმარსა ჰკვლენ სწორედა,
უდგასთ ხანჯრების პრიალი.
უყურე უნამუსოთა,
ჩემს ოჯახს როგორ ჰქელავენ!
ჩაიგდეს ჩემი კაცობა,
ფეხსქვეშ ტყლაპივით სთელავენ.
გავიგო, აბა, ნავიდე,
რაზე, რისთვისა ჰღელავენ?!“ —
ეს სთქვა ჯოყოლამ, წამოდგა,
ხელხანჯრიანი ნავიდა.
გაალო სახლის კარები,
შეუპოვარად გავიდა.

„რას სჩადით? — შემოუძახა, —
ვის სტუმარს ჰბოჭავთ თოკითა?
რად სტეხთ საუფლო ჩვენს წესსა,
თავს ლაფს რად მასხამთ კოკითა?
ჩემს სჯულსა ვფიცავ, სისხლს დავღვრი,
განანებთ ბრიყულს ქცევასა,
განანებთ, თუმცა ძმანი ხართ,
ჩემის კაცობის ქელვასა!..“

„რას ამბობ, შტერო, რას ამბობ?
რად არ მოდიხარ ცნებასა?
მოსისხლე სტუმრის გულისთვის
ძუძუს ვინ მოსჭრის დედასა?!“ —
შემოუძახეს ქისტებმა
ერთხმად, ძლიერად, ჭეჭითა, —
„შენ და შენს სტუმარს, ორივეს
ერთად გადგისვრით ბეჭითა.
თემს რაც სწადიან, მას იზამს
თავის თემობის წესითა.
მთელის ქისტეთის ამომგდე
სტუმრად რადა გყავ სახლშია?
ზვიადაურის სახელი
ბავშვმაც კი იცის მთაშია.
ეს იყო მუღამ, ჭკვათხელო,

Ты слышишь хрип? Откуда он?
Жена, они схватили гостя!
Кинжал над гостем занесен!
Как? Презирать законы крова?
Мое достоинство и честь
Топтать, как тряпку? Это ново!
Что происходит с нами здесь?»
Еще глазам своим не веря,
Кинжал Джохола вырвал вон,
И, открывая настежь двери,
В толпу людей метнулся он.
«Вы что, с ума сошли, кистины?
Чей гость тут связан, чуть живой?
Зачем, презрев закон старинный,
Вы надругались надо мной?
Клянусь вам верой Магомета,
Гостеприимство – наша честь!
А если вы забыли это,
Так у меня оружие есть!»

«Ой, не бреши, дурак, впустию!
Чья окаянная рука
На мать поднимется родную
Во имя кровного врага?
Приди в сознание, пустомеля!
Кого ты принял в отчий дом?
Такого гостя мы в ущелье
Вслед за хозяином столкнем!
Род разберется в этом деле,
Получит каждый поделом.
Откуда ты набрался дури?
У нас в горах любой малыш
Узнать бы мог Звиадаури,
Тебя ж провел он. Что молчишь?
Не он ли здешним был громилой,

ჩვენის გაჟღერების ცდაშია,
მგლურად რო გვეტყვივებოდა,
რო გვიჯდებოდა გზაშია“.

ჯოყოლა ცოტას შეფიქრდა,
პირს სინანული წაესო,
თითქოს ნატყორცნი ისარი
ზედ გულის კოვზზე დაესო.

„თვით ამან მოკლა შენი ძმა
არყიანებში თოფითა,
ჩვენ ვიცნობთ მაგის სახესა,
გადალესულსა ცოფითა.
«გახლავართ ზვიადური!» —
ჩამოგვეკიოდა გორითა;
სულ კარგად ვიცით, ცხადადა,
თვალს ვადვენებდით შორითა.
აავსო ფშავ-ხევსურეთი
აქით წასხმულის ძროხითა.
უკან გაუდგა ლაშქარსა
ფეხმარდი, ლეგის ჩოხითა.
თავს რად იმურტლავ, ბედკრულო,
გაუმაძღარის ღორითა?
გული როგორ არ გერევა
მაგასთან ჯდომა-ყოფნითა?!“

„ეგ მართალია, იქნება...
რა უნდა მითხრათ მაგითა,
მითც ვერ მიაბამთ ჩემს გულსა
თქვენს გულისთქმასთან ძაფითა.
დღეს სტუმარია ეგ ჩემი,
თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა,
მითაც მე ვერ ვუღალატებ,
ვფიცავ ღმერთს, ქმნილი იმისა.
მე გთხოვ, გაუშვა, მუსაო,
ნუ სტანჯავ უდიერადა,
როცა გასცდება ჩემს ოჯახს,
იქ მოეპყარით ავადა.

Не он ли, прячась по кустам,
Как зверь жестокий и постылый,
Устраивал засады нам?»

Джохола смотрит, и сомненье
Закралось в грудь его на миг.
И, погруженный в размышленье,
Перед толпою он поник.

«Не он ли, бешеный, когда-то
Засел у нас в березняке,
И твоего прикончил брата,
И ускакал с ружьем в руке?
– Вот я каков, Звиадаури! –
К нам доносилось из-за гор.
Какая злость кипит в хевсуре,
Известно людям с этих пор.
Наполнив нашими стадами
Пшав-хевсуретские луга,
Он враждовал и дрался с нами,
И поднимал на нас врага.
Зачем позоришь ты, несчастный
Себя, свой дом, свою жену
И в слепоте своей опасной
С ним делишь трапезу одну?»

«Пусть это так... Пускай вы правы...
Но все, что вы сказали мне,
Еще не повод для расправы,
И вы – преступники вдвойне!
Сегодня гость он мой, кистины!
И если б море крови был
Он должен мне, здесь нет причины,
Чтоб горец гостю изменил.
Пусти, Муса, пусти, убийца,

ვის გაუყიდავ სტუმარი?
ქისტეთს სად თქმულა ამბადა?
რა დავაშავე ისეთი,
რომ მომიხედით კარადა?
თვის რჯული დაგვიწყებიათ,
მიტომ იქცევით მცდარადა;
ჩემს ოჯახს პასუხს რით აძლევთ?
სახლში ხართ, განა შარადა!
ვაი თქვენ, ქისტიშვილებო,
მომდგარნო ჩემს კარს ჯარადა!
უიარაღოს აწვალეთ,
გული რასა ჰგრძნობს თავადა?“

მუსა (ჯოყოლას)

„შენაც ამასთან შაგკონავთ,
თემის პირს რომ სტეხ, თავხედო!
ჩვენის ნარჩევის დარღვევა
შენ როგორ უნდა გაჰბედო?
აჰყეფდი ქოფაკივითა,
აბდაუბდაობ შტერადა;
ამ გიაურის გულისთვის
ძმებსაც ეპყრობი მტერადა;
არ იცი, რომ შენი საქმეც
დღეიდან ნავა ცერადა?!“

ჯოყოლა (მუსას)

„რაო? ქოფაკო?! შენ ამბობ?
ახლა ძალლადაც გამხადე?!“ —
იძრო ხანჯარი, მუსასა
გულში უმარჯვა ვადამდე. —
„უყურე თვით ძალლს, უყურე
გამითამამდა სადამდე!
ჩემის კაცობის დამქცევნო,
ლანძღვასაც მემართლებითა?
აღლახსა ვფიცავ, გაგმუსრავთ,

Его напрасно не терзай!
Когда из дома удалится,
Тогда как хочешь поступай.
Соседи, вы не на дороге
Грозите вашему врагу.
Какой вы, стоя на пороге,
Отчет дадите очагу?
О, горе вам, сыны кистинов!
Напали нынче вы, отринув
Отцов обычай вековой!»

Муса

Ну и тебе не будет сладко!
Связать недолго наглеца,
Коль родового он порядка
Не уважает до конца.
Пока, добравшись до хевсура,
Мы не виним тебя всерьез,
Ты из-за этого гяура
Враждуешь с братьями, как пес.

Джохола

Что? Пес? В тебе ума хватило
Меня собакою назвать? –
И в грудь Мусы он что есть силы
Вонзил кинжал по рукоять. –
Вались, проклятый пес, в могилу,
Чтобы не лаяться опять!
Кистины, вы смешали с прахом
Все то, что свято для меня.
Я перебью, клянусь Аллахом,
Всех вас, хоть вы мне и родня!
Законы крова вы презрели
О, будьте прокляты навек!
«Что натворил он в самом деле!»
– «Совсем рехнулся человек!»

მანამ ამკაფავთ ხმლებითა,
გრისხავდესთ ცა-ქვეყნის მადლი,
უსამართლობას ჰშვრებითა!“
„რა ქნა უღმერთომ, რა ქნაო,
გაგიჟდა, ჭკვაზე მცდარია...“
ჯოყოლას თავზე დაეცა
მთელი ქისტების ჯარია,
ხელი შეუკრეს... არ მისცეს
ნება, ეხმარა ხმალია...
ხელფეხშეკრული დერეფანს
დააგდეს, როგორც მკვდარია.
წყევლა ხალხისა ქეჟაა,
ნაფურთხი — წვიმის ცვარია
წამოიყვანეს დაჭრილი,
ზვიადაურიც სტანია.
რას ამბობს ზვიადაური,
სახე რადა აქვს მტკნარია?
ბოღმა მიტომ კლავს ვაჟკაცსა,
რომ ხელთ არა აქვს ხმალია:
„ჩამიგდეთ ხელში ძაღლებო,
კარგი დაგიდგათ დარია!“ —
ამას ამბობდა დინჯადა,
სხვად არას მოუბარია.
მიჰყავდათ სასაფლაოზე,
სადაც ქისტების მკვდარია;
უნდა თავის მკვდარს შესწირონ,
რომ იქ უზიდოს წყალია,
მსახურად ჰყავდეს მორჩილად
და გაუბანდოს ჯღანია...

VI

სოფლისა გაღმა გორია,
დამწვარი, ქვიშიანია,
ბევრი წევს იქა ვაჟაკცი,
გულლომი, ჯიშიანია.

И вот Джохолу повалили
И, окружив со всех сторон,
Веревкой накрепко скрутили,
Пока меча не вынул он.
Избит и брошен на солому,
Он, как мертвец, лежит в сениях...
Народный гнев подобен грому,
Его удар разносит в прах.

О чем твердит Звиадаури,
Слова невнятные шепча?
Кипит, бушует кровь в хевсуре,
Но нет в руке его меча.
«Увы, попался я, собаки.
Удачный выпал вам денек!»
Но уж народ его во мраке
Куда-то с ревом поволок.
Пора убийце-сумасброду
В могильную спуститься тьму,
Чтобы, покойнику в угоду,
Таскать ему за горбом воду
Или бандули²⁷ плесть ему!

6
Есть за аулом холм унылый,
Лучами выжженный дотла.
Там, погруженные в могилы,
Спят львиносердые тела.
Вода их влагаю омыла,
Гора их глиной облегла.
Под сводом каменного гроба
Сердца не бьются храбрецов,
Земли жестокая утроба

²⁷ Бандури – кожаная обувь горцев с подошвой, сделанной из кожаной тесьмы (чтобы нога не скользила на скалах)

ძირს მისდგამს ბექი მდუმარე,
ნალვარი, თიხიანია.
ხმალ-ხანჯრის, თოფის მხმარეთი
არა სძგერს გული მაგარი;
იმათ სჭამს მიწა უენო,
სასტიკი, გაუმაძღარი;
მასში ეშლება ყველასა
ადამიანის იერი...
ვერ გვიხსნის სიკვდილის ბჯვლით
ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი.
ბუნების ცოდვა ესაა,
მუდამ სანყინო ჩემია:
ავსა და კარგსა ყველას ჰკლავს,
არავინ გადურჩენია.
ყველა მგზავრთათვის ინთქმევა,
როცა ილუპვის გემია!..
 მზე ჯერ არ ამოსულიყო,
ნამს ჯერ ბალახზე ეძინა,
არ დაებერა ნიავსა,
დაბლა არ ჩამოეფინა,
ურიცხვი კაცი და ქალი
ჭალაზე შამოეფინა.
მოჰყავდა ზვიადაური
ხელშეკონილი გროვასა,
ყველას უხარის მის მოკვლა,
ან ვინ დაიწყებს გლოვასა?!
სიკვდილი ყველას გვაშინებს,
სხვას თუ ჰკვლენ, ცქერა გვწადიან;
კაცნი ვერ ჰგრძნობენ ბევრჯელა,
როგორ დიდს ცოდვას სჩადიან.
რამდენი ავსული ვიცი,
ნარბზაუხრელად დადიან;
თავის მტანჯველის შემუსრვა
ან კი ვის არა სწადიან?!.

Снедает кости мертвецов.
Стирает облик человеческий
Со всех, кто, яростен и смел,
Не дрогнул духом перед сечей
И, вынув меч, не оробел.
Таков извечный грех природы,
Печаль великая моя.
Хоть зол, хоть добр, настанут годы –
И ты умрешь для бытия.
Ведь всех пловцов поглотят воды,
Коль опрокинется ладья.

Еще не выплыло светило,
Еще росой светился луг,
Еще поля не ослепило
Дыханьем утренним, как вдруг
Толпа людей холмы покрыла
И зашумело все вокруг.
Весь в путях шел Звиадаури,
Влекомый грозною толпой.
Кто здесь заплачет по хевсуре?
Здесь рад убить его любой!
Нам смерть страшна, но коль случится
Чужой увидеть нам конец,
Любой на место казни мчится
И наслаждается, глупец.
О, сколько извергов я знаю,
Которые в великом злей,
Челом безоблачным сияя,
Спокойно ходят по земле!

VII

აი, საფლავიც ქისტისა,
ხალხი მოერტყა გარსაო,
მოლა მოჰყვება ლოცვასა,
იხსენებს თავის მკვდარსაო:

„ნუ იტანჯები, დარლაო,
ნუ შეინუხებ თავსაო,
მოვსდევით შენნი მოძმენი
შენის სამარის კარსაო,
მსხვერპლსაცა გწირავთ, იხარე,
არ გაჭმევთ მტრისა ჯავრსაო“.

„ძალდ იყოს თქვენის მკვდრისადა!“ —
ვაჟკაცი იღებს ხმასაო,
ბენვს იშლის ბრაზმორეული,
როგორაც ვეფხვი თმასაო.

საკირის ცეცხლი ედება
სამსხვერპლოს გულისთქმასაო.
რა მოსდრეკს წარბდაღურბლვილსა,
ქედნაჟანგებულ მთასაო!

აქცევენ ზვიადაურსა,
ყელში აბჯენენ ხმალსაო:
„დარლასამც შაენირები!“ —
ყველა დასძახის მასაო.

„ძალდ იყოს თქვენის მკვდრისადა!“ —
უპასუხებდა ხალხსაო.
არ იდრიკება ვაჟკაცი,
არ შეიხრიდა წარბსაო.

გაოცდენ ქისტიშვილები,
ხალხი დგებოდა ყალხსაო.
„ლამის რომ არ შაენიროს,
ერთი უყურეთ ძალღსაო!“² —

2 სისხლის აღება, მკვლევლობისათვის მოკვლა, ყველა მთიელებსა აქვს წესად, მაგრამ სასაფლაოზე დაკვლა და ამგვარად „შენირვა“ მაჰმადიანი მთიელების ადათია. ქრისტიანი მთიელები ამას ერიდებიან. თუ, ვისაც სწირავენ და საფლავზე ჰკლავენ, არ შედრკა, მკვდრისათვის „შენირულად“ არ ჩაითვლება.

И вот оно – кладбище кистов,
Где спит убитый их Дарла.
Встав над могилою, неистов,
Взывает к мертвому мулла:
«Дарла, забудь свои мученья,
Дарла, взгляни, перед тобой
Стоит сегодня все селенье
И вместе с ним – убийца твой.
Его, как жертву, мир загробный
Мы бросим к телу твоему!»
И вдруг раздался голос злобный:
«Пес будет жертвою ему!»
Хевсур стоит и злобой пышет,
Неустрашим и величав,
И ветер волосы колышет,
Как гриву львиную подняв.
Огнем душа его объята,
Он, как железо, в землю врос.
Страшится ль острого булата
Покрытый ржавчиной утес?
Но валят с ног его кистины
И шепчут, яростны и злы:
«Признай, проклятый, господина,
Будь жертвой нашего Дарлы!»
– «Пес, будет жертвой басурману!» –
С мечом у горла, чуть живой,
Прижат к могильному кургану,
Хрипит истерзанный герой.
И на дыбы, пылая злобой,
Селенье с ревом поднялось:
«Проклятый! Видит двери гроба,

ჰყვირიან, თანაც ნელ-ნელა
ყელში ურჭობენ ხმალსაო.
„ძაღლ იყოს!“ — ყელში ამბობდა,
მანამ მოსჭრიდენ თავსაო!
„უცქირეთ, ერთი უცქირეთ,
არ ახამხამებს თვალსაო!“

სიცოცხლე ჰქრება, სისხლი დის, —
ზვიადური კვდებოდა,
გული ვერ მოჰკლა მტრის ხელმა,
გული გულადვე რჩებოდა...

და ამ სურათის მნახველი
ერთი დიაცი ბნდებოდა,
ცრემლებს ჰმაღავდა ლამაზი,
ხალხზე უკანა დგებოდა.
მიშველებასა ჰლამობდა:
„ნუ ჰკლავთ!“ — ეძახის გულიო.
ფიქრობდა ბრაზმორეული:
„ნეტავი მომცა ცულიო,
ნეტავი ნებას მაძლევდეს
დედაკაცობის რჯულიო,
რომ ეგ ვაცოცხლო, სხვას ყველას
გავაფთხობინო სულიო.

ნეტავი იმას, ვინაცა
მაგის მკლავზედა წვებოდა,
ვისიცა მკერდი, ან კრული
მაგის გულმკერდსა სწვდებოდა,
ნეტავი იმას ოდესმე
ქმრის ტრფობა გაუცვდებოდა?!“

ქისტები განყრენ, იტკიცეს:
ვერ აუსრულდათ წადილი,
ვერ გაუკეთეს თავის მკვდარს
მის შესაფერი სადილი;
დაკლულმა დაკლა მათ გული
და გაუცრუა ქადილი.
შეურაცხყოფილთ უნდოდათ

А не дается в жертву, пес!»²⁸
И понемногу, словно жало,
Ему вонзают в горло меч.
«Пес будет...» – в горле клокотало,
Пока дыхания хватало
И голова не пала с плеч.
Твердят в смущении кистины,
Забыв кровавый свой разгул:
«Смотрите, люди, в час кончины
Он даже глазом не моргнул!»

Жизнь угасает, кровь струится, –
Звиадаури умирал.
Но сердца храброго убийца
Не подчинил, не запугал.
И высока, и черноглаза,
От ужаса едва жива,
Следила из толпы Агаза,
Как покатилась голова.
«На помощь!» – сердце ей твердило.
О, если бы найти топор,
Она б злодеев перебила
И пленника освободила
Сородичам наперекор.

Но разве женщине-кистинке
Власть над мужчинами дана?
И, удаляясь по тропинке,
Невольно думает она:
«Как сладко было той несчастной
Под кровом мужа своего,

28 Кровная месть, убийство за убийство, – в обычае у всех горцев. Но зарезать врага на могиле и таким образом принести его в жертву – это обычай горцев-мусульман. Горцы-христиане избегают этого... Если обреченный не дрогнул перед смертью, он не считается принесенным в жертву покойнику.

ერთად გაეძროთ ხანჯრები
და გაეკეთათ მკვდრის გვამზე
სისხლით ნაღები ფანჯრები.
მაგრამ ვერ ჰბედვენ, სცხვენინანთ:
„ცოდვია!“ — ყველა ჰფიქრობდა. —
ხალხის გული და გონება
სასინანულოდ მიჰქროდა.
სთქვეს, როცა სახლში გაბრუნდენ,
თავ-თავქვე ჩამოდიოდენ:
„ხომ მაგას არ მოვუკლავდით
მტრებს, ავს რომ არ სჩადიოდენ?
კარგი ვაჟკაცი ყოფილა, —
ყველა ალლაჰსა ჰფიცავდა, —
იმიტომ ვეფხვებრ გვებრძოდა,
თავის მიწა-წყალს იცავდა.
მაგრამ „მტერს მტრულად მოექექ“ —
თვითონ უფალმა ბრძანაო,
ის სჯობს, რაც მალე ვეცდებით,
გულში ჩაფურჭოთ დანაო“.

ნავიდნენ, ზვიადაური
ზეზე განირეს ტილად;
თუნდა ძაღლებმა ითრიონ,
ფრინველთა ჯიჯგნონ ზიარად;
„არ შაენირა, ეგდოსო,
ეგეც ეყოფა ზიანად“. —
ამას იძახდენ ქისტები
თავმონონებით, ხმიანად.
ამ ხმასვე იმეორებდენ
ბნელი ხეხები მთიანად.

ჩამოდგა სალამოს ჟამი,
მთიდამ მზის სხივი ჩამოხდა,
სიბნელე მოიპარება,
სინათლეს სული ამოჰხდა.
დადგნენ, სულ დადგნენ მზის სხივნი,
აღარ ელავდა ქვიშაო;

Которая в ночи безгласной
Лежала на руке его!
Как тесно их сжимались груди
В полночный час! Не может быть,
Что и ее заставят люди
Теперь о муже позабыть!»

Нет, не достигли кисты цели,
Пронзая горло храбрецу,
Не удалось им, как хотели,
Обед состряпать мертвецу!
Не повезло им, басурманам!
Кинжалы сами рвутся вон,
Чтобы на теле бездыханном
Наделать множество окон.
Но сердце есть и у жестоких,
И каждый думает: «Грешно!»
И уж сознание у многих
Неясной думой смущено.
И уж твердит народ понуро,
Спускаясь к зарослям реки:
«Кто б тронул этого хевсура,
Когда б не били нас враги?
Аллах свидетель, знаем сами,
Что совесть у него чиста, —
Он словно тигр боролся с нами
И за родные пал места.
Но нужно с недругом бороться,
И, сколь он с виду ни хорош,
Кистинским молодцам придется
Всадить ему под сердце нож!»

Ушли. И брошенное тело
Осталось на верху скалы.
Пусть рвут его собаки смело,

აღარსადა სჩანს, გამქრალა
თეთრი თმა შავის მთისაო.
ნაღვლით ნაქარგი, ნაქსოვი
სახე იმ სალის კლდისაო,
რო მუდამ მგლოვიარეა,
ცრემლი ანკარა სდისაო.

სიკვდილსა გლოვა უხდება,
მკვდარ ძმას — ტირილი დისაო,
ტყესა — ხარ-ირმის ნაფრენი,
ზოგ დროს — ყმუილი მგლისაო,
ვაჟკაცსა — ომში სიკვდილი,
ხელში — ნატეხი ხმლისაო,
ომს — ლხინი გამარჯვებულთა
და დამარცხება მტრისაო.

ზვიადაურსა გლოვობდა
შფოთვა და ბორგენა წყლისაო.
ნიავად ჩამონადენი
ოხვრა მაღალის მთისაო,
ცრემლი ნისლების ჯარისა
ნაბრძანებია ღვთისაო.

და წყაროს პირზე დიაცი —
ტურფა, ლამაზი — ქისტისა
შუბლზე და მკერდზე წყალს ისხამს,
დროდადრო გული მისდისა.
ბევრი იტირა ჩუმადა,
თუმცა დროდადრო ჰკრთებოდა,
ზვიადაურის სიკვდილი
თვალებში ელანდებოდა.
სტიროდა, მაგრამ ტირილი
არ იყო, ეხათრებოდა:
ერთ მხრივ ხათრი აქვს თემისა,
მეორით — ღმერთი აშინებს —
ქისტეთის მტრისა მოზარეს
თავს რისხვას გადმოადინებს.
ეს ფიქრი გონებისაა,

Пуškai клюют его орлы!
«Коль повезло ему, собаке,
Коль жертвой стать не захотел,
Валяться в холоде и мраке –
Его заслуженный удел».
Так кисты меж собой галдели,
Пока в селенье не пришли,
И эхо каменных ущелий
Слова их множило вдали.

И вот опять завечерело,
Сошел с горы последний луч,
И тьма, подкрадываясь смело,
Заволокла вершины круч.
С неизъяснимую печалью
Глядит на кладбище утес,
Струя над немощною далью
Потоки медленные слез.
Печаль нужна могильной сени,
Останкам брата – плач сестры,
Ночному лесу – бег олений
И волчьи грозные пиры.
Прилична смерть на поле боя
Тому, чья держит меч рука,
Сраженью – торжество героя
И поражение врага.
Но кто здесь труп Звиадаури
Оплачет, выйдя на бугор?

Лишь ветра стон, да ропот бури,
Да грохот вод и вздохи гор!

Слезится легкий рой тумана.
Кистинка в чаще лозняка,
Роняя слезы неустанно,

გული თავისას შერებოდა,
კაცის კაცურად სიკვდილი
გულიდან არა ჰქერებოდა.
ქალის გულს იგი სურათი
შიგ გაეყარა ისრადა,
იმან დაადვა ლამაზსა
დაკლულის გლოვა კისრადა.
სიბნელეს უცდის, მივიდეს,
ლამით იტიროს მკვდარიო;
იმას აღარა ჰფიქრობდა,
ჯოყოლა როგორ არიო,
ვის ცოლი ვის ქმარსა სტირის,
რას სჩადის ჭკვაზე მცდარიო,
იქნება ჰკლავენ ჯოყოლას,
სახლსაც შაუხსნეს კარიო!

ნამოდგა, იხედებოდა
როგორც დამფრთხალი ნადირი,
ხედნებ-ხედნებით ამოვლო
ხევის კლდიანი ნაპირი;
წყვდიადში საზარლად ისმის
წყალთ ანაძრახი საყვირი.
ამოვლო კრძალვით საფლავთან,
მკვდარსა მუხლმოყრით დაეყრდნო,
ქვითინებს გულამოსკვნითა,
ცრემლსა სიპი ქვა დაედნო,
აიხსნა დანა, მიჰმართა
ზვიადაურსა იმითა,
ააჭრა ნიშნად, სახსოვრად
სამი ბალანი პირითა,
ჩიქილის ტოტში შეხვია
ბროლის თითებით თლილითა...

ეს რა ხმა ესმის, დგანდგარი?
ყურებს გაუდის ჟივილი...
საფლავებიდამ მოესმის
მკვდრების წყრომა და ჩივილი!

Склонилась к водам родника.
Полна душевного смятенья,
Она скрывать не в силах дрожь,
Но плач ее ни на мгновенье
На вопль надгробный не похож.
Кто смеет пред лицом Аллаха
Оплакать вражескую смерть?
Тот, кто пред ним не знает страха,
В мученьях должен умереть!
Односельчан она страшится,
Но сердце делает свое,
И смерть хевсура-несчастливца
Стоит пред взорами ее.
Коль не она, то кто сегодня
Оплачет витязя в глуши,
Чтоб позабыл он в преисподней
Страданья доблестной души?
Она склоняет очи долу,
Она не думает о том,
Что, может быть, ее Джохолу
Сразит сегодня тот же гром.

Безумная, о чем ты муже
Рыдаешь тут? Ты чья жена?
Тебе ж, несчастной, будет хуже!
Но поднялась, идет она,
Спешит, как серна молодая,
Оглядываясь в темноте.
Вот речка... вот гора крутая...
Вот спуск... а там, на высоте –
Безглавый труп! В изнеможеньи
Она бежит наверх, к нему,
И, опускаясь на колени,
Глядит в кладбищенскую тьму.
Глядит – и больше нету мочи,

თითქოს ბაღლებიც ატირდენ,
გაუდისთ მწარედ წივილი!
საერთო წყრომის ხმა ისმის,
საერთო გულისტკივილი:
„რას შვრები, უნამუსოვო!“ —
გამწარებულნი ჩიოდენ, —
„მაღალი ღმერთი გრისხავდეს!“ —
სამართლად შემოჰკიოდენ.
აჩქარებული ღრუბლები
ცის პირზე გადმოდიოდენ...
გაიქცა, მირბის, იხედავს, —
მკვდარნი მისდევენ, სწორია.
„შინით სად გაგვებენები,
აქით თუ გაგვეშორია?!“ —
ხმა ისმის დანადევნები,
მასვე იძახის გორია,
გარშემო დაყუდებული
განა ერთი და ორია.
„უნამუსოვო!“ — მისძახდენ
ტანდანკეპილნი დეკანი,
ბალახნი, ქვანი, ქვიშანი,
იმ არემარეს მდებარნი.
აგერ, საფლავით ამოდგა
მისი მკვდარი ძმა ებარი,
თავის ტოლებში უსწორო,
ქისტეთს განთქმული მხედარი;
თან მიჰკიოდა თავის დას,
სიტყვა პირს მოსდის მჭეხარი:
„ვაჰ, დაო, დაო, რა მიყავ?
რისხვა რად დამეც მედგარი?
მეორეს საფლავში ჩამდევ,
ერთს სამარეში მდებარი!
მაგით მიმტკიცებ დობასა,
შენი ქალობა ეგ არი?!“
ბილიკზე მოსუნსულებდა
სასაფლაოსკენ მყეფარი.

Она увидела его,
И плачет, плачет в мраке ночи
Над телом гостя своего,
И, содрогаясь, отрезает
Волос безжизненную прядь,
И снова бьется и рыдает,
И на ноги не может встать.

Но что за шум на дне могилы?
Откуда этот смутный зов,
Откуда этот вопль унылый,
И плач, и ропот мертвецов?
Чьи это детские рыдания,
Невыносимые вдвойне?
Всеобщий крик негодованья
Встает пред нею в тишине:
«Бесчестная! Над чьим ты прахом
Рыдала тут? Над чьей душой,
О, будь ты проклята Аллахом,
Обряд свершила гробовой?»
Она встает в смертельной муке,
Она бежит, а вслед за ней
Не мертвецы ли тянут руки
Из-за кладбищенских ветвей?
«Нет, ты не скроешься в селеньи,
Удрав от нас по-воровски!» –
Кричат ей скалы и каменья,
И остролисты, и пески.
И вот поднялся из могилы
В тени безжизненных чинар
Кистин, когда-то полный силы
Ее погибший брат Эбар.
«О, что ты сделала со мною,
Сестра моя, сестра моя!
Ужель могилою одною

VIII

„სად მიხვალ, სადა, წყეულო,
საითკე მიეჩქარები?!
ვინ გაჭმევს კაის ყმის ლეშსა?
ძაღლო, დაგიდგა თვალები!
შენს საჯიჯგნადაც გამხდარა
ზვიადაურის ძვალები?!“ —
სთქვა ეს ალაზამ და ქვებსა
ესროდა ხშირა-ხშირადა.
მირბის და მისდევს შმაგადა
კლდიანის ხევის პირადა.
ხმა ისევ ესმის მკვდრებისა,
მას ბანს აძლევენ თმანიცა,
სამდურავს ეუბნებიან
ალაზას გიშრის თმანიცა.

მოუახლოვდა თავის სახლს,
სინათლე მოსჩანს იქითა;
უნდა იძახოს: „მიშველეთ“,
ხმა მიაწვდინოს შიგითა,
მაგრამ ვერ ამბობს ვერაფერს,
ოფლი წყლად მოსდის შუბლზედა...
მივიდა სულშეხუთული
და გადაიქცა ზღურბლზედა.

კერის პირს იჯდა ჯოყოლა,
მუხლი გადგედო მუხლზედა.
„ვაჰმეო“ — ეს კი იძახა,
სიტყვა გაუშრა ენაზე.
ქმარმა მოჰხვია ცოლს ხელი
და მიითრია კერაზე.

„რა დაგემართა, დიაცო? —
ჩაეკითხება მშფოთვარე, —
სხვა სადარდელი მაკლია,
ახლა შენ მექმნა მოზარე?!
რა დაგემართა, რა არი?
მითხარ, გახსენი ბაგეო!

Не мог довольствоваться я?
Зачем во мрак второй гробницы
Меня теперь толкнула ты?
Иль это подвиг для сестрицы,
Залог сердечной доброты?»

8

Она бежит на дно оврага,
Навстречу ей несется пес.
«Куда, проклятая собака?
Не смей взбираться на утес!
Ты чуешь мертвого, пролаза,
Но не тебе его терзать!»
И пса от кладбища Агаза
Спешит камнями отогнать.

Она несется по тропинке,
Внимая воплям с вышины,
И даже волосы кистинки
Упреков горестных полны.
И, подбежав к родному дому,
Где еле брежил огонек,
Она, преодолев истому,
Переступила за порог.
Переступила и упала,
Как неживая, у дверей,
И то, что в сердце трепетало,
Теперь, увы, погасло в ней.

«О, горе, нам! – вскричал Джохола. –
Добычей стали мы врага!»
И поднял он Агазу с пола
И положил у очага.
«Жена, – шептал он, – что с тобою?
Иль кто посмел тебя обнять?»

ხომ არვინ მოინადინა
გადაეგორე მკლავზეო?
მითხარ, არ გაჭმევ იმის ჯავრს,
ვანანებ ემავ წამზეო,
ჩემის წამუსის შემბლალავს
მაღე მოვიყვან ჭკვაზეო,
როგორც ვანანე მუსასა
მიხდომა სხვისა კარზეო“. —
პასუხს ელოდა ცოლისგან,
დასჩერებოდა თავზეო
და თანაც ხანჯარს ჰბლუჯავდა,
ხელი ეკიდა ტარზეო.
ქალი ვერაფერს ამბობდა,
გაჰმტკნარებოდა სახეო.
თავს დასტრიალებს ჯოყოლა,
ელის, რას ეტყვის ცოლია.
შუალამის დროს ალაზამ
თან-თან მოიცა გონია.
უთხრა ჯოყოლას: „რას ამბობ?
თავი რად დაიღონია?
რად მოიგონებ იმასა,
რაიც არ მოსაგონია?
სულ ტყუილია... კაცისა
არსად მინახავს ჭაჭანი,
ვინ გამიბედავს მაგასა,
რად მინდა ლეჩაქ-კაბანი?!
სასაფლაოდამ დავბრუნდი,
შენს ცხენს ვეძებდი ხევებში,
ცხენის მაგივრად ბედკრული
შიგ შევერიე დევებში.
დამიხვდა შავნაბდიანი,
უზარმაზარი ტანისა:
(ჯერაც თვალეებში მიელავს
სიმყრალე იმის კანისა),
დიდყურა, კბილებლაჯუნა

Скажи, и я своей рукою
Глупца сумею обуздать.
Я приведу его в сознание,
Он, как Муса, обидчик мой,
Ответит мне за поруганье
Законов чести родовой!»
Нащупав рукоять кинжала,
Он ждал ответа от жены,
Но та в беспамятстве лежала,
И были очи смежены.
И только в полночь понемногу
Она очнулась и в слезах
Сказала мужу: «Слава богу,
Что не погибла я в горах!
Кто здесь осмелится в округе
Со мной бесчестно поступить?
Как имя доброе супруги
Мне после этого носить?
Я целый вечер по оврагам
Искала твоего коня,
И вдруг, окутанные мраком
Напали дэвы на меня.
Один из них был с виду черен,
Зубаст, огромен, длинноух.
Ручищи страшные простер он
И закричал, нечистый дух:
«Иди, иди ко мне, Агаза,
Живи, красавица, со мной,
И все сокровища Кавказа
Открою я перед тобой!»
Я испугалась, побежала,
Он с воем кинулся вослед,
И вся земля вокруг дрожала,
Когда он мчался, людоед».
Джохола вымолвил с сомнением:

უმსგავსო, ფერად შავისა,
ხელები გამომინვადა
დიდი ხელები თავისა,
მთისოდნად სჩანდა მის თავზე
მოშავფრო ქუდი ტყავისა.
თან მითხრა: „ჩემთან წამოდი,
ჩემთან იცხოვრე, ქალო,
ბევრი მაქვს ოქრო და ვერცხლი,
არაფერს დაგიმალო“.
მე გამოვიქეცე, შევშინდი,
დევიც მომდევა ღრიალით;
მთელი ქვეყანა იძვროდა
იმის ფეხებქვეშ გრიალით;
მზარავდა ეს ხმაც, მთა-ბარიც
წალმა-უკულმა ტრიალით,
ძლივს მოვალწიე და გამცნე
ჩემი ვაება ხრიალით.

ჯოყოლა ეტყვის: „დევს გარდა
სხვა რამ საქმეა კიდევა,
ჩემს ჭკვას არ სჯერა ნათქვამი,
ჩემი ფიქრები ირევა.
ნამტირალევი რადა ხარ?
ღანვებზე ცრემლი გდენია;
ჩქარა სთქვი, სწორედ მითხარი,
თორემ ვერ მომითმენია!
სადარდო, საგულისხმო რამ
გრძნობა გულს გადაგფრენია.
ჩემს თვალებს ვერ დაემალვის
იმ გრძნობის ნაკვალევი;
არ შაიძლება არ დაჩნდეს
ნასვამი, დანალევი!..“

„რა დაგიმალო, ჯოყოლავ,
ან რად შემრისხავ თქმისადა? —
ეტყოდა ცოლი და ნაზი
თრთოლა მიეცა ხმისადა —

«Ну что ж, возможно, был и он.
Но все ж не этим привиденьем
Твой ум, Агаза, потрясен.
О чем ты плакала? Какую
Была тоской удручена?
И до сих пор передо мною
Ты вся в слезах, моя жена!
От моего не скроешь глаза
Своей души. Зачем же ложь?
Открой всю правду мне, Агаза,
Мне ждать, как видишь невтерпеж!»
– «Ты прав. И я перед супругом
Не утаю мои дела.
Я над твоим несчастным другом
Сегодня слезы пролила.
Мне стало жаль его, беднягу,
Он умирал в чужой стране,
Я видела его отвагу...
Что оставалось делать мне?
Ни друг, ни родственник случайный –
Никто его не пожалел,
Никто его печали тайной
Еще оплакать не успел.
И пред тобой, и пред Аллахом,
Наверно, я свершила грех,
Но что подделаешь? Над прахом
Одна я плакала за всех...»
И с нежным трепетом печали
Она умолкла. И супруг,
Столь недоверчивый вначале,
Перед женой склонился вдруг:
«Где вижу лишь одно добро я,
Мне не пристало быть судьей.
Оплакать мертвого героя
Прилично женщине любой».

ცრემლები შემინირია
იმ შენის მეგობრისადა.
ძლიერ შემბრაღდა ბეჩავი,
რომ უცხოეთში კვდებოდა,
არც ნათესავი, არც მოძმე,
რომ ვისმე შეჰბრაღებოდა!
მაგრამ, როს ჰკლავდენ ხანჯრითა,
ოდნავაც არა ჰკრთებოდა,
იქნებ შენც გცოდე, ღმერთსაცა,
მაგრამ ვიტირე, რა ვქნაო!..“
„მაგისტვის როგორ შეგრისხავ?
ტყუილს სჯობს სიმართლის თქმაო.
იტირე?! მაღლი გიქნია,
მე რა გამგე ვარ მაგისა?
დიაცს მუდამაც უხდება
გლოვა ვაჟკაცის კარგისა“.

IX

მეორე დილას ალაზამ
ძროხა გარეკა მთისაკე,
ჩამოდოდენ ფრინველები,
იზიდებოდენ მკვდრისაკე;
ალაზაც მიიპარება
სასაფლაოს თავს კლდისაკე.
იქიღამ აფრთხობს ყორნებსა,
სვავთა მხარმოფარფაშეთა,
ორბებსა გაუმაძღრებსა,
მკვდრის ლეშზე მოყაშყაშეთა;
ხელს ამუშავეებს და ჰმაღავს
თვალებს, მზებრ მოკაშკაშეთა.
კლდიღამ გადისვრის კენჭებსა
და თან წინდას ქსოვს ვითომა,
ოსტატობს, ხალხმა ვერ შესძლოს
იმის ფიქრების მიხდომა.

9

При первых проблесках денницы
Овец Агаза погнала.
Над кладбищем кружились птицы,
И тень огромного орла
Витала в небе. Проливая
Потоки горестные слез,
Спешит кистинка молодая
Тропой подняться на утес.
И вот высоко над могилой
Она стоит среди камней,
И, испуская крик унылый,
Зловещий коршун длиннокрылый
Кругами реет перед ней.
Скрывая горестное пламя
Солнцеподобного лица,
Она бросает в птиц камнями
И гонит прочь от мертвеца.
Потом сидит в густом кизиле,
Как будто вяжет там чулок, –
Хитрит, чтобы ее усилий
Никто заметить здесь не мог.

10

Дошли до Бисо злые вести –
Как будто гром прогрехотал:
«Звиадаури жертвой мести,
Добычей вражескою стал!
Могучий столп, сошедший с неба,
Пшаво-хевсурский славный щит
Истерзан кистами свирепо,
Обезоружен и убит!»

X

ბისოს მოვიდა ამბავი,
ვით ნაქუხარი მეხადა:
„მოუკლავთ ზვიადაური,
ცით ჩამოსული სვეტადა,
ფშავ-ხევსურეთის ფარ-ხმალი,
გამოსადეგი მეტადა!“
შავის ამბისა გამგონეთ
ზარი გამართეს დედათა.

ბისოს ტიროდა ბებერი,
მოსთქვამს, ქვითინებს მწარედა:
„ბედკრული რად ვარ ცოცხალი?
მეც მიწას მიმაბარეთა!
მკლავნი მაჩვენეთ შვილისა,
მოიტათ, ჩამაბარეთა!
ჩემის შვილისა მარჯვენით
გულს მიწა მომაყარეთა!
ვაჰმე, რადა ვარ ცოცხალი?
რისთვისლა ვსთელავ არეთა?!
მკვდარნო, რად არ მეც ადრევე
თქვენთან არ დამიბარეთა?
როგორ ვიგონო თავის ძე
ურჯულს არემარეთა?!“

ვაჟკაცთ გაიგეს ამბავი,
გასაგონარი ჭირითა,
ერთმანეთს გადაეძრახნენ
ბოლმით შემკულის პირითა...
რად გიკვირთ, როცა ჩვენს მფარველს
ცხარის ცრემლითა ვსტირითა?!
გამოიტანეს შუბები
დუმით ნაპოხის ცხვირითა,
ფარ-ხმალით მოკაზმულები
ჯარს ამზადებენ დილითა.
ეს ხომ ახალი არ არის,
სისხლმა იდინოს მილითა.

И мать его завывла глухо,
И люди вздрогнули в селе.
«Зачем я здесь жива, старуха?
Предайте и меня земле!
Верните мне его десницу,
Чтоб в час кончины сын родной
Похоронил меня, вдовицу,
И холм насыпал гробовой!»
И опечалены и хмуры,
Услышав горестную весть,
Толпились мрачные хевсуры
И говорили там и здесь:
«Да будет славное надгробье
Пока оплакано вдали!»
И жиром смазанные копы
Готовясь к подвигам, несли.

И к утру воинство готово.
Блестят кольчуги и шелом.
Ни для кого в селе не ново
Сражаться с вражеским селом.
Кричит хевсурам Апарека:
«Берите пищи на семь дней!»
– «Кто здесь не трус и не калека,
Кто честью дорожит от века,
Все до едина человека
Кончайте сборы поскорей!» –
Так говорит Бабураули,
Кистиным издали грозя...
Их крики землю всколыхнули.
Да, это не свирель, друзья!

11

«Проснись, Джохола, встань с постели.
Довольно спать у очага!
На наши горы и ущелья

იძახის აპარეკაი:

„საგძალი გინდათ კვირისა!“
„ქუდზე კაც უნდა წავიდეს!“ —
ბაბურაული ჰყვირისა.
აღელვებულთა ბორგვნაა,
ხმა არ გეგონოსთ სტვირისა!

XI

„კარში გამოდი, ჯოყოლავ,
წყნარად ნუ სწევხარ კერასა,
რამდენი ხალხი მოერტყა
იმ ჩვენის მთების წვერასა!
ჩვენთან მოდიან სტუმრადა,
ჩვენ გვიპირობენ წვევასა.
შეგვანანებენ დედათა
შვილთა აკვნების რწევასა.
საქონელს ერეკებიან,
რეულობაა როგორი?!
აავსო ჯარმა, შეჭხედე,
ჯარეგის თავი, სამგორი,
დამთხვალთა მენახირეთა
კლდეები მოსდევს ნაგორი.
წადი, უშველე თავისებს,
მტრის დასახვედრად მირბიან,
შენც ისე წადი, ჯოყოლავ,
როგორაც სხვანი მიდიან“.

„გავყვე?! რას ამბობ, ჭკვათხელო?
არ გამივლევენ ახლოსა!
მარტოკამ უნდა ვიომო,
მთელმა ჯარეგამ მნახოსა;
ვინ ერთგულია, ვინ — არა,
ქვეყანამ დაინახოსა.
ქისტებს ორგული ვგონივარ,
გამდგარი თავის რჯულზედა,
ჰფიქრობენ, ვითომ ჯოყოლამ

Напало скопище врага.
Желают гости поединка,
Хотят с земли героев смечь,
Чтоб пожалела мать-кистинка
О том, кого качала здесь.
Давно мечтая о набеге,
Они на наш напали скот.
Теперь на подступы к Джареге
Вагага буйная идет.
Не медли, витязь! Уж кистины
Торопятся навстречу к ним.
Вставай и будь, как все мужчины,
С мечом в руке непобедим!»

«Идти с кистинами? Но кто же
Меня допустит к ним, чужак?
Сражаться должен я, похоже,
Один как перст за свой очаг.
Пуускай они увидят, Боже,
Кто друг Кистетии, кто враг!
Меня изменником считают,
Меня отступником зовут.
Глупцы в селеньи полагают,
Что я врагам продался тут, –
Меня при жизни погребают,
Плиту мне на сердце кладут!»

И удалец надел кольчугу
И опоясался мечом,
Кремневку, верную подругу,
Привесил сбоку за плечом.
Кистину шлем в бою не нужен –
Он с обнаженной головой,
Заветам дедовским послушен,
Идет, как лев, в смертельный бой!

თავი გაჰყიდა ფულზედა,
ქისტეთის მოლალატე ვარ,
ხელაღებული სულზედა;
მოაქვთ და ცოცხალს მადებენ
საფლავის ქვასა გულზედა“.
ამას ამბობდა ჯოყოლა,
თან აბჯარს ისხამს ტანზედა:
ნელზე შაიბა ფრანგული,
თოფი გადიგდო მხარზედა,
ქისტს არ მაუდის ჯიშადა
მუზარადის დგმა თავზედა.
მარტოკა მიდის ცალ მხარეს,
თავდადებული ცდაზედა...
მტრის დასახვედრად სხვანიცა
შამოეფინენ მთაზედა.

XII

ჩამოდის ხევსურთა ჯარი,
დროშა მოჰქონდა წინასა;
მიჰმართეს სასაფლაოსა,
მდუმარეს ქისტთა ბინასა:
მოძებნონ თავისი მკვდარი,
მოკრიბონ გმირის ძვალები,
ზვიადაურის მტანჯველთა
ძირში მოსთხარონ თვალები.
დაუხვდათ ქისტის ჯარიცა,
ხევ-ხევისპირას მალული;
შამოესროლეს თოფები,
მაჟრები შემოსალტული;
გზას არ უთმობენ ხევსურთა
ბიჭები ამოსხარტული.
ორივე მხრიდამ თოფებსა
ზედ დაკიჟინით ისვრიან,
ორსავე საქმე აწუხებს,
ორნივე მედგრად იბრძვიან.

12

И вот хевсурская дружина,
Знамена выставив вперед,
Стремительная, как лавина,
Уже спускается с высот.
Спешит на кладбище глухое
Собрать останки мертвеца,
Грозит мучителям героя
Ножами вырезать сердца.
И вдруг на подступах в ущелье,
Раздался выстрел. Так и есть!
Враги, незримые доселе,
Устроили засаду здесь.
В седые камни пуля бьется,
Борьба в ущелиях трудна.
Стон, вопли... Яростно дерется
И та и эта сторона.
Эх, много выпили вы, пули,
Невинной крови над ручьем!
Оставив родичей в ауле,
Врага бы кисты отпугнули,
Но в этот миг Бабураули
На них набросился с мечом.

И вот взвилось сиянье стали,
Щит открывает путь клинку,
Хевсуры рвутся дале, дале,
И бьют, и рубят на бегу.
Эй, щит, не изменяй железу,
Железу в битве ты родня.
Гоните басурманов к лесу!
Но что ж замедлилась резня?

ბლომად დალია ტყვიამა
სისხლი, მოძოვა ქუჩია,
მანც არ გატყდენ ქისტები,
სდგანან ვით ციხე-ბურჯია.
ბაბურაულმა ხევესურთა
ხმალდახმალ ჩასვლა ურჩია.
მივიდა საქმე ხმალზედა,
ფარმა გზა მისცა საკაფი,
საძევარი აქვთ ხევესურთა
ძვირი განძი და ალაფი.
ფარო, ნუ ჰმტყუენოზ გორდასა,
შენა ხარ მაგის ჯალაფი.
თავქვე მორბინალთ ხევესურთა
ნინ კლდე დაუხვდათ წარაფი.

კლდიდამ გადუხტა უეცრად
ქისტი ხმალმოღერებითა,
აკვირვებს ქისტის ლაშქარსა
მტრის ჯარის მოგერებითა.
ზოგს მოტყუება ეგონა,
ამბობდენ მოჩვენებითა:

„ეგ ვინ უხვდება ხევესურთა?
ჩვენი მხარეა, ვინ არი?“

„ეგ უნდა ჯოყოლა იყოს,
სწორედ, ნამდვილად ის არი!“ —
სთქვა ერთმა, სხვანიც დასთანხმდენ,
გაოცებულნი უცქერენ.
როგორ არ უფრთხის გროვასა,
თუმცა ხმალ-ხანჯრებს უღერენ.
მოჰკლეს კიდეცა, იქცევა,
მკერდს ხანჯრის წვერით უწერენ.
ქისტთ გაუხარდათ დიალაც:
„მოჰკლან, თუ მოჰკლეს, ახია!
ეხლაც მასხარად აგვიგდო,
წინად ხომ ბევრჯელ აგვრია,
სოფლისა გადრა ინდომა,

Из-за скалы в разгар сраженья
Кистин с открытой головой,
Как яростное привиденье,
С мечом в руке ворвался в бой.
Дивятся юноши в засаде –
Кто это рубит там сплеча?
Его не видели в отряде
И не признали сгоряча, –
Ужель Джохола? Он, проклятый!
Один, в пороховом чаду,
Великой яростью объятый,
У всех он бился на виду.
Глядят кистины на героя,
Поражены, изумлены,
Но вокруг него кольцо стальное
Смыкают недруги страны.
Он падает, он умирает,
Мечом сраженный наповал,
И по груди его гуляет
Хевсура яростный кинжал.

Что ж, опечалились кистины?
Ничуть! «Убили поделом!
Он издевался над общиной,
Равнял себя со всем селом.
Он не хотел считаться с нами,
Он в битву кинулся один,
Чтоб осрамить перед врагами
Своих сородичей-кистин!»

Лежит герой, врагами брошен,
Один на выступе скалы.
Хевсуры рвут клинки из ножен,
Хватают ружья за стволы.
Удар меча пронзает груди,

ჩვენ კი ტალახში გაგვრია.
 მარტოკა მტრის ჯარს დაუხვდა,
 სწორედ დავლათით დაგვრია“.

ხევსურთ ჯოყოლა გასწირეს
 მკვდარი, კლდის თავსა, კეტამზე.
 თითონ დაესხნენ ქისტებსა,
 ჩამოეფინნენ ფერდაზე.
 გახდა ხმალ-ხანჯრის ტრიალი,
 დაკრული მიდის მკერდამდე;
 ფარ-ხმალის ჩხერა, წკრიალი
 ცას ადიოდა ღმერთამდე.

გაიქცა ქისტის ლაშქარი,
 კოშკებს მიჰმართა გრიალით,
 უკან მისდევენ ხევსურნი,
 თავზე ჩაჩქნების პრიალით;
 მოკრიბეს სასაფლაოზე
 ზვიადას ძვლები ტრიალით:
 ზოგი სად ეგდო, ზოგი სად,
 ფრინველთ ნაჯიჯგნი ფრიალით.

მოკრიბეს ძვლები ხურჯინში
 და გამოზრუნდენ შინათვე,
 ასრულეს გულის ნადილი,
 დანაპირები წინათვე.
 გამოირეკეს ცხვარ-ძროხა,
 გადმოავლიეს მთანია;
 ამოიყარეს მტრის ჯავრი,
 სადარდო რაღა არია?!

უცხოეთს მაინც არ დაჰრჩათ,
 შინ მოაქვთ თავის მკვდარია,
 ფშავ-ხევსურეთის იმედი,
 ქავ-ციხე, რკინის კარია.
 მოძმენი დაიტირებენ
 თავის მკვდარს თავის წესზედა,
 მიაბარებენ სამარეს
 მამა-პაპათა გვერდზედა:

Несется к небу гул щита.
Кистины дрогнули, и люди
Бегут, спасаясь, в ворота.
Но, оттесненные в жилище,
Они уже не страшны тут.
И вот хевсуры на кладбище
Толпой нестройною бегут.
Здесь, на неведомом погосте,
Средь неприятельских могил
Лежат разбросанные кости
Того, кто их героем был.
Сложив в хурджин останки тела,
Хевсуры двинулись домой.
Все то, что в сердце накопело,
Они вложили в этот бой!

Осуществились их желанья –
Они угнали скот врага.
И вражьей кровью в наказанье
Омыли скалы и луга.
Родные кости на чужбине
Они собрали по частям
И, как великую святыню,
Несут к отеческим местам.
Пусть мертвец к родному краю
Свой совершит последний путь
Чтобы семья могла, рыдая,
Героя с честью помянуть:
Не дешева она, родная,
Слеза, упавшая на грудь!

13

«Эй, причитальщица гяура!
Ты крики слышала резни?
Твой муж убит рукой хевсура,

ძვირად ღირს დანადინარი
თავისის ცრემლი მკერდზედა!

XIII

„უცხოვს კაცისა მოზარევე,
ხევსურთ მოგიკლეს ქმარია.
ნადი, იტირე, აღაზავ,
სამარეს მიაბარია“.

თავს დაჰყრანტალებს ყორანი,
წვერ-ულვაშს უცრის ქარია.

„შენს მტერსა ისეთი ყოფნა,
რო ჩემი ყოფნა მწარია!
აღარვინ მივლის ახლოსა,
არვინ მიჭირა მხარია.
იქვე დავმარხე კლდის თავზე,
საფლავიც გავუთხარია.
სუყველამ ზურგი მაქცია,
ყველაყა განზე მდგარია.
სასაფლაოც კი შემიკრეს
რო დამემარხა ცხედარი:
ჯოყოლამ გვიღალატაო,
მაგის ადგილი ეგ არი,
საცა მარტოკა ომოზდა,
ჩვენთვისა ჩირქის მცხებარი,
თემის პირისა გამტეხი,
ორგული, დაუდეგარი, —
ცეცხლი მწვავს, ძმაო, ცეცხლი მწვავს
უალო, მოუდებარი;
გულს მიკლავს, გონებას მირევს
ფიქრები გაუფებარი!“

ცოლი სტიროდა ჯოყოლას,
ცრემლს ასხურებდა ხშირადა,
არჩვი ყელგადაგდებული,
თმახშირი, მთვარე პირადა,
ეკერებოდა გულმკერდზე
ქმარს მარგალიტის ღილადა.

Оплачь его и схорони.

Уж ворон каркает над телом,
Уж треплет ветер смоль волос».

«Пусть так же враг на свете белом
Живет, как мне теперь пришлось!
За что, как будто от проказы,
Как от смертельного огня,
Все отвернулись от Агазы,
Все отшатнулись от меня?
Я на утесе схоронила
Сегодня мужа моего, –
Община мне не разрешила
Снести на кладбище его.
Сказали: «Муж твой был изменник,
Он жил как пес в родном краю,
Чтоб ликовал иноплеменник,
Общину предал он свою.
Ему не место на погосте,
Пускай лежит он, где подох,
Пусть о своем горюет госте,
Коль для него он был неплох!»
О, горе мне! Душа, пылая,
Горит в беспламенном огне,
Непостижимых мыслей стая
И ум и сердце давит мне!»

Склонясь, подобно нежной лани
И черноглаза и стройна,
Убитого на поле брани
В тот день оплакала жена.
Слезой жемчужной на прощанье
Омыла грудь ему она.

XIV

ღამეა ბნელი, დელგმაა,
დგანდგარებს არემარეო.
ღმერთო, მოჰხედე ტანჯულთა,
უშველე, შაინყალეო!
კარგი კარგია მაინცა,
ბეჩავი შაიყვარეო!
ტანჯულთა ლოცვა-მუდარა
გულს ვარდად დაიყარეო!
თუ არ უშველი, სანყლების
სულები მიიბარეო!..
გეყო მაგდენი მუქარა,
ღრუბელო, გადიყარეო!
მდინარე მოჰქუხს, მრისხანებს,
ზედ ასქდებოდა ლოდებსა,
დღესაც ისევე ბოროტობს,
არ იცის, რისთვის ჰგოდებსა.
არ ეშინიან ტანჯვისა,
იმან არ იცის სიკვდილი;
ერთი რამ იცის მხოლოდა:
ცრემლის ღვრა, მალლა ყვირილი,
მუდამ ჟამს უცინარობა,
მარტო ტირილი, ტირილი...
ქარი სცემს დაბლა ხევებით,
ჩამოკიჟინებს მთებითა;
ქალი სდგას, მდინარეს დასცქერს,
კლდეზე, გაშლილის თმებითა;
სხივმიხდილს ვარსკვლავს მაგონებს
მკრთალად მთრთოლარის ყბებითა.
არ იღებს ხმასა... შემკრთალი
ჰკრთის, რომ დასცქერის მდინარეს:
რა საზარლადა ხმაურობს,
როგორ საზარლად მდინარებს!
ლაშდარენილი, სასტიკი
შავი ხეობა მძვინვარებს.

14

И ночь, и буря. С дикой силой
Бушует ветер у ворот.
О Боже, путников помилуй
И не губи своих сирот!
Сам Всеблагий и Всемогущий,
О тех, кто слаб, не позабудь,
Пусть вопль их розою цветущей
К тебе опустится на грудь.
Но, коль тебя не тронет роза,
Прими их души, о Творец!
Замолкни, гром, промчись, угроза,
Развейся, туча, наконец!

Река ревет, волна играет,
Водоворот кипит ключом.
Пучина злобная рыдает,
Сама не ведая о чем.
Она глуха к людским страданьям,
Ей непонятен страх могил,
Но нет конца ее рыданьям,
И смех ей кажется немил.

Бушует ветер в буераке,
Несет с утесов ключья мглы,
Но женщина стоит во мраке
И смотрит в бездну со склаы.
Ей ветер волосы вздымает,
Пугает холодом ледник.
Звездой ущербною мерцает
Ее дрожащий бледный лик.
Склонясь над бурною рекою,
Она глядит, потрясена.

„თავს ნუ იკლავო!“ — აბა, თუ
ერთმა ურჩიოს მაინცა.
დახუჭა ქალმა თვალები,
მსწრაფლად მორევში ჩაიქცა.

„რალად ვიცოცხლო, რიდასთვის? —
ამას ჰფიქრობდა ქალია. —
ქისტეთში ჩემი ერთგული
კენჭიც კი არსად არია.
ორთავ შევცოდეთ, ქისტებმა
მით შამჩვენეს ქმარია...
მე უფრო დიდი ცოდვა მაქვს,
უცხოსთვის ცრემლი ვღვარია...“
ნაილო წყალმა ალაზა,
ლამსა და ქვიშას შაჰრია.

XV

იმ კლდის თავს, საცა ჯოყოლა
მოჰკლეს ხევსურთა ბრძოლაში,
ლამ-ლამ ჰხედავენ სურათსა
ზვავისგან ნაგალს გორაში:
კლდის თავს ნადგება ჯოყოლა,
სასაფლაოსკე იძახებს:
„ზვიადაურო, ძმობილო,
რად არ მაჩვენებ შენს სახეს?!“
სასაფლაოდამ წამოვა
აჩრდილი ფარხმალიანი,
გულზე უწყვია დაკრეფით
მკლავები სამკლავიანი.
მივა და მიესალმება
თავის ძმობილსა მდუმარედ.
იქვე ალაზაც ამოდის
სახემონწყენით, მწუხარედ;
ენტება ცეცხლი მათ გვერდით,
მკრთალადა ბჟუტავს მთაზედა;
იმათ ჰმასპინძლობს ალაზა,

О, как ужасен шум прибой,
Как воеет злобная волна!
Гудит ущелие ночное,
Раздвинув челюсти до дна.

О, кто во мраке этой ночи
Ее удержит? Кто поймет?
Никто! Она закрыла очи
И бросилась в водоворот.
Скрывая в сердце лютый пламень,
Зачем ей жить среди людей?
В Кистетии последний камень –
И тот отныне недруг ей!
Жена и муж, не оба ль сразу
Они запятнаны грехом?
Не подчинился он приказу,
Она – рыдала над врагом...
И унесла река Агазу,
Смешала с илом и песком.

15
В глухую полночь на вершине,
Где вечным сном Джохола спит,
Виденье чудное доньше
Случайным взорам предстоит.
Над одинокою могилой
Взывает призрак мертвеца:
«Звиадаури, брат мой милый,
Что не покажешь ты лица?»
И с отдаленного кладбища,
Во мраке ночи строг и хмур,
Покинув скорбное жилище,
Встает замученный хевсур.
Блестит оружие боевое,
Скрестились руки на груди...

ჯიხვის მწვადს უწვავს აღზედა.
ვაჟკაცობისას ამბობენ,
ერთურთის დანდობისასა,
სტუმარ-მასპინძლის წესზედა
ცნობის და დამობისასა.

როცა მათ ჰხედავს ერთადა,
კაცი ვერ ძლება ცქერითა;
მაგრამ გაჩნდება ჯანლი რამ
კურუმად შავი ფერითა,
დაეფარება სანახავს
წერამწერელის წერითა.
ზედ აწევს ჯადოსავითა,
არ დაიმტვრევა კვერითა,
ვერც შეულოცავს მლოცავი,
არც აიხდება ხელითა.

მხოლოდ მდინარის ხმა ისმის,
დაბლა მიქანავს ხველითა
და უფსკრულს დასცქერს პირიმზე
მოღერებულის ყელითა...

1893 წ.

Он молча чествует героя,

И на скале, где встали двое
Встает Агаза позади.

И вот среди вершин Кавказа
Мерцает зарево костра,
И снова трапезу Агаза
Готовит братьям, как сестра.
Сквозь сумрак ночи еле зримо,
В сиянии трепетных огней
Ведут беседу побратимы
О дивном мужестве людей,
О дружбе, верности и чести,
Гостеприимстве этих гор...
И тот, кто их увидел вместе,
Не мог насытить ими взор.

Но, предначертан волей рока,
Непроницаемый для глаз,
Туман, как черная морока,
Скрывает витязей от нас.
Встает он пологом заклётым
Над очарованным холмом,
И не разбить его булатом,
И не рассеять волшебством.
Шумит река в теснине черной,
Ущелье, кашляя, хрипит,
И лишь пирымзе, цветик горный,
В пучину бездны непокорной,
Головку вытянув, глядит.

1893

გველის მჭამელი
(ძველი ამბავი)

I

სასტუმროს იყვნენ ხევსურნი,
ლუდი ედულა ნიქასა,
ისხდენ ბანზედ და ღრეობდენ,
თასებით ჰსვამდენ იმასა;
ზოგნი უკრავდენ ფანდურსა,
ზედ დაჰმღეროდენ დიდადა,
მსმენელთა გრძნობას უდებდენ
საგმირო ამბებს ხიდადა;
აღგზნებით გმირთა სახელებს
ლექსებში სთვლიდენ წმიდადა;
მოხუცნი ჩიბუხებს სწევდენ,
ბოლი ეხვიათ ნისლადა,
განმარტავდიან მათ ამბავს,
შანდობა თქვიან გმირთადა.
ახლების სანურთნელადა
იხსენებდიან ქებითა:

„თქვენ იცით, ამას იქითა
კაცად ვინც გამასდგებიო!“
კრებაში ერთი ვინმე სჩანს
სახემკრთალი და მშვიდია,
როგორც თაფლს მწერი, ეხვევა
იმას მცირე და დიდია.
დაღვრემილს — წელზე ხმალი ჰრტყავ,
მხარილლივ ფარი ჰკიდია.
მუხლებს წინ თავშიშველანი
ორნი უსხედან ჩოქითა,
თასებს აწვდიან, იღებენ
შავს ლუდსა დიდის გობითა.
„შასვი, მინდიავ, — ეტყვიან, —
კაი ლუდია, სვიანი.
გვითხარი რამე, ღვთის მადლსა,
ერთი ქართული გზიანი“.

ЗМЕЕЕД
(Старинный рассказ)

Перевод Б. Пастернака

1
Хевсуры гуляли в гостях.
У Цыки варилося пиво.
С ковшами у полных корчаг
На крыше сидели шумливо.
Преданьями слаще сыты,
Гостей веселя под пандури,
Мостили к их слуху мосты
Рассказчики и балагуры.
Внимая из каждой строки
О чьем-нибудь имени чтимом,
Покуривали старики,
Как облаком скрытые дымом,
Со вздохом за их упокой
Пускались о витязях спорить,
Чтоб возданной им похвалой
Свою молодежь раззадорить.
«Посмотрим, из вас, молодчин,
Кто в доблести будет удалей».

Грустил на пирушке один,
И все туда взоры кидали.
Тянулись, как пчелы на мед,
К нему стар и млад на попойке.
С мечом и щитом вперемет
Стоял он худой и небойкий.
Два друга, нагнувшись вдвоем,
Без шапок пред ним на коленях,
Хватают ковши порожнем

„მთვრალმა რა გითხრათ, კაცებო,
ჭკუა სასმელმა დაძალა,
სათქმელი მემრისთვის დარჩეს,
თუკი სიკვდილმა მაცალა“.
ასნია კარახანასა,
გადინურა და დაცალა.

ტყვეობით დაბრუნებული
ძმებში ყოფნითა სტკებოდა,
როგორაც სხვანი მრავალნი,
ისიც ლუდითა თვრებოდა.

ამ მინდიაზე ამბობდენ
დაუჯერებელს ამბებსა:
მინდია ტყვედა ჰყოლია
თორმეტ წელს თურმე ქაჯებსა.
ტყვეობამ ფრიად დაჩაგრა,
სამშობლოს გარეთ ყოფნამა;
მიდის დრო, განვლო მრავალმა
აღდგომამა და შობამა,
მაგრამ მინდიას ტყვეობას
არ ექნა დასასრულია,
გული დაუდნო მონებამ,
ამოსვლას ლამობს სულია.
აგონდებოდა თავისი
ჩამოთოვლილი მთებია,
ჩაბნელებული ხევები,
უსწორმასწორო გზებია,
მის ბედის მგლოვიარენი
დედა, მამა და ძმებია,
თავისი ჭერხო მწირული,
სამოთხედ მისაღებია;
ეშველათ, ბევრჯელ ხატ-ღმერთსა
მხურვალედ შაჰვედრებია.

ბოლოს სთქვა: „თავსა მოვიკლავ,
ასეთს სიცოცხლეს სჯობია!“
ქაჯთათვის ცეცხლზე ნადგამი
სადილად ნახა ქობია,

И передают ему в пене.
«Пей, Миндия, не баламуть,
Не лей, – говорят ему, – мимо
И проговори что-нибудь.
Не стой, – говорят, – нелюдимо». –
«Что вымолвить мне во хмелю?
Я отяжелел от опоя,
Я после свое объявлю,
Коль смерти не время за мною».
Он чашу приподнял в обхват
И выпил, до лба задирая.
Его еще тешил возврат
К веселью родимого края.
Как все, раскутившийся в прах,
Смотрел он на пьяные лица...
О Миндии этом в горах
Рассказывали небылицы.
Его лет двенадцать в плену
Держали могучие дивы²⁹.
Он муки познал глубину,
Томясь на чужбине тоскливой.
Двенадцать Христовых рождеств
И столько ж его воскресений
Прошло той порой, что простец
Из плена не видел спасенья.
В неволе истаяла грудь.
Душа запросилась из тела.
Тоске не давая уснуть,
Он рвался в родные пределы,
В ущелия гор снеговых,
На тропы с неверным изломом,
К не чающим сына в живых
Родителям, братьям, знакомым.
В ту хату, которой столбы

²⁹ Дивы (дэвы, деви) – в грузинском фольклоре исполинские злые чудовища

იცოდა, გველსა ჰხარშავდნენ,
იმასა სჭამდენ ხშირადა;
ქაჯნი ქაჯობით იტანდენ
გველის მიღებას პირადა
და თავის თავზე იფიქრა,
რომ ექცეოდა ჭირადა.

აილო ერთი ნაჭერი,
ზიზლით, ქურდულად შეჭამა
და ამ დროს მონყალეს თვალით
ტყვეს გადმოჰხედა ზეცამა:
ახალად სული ჩაედგა,
ახალი ხორცი აისხა,
გულის ხედვა და თვალების,
როგორც ბრმას და ყრუეს, გაეხსნა.
ესმის დღეიდან ყოველი,
რასაც ფრინველნი გალობენ,
ან მცენარენი, ცხოველნი,
როდის ილხენენ, ნვალობენ.
რაც კი რამ დაუბადია
უფალს სულიერ-უსულო, —
ყველასაც თურმე ენა აქვს,
არა ყოფილა ურჯულო.

ამას ჰგრძნობს, უკვირს თითონაც
ტყვეს თვის ბუნების ცვალება.
შეიგნო, ჭამა გველისა
ქაჯთაგან იყო ზმანება.
სიბრძნე აჩვენეს გველადა,
რომ ჰზიზღებოდა საჭმელად,
თუმც „შენც ჭამეო, მინდიავ“,
არა ზარობდენ სათქმელად.

შეიგნო სიბრძნე ქაჯების
ამიერიდამ ტყვემაო;
მას მუსაიფი დაუნყო
ცამ, დედამინამ, ტყემაო.
მხოლოდ ბოროტმა მის გულში
ვერ მოიკიდა ფეხია,

Теперь ему раем казались...

Свидетелям множа мольбы,
Он так раз сказал, опечалась:
«Решу себя, – жизнь в западне
И так мне печенкою выйдет».
Однажды котел на огне
С обедом для дивов он видит.
Он знал, что варилось в котле,
Готовились змеи с приправой
У Дивов не раз на столе
Он видел тарелки с отравой.
«Вот этим-то я отравлюсь», –
Как громом, сраженный догадкой,
Сказал он – и выловил кус
И съел через силу украдкой.
И небо окинуло дол
Глазами в живом повороте.
Он новую душу обрел,
Очнулся под новою плотью.
Прозрел он – и точно замок
С очей и ушей его взломан.
Все слышно ему и вдомек:
И птичий напев, и о чем он,
Крик счастья и лепет истом,
Зверей и растений усилья –
Все созданное творцом,
С душой ли оно, без души ли.
У всех есть особый язык,
Особые установленья.
И пленник, попав в их тайник,
Дивится своей перемене.
Смекает, что в образе змей
Клад мудрости прятали дивы
В расчете, чтоб, брезгуя ей,

სხვა დანარჩენი ქაჯური
ყველა ისწავლა ხერხია.
მას აღარაფრის ეშინის,
თუნდ თავს დაატყდეს მენია.
ქაჯნი ბრაზობენ, რა ჰხედვენ —
გამეცნიერდა გლეხია.
აღარ აშინებს ტყვეობა,
აღარც ხრიკები ქაჯური,
დღეს თუ ხვალ, იმედიანობს,
ქაჯებს უჭიროს პანჩური.

მალია ტყვიასავითა,
გრძნეული, როგორც გველია,
აღმერთებს, ნუგეშად ჰსახავს
ფშავ-ხევსურეთი მთელია,
გვირგვინოსანი თამარი
სულ მუდამ ამის მოქმელია:
„ოღონდ მინდია თან მყვანდეს,
მასთან მთიელი ერია,
რაც უნდ ძალიან ეცადოს,
ვერას დამაკლებს მტერია“.

იცის მტრის დასამარცხები
და შემმუსვრელი ფანდია;
თუ დაჭრილს ცოცხალს მიუსწრო,
ნუ აქვს სიკვდილის დარდია, —
შუაზე გაჭრილს გაჰკურნავს
მის უებარი წამალი.
მით არ მცირდება ომებში,
მუდამ ჯარი ჰყავ მრავალი;
შორს არის ამბად წასული
მისი თავგადასავალი.

II

როცა კი გაზაფხულდება,
გამოიღვიძებს ქვეყანა,
სილალე, სიმხიარულე
დასეირნობენ ყველგანა.

Он не соблазнился поживой.
Хоть правда, что: «Миндия, ешь», –
Просили они для отвода,
Как понял, ступив за рубеж,
Он сам, овладев их природой.
Лес, небо, что ни попади –
Теперь с ним в беседе совместной,
И в Миндиевой груди
Лишь зло не нашло себе места.
Все прочее их существо
Впитал он и духом воспрянул.
Не страшно ему ничего,
Хотя бы и гром даже грянул.
Не нынче – ближайшим из утр
Отделается он от дивов.
Он скор, точно пуля, он мудр
Всем ходом змеиных извивов.
В нем боготворят свой оплот
Хвесуры и пшавов отары.
С своих венценосных высот
Им вторит царица Тамара:
“Коль Миндия с нами пойдет
И с ним его рода горяне,
То враг ничего не возьмет,
На все невзирая старанья”.
Он способы знает в бою
Расправиться с вражьей силой.
Он раненых за врачею
Спасает у края могилы.
Разрубленного пополам
Заращивает его зелье.
Он вечный предлог к похвалам
В военном ли, в мирном ли деле,
И область молвою полна
О жизни его и удаче.

გაჩნდება ჩირთი, ყვავილნი
 ეკონებიან მწვანესა, —
 მინდია გაფაციცებით
 სულ მიმოივლის მთა-ველსა.
 ყველა მცენარეს და მლილსა
 ის ეგებება სალმითა,
 ბუნებაც „ვაშას“ უდახის
 მდიდრად მორთულის ალმითა,
 ყვავილნი ყელგადაგდებით,
 დახატულები კალმითა,
 „მინდიას გაუმარჯოსო“, —
 ერთხმად ასტეხენ ჟიჟინსა,
 ხეები ფოთლებს არხევენ,
 ბალახი იწყებს ბიბინსა
 და მერე სათითაოდა
 ყველა მოჰყვება ტიტინსა:
 „მე ვარო ამის წამალი“,
 სხვა გაიძახის — „იმისა“;
 მინდიაც მოსწყვეტს, თან მიაქვს,
 ჯერ ზედ ნამი აქვთ დილისა.
 თურმე ზნედა სჭირთ ყვავილთა,
 ოლონდ ეწამლონ სნეულთა,
 სიცოცხლით გაფუფუნებულს
 არად აგდებენ სხეულთა;
 სალხინოდ ჰსახვენ, კაცთ სარგოდ,
 ძვალ-ხორცთა ჩამორღვეულთა.
 ყვავილთ ეს ზნე სჭირთ და ხეებს
 თურმე მოუვათ ტირილი;
 მარტოკა მინდიას ესმის
 მათი კვნესა და ჩივილი.
 ამისგან მისი ცხოვრება
 ძალიან დაცარულია:
 მივიდა ხესთან ცულითა,
 სთქვა: „უნდა მოვსჭრა ესაო!“
 შემოჰკრავს ცულსა და ამ დროს
 ხის შამოესმის კვნესაო:

2

Когда наступает весна,
Как бы пробуждается спящий.
От радости и полноты
Природы восторг беспределен.
Являются почки. Цветы,
Обнявшись, вплетаются в зелень.
Бросается Миндия с ног
На горы и с гор, как к знакомым.
Приветствует каждый цветок,
Здоровается с насекомым.
И все ему хором: ура! –
Свои распуская знамена.
Раскраской на все колера
Кивают цветы изумленно.
И все сообща, как один,
Навстречу: «Здорово, дружище!»
И, лес шевеля до вершин,
Подпочву сосут корневища.
Вдруг, что ни росток, то: «Сорви,
От кашля настойки нет лучше”.
“А я от застоя в крови”.
“А я от глистов и падучей”.
Он рвет их, куда темно,
И только роса их курчавит.
Он знает: из них ни одно
Ни в грош свою целость не ставит.
Им главное – жизни бы нить,
Подаренную в посеве,
На чью-либо пользу продлить.
Но иначе плачут деревья.
Лишь Миндии внятен их стон,
Их жалобы и настоянья.

„ნუ მომკლავ, ჩემო მინდიავ,
ნუ დამიბნელებ მზესაო,
უიარალო რომა ვარ,
მიტომ მიბრეყებ ხესაო?!“ —
დაუდუნდება მკლავები,
შტერად შაჰხედნებს ზეცასა.
სხვა ხეს მიჰმართავს, ის უფრო
მეტად დაინყებს კვნესასა.
ხელცარიელი წამოვა,
ვერ მოიყოლებს შეშასა;
და რომ ღველფზედა არ გაქრეს
ცეცხლი, აანთებს თივასა
ან ჩალას, გამხმარს ჯოყრებსა,
თან მიაშველებს წივასა;
თუ სად ხმელს წინკრებს იპოვნის,
არც დაინუნებს იმასა.
მაინც ღმერთს ჰმადლობს, მაინცა,
სალამოსა და დილასა.

სხვებსაც მას ურჩევს: „კაცებო,
მოდით, ნუ ჰშვრებით ცოდვასა;
ნუ მასჭრით ხესა, დავჯერდეთ
ჯოყრებს, ხმელს წინკრებს ცოტასა“.
არავინ უსმენს, არქმევენ
ამგვარს მის რჩევას ბოდვასა:
„ღმერთს ჩვენთვის გაუჩენაო
სარგოდა, მოსახმარადა!“ —
და დღესაც არავინ ჰზოგავს
ვერხვ-წიფელს მოსაკლავადა.

III

როცა ყანის მკას დაინყებს,
გიჟია, გადარეული:
ერთს ფეხს აქ მოსჭრის, ერთს — იქა,
საგულეჩამოხეული;
სულ გადასთელავს ყანასა,
გააჭურდღნის, გაატილებს,

И в жизни от этого он
Не чувствует преуспеянья.
Чуть скажет, стволу не в укор:
«Мне надо тебя на дровишки», –
А жалость отводит топор,
И нет от нее передышки.
«Не тронь меня, – слышит, – не тронь,
Красы не темни мне окружной.
За то ль меня с солнца в огонь,
Что я пред тобой безоружно?»
Он смотрит кругом, одурев,
А сметит какое меж ними,
Так сверх пощаженных дерев
То стонет еще нетерпимей.
И вот он домой – порожнем,
Не взявши с собой ни полена.
А чтобы не вымерзнул дом,
Жжет дома солому и сено.
В подмогу – валежник, кизяк, –
Все, что подберет он дорогой,
За то всякий раз, что ни шаг,
Всегда благодарен он Богу.
И с тем же советом для всех
Твердит он соседям, как детям:
«Деревья рубить – это грех.
Довольствуйтесь суховетьем».
Но мненя им не побороть,
Что это одно сумасбродство.
«Ведь все это создал Господь
Для нас и для нужд домоводства».
Поныне идут рубежи
Чинары, и вяза, и клена.

3

Все жнут от межи до межи,

მინამ ღონე აქვ მკლავშია,
ციბრუტივითა ტრიალებს;
და, როცა დაიქანცება,
გაიშლართება მინაზე, —
რო ჰკითხოთ, ასე რად სჩადის,
ის გიპასუხებსთ იმაზე:

„რას ამბობთ, კაცნო, არ გესმისთ,
მიტომ მიწუნებთ ქცევასა.
ის როდი იცით, თავთავნი
როგორ მიწყებენ ხვეწნასა;
უნდა იცოდეთ, ჰხედავდეთ
თავთვების ყელის წევასა,
ათი ათასი ყოველ მხრივ
რომ დაიქუხებს ერთადა, —
ხელნამგლიანი როცა ვარ,
მსახავენ თავის ღმერთადა:
«არა, მე მომჭერ, მინდიავე,
ნუ მტოვებ, შენი კვნესამე!»
«არა, მე, — სხვა გაიძახის, —
უფრო მაშინებს ზეცა მე.
პატარა ნისლიც რო ვნახო,
ჩამოვიშლები ტანითა:
ვაი თუ სეტყვა მოვიდეს,
ყელი გამომჭრას დანითა».
სხვა უფროც ჰყვირის: «ნუ მწირავ,
იარე თავის ჯანითა!»
გამაგიჟებენ ბოჟირით,
გადავირევი ბრალითა:
ვცდილობ და ყველას ვერ ვწვდები
ორის ხელით და თვალითა
და ამ დროს თავადაც ვხდები
მოსაბრუნები წყალითა.

ყანასა სეტყვა აშინებს, —
კაცთ უსაზრდოოდ დარჩენა,
თორემ ვით ნამგალს, სეტყვასა
სით შაუძლიან ნახდენა?!

А он – как какой иступленный.
Здесь вырежет колос, там – два,
И кинется слева направо.
Рубаха на нем чуть жива,
И полно позор и потрава.
Пока он на что-нибудь гож,
Он кубарем скачет по ниве,
А станет совсем невтерпеж –
Бросается ниц в перерыве.
А спросят, какой в этом прок, –
Ответит: «Когда б вам да уши,
Схватило б и вас поперек
И поизмотало б вам душу.
Как станут колосья стеной,
И тут я от просьб их чумею.
Тот с этой, а этот – с иной,
Всем племенем, шея на шее.
Душ тысячу эта толпа
Бушует о разном и многом.
Сдается, при блеске серпа
Кажусь я каким-то им богом.
«Меня!» – протеснясь к лезвию,
Один не дождется изводу.
Другой: «Нет, меня, – чуть стою.
Я больше боюсь небосвода.
Чуть туча – душа ниже пят.
А ость так зерном и расперло.
А ну как посыплется град
И хряснет холодным по горлу...»
Иные орут: «Пощади!
Дай бог тебе силы и счастья».
Послушать – так сердце в груди
С нескладицы рвется на части.
На всех угодить не поспеть.
Ни рук ведь, ни глаз не хватает.

კაცთ სარგოდ თავსა ჰზოგავენ
თავთავნი ოქროსფერანი,
არ სწადით ოხრად ლპებოდენ,
ჰკენკდენ ყვავნი და ძერანი.
მიტომ ჩქარობენ მომკასა,
ერთად ჟივიან ყველანი,
ჰსურთ პურად იქცნენ, საჭმელად,
რომ მითი გაძლენენ მშიერნი, —
მკვდართ კაცთა შანდობა ვუთხრათ,
ძალნი ვახსენოთ ციერნი“.

IV

ხატობა ჰქონდათ ხევსურთა,
ლუდის სმა არი, ღრეობა.
დიდს მლოცავს მოიპატიჟებს
გუდანის-ჯვარის დღეობა.
ხალხია დაჯარებული,
ბჭობენ უფროსნი მრავალსა:
ზოგნი ამბობენ სხვის ამბავს,
სხვანი — თავგადასავალსა;
ამბობენ ვაჟკაცობისას,
თოფისასა და ხმლისასა,
ჯაჭვის მჭრელს წელზე ვინ ირტყამს,
ყველა აქებდა იმასა;
უსმენენ მოწინებითა,
თუ ვინ რას იტყვის ცდისასა.
თანაც გააბეს მსჯელობა
გველისმჭამელის ცოდნაზე,
ხის მჭრელის, ბალახთ მთიბელის,
მათ ჩანადინარს ცოდვაზე.

ჩალხია ეტყვის კრებასა:
„მიკვირს ეგ თქვენი ფიქრია,
წინავაც ბევრჯელ გითხარით,
ეხლაც იმასვე ვიტყვია:
ენა თუ ჰქონდათ ხე-ქვათა,
ჩვენც რად არ გაგვიგონია?

Намечешься день – и как плеть
К заре тебя с ног подсекает.
А чем против градины серп
Любезнее сердцу колосьев?
Боятся, что людям ущерб,
Иные печали отбросив,
Зерно для народа соблюсть,
А не для вороньего клева –
Вот вся-то забота и грусть
Пшеницы золотоголовой.
Затем-то, шумя на ходу,
Под серп и торопится жито,
Чтоб людям пойти на еду,
А будут голодные сыты –
Чтоб к небу молитвы несло
Простить прегрешенья умершим».

4

Свой праздник престольный село
Справляло со всем многовершьем.
К Гуданскому храму Креста
Спешит не один богомолец.
Толпа неисчетно густа,
И толки у створ и околиц.
Одни говорят про свое,
Другие – про что-то чужое,
Но все – про житье и бытье
Покрытого славой героя.
Одни – о ружье и мече,
Другие – о былях друг друга,
Но все – о сажени в плече,
Раскраивающей кольчугу.
Заспоривших уж не разнять,
Как вдруг переводят беседу
С побед на особую статью

ჩვენს სატყუებლად მინდიას
სიცრუე მოუგონია.
ჩვენც მისებრ კაცნი არა ვართ,
ჩვენც ყურები გვსხავ, მგონია?!
 მე სამალავად არ ვამბობ,
თითონაც მისდის ყურშია;
თუ ამას მართალს არ ვამბობ,
იფიქროს თავის გულშია.
ვსთქვათ, სიბრალული კარგია
ხე-ქვა-ბალახთი, ცხოველთი...
კაცის კვლა ყველასა სჭარბობს,
თუნდ მტერი იყოს ყოველთი.
მაშ აღარც კაცს უნდა ვკლავდეთ,
გეტყვი, მისმინეთ, მე რასა:
მტრისას, ხმლით ნაჭერს, მინახავ,
მინდია სდგამდეს გორასა.
რად სჩადის ამას, ხომ რჯულიც
კლვისას არ გვაძლევს ნებასა,
მაგრამ ვკლავთ იმას, ვინაცა
ჩვენსა დაარღვევს შვებასა,
ან მამულს გვართმევს, ან ცოლსა,
ან გვიშლის რჯულის ცნებასა.
მაშინ არც ღმერთი გვიცოდვებს
მტრისად შაქცევას ხელისას,
ეგრევე, ოლომც ვიცხოვროთ,
მოჭრას წიფლის და თელისას.
 „არ სტყუის, არა, ჩალხია,
მინდია ცრუობს სწორედა,
ათასნაირი ტყუილი
თვალწინ აგვიგო ყორედა“. —
ამბობდენ ხალხში ზოგები
გაუბედავად, დონედა.
„მაგ ფიქრს რომ მივყვეთ, შენს მტერსა,
როგორღა გვეცხოვრებისა?!
ის რად ვიცოდვოთ, უფლისგან
რაიც არ გვეცოდვებისა?!

Всезнающего змеееда.
«Давно вам дивлюсь, земляки, –
Им Чалхия с видимым весом: –
Ведь если у скал языки,
Что ж нам не слышать ни бельмеса?
Он слышит, а к нам не несет?
Не больно ль великая странность?
Обманщик ваш Миндия – вот! –
И с умыслом водит нас за нос.
Таить не могу, – не таков.
Вон сам он: пусть скажет, не прав ли.
Примите ж без обиняков,
Что я еще дальше прибавлю.
Допустим, жалея луга,
Деревья беря под опеку,
Как примем убийство врага?
Не жальче ли всех человека?
Зачем же, без дальних затей
Всего себя кровью захлюпав,
Сам Миндия грудит, злодей,
Курганы из вражеских трупов?
Видать, хоть и грех, а порой
И сами лишаем мы жизни,
Кто наш нарушает покой
Или угрожает отчизне.
Тут, видно, сам Бог наш отпор
Не станет считать душегубьем.
Не то ли, как, взявши топор,
Для пользы мы дерево срубим?»
– «Прав Чалхия, истинный Бог,
А Миндия – плут-баламутчик», –
Несмело еще, под шумок
Пошепывалися меж кучек.
«Смотри, надоумит хитрец.
Как после бы плакать не начал!

თემთ რო გვარიგებს მაგაზე,
ძალიან ცუდად შვრებისა.
კარგთაგან იმედი გვაქვის
მუდამ შველის და რგებისა
და არა ჩვენის დალუპვის,
ჩვენის ცხოვრების ვნებისა!..“ —
ეს იყო გამონასკული
აზრი ხევსურთა კრებისა...

მინდია იქავე იჯდა,
თვალთაგან ცრემლი სდიოდა.
არვინ იცოდა, თუ იმას
გული რისაგან სტკიოდა.
თვალნი მიეპყრნო ერთს მხარეს,
ხალხისა არა ესმოდა;
გამოერკვია ფიქრიდან,
როცა ბერდია ეტყოდა:

„რად არ ყურს გვიგდებ, მინდიავ,
ნეტავ რისათვის სტირია?
ეს არც კი მიკვირს შენგანა,
არც სხვისგან გასაკვირია —
ერთს წამში ცხრაჯერ შესცვალო
გლოვა-ტირილზე ლხინია“. —
და მთელმა ხევსურთა გუნდმა
მინდიასკე ქნა პირია...

„ჰო და სთქვი, — კვლავ სთხოვს ბერდია, —
გულზე რა ჭირი გჭირია?“

„აგერ იმ ჩიტებს ყურს ვუგდებ, —
თითით უჩვენა ჩიტებზე,
(ორნი ფრთებჩამოშვებულნი
იფნის ქვეშ ისხდენ სიპებზე), —
ერთი მეორეს უამბობს
სიკვდილის ამბავს შვილებზე;
მარცხნით მჯდომარე დედაა,
მარჯვნისკე — ამბის მთხრობელი.
თქვენს მტერს, რომ გულმოკლულადა
შვილებსა ტირის მშობელი!..“

Годится ль жалеть, что Творец
Для жалости не предназначил?
Весьма непохвально, что плут
Играл нашей легкою верой.
От лучших не розказней ждут,
А дельного в жизни примера.
Они нам опора, а он –
Одно лишь с пути совращенье».
Таков был конечный резон
Хевсурского общего мненья.
Тем временем Миндия сам
Поблизости, полный кручины,
Сидел, предаваясь слезам.
Никто им не ведал причины.
Уставив глаза в мураву,
Он толков соседских не слышал.
Из этого сна наяву
Он по слову Бердия вышел:
«Зачем, повернувшись спиной,
Лицо от народа ты прячешь?
Зачем не приветлив со мной?
На нас ли в обиде, что плачешь?
Я в том никого не виню:
Приливы твои и отливы
Бывают раз по сто на дню
И стали нисколько не в диво.
Но все ж, отчего ты так хмур?
Что мучит с такой тебя силой?»
При этом вся куча хевсур
Теснее его обступила.
«Заслушался этих пичуг», –
Сказал он и, в сторону тыча,
Рукой показал им на двух
Сидевших под ясенем птичек.
«О смерти птенцов, надо знать,

ჩიტებს ეხლალა შესცქერის
ხევსურთა კრება სრულია.
ჩიტთაგან ერთი იმ დროსა,
თითქო მოჰსვლოდეს რულია,
სიპიდან დაბლა დაეცა
და განუტევა სულია.
რომელი მოკვდა ორთაგან,
ამის გაგება — რჯულია!
ხევსურთ შაჰხედეს ერთმანეთს
გაოცებულის თვალითა,
„ნუთუ ასეთი ცოდნაო
იქნება კაცის ძალითა?“ —
დარწმუნდენ იმის ცოდნაში,
საქმე წინ ედვა ყველასა,
მაგრამ ნაგრძნობსა გულითა
გონებით ჰშველენ ვერასა:
ბალახსაც სთიბენ, ნადირს ჰკვლენ,
შეშით ანთებენ კერასა.
ქათმის ხორცს რა შეაძულებს,
თქვენვე მითხარით, მელასა?!
ვინ ჩამოჯდება ღველფზედა,
თუ ზედ არ ჰხედავს ძელასა?!

V

ბევრჯელ მოუნდათ ლაშქრობა
ლეკ-სპარსებ-ქისტებ-თურქთანა,
გამარჯვებულნი მოდიან
ხევსურეთს ვაჟნი მუდამა;
ზღუდე გამაგრდა ქართლისა,
მტერს შაუკერეს სუდარა.
ერი თუ მტრის მძლეველია,
მის მეტი არა უნდა რა.
მანამ მინდია ჰბელადობს,
ხევსურებს არა უშავთ რა, —
ველარვინ ჰბედავს რჩოლასა,
მყუდროობაა ყველგანა...

Щебечут, – такое-то дело.
Налево сидящая – мать,
Направо – рассказчица села.
Что с матерью – вымолвить страх!
Глядите, как свесила крылья».
И тут лишь хевсуры на птах
Как следует взгляды вперили.
Но только глазами впились,
Как птичка, сидевшая с края,
Скатилась с булыжины вниз
И кончилась, дух испуская.
Которой конец был таков,
Уж люди не осведомлялись
И лишь, друг на друга без слов
Посматривая, удивлялись.
Таким поразившим чутьем,
Все в голос об этом гудели.
Что прежде порочили, в том
Теперь убедились на деле.
Но случай забылся скорей,
Чем мог одолеть его разум.
По-прежнему били зверей
И обогревались вязом.
Вели, чтоб лисица в соку
Курятину забраковала.
Кто сядет с пути к камельку,
Коряг не найдя у чувала?

5

Все время хевсуры в огне.
От прежних побед не остынув,
Все снова, внутри и вовне,
Бьют турок, лезгин и кистинов.
Окреп Карталинский увал.
Враг крышки со гроба не сдвинет,

ნეტავი იმას, ვისაც კი
მადლიერი ჰყავს ქვეყანა.

VI

ფრიალო კლდის თავს სახლი დგა,
ცას ებჯინება ბანიტა,
ირგვლივ მთებია დიდრონი,
აყრილნი სრულის ტანიტა,
გადალესილნი თოვლიტა,
მოულალავნი ჯანიტა.
ერთხელ თუ ჰნახე ამგვარად,
სულ გინდა ჰსინჯო თვალიტა.
იმაზე ლამაზებია,
როცა ჰღელავენ მწვანიტა.
თუნდ მზე დაადგესთ გულმკერდზე,
ზვავი სდიოდესთ ჭექითა,
ახველდებიან ხევეტი,
ვით ავადმყოფნი ჭლექითა;
მაინც სიტურფე იმათი
ნაკურთხი არის ზეცითა.
ბევრჯელ დაჰბრუნავს თავზედა
გრილი ნიავი კვნესითა.
ზაფხულში შავი ღრუბლები
სანთლებს უნთებენ კვესითა.
იქ ხომ ხვნიტ არავინა ჰხნავს,
არც ვინ რას სთესავს თესითა,
მარტო ჯიხვები დადიან
კლდეებზე რქების ლესითა.
და სალნი კლდენი, პირქუშნი,
უფსკრულს ჩასულნი ფესვითა,
არც რო სულზედა ფიქრობენ,
არც სუქდებიან ლეშითა,
უსალმო-უალერსონი,
გამომზირალნი ბრეშითა.
სახლზე კოშკია მიდგმული,
შემურვილია ბოლიტა,

Лишь только б народ побеждал, –
Ни в чем ему больше нужды нет.
Пока предводителя власть
На Миндии – дело в порядке.
Никто не посмеет напасть,
И люди в ладу и достатке.
Блажен, кто при жизни добром
Снискал благодарность народа.

6

На камне обрывистом – дом.
Он крышей приперт к небосводу.
Громадные горы вокруг,
Взметнувшие кверху все тело.
На них белоснежный клубок.
Владычество их без предела.
Увидишь в снегу их хоть раз –
Всегда их захочешь такими.
Чудесны они без прикрас
И лучше, чем в лиственном дыме.
На грудь ли им солнце вползает,
Обвал ли запрет посередке,
Ущелья пролетом в пролет
Раскашляются, как в чачотке.
Но даже и эта краса
Не обойдена благодатью:
Блуждают и их волоса
В теплыни нежданном охвате.
Весной облака в темноте
Жгут молниями ярые свечи.
Земли на такой высоте
Не пашет рука человечья.
Турам для обточки рогов
И то лишь те выси любезны.
Лишь горы кругом, от веков

დღემუდამ შაძრუნებული
ჯაზეირების სროლითა.
რა დაასვენებს საბრალოს,
მინამდე ირგვლივ მტრებია,
მინამდე შურისძიება
კაცის ტომს გულში სდებია,
ნასროლი ტყვია მტრისაგან
მკერდზე მრავალი სცხებია!
სახლიდან ისმის ჯავრობა,
ხმა კამათობის, წყრომისა;
ბევრნიც არავინ არიან, —
საუბრის კილო ორისა.
ღველფზედა ცეცხლი ანთია,
გაჩაღებული შეშითა,
იქით მხარეზე დიაცი
მოჩანს ბაღღების გვერდითა,
აქეთ მარტოკა ხევსური
ბევრს რასმე მოსთქვამს ხვნეშითა.

ქმარი

„ის დღე გაშავდეს, რას დღესაც,
შენ მე დაგისვი ცოლადა!
მინამდე კაცი არ მაჩნდა
მინაზე თავის ტოლადა;
სრულ შენგან გაეხდი, წყეულო,
უგერგილოდ და ყროლადა.
რა ვარ? განაღა კაცი ვარ,
ღირსი, ცის ქვეშე ვიდოდე?!
იმადვე ყოფნის, რაც ვიყავ,
ნეტავ ნამალი ვიცოდე!..
ფუჭია ჩემი სიცოცხლე,
დღეს მჯობ შავის კლდის ლოდია,
თქვენგან მჭირს ჭირი უნამლო,
უფალს თქვენგანა ვცოდია.
შვილებიც ჭირად გამიხდა,
შამაცვლევიწენს ფიქრია,

Корнями ушедшие в бездну.
Они ни души не блюдут,
Ни тела не холят покрова,
Но миром неласковых груд
Царят широко и сурово.
Дом с башнею. Башни кремень
Задымлен от вечного боя.
Волнует ее что ни день
Ружейною громкой стрельбою.
Возможно ли ей отдохнуть,
Пока она на карауле,
Пока в ее бедную грудь
Сажают за пулею пулю,
Пока в человеке огнем
Безумствует жажда раздора!

Дом ходит сейчас ходуном
Не от перестрелки – от ссоры.
В нем плач и побранки в сердцах.
Бранящихся только лишь двое.
Пылающий ярко очаг
Их свел голова с головою.
На той стороне очага
Хевсурка с детьми, а по эту –
Хевсур, и управа строга,
А мука его – без просвета.

Муж

Будь проклято время, что ты
Мне стала женою и гирей!
До приступа той слепоты
Мне не было равного в мире.
Ты сделала, глупая тварь,
Что стал я похож на урода.
Могу ль я и ныне, как встарь,

დაკარგულს სულს და ხორცზედა
ეხლა დღედაღამ ვტირია“.

ცოლი

„მე რად მამბრალეებ თავის ბრალს,
შინ როს მოგივედ ძალითა?
გზად არ მიტევედი მიმავალს,
მავსებდი ცოდვა-ბრალითა:
„მზიავ, ძალიან მიყვარხარ,
ცრემლებს აბნევედი თვალითა
და ჩემს ძმათ ჩემის გულისად
შინ უხდებოდი ხმალითა.
ნინაზე ტკბილი შაქარი
ეხლა გემწარა რისადა?
ან შვილთა ყოლას რად ჰგლოვობ,
მდურვას რად იტყვი ღვთისადა?!
თავისი ცოლი და შვილი
ვის გადაუგდავ სხვისადა?
ჩვენ რადა გვსახავ მიზეზად
შენის გუნების ცვლისადა?“

ქმარი

„იმიტომ, უჭკო დიაცო,
რომ სწუნუნებდი, სჩიოდი:
«სიცივე ბაღლებს მიღევსო», —
შვილმამკვდარივით ჰკიოდი.
«ბერდიას რამდენ შეშა აქვ,
როგორს ცეცხლს ანთებს, ჰნახოდი»,
ცხოვრების მაგალითადა
ბრიყვები დამისახოდი.
გულზე მოსაყვანს ქართულსა
ჩემს გასაგონად ამბობდი,
გენადა კაი ცხოვრება,
მონამლულს ქადას აცხობდი.
და მეც დღესხვალებითა,
ცოტ-ცოტად, ნელაობითა

Ходить, не стыдясь небосвода?
О, знать бы о средстве каком –
Вернуть себе прежнюю ясность!
Быть лучше скалы черепком,
Чем жить для того, чтоб угаснуть.
Причина всему – мой потвор.
Для вас я пред Богом лукавил.
И дети мне в тягость с тех пор,
Что стал я идти против правил.
Какой же веревкой завью
Я скорбь о здоровье и чести?

Жена

Вали со своей на мою!
Насильно ль с тобою мы вместе?
Кто Мзии пройти не давал?
Кто жалобил рано и поздно:
«Люблю! Не полюбишь – пропал»?
Кто плакал несчетно и слезно?
Кто братьев честил средь села?
Кто ночью творил им бесчинья?
Тогда я как сахар была?
Так как же я стала полынью?
Зачем на детей клевета?
Откуда на Бога хуленье?
Жениться и – за ворота,
А нас – на судьбы изволенье?
Моя ли вина, что себе
Ты кажешься хуже, чем раньше?

Муж

Твоя! Ты, как ветер в трубе,
Гудела, мытаря и клянча:
«Детей моих губит мороз».
Как бы схоронив их, ты выла:

დავინყე თავის რწმენასთან
მოქცევა მელაობითა:
დღეს მოვჭერ ერთი ჭანდარი,
თუმც მემუდარა ბევრია:
«რად სჩადი მაგას, მინდიავ,
ვითომ არ იყავ მტერია?!»
ხვალ ორი მოვჭერ და ასე
გული ჩავიდევ ქვისაო,
რომ სულ აღარა მეგრძნო რა,
ძალაც ვითხოვე ღვთისაო.

შენ ჯიხვის ხორცსა ჰნატრობდი,
თუ ვის მოკლული გსმენია,
რამდენჯერ ჩემი გულმკერდი
ამ ჩივილს გაუსენია:
«ყმანვილნ უხორცოდ დაზრდილნი
რა ვაჟკაცობას იზამენ?
არსად არ გამიგონია
ასრე გაზრდილი სხვისა მენ».
ახ, რატომ ამის თქმამდინა
არ დაგეყარა მიწა შენ!..
მეც მივყევ, ვხოცე ნადირი,
გასუქ-გალაღეთ ლეშითა,
თავის ბაღლებით ჰხარობდი,
მე დავრჩი თავისტეხითა.
სჯობდა კი ასე გახდომას
გავთაულიყავ მეხითა;
დაკარგულს ველარ მოვხელავ
ვერა რომელის ხერხითა“.

ცოლი

„ან შენ რა გიჭირს ისეთი,
თავს რად იტკივებ ძალადა;
შეშის ჭრას, ნადირთ ხოცვასა
სხვან რად არ სთვლიან ბრალადა?“

«У Бердии дров целый воз.
Очаг так и пышет от пыла».
Ты ставила мне в образец
Любого глупца тунеядца
И не разбирала словец,
Чтоб власть надо мной насмеяться.
Ты в жажде достатка пекла
Пирог с ядовитой приправой, –
И вот, в довершение зла,
Я сам пропитался отравой.
Обман городя на обман,
С душой я по-лисьи:
Сначала срубил я платан,
Потом, как ни плакались листья
(«Миндия! – их были слова. –
Врагом мы тебя не считали»),
Потом, говорю я, и два.
Так, ожесточаясь в закале,
Я Господа начал просить,
Чтоб дал мне бесчувственность камня,
Но, ненасытимая в сыть,
И тут ты вздохнуть не дала мне.
Бывало, убьет кто тура,
Ты издали слюнки глотала.
Мне жалко тебя до нутра.
Ты ж о сыновьях причитала:
«Не выйдет мужей из бедняг,
Рощенных без мяса, на постном».
О, лучше б при этих словах
Ты сделалась прахом погостным!
Я начал ходить на зверье,
Чтоб вы от свежины жирели.
Но было мне в муку твое
С детьми за едою веселье.
О, если б в минуту одну

ქმარი

„არ იცი, არა, ჭკვათხელო,
ყბელო, ზეზერე მგრძნობარევ,
თავისა სასიამოვნოდ
ნუთისოფლისა მცნობარევ!
არა ღირს იმად, ვიგლოვო
თვისი ცოდნა და ძალია,
რომ ჩემთან ერთიც მათგანი,
ბრიყვო, აღარსად არია?!
არ უღირს, მკვდარმა იცოდეს
თავის სიკვდილი — მკვდარია,
იგლოვოს თავისი თავი,
თვის ყოფნა შესაზარია?
სხვა ყოფნა, ამაზე მწარე,
მიპოვნე შესადარია!

ამგვარი მკვდარი დღეს მე ვარ,
სხვა მკვდრებს რა უჭირთ მკვდრობითა, —
არიან მოსვენებულნი,
არაფერს გრძნობენ გრძნობითა.
რითილა ვარგო ქვეყანას,
დავცარიელდი ცოდნითა;
ყვავილნი არას მეტყვიან,
აღარც ცნობა მაქვს იმათი;
განა მეტილა იქნება
კაცმა თავს უგდოს ხიფათი?
აღარა მესმის ფრინველთი,
აღარა მესმის ყანისა,
აღარ მსმენია მას შემდეგ
ტკბილი სალამი მწვანისა.
ეს არაფერი, სხვაფრივაც
აღარ ვვარგივარ არადა,
გინდა აქ ვეგდო მთაშია,
გინდა ჩავიდე ბარადა,
ჩემფერას უკეთურებსა
არვინ იყიდის ჩაღადა.

ველარას ვარგებ ქვეყანას
მტრის მამგერებელს ჯარშია,

Разверзлась земля подо мною!
Утраченного не верну
Уже никакой ценою.

Жена

Не знаю, в какой ты беде,
Что полон тоски и заботы.
Все рубят дрова, и нигде
Грехом не считают охоты.

Муж

Где взять это все тебе в толк,
Болтушка пустая, с рожденья
Постигшая в жизни не долг,
А средство к самоуслажденью!
Ты скажешь – и то не беда,
Что все мне на свете постыло
И нет у меня ни следа
Бывалого знания и силы?
Ты скажешь – не должен мертвец
О собственной ведать кончине
И жизни презренной конец
Оплакать в последней кручине?
Найди мне другую судьбу,
Что горем с моей бы сравнилась.
Покойникам лучше в гробу:
Не чувствовать – высшая милость.
Чем миру служить я могу?
Земля предо мной как немая.
Я вижу цветы на лугу,
Но их уже не понимаю.
Готовности их вопреки,
Уж не говорят мне поляны.
Но это еще пустяки,
Есть и поважнее изъяны.

მიტომ, რომ წინანდებული
 ცნება აღარ მაქვს თავშია.
 რატომ მალედვე არ გაქრა
 ჩემი ვარსკვლავი ცაშია!
 დღესნამდე მტრები შინაით
 ვერა ძვრებოდენ კარშია
 შიშით და, ეს რომ გაიგონ,
 მოვლენ, მინა-მტვრად გვაქცევენ,
 ჩვენ სახლებს, ციხე-კოშკებსა
 ნაოხრად გადააქცევენ.
 ცოცხალი ამას ვერ ვნახავ,
 თქვენი დღეც გათაულია,
 თქვენგან დავკარგე გონება,
 ნმინდა გავყიდე რჯულია...
 ახლა ქვეყანაც დავლუპო,
 თქვენ პირში გიდგასთ სულია...
 ან მე რად მინდა სიცოცხლე,
 ან თქვენ გაცოცხლოთ რაღადა,
 თუ მთელი ჩემი არსება
 აღარ იქნება საღადა?!
 ან აქ რა პირით ვიცოცხლო?
 თავს რით ვიმართლებ ღმერთთანა?
 ყველასთან შარცხვენილი ვარ —
 ცოცხლებთანა და მკვდრებთანა.
 რისთვისღა მინდა აბჯარი,
 რისათვის მინდა ხმალია,
 თუ კი ჩემს მტრისად დაკრულსა
 აღარ ექნება ძალია?!
 ამ მიწის ამონაცენი
 ჩემი სესხი და ვალია,
 როგორღა ან პური ვჭამო,
 როგორ დავლიო წყალია?!“
 ადგა და გულხელდაკრეფით
 გამოეფარა გარეთა,
 მათათ რომ შაჰხედა მაღალთა,
 დაიქვითინა მწარედა.

Останусь ли с вами я тут,
Спущусь ли в ущелье какое –
Гроша за меня не дадут,
Я связки соломы не стою.
А хуже всего, что стране
Помочь не смогу я в несчастьи.
Управиться по старине
Теперь не в моей уже власти.
Зачем не погаснула в срок
Звезда моя в небе? Доселе
Враги и за свой-то порог
Охоты ступать не имели.
Разведай они невзначай,
Что случилось с грозой их вчерашней, –
И завтра же ринутся в край
И в прах превратят наши башни.
До этого не доведу,
Хотя б это дни вам пресекло.
Уж ежели мне как в аду –
Не дам, чтоб и родину в пекло!
Как буду в глаза вам смотреть,
Господне как чтить буду имя?
Позор мне и ныне, и впредь
Пред мертвыми и пред живыми.
Как хлеб есть, как воду мне пить,
Даренья земли благодатной,
Когда я за всех, может быть,
Должник перед ней неоплатный?

Сказал так и вышел во двор
И, руки скрестивши, при виде
Отвсюду открывшихся гор
Заплакал в тоске и обиде.

VII

მთანი ჩამოშრენ, პირთავქვე
ქოთით მოდიან ღვარები,
ხევებში ზვავი შათხელდა
ვეშაპის მინაგვარები.
აჩქამდა ბუერაზედა
ანკარა ნვიმის ცვარები,
ველებზე ბზინვენ ყვავილნი —
თამარ დედოფლის თვალები.
კლდის პირზე მოსულს პირიმზეს
გულმკერდში ვენაცვალე!..
მთაზე უვნებლად გადმოხდენ
პირიქითული მგზავრები.
მთის კალთებს ჰმევენის ცხვარ-ძროხა,
როგორც ლამაზ ქალს ხალეები;
გაცოცხლებულა მთა-ბარი
ზამთრისგან დანანვალეები.
ქვეყნად ბევრია ბეჩავი,
ბევრია შესანწყალეები,
ერთი რო ვნახოთ, სხვას ბევრსა
ვერ ჰხედვენ ჩვენი თვალეები!
სოფლებში ხმაურობაა,
ძახილძუხილი დიდია:
„გააგებინეთ, სად არი
გველის მჭამელი მინდია,
ქისტების მოდის ლაშქარი,
არლუნს ჩატეხეს ხიდია,
დახვედრა მტრისა, ვაჟებო,
ეხლა ჩვენზედა ჰკიდია!“
დიდი მზადება შაექნათ,
ხალხი ზღვასავით ღელავდა,
საით მხარესაც გაჰხედავ,
თოფი და ხმალი ელავდა.
კარგა ხანია ხევსურნი
მტრის რაზმებს აღარ სცელავდენ,
მათ აოხრებულს ბანაკსა

Уж сухо. Потоки лошин
В движении неугомонном.
Все меньше в ущельях лавин,
В паденьи подобных драконам.
Был дождь и закапал листы
Холодными каплями пара,
И кажутся в поле цветы
Глазами царицы Тамары.
Через пропасть – привет пиримзе³⁰
И путникам, только что мимо
Вдоль по перевальной стезе
Спустившимся вниз невредимо.
Гора эта в крапинках стад –
Как в родинках тело красоты.
Зима не вернется назад,
Все рады весне, как находке.
Но много и горя кругом.
Иные в беде – и заметим,
Зато не смекнем о другом
И знать не узнаем о третьем.
А в селах хлопот невпроед:
Тревога, смятенье, события.
«Проведайте, где змееед!
Найдете – на сходку зовите.
Идет ополченье кистин.
Мост через Аргун разобрали.
Все драться должны как один
И не допустить его дале».
Как море, бушует народ.
Большая кругом подготовка.
Где ствол оружейный блеснет,
Где шашки стариннаяковка.
Давно уж хевсурская рать
Противника вспять не бросала.

³⁰ Пиримзе – букв. “солнцемеркий” – название горного цветка

უწყალოდ აღარ სთელავდენ.
ომისკე დამშეულეზი
ძლივს მოელიან დილასა,
ყველას ისა აქვს გულშია —
ბელადს ვინ მოჰკლავს წინასა,
თავსა და მარჯვენას მასჭრის,
შინ მოვა სახელიანი,
საკარგყმოდ თასი მიერთმის
ხატობას სანთლებიანი.
გვარიც დარჩება იმისი
სამუდმოდ საქებიანი.
ციხე-კომკებში შადიან
დიაცნი ბალლებიანი;
მზად შაუნახეს ქმარ-შვილთა
გუდები საგძლებიანი.

VIII

ბინდდება. ბნელი ხევეზი
იმურებიან შავადა,
თვალს ისე ერვენებიან,
თითქო გამხდარან ავადა
მთები მალლები, კლდეები,
ლალი არავვი თავადა —
მონყენილია სუყველა,
ვხედავ, ჩუმადა ტირიან.
მხოლოდ თამამად შიკრიკნი
სოფლითი-სოფლად ყვირიან:
„ვინაც ხვალ ლაშქარს დააკლდეს,
ამოვარდება მც ძირიან!“

გარეთ აღარსად ცეცხლი ჩანს,
არ ისმის სტვენა წყემსისა,
კარში აღარა დასტოვეს
დანაფასები ნემსისა.
სოფლად მილაგდენ ყველანი,
კომკ-ციხეები ჰფარავენ,
ცხვარ-ძროხას, საგანძურებსა

Давно не бросалась топтать
Отбитого штурмом завала.
Воинственная молодежь
Рассвета никак не дождется
В мечтах про одно и про то ж:
Кто вражью убьет полководца?
Он руку ему отсечет
И голову напрочь отрубит.
Все в области наперечет
Прославят его и полюбят,
Почтят его кубком вина,
К которому свечи прилепят.
А имя на все времена
Украсят почтенье и трепет.
Уж женщины в башнях с детьми –
И там, разрываясь от спеха,
Готовят для членов семьи
Провизию в сумках из меха.

8

Смеркается. Сажей покрыт
Мрак заночевавших ущелий, –
Так тих и печален их вид,
Как будто они заболели.
Грустит над обрывом овраг.
Арагва, что понизу скачет, –
И та, как и камни, в слезах.
Я вижу, как все они плачут.
Лишь голос бессонных гонцов
Разносится в воздухе горном:
«Кого не дочтем средь бойцов,
Да сгинет со всем своим корнем».
Нигде не заметно костра,
Пастушьей не слышно свирёлки.

ფარულს ალაგას ჰმაღავენ.

ცოტა რამ მკრთალი ნათელი
ხახმატს ხატშია ჩნდებოდა,
სანთლები ენთო ყორეზე,
ალი იფნებსა ჰხვდებოდა,
ხან ცისკრად გამოაშუქის,
ხან კი მინელდის, ჰქრებოდა,
სულმაბრძოლ სნეულსა ჰგავდა,
ტანჯვა-ვაებით კვდებოდა.
სხვა იქ კაცის ძე არა ჩანს,
ორნი ჰყუდიან ველზედა,
ერთს სისხლიანი ხანჯარი
უპყრავ, სისხლი აქვს ხელზედა;
მათ წინ დაკლული კურატი
წამონოლილა გვერდზედა.

ბერდია (ხევისბერი)

„წყალობა მოგცეს, მინდიავ,
იმ გულზედა და წესზედა,
რა ფიქრითაცა სწირავდე,
იმედოვნებდე ღმერთზედა;
ნუმც მოგემლება სახელი,
მინამ ხმალი გრტყავ წელზედა!
იმედო ხევსურეთისავ,
მწყალობელიმც გყავ ჯვარია!
მუდამამც გამარჯვებული
მიგყავ და მოგყავ ჯარია!
მგონია, მეთე დაჰკალ
წელსა, გასწყვიტე ძროხები,
რას ეხვენები მაგდენსა,
რა გაქვის შანაცოდები?
ერთი წესია, ორიცა,
შენ ხვენწა მეტისმეტია.
ნურასამც ვაწყენ ამით ღმერთს,
რაც ეხლა დავიყბედია!“

Все втащено в дом со двора
До самой последней иголки.
Все в села скорей убрались
И в башнях крутых схоронились,
Куда-нибудь в тайную близь
Коровушек спрятав, кормилиц.
Неровного света намек
Мерцает в Хахматской часовне
Сквозь ясеня крайний сучок.
От свеч на ограде светло в ней.
Огонь, как на смертном одре,
Все дышит слабей и раздельней.
Лишь двое хевсур на дворе,
А то ни души у молельни.
Один из них руку отвел.
Кровь на руку каплет с железа,
В ногах у них жертвенный вол.
Он только что, верно, зарезан.

Бердия-хевисбери³¹

Подай тебе, Миндия, Бог
По силе, с какою ты просишь,
По жару молитв и тревог,
С которыми жертву приносишь.
Будь славен, доколе твой меч
Хевсур ограждает селенья.
Ты всех побеждал: не изречь
Креста к тебе благоволенья.
Что столько быков перевел?
Поди, это будет десятый.
Какие грехи, богомол,
Страшат тебя дальней расплатой?
Для жертвы довольно быка.
А ты, значит, просишь без меры.

31 Хевисбери – см. стр.

მინდია

„ყვეარი ხარი კიდევ მყავ,
სამი თუ ოთხი ფურები,
იმათაც აუსახელებ,
ოლომც მამირჩეს წყლულები“.

ბერდია

„რა წყლული, კაცო, შენ წყლული
ჩვენ არვის გაგვიგონია,
შენ წყლულიანებს სხვებს არჩენ
ათასობითა, მგონია“.

მინდია

„სხვა რამ საქმეა, ბერდიავ,
ადვილ ვერ ვიტყვი იმასა;
თავის მარცხს კაცნი ვერ ვიტყვით,
ჩქარა ვიუბნებთ სხვისასა.
ფულის პატრონნი, თუ იცი,
ყველგან გაჰხსნიან ქისასა?
ხვალ, ხვალე-ზეგავ გაიგებთ,
მაცნე რო მოვა მთისასა“.

ბერდია

„შენა ხარ ჩვენი იმედი,
ხევსურთ დავლათიც შენთან-ა.
ჩვენა გვწამ, შენაც ხომ იცი,
რომ ჰლაპარაკობ ღმერთთანა!
ხატიც გამმარჯვედ დაგყვების,
კარგად იციან ყველგანა.
ნუმც მოგეშლება დავლათი
წმინდის გიორგის ძალითა,
ნუმც გაგვიმეტებს უფალი,
არ გიმფარველოს კალთითა.

აილო თასი ხელშია
და კვლავ დაინყებს ბერდია:
„სადიდებულო გიორგის
და სამწყალობლო შენია!..

Прости меня, Бог, старика,
Коль сбрыкнул я что против веры.

Миндия

Две пары еще на базу,
Да три иль четыре телицы.
Я тоже их в дар принесу,
Лишь только б от язв исцелиться.

Бердия

От язв? Ниоткуда о них
Не слышал. Про те только разве,
Что ты исцелял у других.
А ты о какой еще язве?

Миндия

Нет, Бердия, речь об ином.
Сказать нелегко начистую.
Свой грех мы с турдом сознаем,
Не то что ошибку чужую.
Богач на словах то да се,
Мошны ж пред людьми не развяжет.
А впрочем, вам скоро про все
Гонец из долины расскажет.

Бердия

Ты наша надежда. Зачем
Тебе предаваться сомненьям?
Не спорь, это ведомо всем, –
Беседы твои с провиденьем
Мы знаем, и как нам не знать –
И вновь ни к чему переторги, –
Какую тебе благодать
Святой посылает Георгий.

შენ მეშველიმც-ა, რაც უფალს
ხატები გაუჩენია,
შენი მერჩოლი, ცოცხალი
ერთიც ნუ დაურჩენია!
ხვალ თუ ხვალე-ზეგ უცილოდ
ომი გვექნება მტერთანა,
მანამ ცოცხალი გვეყვებიარ,
რას გახდებიან ჩვენთანა?!“

ეს რომ სთქვა, მლოცავს თვალები
აევსო ცხელის ცრემლითა,
„არ შამნიშნოსო“, მობრუნდა
და მოინმინდა ხელითა.
დაემხო საჯარის წინა,
როგორც მოჭრილი ცელითა
ჯოყარი რამა, თუ ფიჩხი,
შასაკონავი წნელითა.
ლოცულობს თვალცრემლიანი,
აზრი არ ისმის ლოცვისა.
ასე მხურვალედ მლოცველი
ვერ ნახა ვერა როდისა
წინად ბერდიამ, — ეს უკვირს:
უფრო ტანჯვაა გლოვისა,
ვიდრე გულდანყნარებული
წყალობის გამოთხოვისა.
ცრემლი სდის, ჩუმი ქვითინი
აბჯრის ჟღერაში ერევა,
ლოცულობს, დაჩოქილია,
ხანიც მრავალი ელევა.
„უსმინე, ხახმატის ჯვარო! —
თვითაც უმატებს იგია —
ნუ გაუქარწყლებ ვედრებას,
კეთილზე დაარიგია“.

IX

შუალამისას დაინყო
დეღამა, მოჰხეთქა ღვარები,

Бог смиляется над тобой
И нас не оставит, как ране.

И, кубок подняв над головой,
Он стал совершать возлиянье.
Слезами наполнился взор
Молящегося, и ладонью
Он их, отвернувшись утер,
Чтоб не увидел посторонний.
Потом опустился у врат,
Едва сохраняя осанку,
Как луга прокошенный ряд
Иль срубленных прутьев вязанка.
Молитва невнятно жарка.
Доселе не видывал Бердья
От Миндии, от бирюка,
К молитве такого усердья.
Еще удивляет его,
Что страстность мольбы непохожа
На тихих молитв торжество,
На веру в участие Божье.

9

Был óполночь ливень и град.
Вода, разбивая пороги,
Сносила остатки преград,
Встречавшихся ей по дороге.
И с гор было к сроку нельзя
В долину привезть донесенье.
Обложено небо, слезя
Густою росой растенья.
И свечи уже сожжены
В Хахматском церковном притворе.

გატეხეს, თუ სად ლოდების
ხევებში იყო კარები
და სწორედ არ მიუტანეს
ბარს მთისა დანაბარები.
ხშირად დაედგა ბალახთა
ღრუბელთა ცრემლის ცვარები,
გაჰქრა და აღარცა ბჟუტავს
ხახმატს ლოდებზე სანთლები.
აღარსად ხევისბერი სჩანს,
აღარც მლოცავი მტირალი,
მარტო საჯარის ყორეა
მრისხანედ გამომზირალი
და კლდეებს არღვევს არაგვი
გაბეზრებული, მყვირალი.

X

დილაზე ფრთადაკეცილთა,
ნამტირალევთა ღამითა,
მთებზე ეძინა ნისლებსა
მიტკლით შაკრულის თავითა,
ზოგჯერ რო გაგვახარებენ
მაცოცხლებელის ცვართა,
სხვა დროს ბედს გვანყევინებენ
ჩანადინარის ავითა.
დაბლა ჭალა და ხევები,
გუშინ სავსენი ზგავითა,
დღეს სიცოცხლითა ხარობენ,
გაბადრულნია მწვანითა,
და კოშკი დაფიქრებული
ხეობას დაჰმზერს მალლითა.

კოშკში მოსჩანან ქალები,
როგორც ყვავილნი მთისანი;
სძლევენ მტერს, თუ ვერ, ხევსურნი,
მათ სასაუბრო ის არი.
სათოფურებით ჩაჰმზერენ
მოუსვენარად ჭალასა

Не видно нигде старшины
И война в бранном уборе.
Лишь церковь стоит, где была,
И смотрит в раздумьи угрюмом,
Как двигает камни русла
Арагва с назойливым шумом.

10

С утра седловины кряжа
Покрылась толпой покаянной:
Под платами, крылья сложа,
Потупясь, стояли туманы.
Мы рады предутренней мгле,
Когда она в пользу покосу.
Но здесь о полуночном зле
Являли свидетельство росы.
Ущелье и роща внизу,
Недавно лишь из-под обвала,
Забыв про ночную грозу,
Блестят как ни в чем не бывало.
Но башня с крутой высоты
Невесело смотрит в ущелье.
Как гор каменистых цветы,
В ней женщины с ночи засели.
Все судят они да рядят
О том, победят ли хевсуры,
В лощину уставивши взгляд
Сквозь башенные амбразуры.
Все шепчут молитвы святым
За войско, за сына, за друга,
И точно на блюдечке им
Отсюда видать всю округу –
Весь лес до листочка, всех птиц,
Все камни, всю рощу с ущельем.
На досках сидят у бойниц

და ახვეწებენ თავის ჯარს
ღვთისა და ხატის ძალასა.
აქით კარგად სჩანს მიდამო:
მთა-მთისყელები ყოველი,
ვერ დაემალვის კაცის თვალს
მწერი, ვერც ერთი ცხოველი.
ზოგები სხედან ფიცარზე,
ჰბჭობენ, თან ჰქსოვენ წინდასა,
ისინიც სამშობლოსადა
ლოცვას ამბობენ წმინდასა.

სანღუა (დედაკაცი)

„მზიავ, გულშამოყრითა ხარ
შენ უფრო სხვებზე მეტადა;
ქმარას თუ ჰნანობ, თვალშურთხო,
ვერ ჰქეშერობ მოსაკვლელადა,
არა გცოდნია, რო ომსა
ის ჰსახავს თავის ბედადა
და მინდიაის მამკლავი
ჯერ არ გაუზღავ დედასა!
მაშ მე რალა ვქნა? ჩემები
ბევრნი ნავიდენ ლაშქარსა:
ჩემ კაცი, ძმანი სამნივე
არ მაჰკლებიან ამქარსა.
შენს ქმარს ხომ ვერვინ აჯობნებს,
ძველებურს იზამს ნაქნარსა,
როგრაც ბევრჯელ უნინა
ეხლაც მტერს მისცემს ზიანსა:
ვისაც მაუკლავს, ის მაჰკლავს
ხარსა-ირემსა რქიანსა!“

მზია

„ვაჰმე, რო ველარ იბიჭოს! —
ისეთს სიზმრებსა ჰხედავდა:
მთელს ერთს წელს სნეულსა ჰგვანდა,
თავის ხორცთ კბილით ჰკვნეტავდა.

И сетуют за рукодельем.

Сандуа

Ты что ж это, Мзия, всех злей
Напрасной тоской себя гложешь?
Для мужа глаза пожалей.
Ты в смерть его верить не можешь.
Тебе ли не знать, что война
Для Миндии первое дело?
Рука еще не рождена,
Чтоб в схватке его одолела.
Что ж мне ты прикажешь тогда?
В походе ведь муж да три брата.
Вот это беда – так беда.
Как мне убиваться тогда-то?
Не Миндии бояться меча.
Лишь славу свою приумножит.
Кто век убивал рогача –
И нового нынче уложит.

Мзия

Ох, смерть мне, когда что случись!
Ему что-то скверное снилось.
Ведь год он грызмя себя грыз,
Какую-то чувствовал хилость.
Стращал нас, что всех перебьет.
Угроз не привел в исполнение,
Но, в набожность впавши, весь скот
Извел на жертвоприношенья.
Бывало, вернется грустя,
Сидит и не трогает хлеба.
Чуть что – в три ручья, как дитя,
И вновь под открытое небо.
«Беда мне, я клад потерял», –
Шептал он, бывало, я слышу.

«ცოლ-შვილთ გაგჟლეტო», — იძახდის,
თუმც რადლაც არა ჰბედავდა.
ხატ-ღმერთს მიეყრდნო, შასწირა,
თუ სად რა გვყვანდა საქონი,
მოვიდის, პურიც არ ჭამის,
ვაპატიჟოდი რამდონი.
მარტოკაც ბევრჯელა ვნახე,
ჩუმად, ბალღივით ტიროდის:
„დავკარგე ძვირი საუნჯე“, —
თავისთვის ამას იტყოდის.
სულ ბანზე იჯდის ღამითა,
აშტერდებოდა ცასაო,
მოსულს და წასულს, არავის
აღარა სცემდა ხმასაო;
აღარც სტუმარი უნდოდის,
ჩვენ ხომ არა და აღარა,
ამ ცოტა ხანში თმა-წვერი
დარდმა თუ გაუჭალარა?!
ბევრჯელ ქურდულად ბნელაში
დაუყუროდი ჩუმადა,
მაგრამ მის მარტოდ ყოფნასა
მე ვერ შაუფედ გულადა.
რომ თავს და ხალხსა ტიროდის,
ის კი შავიგენ სრულადა:
„ველარას ვარგებ ქვეყანას“, —
ტიროდა დაფარულადა.
ცოლ-შვილთ კი, უფრო ბოლოს დროს,
გვეკიდებოდა მტრულადა“.

სანდუა

„ჩვენ ეგ არ გაგვიგონია,
პირველად მესმის შენგანა:
მე ისივ მინდია მგონავ,
შასადარები მზესთანა.
მაგას, ათასი იუზნო,
არ დაგიჯერებს ქვეყანა.

И, точно он звезды считал,
Просиживал ночи на крыше.
Он всех сторонился молчком,
Старался ни с кем не встречаться.
Все стало тогда не по нем.
И первыми – мы, домочадцы.
Что дива, коль в горе таком
Его седина убелила.
Зимою в потемках, тайком
Частенько за ним я следила.
Зачем он так уединен,
Я так и не поняла вроде,
Зато догадалась, что он
Скорбит о себе и народе.
«Уж не послужить мне стране», –
Вздыхал он со днями несвязней
И к детям моим и ко мне
Все больше питал неприязни.

Сандуа

Я просто не верю ушам!
Ты знаешь, какого мы мненья,
Твой Миндия, кажется нам,
Идет только с солнцем в сравненье.
Хотя б ты прибегла к божбе, –
Не удовлетворишь рассказа.
Не тот он, чтоб, плачась тебе,
Другим не открылся ни разу.
И что это, скажешь, за клад?
И что это вдруг за утрата?
И как это так невпопад,
Что дети и ты виноваты?
И как я поверить могу,
Чтоб руку на близких он поднял?

მიკვირს, ეგ შენთან ნათქვამი
რად არ იუბნა სხვებთანა?
ვითომ რას ცოდნას გლოვობდა,
რომელს ცოდნაზე ჩიოდა?
ან თქვენ — რის დამნაშავეთგან
გული იმრიგად სტკიოდა,
რო ცოლ-შვილთ დასალევადა
ხმლისკე ხელ მიუდიოდა?!”

მზია

„ისიო“ იმას ამბობდა,
ემათ მზემ, არ ვსთქვა მრუდია, —
(ხელი დაადო შვილებსა,
ორივ მის გვერდზე ჰყუდია),
„რომ თქვენგან ცოდვაში შაველ,
არსაქნელი ვქენ საქმეო:
შეშა ვჭერ, ნადირი ვხოცე,
როგორც უბრალო რამეო;
ყვავილნი ხმას აღარ მცემენ,
აღარც ვარსკვლავნი ღამეო.
უფლისგან მომადლებული
დიდი ცოდნა და ძალია
დავკარგე შენის აყოლით,
ნელზე რადლა მრტყავ ხმალია?“ —
და სხვა ამგვარი ათასი
შამიგმის პირზე ცოფითა
და ორჯელ-სამჯერ გადურჩი,
კინალართ მამკლა თოფითა.
აღბათ ჯერ იმედი ჰქონდა,
ხატებს ეხვენა, იშრომა...
თან ჩვენაც ვებრალებოდით
და არ დაგვხოცა მიტომა.

სანდუა

„თუ მართალია, რაცა სთქვი,
შენგან ცოდვაში შავიდა,

Мзия

Без солнца мне жить, – не смогу!
Мне памятно все, как сегодня,
Он руку простер на детей
И начал пенять нам с досадой:
«Для вас и для ваших затей
Я делать пошел, что не надо.
Я стал дроворуб, зверолов,
Как будто убийство – забава.
Зато я не слышу цветов
И звездной не трогаюсь славой.
Я мудрость и мощь растерял,
Лишь только бы дом ваш был полон.
На что теперь меч мне!» – вскричал.
Да так бушевать и пошел он.
Три раза спасалась: едва
Меня не прикончил он пулей.
Спасибо, в нем жалость жива,
А то бы мы не протянули.

Сандуа

Так все это правда? Тогда
Сгубила нас всех твоя несуть.
Тогда ведь по силе вреда
Язык тебе надо отрезать,
Подвесить и сжарить живьем!
Ты мужа на грех наводила,
А мы только им и живем,
Лишь Миндии держимся силой.

Мзия

Скажи ты, вина моя где,
И взыскивай после сторицей.

უნდა მოგეჭრას ეგ ენა,
მაღლა დაგკიდონ კავითა,
ძირს ცეცხლი შემოგიკეთონ,
დაინვა იმის ალითა:
ქვეყნის ცოდვაში ჩამდგარხარ, —
ჩვენ ხო ვართ იმის ძალითა!“

მზია

„ჰო, თუ ბრალი მაქვ რაიმე,
ღირსიც ვიქნები დასჯისა;
ის ცოდვა რად უნდა იყოს,
ფიქრი რო მივეც გარჯისა?
ცოლ-შვილნ თუ უნდან ვაჟკაცსა,
შნოც უნდა ჰქონდეს ხარჯისა.
ჩვენ საქმე ვიცით, დიაცთა
რა გაგვეგება აბჯრისა...
ეს თითონ უნდა ეფიქრა,
კაცი იმისთვინ კაცია:
ერთს თუ სხვისათვის არ უვნავ
და არა გაუტაცია,
ბრალი რად უნდა დაედვას
ალაღს, არმქნელსა ცოდვისა?
ცოდვა ერთისა სხვამა ზღოს,
მადლად სად თქმულა, როდისა?
რალაც ცუდს გრძნობდა მაინცა,
იმითა სწუხდა ბეჩავი,
ჩვენზედ იყრიდა ბოლოს ჯავრს,
საქმის წინადვე მხედავი.
წუხელაც ცუდ სიზმარ ვნახე,
რა-რა იქნების, ნეტავი?!“

სანდუა

„რა ჰნახე, მზიავე, მიაძბე,
იქნება ახდეს კარგადა
და არ გაგვხადოს უფალმა
დასალევ-დასაკარგადა!“

Вина ли, что мужу в нужде
Советовала я трудиться?
Жениться тебя понесло –
Неси по семейству расходы.
Одно у нас, баб, ремесло,
Другое у вас, воеводы.
Про это б ему самому
Без жениных знать наставлений.
А сталось учить – не пойму,
Какое тут преступленье,
Когда ты и в малости плевой
Не вор и в ином ничего
Не делал другому дурного?
А чтоб за чужие грехи
Платить – не слыхала нигде я.
Не из-за домашней трухи
Был спор, а о чем поважнее.
Какую-то чую беду,
Срывал он на нас всю немилость.
Мне тоже сегодня в бреду
Недоброе что-то приснилось.

Сандуа

Рассказывай, Мзия, и брось
Гадать о дурном сновиденьи.
Господь не допустит авось
Народного уничтоженья.

Мзия

Дурной это, Сандуа, сон.
Зловещий такой и особый,
Чуть сердце не вырвавший вон
И дрожью пронзивший утробу.
Мне снилось, что издали вблизи,
Обвалами множа обрывы,

მზია

„ცუდი რამ ვნახე, სანდუავ,
საზარო, გულის მგმირავი,
სულ-ხორცის ამაშფოთები,
გონების ამაზრზინავი:
მოვარდნილიყო ღვარები,
როგორც დევები მქშინავი,
თან მაარღვევდენ მთა-ბარსა,
იდგა დგანდგარი, ღრიალი,
ცა-ხმელთა დაქცევას ჰგვანდა,
ისეთი ისმის გრიალი.

მთებსა სტყდებოდა წვერები,
დაბლა ხევებში წვებოდენ;
მთებთან ერთადა კლდეებიც
თოფებივითა ტყვრებოდენ.
ცა ისეთი ჩნდა, ვით კუპრი,
შავად ჰლელავდა, შხიოდა,
კუპრს აწვიმებდა მინასა,
ცხელი წვეთები სცვიოდა,
ღვარები ისევ საზარლად,
შეუპოვარად დიოდა,
„გვიშველეთ, ვილუპებით“, —
ათასგნით ხალხი ჰკიოდა.

მართლაც, ვუყურებ, რო მოაქვს
წყალს ხალხი, ფარი, ხმალია,
ათასგან ციხე ირღვევა,
ქავ-ციხეებთან სახლია;
ამოდენს საბრალლობას
მარტო მოზარე აკლია.

ჩვენ ვითომ არა გვიჭირდა,
ვითომ უვნებლად ვიყვენით,
ბოლოსა ვნახე, სახლ-კარით
რომ ჩვენაც გავირიყენით.
მოასქდა ღვარი ზენაით,
ლიბო მაჰგლიჯა ციხესა
და შეურია ისიცა

Взбешенные воды неслись,
Как тяжело храпящие дивы.
Был так оглушителен гром,
Что думалось, будто от рева
Разверзлись горы кругом
И рушатся неба основы.
Ломались утесы, треща,
Обломки валялись в ущелья,
И тучи сухого хряща,
Как залпы из ружей, гремели.
Твердь дегтя чернее была
И вся, как мятеж, бушевала,
И на землю с неба смола
Горящим дождем упала.
Гул разбушевавшихся вод
Вспухал, приумноженный ливнем.
Везде попадался народ.
«Спасите! – кричали. – Мы гибнем!»
Смотрю, а вода на волнах
Выносит доспехи и трупы.
Крошились крепости в прах,
Дома ж и совсем как скорлупы.
«Нет плакальщиц. В самый бы раз,
Для важности, думаю, вящей».
Как будто еще до прикрас
В напасти такой настоящей!
И только подумала – вал
Смывает нас вместе с жилищем.
Всплывает, как плот, сеновал,
На нем мы спасения ищем.
И башня не пощажена.
Гляжу, где была она – гладко.
В Арагве, меж глыбами дна,
Вся каменная ее кладка.
Мне б крикнуть, а тут напади,

დაბლა არაგვის რიყესა.
 სახლიც წაიღო ჭერხოთურ,
 გაგვიყოლია ჩვენაცა,
 მინდა ვიძახო — „მიშველეთ“,
 ველარ ვაგებდი ენასა.
 ბაღებს კი გულში ვიკრავდი,
 ხატ-ღმერთსა ვსთხოვდი შველასა.
 თან გამოსვლასა ვცდილობდი,
 ვეგანებოდი კიდესა;
 ბაღებს ვაფარებ პირებზე
 შავის მანდილის რიდესა.
 და რამდენჯერაც მივჯარდი
 ნაპირს, იმდენჯერ მქისია,
 კაცების სახე წინ დამხვდა
 შავები, როგორც ფისია.
 ხელი მკრეს, წყალშივ ჩამაგდეს,
 თან გადმომძახეს ისია:
 „სად მოხვალ? ნადი, წყალს გაჰყევ,
 ბძანება არის ღვთისია!“
 და ამ დროს ვნახე, ჩვენს წინა
 წყალს მიაქვს ჩვენი კაცია,
 შამომიბრუნდა და მითხრა
 (ტკბილი ხმა ჰქონდა, ნაზია):
 „გთხოვ, მაპატიო, მზიაო,
 რაც გლანძღე, გაგაბრაზია;
 რასაცა ჰხედავ ჩემს თავზე,
 ღირსი ვარ, სწორედ ახია,
 ბაღლები არ დამიჩაგრო,
 გთხოვ, კარგად შამინახია!“
 მტერს, რომ მე ნუხელ ვიტანჯე,
 მე რო სიზმარი ვნახია!..“

სანდუა

„მაშ ვერ გამოხვედ, ნაგილოთ?“

На грех, на меня онеменье.
Детей прижимаю к груди
И Бога молю о спасеньи.
Плыву я, детей берегу,
Их черным платком накрываю.
Я к берегу... на берегу
Стена из людей неживая.
Толкают обратно к реке,
А лица у них – ровно деготь.
При мертвом моем языке
Чем взять их и как их растрогать?
Я в реку, а сзади – совет:
«Не свертывай прочь с подорожья.
Тянись за теченьем вослед.
Так волей положено Божьей».
Вдруг вижу, волна из-за скал
Мужчину выносит на стрежень.
Узнал меня муж и сказал, –
А голос так тих был и нежен:
«Прости меня, Мзия, со мной
Жила ты, попреками мучась.
Ты видишь, в беде я какой.
Знай: я заслужил эту участь.
Смотри за детьми, чтоб недуг
Иль горе их как не коснулось».
Ах, сколько я приняла мук,
Покамест в слезах не проснулась!

Сандуа

Тебя унесло? Не спаслась?

Мзия

Нет. Всех унесло. С малышами.

Сандуа

მზია

„ვერა... ნაგვილო, სანდუავ,
დედა-შვილები ყველანი...“

სანდუა

„ავი ნურაიმც მოგივათ,
ღმერთმა გამყოფნესთ მთელანი!“

საერთო ხმა ქალებისა

„მოდინ, მოდის ლაშქარი,
ღმერთო, დასნერე ჯვარია!..
მზიავ, ნამოდეგ, გაჰხედე,
აგერა შენი ქმარია,
დროშიონთ მასდევს მხარდამხარ
ამომავალი მთვარია“.

ერთი დედაკაცი

„აგერა ჩვენი ვაჟები
დედა ენაცვლოსთ მხრებშია...
ვაჰმე, რა ლამაზებია,
ვინ ჰნახავს იმათ მკვდრებშია!..
ღმერთიმც ნუ მახილებინებს
მაგ ამბავს თავის დღეშია!“

მეორე დედაკაცი

„გაჰხედე, ჩემ უნცრუაი
იმეებს მისდევს გვერდშია.
რა მშვენივრები მიდიან,
დედა ენაცვლოსთ მკერდშია!..“

გასათხოვარი ქალი

„დამც ენაცვლება თოთიას,
ვერ-როგორ ვარჩევ ხალხშია
ვნახე... ძლივ სადამ ვიცანი
მიხვრა-მოხვრაზედ, ტანშია.
ლაგმის პირს უჭამს ულაცი,
დაძაგრულია მკლავშია“.

Минуй нас несчастье и сглаз,
И смилуйся небо над нами.

Общий голос женщин

Идут наши богатыри.
Будь крестною сенью им, Боже!
Стань, Мзия, к стене, посмотри, –
Меж ними и Миндия тоже.
Где знамени ходят края,
Он месяцем всплыл светлооким.

Первая женщина

А вон и мои сыновья,
Да будет любовь моя впрок им!
Смотрите, краса на подбор.
Ужель она не защитит их?
Господь да избавит мой взор
От поисков их среди убитых!

Другая женщина

За ними и Уицруа мой, –
Будь матери сердце с ним рядом.
Смотрите, каков у них строй,
Как дышит порядком и ладом!

Девушка

Будь с Тотией сердце сестры,
Не вижу в толпе его, – странно...
Да вот он, съезжает с горы, –
Узнала по выгибу стана.

Первая женщина

მეორე ქალი

„ჩვენ უშიშაიცი მარჯვეს ჰყავ,
როგორ აგელებს ლურჯასა!..
საქმე რო ხმალზე მიდგება,
არც ეგ დაინყებს კუნჭვასა.
მაშინამც მაყურებინა,
ფარს რო დაუნყებს ბლუჯვასა!“

პირველი ქალი

„მე ვერ ვნახავდი ჩემს ძმასა,
გამიძნელებდა სუნთქვასა:
პირს სხვაკნისაკე ვიზამდი,
თვალთ დავუნყებდი ხუჭვასა“.

მეორე ქალი

„მე არა! ძმისა სიკეთე,
კარგი ყოფნა და სახელი
ისრე კი მინდა, ზექუავ,
როგორც ბნელაში სანთელი,
დამაშვრალს, მომშიებულსა
მოსვენება და საჭმელი.
კარგია, ძმისა სიკეთე
რო არს ყველაის სათქმელი“.

პირველი ქალი

„ეგ ვის არ უნდა შვენაო,
ვინ არი ისე ჭკვათხელი?
მაგრამ და თვალდამწვარია
ძმის გასაჭირში მნახველი“.

მეორე ქალი

„უმისოდ სახელს ვინ მისცემს,
თუ კი არა ქნა საქნელი?!“

საერთო ხმა

„ღმერთო, უშველე! ხატებო,

Дышать бы мне было невмочь
При взгляде на брата родного.
Я взор отвернула бы прочь
Иль стала б глядеть на другого.

Девушка

А я-то уж, Зекуа, нет.
Я брату бы славы желала
И жизни такой, что как свет
Средь темного мрака сверкала.
Как отдыха б чаял больной
И пищи алкал бы голодный,
Хотела б, чтоб брат был герой
И в памяти пребыл народной.

Первая женщина

Кому же она не мила?
Да речь ведь не о признаньи,
А только, что б я не могла
На брата глядеть в испытаньи.

Вторая женщина

Вот новость! А видано ль где,
Чтоб слава была без заслуги?

Общий голос

О Боже, блюди их в беде!
Храни от мечей их кольчуги!
Такими назад их верни,
Какими ведешь по дороге.

თქვენ უნინამძღვრეთ მხედართა,
ეგრევე უვნებლად გვაჩვენენ,
როგორაც ეხლა ვხედავთა“.

ბევრისა გული ღელავდა
ათასნაირის შიშითა...
ნურც ვის კი გაუკვირდება,
კაცთ ეს მოგვიდის ჯიშითა,
საშიშ დროს საყვარელს საგანს
რო ვიგონებდეთ შიშითა!..

XI

შამნკრივდა მთაზე ლაშქარი,
დიდს ვაკეზედა გროვდება.
თოფ-იარაღის ბჭყვრიალი
მზის სინათლესთან სწორდება.
ცხენთ ტერფით ჩამონაგლეჯი
თავქვე ლოდები გორდება.
აქვე შაექნათ თათბირი
მტრის დასახვედრელს წესზედა:
ვაკეს ადგილზე ჩავიდენ,
თუ მიეგებნენ სერზედა.
ყველანი ფეხზედა დგანან,
ხელები უდევთ ხმლებზედა.
თვალეები ყველამ მინდიას
მიაპყრო, პასუხს ელოდდენ,
ის რომ არაფერს ეტყოდა,
ხევსურნი ერთხმად ეტყოდენ:

ლაშქარი

„მუდამ შენს რჩევას ვრჩეობდით,
არც რა ზარალი მოგვსვლია;
როგორ მოვიქცეთ, გვირჩიე,
შენი პასუხი მოკლია?!“

И долго молились они
В тоске и сердечной тревоге.

11

Все выстроились на горе,
Местечко избрав поровнее.
Оружие с солнцем в игре
Соперничает, пламенея.
Вниз, под гору, из-под копыт
Откатываются камни.
Сейчас тут совет закипит,
Где дать иль принять им сраженье.
Внизу ли, в долине, иль здесь –
На горных родимых отвесах,
Отряд уже спешил весь,
И руки у всех на эфесах.
На Миндию обращены
Допрашивающие взоры,
Ему ж – что горох от стены,
И все тут, как по уговору.

Войско

Мы чтили всегда твой совет
И не пожалели ни разу.
Навел бы и ныне на след,
А мы подчинимся приказу.

Миндия

Что ждать от меня вам добра?
Какой я советник, хевсуры?

მინდია

„მე ვერას გირჩევთ, ხევსურნო,
აღარ ვვარგვივარ მრჩევლადა;
ის სხვა დრო იყო, სხვა ჭკუა,
ეხლა კი ჩემი ნარჩევი
გამოგადგებათ ძნელადა.
ანონ-დანონეთ, ჯარი ხართ,
ფიქრი შეკარით მთელადა!
მე მარტო უნდა ვიომო,
მიტომ გამოვედ ველადა;
ან როდის საუკუნოდა
მე ხალხმა გამაბელადა?!“

ლაშქარი

„ღმერთი გაუწყრესთ და ხატი,
ვინც რომ შენს რჩევას იქითა
ფეხი გადადგას საომრად,
თუნდ თავში სცემონ მჯილითა,
მოკვდეს და პირი აევსოს
ცივის სამარის თიხითა!“

მინდია

„კარგია... რა ვქნა, არ მნადდა
გავრეულიყავ რჩევაში.
გეტყვით, რადგანაც ჩამქსოვეთ
ამდენს ფიცში და წყევაში.
სხვას ვერას გირჩევთ: დავუხვდეთ
ქისტებს მონამლულს ხევაში“.

უსიამოვნო ჩურჩული
მორთეს ერთურთში მხედრებმა;
დარდი დაჰბადა ადგილმა
ქისტების დასახვედრელმა
მაინც რას იზომენ?.. ვერაფერს,
რაკი სთქვეს, დაიფიცესა.
უარს ვერ იტყვის ლაშქარი,
უნდა იქითკე ვლიდესა,

Иная была то пора,
Иная была и натура.
Советовать не по уму.
Уж вы без меня это взвесьте.
Обдумайте по одному
И соедините все вместе.
Я вышел делить ваш почин
И с общим противником биться.
Ведь не до скончанья годин
В начальниках мне находиться.

Воины

Пусть проклят останется всяк,
Кто без твоего приказанья
Осмелится сделать хоть шаг,
Пускай и ценой испытаний,
Пусть сдохнет, и пусть наперед
Подавится глиной могилы!

Миндия

Пусть не забывает и сход,
Что я соглашаюсь чрез силу.
Скажу, – ибо целую сеть
Проклятий сплести вы сумели.
Так вот мой совет: запереть
Кистин в Ядовитом ущелье.

Средь войска пошел шепоток
Невысказанного протеста.
Совет никого не привлек,
Особенно – выбором места.
Однако что делать? Отряд
Поклялся в слепом подчиненьи

საცა მინდამ უჩვენა
ადგილი საომარია,
თუნდ ერთმაც აღარ იცოცხლოს,
ყველაც იქ დარჩეს მკვდარია.
აღარა ეთქმისთ, წავიდნენ,
დროშა ამართეს წინათა,
მსუბუქად მიაბიჯებენ,
შავარდნებს ჰგვანან მფრინავთა,
თან გადიყოლეს მზის სხივი
შუბისა წვერთა მბრწყვინავთა.

XII

ორი დღე არის მთას იქით
ომია, დიდი ვაება:
მეტად სასტიკი ბრძოლაა,
ვეფხვები ლომებს შაება
და სისხლის თოკი მთიდანა
დაბლა ჭალამდე გაება.
ორსვე ერთგვარად არ ჰნახავს,
ერთს გაუმარჯვებს ღვთაება.
ხუთსა თუ ექვსსა ხევსურსა,
შამურვილებსა სახითა,
კაცი მოჰქონდათ ხელდახელ
შაკრული კაბალახითა.
პირაქათ გადმოიყვანეს,
დაბლა დააგდეს ვაკეზე
და სამდურავით მიჰმართეს
ჯავრმოსულებმა ბაგეზე.

ხევსურნი ერთად

„კაცო, რად იკლავ ძალად თავს,
ძალად სიკვდილი გწადიან?
შიგნით რომ იწვევ მტრის ჯარში,
ხომ ხედავ, რასაც სჩადიან?!
დღემდე ჩვენ ვთელეთ ეგენი,
ახლა ეგენი დადიან

И должен теперь, рад не рад,
Последовать без рассужденья.
12

Два дня уж как гул за горой.
Земля содрогается в игре.
Жесток и безжалостен бой.
Сцепились тигры со львами.
Кровавая струйка, как нить,
Спустившись до роши, сочится.
Двоим в равновесьи не быть,
Кому-нибудь да оступиться.
Кого-то несут, башлыком
Скрутив ему руки, хевсуры.
Закопчены все вшестером
От порохового окура.
Вот за гору перенесли
И наземь его опускают,
И, став от него невдали,
Упреками вслух осыпают.

Хевсуры

Ты что ж это прешь на копыл?
Иль жить уж тебе неохота?
Врезаешься в самый их пыл,
Где войску ни меры, ни счета.
Покудова верх брали мы.
Теперь они сами нас давят.
Но ты успокойся – средь тьмы
Попробуем дело поправить.
Прощай! Еще можно напрячь
Остаток последних усилий...

И прежде чем кончили речь,

ჩვენზე, და იქნებ, მინდიავ,
ჩვენც მოვაგვაროთ სხვა რამე,
ვეცდებით, ბინდმაც ხო გვისწრო,
რო გავისარჯნეთ ამლამე“.

ეს სთქვეს და იმნამს გაბრუნდენ,
გაიქცნენ, როგორც ქურდები,
ამოღებული ხმლები აქვთ,
ხელში უპყრიათ შუბები.
ძნელია, თუკი ვიფიქრებთ,
სიკვდილ-სიცოცხლის წუთები,
რა ქნან? რო შარცხვენ, ძნელია,
ტანზე ჩაეცმისთ ჯუბები,
თავს დაეხურვისთ მანდილი
და მოეხდებათ ქუდები,
თუკი არ გაირჯებიან,
როგორც ლაჩრები, ცუდები.

ტყვევ კბილებს აღრჭენს და ცდილობს,
უნდა გაიხსნას ხელები,
დიდხანსა წვალობს, გორაობს,
ვარმისგან განაცხელები.
ძმებთან სნადიან სიკვდილი,
აღარ რჩებიან მთელები,
უჭირსთ და აღარსადა ჰყავ
ლაშქარი მისამველები.

ლამეც გახშირდა კარგადა,
ტყვემ აისრულა წადილი, —
ორივე ხელი გაიხსნა,
ფეხზე წამოდგა დაღლილი
და ამ დროს ნახა სოფლებში
ცეცხლები, — ცუდი ნიშანი;
გაიგო, რაც მომხდარიყო,
აღარ უნდოდა მისანი.
გაშრა, გაფითრდა, ცრემლი კი
არ მოსდგომოდა თვალებში,
სულ გულში ჩაგუბებულა

В сраженъе стопы обратили.
Их копыя в наклоне, мечи
Грозят в обнаженъи кому-то...
Как тягостны и горячи
Меж жизнью и смертью минуты!
Нельзя осрамиться; жесток
Разбор немужского поступка:
Дадут вместо шапки платок
И вырядят в женскую юбку.
Позор повернувшему вспять,
Кто смелостью дел не проблещет.
Пытаясь башлык развязать,
Лежащий зубами скрежещет.
Он множит попытку раз сто.
Он не о свободе жалеет –
О смерти среди всех, где никто –
Он ведает – не уцелеет.
Их мало, исчерпан запас.
И ночь наступает. И тут-то,
В последний напрягшись раз,
Он сбрасывает свои путы.
Что ж видит он, впившись во мрак?
С какого ни глянь поворота –
В селеньях пожары. Их знак
Он понял и без звездочета.
Стал бледен он, как полотно.
Слез нет для такого несчастья,
Стардание утаено,
Лишь хрустнули руки в запястье.
Нет слов, челюстей не разжать.
Меч сам запросился из ножен,
Лишь тронули за рукоять,
И кончиком к сердцу приложен.
Мгновенье – и крови волна.
И с гор, из обители турьей,

და გაბნეულა მკლავებში...

ქუდს იხდის... სიტყვა ველარ სთქვა,
ხმლის ტარს შაეხო ცერითა,
ამოინვადა ქარქაშით,
გულს მიიბჯინა წვერითა.
მკერდიდან სისხლი, ვით წყარო,
გადმოუვიდა ჩქერითა.
მთვარემაც გადმოაშუქა
საჯიხვეების სერითა
და დააშტერდა თავისმკვლელს
მოზარე ქალის ფერითა...

ნიავიც მიდ-მოდიოდა
უდარდოდ, ნელის მღერითა...
ფრთა გაჰკრის წვერსა ხმლისასა
ამოღერებულს ენითა,
შაღებილს ჭიაფერადა
კაცის გულმკერდის წვენიითა
და გათამაშდის მწვანეზე
ლაღად, მოლხენით, სტვენიითა.

1901 წ.

Пришедшая плакать луна
По самоубийце хевсуре.
Крылатый летел ветерок,
Летел, беззаботны и сладкий,
Задел за клинка язычок,
Торчавший из левой лопатки.
Язык был здесь выкрашен в сок
Пурпурного сердца мужского.
И в лес упорхнул ветерок,
Беспечный, живой и бедовый.

1901

ГОГОТУР И АПШИНА

(Старинная быль)

Перевод Марины Цветаевой

1

Говорят, хевсур Апшина,
Воин из селенья Бло,
Из Миндодаури рода,
Что добро забыл, что – зло.

Грабит верных и неверных,
Рубит мужа и жену,
Дом сокровищами полнит,
Словно Царскую казну.

Говорят еще – Апшины
Есть сильнейший: Гоготур.
От мизинца Гоготура
Навзничь грохнется хевсур.

Да и царь про Гоготура
Рек: “Он тысячи сильней!
Стоит тысячи друзей он,
Стоит тысячи мужей!

Сердце у него – железо,
И железная рука.
Сколько раз под нею стлался
Враг, бесчисленной песка!

Он в бою подобен смерти,
Он, как смерть, неуязвим.
С Гоготуром биться – биться
С смерти ангелом самим.

Как волна играет лодкой –
Так играет он врагом.

Нет сомнения: сей воин
Бранным ангелом ведом”.

Царь не раз просил: “Останься!
Ты мне друг – как ни один!”
Но ответ был неизменный:
“Царь! Не вынесу долин!

Если на меня не дует
Горным ветром – дел не жди!
Сердце плачет, и не хочет
Плоть ни хлеба, ни воды.

Рта и вовсе не открою!
Буду стыть и цепенеть.
Мне одна дорога – горцем
Жить и горцем умереть.

Есть печаль у Гоготура:
Стали недруги смирны!
Но у истинного пшава
Дело есть и без войны!”

Говорит: “Одной породы
Меч с косою – что брат с сестрой!
Поработаем! Разбоем
Жив не будет род людской”.

Ни единого упрека
В целой Грузии ему.
А не то, чтобы безлунной
Ночью – вырывать суму!

Ломит он платан столетний,
На плечи кладет, как трость,
И, попыхивая трубкой,
В дом несет – чтоб грелся гость.

Или, возвратясь с оленем,
– Сдался, леса властелин! –
Взяв пандури на колени,
Сумерничает один.

И звенит его пандури,
И дымит его табак,
Щиплет струны смуглый палец,
Сыплет золотом очаг.

Запоем – ей-ей на балках
Потолок не улежит!
А ногой еще притопнет –
Вся-то Пшавия дрожит!

2

Три у женщины приметы:
Говорок быстрее воды,
Пол-ума (и тот с безумьем
Схож) и страсти без узды.

Денно-ночно, ночью-денно
Мелет, мелет языком:
Просит подвигов у мужа –
Ими хвастаться потом.

Кроме “славы”, нету слова
В малом доме между скал.
Будь супруг ее хоть вором –
Только бы мечом махал!

Только бы ружья не ржавил!
Жеребца не жарил зря.
Только бы жену забавил
Платьем красным, как заря!

Подступает к Гоготуру:
“Муж, на что тебе твой щит?”

Раз к домашнему порогу
Хуже хворого пришит!”

И опять героя точит:
“Муж, на что тебе твой меч?
Погляди: слезами плачет!
Хочет голову отсечь!

Собирай оброк с хевсуров,
Грабь чеченца на горе!
Говорят, что у Апшины,
Конь – что рыба в серебре!” –

“Женщина, – ей муж, – что мелешь?
Худо с разумом твоим!
Ты с воителем венчалась,
Не с грабителем ночным.

Чем язык чесать о зубы –
Шерсть чеши да лен чеши!
Худородная, что можешь
Знать про ружья и мечи!

Чем безумствовать речами –
Хоть чулок вяжи с умом!
Лишь тогда рубиться свято,
Коли рубишься с врагом!

Царь пока не кинул клича:
– Враг напал! Пора в поход!
За плечами Гоготура
Сдвинься, Пшавии народ! –

До тех пор не будет крови
Гоготурову мечу.
Страшной кровью – братней кровью
Славного не омрачу!

Было ли, чтобы татарин
На скамье меня нашел?
Как гиена на джейранов,
На татарина я шел!

Я о вражеские спины
Семь мечей – восьмой визжал! –
Целых восемь иступил я,
А девятый был – кинжал.

Женщина, коль ты не демон,
Устыдись своих словес!” –
“Я о том скорблю, что дому
Пользы мало от чудес!

Слава – слабая одёжка,
Варево пустое – честь.
Сто порубленных татарских
Спин – их с солью будешь есть?

Ну-ка, кроме ран на теле,
Что домой принес с войны?
В добром имени – что проку,
Коли руки не полны?”

Сильно огорчился воин;
Меч берет (возьмет и щит),
Лыком липовым потуже
К поясу его крепит,

Щит налево взял, направо
Ружьецо – как есть бревно
Стопудовое! – и дуре
Молвил слово таково:

“Как сказала – так и будет!
Без добычи не вернусь!”

Может, видели, как ехал,
Чуть посмеиваясь в ус?

3
Мимо гор в зеленых шубах,
Мимо вод, бегущих в ширь,
По фиалковым глазочкам
Едет, едет богатырь.

Едет он землю пшавской,
Первой зеленью лесной,
Едет Пшавией весенней,
Едет Пшавии весной.

У лесного населения
Точно сговор в этот день:
Древо клонится к оленю,
К древу тянется олень.

Птицы так щебечут сладко,
Что растаял и ледник.
Только у одной Арагвы –
Грозный говор, черный лик.

Мчит, раздутая снегами,
Раздробившая броню,
Полными горстями брызжа
В очи горцу и огню.

Глянь, из-за Копала-камня¹
Богатырь – скалы облом! –
Словно оползень тяжелый,
Продвигается с конем.

¹ По преданию, огромный камень, находящийся у Копальской церкви, притащил туда Гоготур, и он настолько тяжел, что двум мужчинам трудно его сдвинуть

А навстречу, глянь, на лурдже
Стройном: на коне – синей
Синей тучи! (Всадник – лурджи,
Лурджа – всадника стройней.)

Богатырь другой в черкеске
Красной – что твоя заря!
Хороши на поле красном
Щит и меч богатыря!

Он поет – все горы вторят!
Знать, и впрямь непобедим!
Свищут конские подковы
По камням береговым.

Всадник видит Гоготура,
Устремляется – смотри! –
И уже вплотную стали
Кони и богатыри.

С руганью занесши меч свой,
Им всю местность осияв:
“Пшав, сдавай свое оружие!
Мирному без нужды, пшав!

Я – Апшина! (И вторично
Выругавшись – что твой гром!)
Сказанному – покорися!
Либо повторю – мечом!”

Думает силач: “Прикинусь
Кротким, к братству воззову!
Как откликнется Апшина
На склоненную главу?” –

“Друг, одумайся! Иль впрямь я –
Грязь, ногам твоим – навоз?”

Тоже женщиною вскормлен!
Чай, не на навозе взрос!

Брат, одумайся! Коль впрямь ты –
Богатырь, как можешь, брат,
Мирного лишить оружия?
Или Бог тебе не свят?

Без меча – как покараю?
Без меча – как пощажу?
Родичеву ругань: – Тряпка! –
Без щита чем отражу?

Коли свят тебе, Апшина,
Бог – хоть шапку мне оставь!
Не пускай меня без шапки,
Сдавшегося не бесславь!

Человек ты громкой славы,
Муж, прославленный кругом.
Обойдись со мной по-братски –
Станет брат тебе рабом”.

Закипел Апшина: “Много
Разговариваешь, пшав!
Меч снимай, снимай и шапку!
Кто сильнее – тот и прав!

Ты за целую неделю
Первый будешь мне барыш.
Щит давай, давай ружье мне, –
Не то землю обagriшь!

Либо пнем слетишь в Арагву!
По весне вода черна.
Пусть бревном тебя сосновым
Мчит арагвская волна!”

Отдал Гоготур хевсуру
Щит-свой-звон и меч-свой-вес.
И уздечки на утеху
Не оставил живорез!

Вороного шпорой тронул,
Конь что молния взвился!
Тут у Гоготура лопнул
Гнев: “Глядите, небеса!

Гляньте, скалы, гляньте, горы,
Бурная, замедли течь! –
На грабителя, у брата
Вырвавшего щит и меч!

Гляньте, горы, гляньте, скалы –
Как с седельца сволоку, –
Как об этот самый камень
Этот череп истолку!”

Схвачен вор и опрокинут,
Богатырским боем бит,
Связан и, середь дороги
Кинут, идолом лежит.

Стал лежачему стоячий
Речь держать: “Презренный тать!
Как с купцом хевсурским, думал
С Гоготуром совладать?

На протянутую руку
– Вор – ответивший мечом,
подавай сюда чеканный
Меч! – мой меч! и мой шелом!

Мой и конь! моя и сбруя!
Мой и щит! моя броня!

Кто мечом махал на брата –
Ниже праха для меня”.

“Пощади! – ему Апшина,
От расправы побелев
Дозелёна, а от гнева
Дочернá позеленев. –

Обознался я – помилуй!
Промахнулся я – прости!
Ты мне рухлядью помнился,
Глиною в моей горсти.

Мощи нет твоей превыше,
Грудь твоя – скалы ребро.
Побратаемся, могучий!
Выпьем дружбы серебро!

А потом, во имя дружбы,
– Стыдно мне, лежу в пыли! –
Брат, верни мое оружье
Или им же заколи!” –

“Что, легко (ему – каратель)
Проходимцу свой шелом
Отдавать? Кинжал и меч свой
Зреть на поясе чужом?”

“Либо возврати оружье,
Либо им же и убей!”
Поумнел, во прахе лежа?
Образумился, злодей?

Чем от перса и от турка
Грузию оберегать –
Путника разоружаешь?
И тебя – грузином звать?

И чего ты, скверный, рыщешь,
Словно дух бесплотный, дом
Потерявший! Вор несытый
С уворованным кулем!

Голоден – сказал бы прямо,
Досыта бы накормил.
Но – чтоб мирного ограбить!
Или Бога позабыл?

А без Бога – хоть бы горы
Серебра – какой в них прок?
Если же подрасться хочешь –
Меч на поясе высок.

Меньше щебня под ногами,
Чем у Грузии врагов!
На единого грузина –
Войско в тысячу голов!

Бей их справа, бей их слева!
Меч сломал – другой достань!
Правая изныла – левой!
Меч не стал – рукой достань!

Бей неверных, как баранов!
Рассыпай врагов, как вихрь!
Первый молвлю, что достоин
Ты доспехов боевых.

Но тому, кто мирных грабит,
Кому кротость не кротка –
Нет убора головного,
Кроме женского платка.

Грабил ты войны не знавших,
Грабил старцев и детей,

Не встречал ты рук железных
И железных челюстей!

Не хочу твоих доспехов –
Опозорился б мой кров!
Мало ли у Гоготура
В доме ружей и щитов?

И коня возьми обратно!
Будешь, муж непобедим,
Мужеством своим хвалиться –
Похвалися и моим.

Но тебя крестом Хахматским
И Копала-камнем – свят! –
Заклинаю: все, как было,
Говори, хевсурский брат!”

Развязал Апшине руки,
На ноги поставил, щит
Подает. Апшина – синий,
Весь заплаканный стоит.

“Горе, горе мне, Апшине,
Вору из селенья Бло!
Я, как зверь, уйду в пещеру!
Но за все твое добро

Дай тебя облобызаю!”
Тут, словца не говоря,
Гоготур Апшину обнял,
Богатырь – богатыря.

Младший из сумы ковровой
Спешно достает бурдюк,
Сели наземь, сели рядом –
С младшим – старший, с другом – друг.

Тут Апшина рог наполнил,
Руку поднял, око взвел:
“Ты дотоль живи и здравствуй,
Пока небо поит дол,

Пока солнце греет землю,
Пока ночь идет за днем,
Пока лес весною зелен,
Пока высь дружит с орлом,

Пока разом пуда соли
Не притащит муравей...
Да умножит крест Лашарский
Подвиги руки твоей!”

“Да спасут тебя святые! –
Гоготур ему, с душой.
А что крепок ты – изведал
Нынче собственной рукой.

Злому демону не следуй,
Злого дела не твори,
И продлит Господь меж нами
Разговоры и пиры”.

Настрогал хевсур кинжалом
Серебра в вино – залог
Верной службы, вечной дружбы –
Каждый осушил свой рог.

Славно пили, складно пели,
И, Арагвы на краю,
Разошлись побратимы
Каждый в сторону свою.

4

Тишь и темень. Спит грузинский
Край, Георгием храним.
Снеговые, ледяные
Горы бодрствуют над ним,

Не зеленые – от века,
Не зеленые – вовек.
По отвесам – турьи тропы:
Зверя вековечный бег.

Только шуму, что гневливой
Речки плеск, да треснет сук.
Вдруг вся спящая деревня
Вздрогнула! – в ворота стук.

“Открывай, жена, не медля!
Муж пришел – жена встает!
Спать не время, вражье семя!
Сам Апшина у ворот!

Будет спать тебе, обуза!
Принимай коня и щит!
Не то крест тебя Хахматский
Милости своей лишит!

Уж мечом не опояшусь
И щита не подыму!
Кого первого завидишь –
Щит и меч отдай тому.

И коня отдай в придачу,
Только платы не возьми!
Кого первого завидишь –
И коня тому отдай!

Чем война была мне, хвату,
Стала хворому – постель.
Злая хворь во мне, хевсурам
Не знакомая досель”.

Третий месяц на исходе,
Тверже мертвого лежит.
От его сердечных стонов
Дом дрожит, земля дрожит.

Утаить – обет нарушить,
Рассказать – живым зарыть.
Вот и мается, не в силах –
Рассказать, не в силах – скрыть.

Долго думал – скоро сделал:
Лег богатым – нищим встал,
Что содеял – то поведал,
Был неверным – верным стал.

5
Горный праздник у хевсуров:
Жарит вертел, льет бурдюк.
Вон богатые врагами.
Горцы: Минди и Мацук.

Вот и Хинча бесподобный.
Одаль женское родство
Смотрит скромными глазами –
Каждая на своего.

На земле – голов бараньих,
Что людских в войну голов!
Чу! Молельщика Апшины –
Хевисбери² – слышен зов:

² Хевисбери – главный служитель культа при молельне-кресте, он же руководитель общины. главой пшавских хевисбери был хевисбери при Лошарском кресте. Он же был хранителем Лашарского знамени (дроша)

“Буди милостив, Георгий,
К царству древнему грузин!
Даруй мощь его народам!
Чтоб не счесть его дружин!

Буди милостив, Георгий,
К верной Грузии своей!
Чтобы не было под небом
Края – Грузии славней!”

* * *

Говорят, в последнем доме
Горного селенья Бло
Полнолунными ночами
Кто-то стонет тяжело.

Бесконечный, заунывный
Стон, пугающий зарю:
“Горе, горе мне! Увы мне,
Мертвому богатырю”.

ЭТЕРИ

Перевод Марины Цветаевой

1

Выше глаз уходят горы,
Дальше глаз уходит дол.
Ни жилья бы не увидел
Пешеход, кабы добрел.
Занавешена чинарой,
Тростником окружена,
На всю дальнюю долину –
Только хижина одна.
Тесной изгородью гладыш¹
С трех сторон ее обнес,
Частым лесом – можжевельник
Обступил и перерос.
Человеку не подвластна
Эта гордая страна;
Мощным голосом природы,
Песней гор оглашена.
Шелест листьев – словно шепот
Затаенной тишины.
Звери, ветры и обвалы –
Вот хозяева страны.
Только речи человеческой
Не услышит пешеход.
Всё здесь, кроме человека,
Говорит и вопиет.
То олень осенним ревом
Потрясет покой дерев.
Громким голосом обвала
Вдруг гора проявит гнев.

¹ Гладыш – зонтичное растение

Серна вскрикнет, дятел стукнет,

Филин ухнет, каркнет вран,
Серебром на всю долину
Звякнет горлышком фазан...
Только звери эту траву
Мнут да девушка одна.
Как луна одна на небе –
Так она в лесу одна.
Сторожит ее жилище
Куст чилижника² в цвету.
Соловей ему все ночи
Жалуется на тоску.
Ах, горька его потеря!
Нету бедному житья!
Бедной девушке Этери
Любо слушать соловья.
“Хорошо поешь ты, – молвит, –
Как бубенчиком звенишь!
В горле жемчугом играешь!
Хоть бы знать – что говоришь!
Только этим и страшна мне
Смерть, глубокая земля,
Что под камнем не слышна мне
Будет песня соловья.
Если б мне судьба судила
Быть пернатым соловьем, –
Знала б, знала б, не гадала б,
Соловьи поют о чем!
Соловьем была бы – ведра
Не таскала бы с трудом,
В серых перышках ходила б,
А не в платьнице худом.

² Чилинжик – колючий кустарник

Не катились бы, как слезы,
Дни сиротские мои,
Не страшилась бы сиротка
Старой мачехи-змеи”.

Света первая победа, мира первая краса.
Хрустальями, жемчугами на траве лежит роса.
Только старая старуха – что печная головня:
И черна-то, и страшна-то – омрачает чудо дня.

2

Мачеха

Ты вставай, вставай, лентяйка,
Выгоняй, злодейка, скот!
Солнце – час уже как встало:
Проспала ты, глянь, восход!
Берегись теперь расправы!
Наколи скорей дровец!
Накорми мою корову!
Не мори моих овец!
Хоть бы волк меня избавил
От ленивицы-слуги!
Вихрь тебя смети метлюю!
Молния тебя сожги!

Этери

Как вода в котле не схожа
С речки светлую водой,
Так и падчерицы доля
С долей дочери родной.
Хоть бы образ свой сиротке
Мать оставила в помин!
Им как солнышком бы грелась
В хладном сумраке долин.

Хоть бы голос свой, голубка,
Завещала сироте!
Не плутала бы сиротка
В мокроте и черноте.
Хоть бы уст своих улыбку
Позабыла уходя!
Не промокла бы подушка
От соленого дождя.
Целый день проклятья, ругань
И во сне и наяву.
Обделенная судьбою,
Богом кинутой живу.
Хоть бы что-нибудь сиротке
Мать оставила в помин!
Хоть бы уст своих улыбку,
Взгляд очей своих один!
От зари до черной ночи
Спину гнуть да слезы лить,
Как ни гнись, раба, под ношей –
Клятой быть да битой быть!
Знать, под красною луною
В час недобрый родилась!
Заглянул к малютке в люльку
Лунный глаз – не в добрый час!
Поднялась Этери с ложа:
Тюфяком ей был тростник,
Плоский камень – изголовьем.
Подняла Этери лик, –
И всю землю озарила
Бедной девушки краса.
Подняла Этери очи –
Отразила небеса.
Погруженная в раздумье,
Поглядит Этери ниц –
Сонмы ангелов нисходят

По лучам ее ресниц.
Шеи горного джейрана
Шея девушки стройней.
Под дубленою овчиной
Стан – что лилия полей!
Только нет у ней нарядов.
В черном рубище, бедна...
Хоть бы бусинка цветная,
Иль застежка хоть одна!
Взяв корзинку через руку,
Вывела на волю скот.
За овечками – корова,
Следом – девушка идет.
Поясок на ней – богатый,
Ибо косами двумя,
Цвета черного агата,
Опоясана она.
Вдоль спины пустить вожжами –
Не управиться самой!
То в кустарнике застрянут,
То почудятся змеей.
Грех на эдакие косы
Призывать Господень гром!
Вот и странствует Этери
В поясе волосяном,
От рассвета до заката
Не встречая ни души.
Незабвенное виденье
Девушки в лесной глуши!

3

Бродят овцы и корова,
Щиплют свежие ростки.
Под чинарою Этери

Внемлет голосу реки.
Но другой ему на смену
Звук: охота! своры плач!
Мчит олень, круша орешник,
За оленем – конный вскачь,
Словно дождь лежащий – стрелы
С напряженной тетивы.
Не сносить тому оленю
Венценосной головы!
На голову пав, с откоса
Покатила кувырком.
Не отдышится Этери,
Спрятавшись за тростником.
Но тростник, неверный, выдал!
На две стороны тростник
Разошелся и увидел
Юноша Этери лик.
Точно дерево сухое,
Вспыхнул. И горящих глаз,
Как стрелой в того оленя,
Взглядом в девушку вперясь,
Пуще дерева сухого
Пышет: ест его огонь!
Как взглянули – не сморгнули,
Недохнули он и конь.
Ястреба на куропатку
Взгляд – железо бы прожег!
Тростника бы не зажгла бы
Девушка пожаром щек!
Лук и стрелы бросил наземь,
Следом прыгивает сам;
К девушке подходит робко,
Телом статен, станом прям.
Лишь тростник вокруг высокий
Да зеленые леса.

К лбу прикладывает руку:
“Здравствуй, девушка-краса!
Кто ты, милая, откуда?
Кто твои отец и мать?
Почему ты в рваном платье?
Как тебя дозволишь звать?”
Как скала, молчит Этери –
Впрямь ли потеряла речь?
Немотой ее разгневан,
Юноша заносит меч:
“Говори сейчас же: кто ты?
Я не зря тебя нашел.
Говори – не то не медля
Расщеплю тебя, как ствол!”

Этери

Только с птицами лесными
Я беседую в лесу.
А пугать меня железом –
Чести мало удальцу!

Годердзи

Хоть одно, голубка, слово!
Кто твои отец и мать?
Почему в таких лохмотьях
Странствуешь, хотел бы знать?

Этери

Всех война взяла, одну лишь
Матушку взяла земля.
Ест и пьет меня, сиротку,
Злая мачеха-змея.
Побредешь овечьим следом –
Будет хижина в лесу.
С мачехой живу, старухой,
Скот ее теперь пасу.

Годердзи

Почему глаза отводишь?
Мимо глаз моих глядишь?
Ведь и взглядом не обидел!
Допроси речной камыш.
Пусть луны небесной краше,
Чище снега на горах, –
Человек тебе я равный!
Что я – падаль или прах?
Нету умысла дурного
У плененного тобой.
Назови, голубка, имя!
Напои меня водой!

Этери

И ребенок незнакомцу
Не откроется – как звать!

Годердзи

Памятью твоих усопших –
Успокой их благодать
Господа! Могил их ради
И живой моей любви,
Утоли, голубка, жажду!
Имя, имя назови!

Этери

“День, Этери!” “Дров, Этери!”
“Выгоняй, Этери, скот!” –
Имя горькое – Этери –
Сладкого не принесет.

Годердзи

Видно, в Господа не верит,
С окаянными знаком,

Кто красавицу такую
Водит в рубище таком.
Накажи Господь злодея!
Тот на свете не жилец,
Кто красавицу такую
Шлет пасти стада овец.
Выслушай меня, Этери:
Хочешь быть моей женой?
Я Гургена сын – Годердзи,
Будешь царствовать со мной.
Осчастливь меня хоть взглядом,
Отними от глаз ладонь.
Молнию опережая,
Понесет нас черный конь...
Как прекрасна ты, Этери!
Ослеплен твоей красой!
Знай, что царства мне дороже
След ноги твоей босой.

Этери

Если девушка в лохмотьях –
Не спасет ее краса!
Смилуются ли колючки,
Коль красавица боса?

Годердзи

Милая! Одно лишь слово!
Оживи увядший куст!
Или слова недостойна
Искренняя просьба уст?

Этери

Царь! Сама я не достойна
Руки мыть тебе и в зной
Заслонять тебя от солнца.

Мне ли быть твоей женой?
Сирота в простой овчине, –
Что и нищему плоха, –
Я ли подданным – царица?
Повелителю – сноха?
Но еще одно, царевич,
И навеки – рознит нас:
Никогда не выйти замуж
Господу я поклялась.
От восхода до заката
Опекать своих ягнят,
Днем довольствоваться всяким,
Не ропща на жар и холод.
Не гляди, что я сиротка –
Немала моя родня:
Лес, ветвями, как руками,
Обнимающий меня;
Месяц, мне растящий косы;
Чаша, прячущая в зной;
Ветер, мне свежащий щеки;
Дождик, плачущий со мной...
От овец своих – пастушка,
Верь, не разнится ничем.
С овцами одну и ту же
Воду пью и пищу ем!
Знаю я лишь то, что знает
Всякая лесная тварь.
Не томи меня! Будь братом!
Отпусти меня, о царь!
Жарко мне! Совсем сгораю!
Одолел меня озноб!

Тихо косами Этери
Вытирает влажный лоб
И глаза, с которых слезы –

Жемчугом в речной песок...
Если б их песок не выпил –
Был бы жемчугом поток!
Что слезинка – то росинка
Упадает на цветок,
Имя нежное Этери
Взял бы каждый стебелек.

Годердзи

Не рыдай, моя Этери!
Возвращусь в свою страну!
Поверну коня обратно –
Головы не оберну.
Но куда пойду, несчастный?
Некуда – раз не к тебе!
От тебя идет Годердзи,
Значит – к собственной беде!
Сам себя сражу кинжалом
Иль иссохну, как камыш.
Знай: царевича отвергнув,
Тысячи осиротишь!
Вся земля с ее дарами
Притекает к нам в лари.
Бог не трогает алмазов;
Звезд не трогают цари.
Но такая же – и пуще –
Власть над жизнями у нас.
Тысячи и сотни тысяч
Ринутся по взгляду глаз.
Грозные царевы брови:
Только бровью он повел –
Тысячи, как я, безусых
Спустятся в могильный дол.
Мы, цари, всему владыки,
Кто так властен и высок?

А царевича пастушка
Презирает, как песок.
Полно, девушка! Доколе
Воду лить на мой огонь?
Я возьму тебя с собою,
Понесет нас черный конь!
Ах, к груди тебя прижавши,
Молнию опережу!
Раньше тронного подножья
Я коня не осажу.
Все еще молчишь, горячка?
Не проронишь ни словца?
Счастья мало? Сердца мало?
Мало брачного венца?
Или же другой милее?
Чем тебе не угодил?
Платьем – беден? Родом – скуден?
Ликом – бледен? Телом – хил?

Этери

Брат мой, нет тебя прекрасней!
Ты – что сокол на скале!
Нет двух солнц золотых на небе,
Двух Годердзи на земле.
Но цветов в долине много,
Каждый свежестью хорош.
С этого цветка на встречный
Скоро взгляд переведешь.
И останусь я, печалью
Скошенная ниже трав,
Богу не сдержавши клятвы,
Милого не удержав.
Боязно судьбу пытаться мне,
Огорчать твою родню,
Не царица я – народу,
Не наездница – коню...

Годердзи

Не зови супруга братом,
Даром неба не гневи!
Годен ли, Этери, в братья,
Кто сгорает от любви?
Да лишит меня всевидец
Света солнца своего,
Коль хоть взгляд один похищу
Я у лика твоего.
Пусть вовеки не услышу
Крика серны молодой,
Коль хоть раз прельстится ухо
Смехом девушки другой.
Пусть костей моих не сыщут
По бездонным пропастям,
Коль хоть в помыслах приникну
Не к твоим, краса, устам.
Для того ль могучим родом
Щит мне дан и меч мне дан,
Чтобы льстивыми речами
Девушек вводить в обман?
Злое б на тебя замыслил –
Не сулил тебе венца б, –
Гнал тебя бы рукоятью
Вплоть до самого дворца,
Но, любя тебя, желаю,
Чтобы шла со мной – любя.
Милая! Любви, не страха
Жду и жажду от тебя!

И опять Этери плачет,
Голову склонивши ниц,
И опять Этери жемчуг
Нижет стрелами ресниц.
Ах, не в первый раз на свете

Над бегущею водой
С хладным разумом не сладит
Сердце девы молодой!

4

Где-то в трубы затрубили,
Свора лаем залилась.
То царевичева свита
Господина заждалась.
Откликается Годердзи.
Видит: с луками в руках
Мчат охотники в звериных
Острроверхих башлыках.
Чуть завидели Этери,
Так и ахнули они:
“Не земная это дева, –
Божьим ангелам сродни!” –
“Радуйтесь! – сказал Годердзи, –
Восхваляйте дар небес!
Видите, какую серну
Подарил мне нынче лес!
Солнцем Господа клянуса
И Господнею луной –
Будет вам она царицей,
Мне – любимую женой!”
Обнял девушку царевич –
Что орел ширококрыл,
И с невестою в объятьях
Бога возблагодарил.
Но невеста и в объятьях
Молчалива и строга
И, посаженная на конь,
Плачет, катит жемчуга.
Разноцветными цветами

Забросали их рабы.
Молодым желают счастья,
Ладу, веку и судьбы.
Но царевичеву счастью
Есть завистник, есть шакал.
Чуть завидел визирь Шерэ
Девушку – затрепетал,
Как подстреленный, не может
Глаз на дивную поднять
А подымет, а посмотрит –
Глаз не может оторвать.
Мать родная не узнала б:
Ликом – темен, взором – дик.
Как гроза меняет местность –
Так любовь меняет лик.
Две змеи его снедают,
Две – высасывают кровь:
Злая ненависть к счастливцу,
К дивной девушке любовь.
Возблагодарили Бога
За счастливейший из дней.
Все настрелянное за день
Погрузили на коней.
Поредели, пострадали
Леса вольные стада!
Будет вертелу работа!
Будет женщинам страда!
Оперение фазанов
Так и светится во мгле.
Леса ж лучшая добыча –
У царевича в седле.
Весело поет царевич,
Весело поют рабы.
Вторят горы, вторят дали
Горные на все лады.

Лишь одна молчит – Этери.
Косы уронив на грудь,
Слез солеными ручьями
Орошает брачный путь.
Плачет, бедная, по стаду:
По ягнятам-сосунам,
По сестрицам и по братцам,
По телятам-скакунам.
Молится, чтобы спасла их
Вседержителя рука
От стервятничьего клюва
И от волчьего клыка.
На небе мерцают звезды,
Распростертая под ним
Спит земля, еще покоем
Не насытилась ночным...
Скоро ль небо приоткроет,
В жажде утренней земной,
Грудь, застегнутую солнца
Пуговицей огневой?

5

Встало солнце, озарило
Кругозор и небосвод.
Птицы хищные в долины
Устремляются с высот.
Запах падали почуяв,
Коршун коршуну кричит,
Ворон ворона торопит,
Старший стаю горячит.
Ах, недаром сокрушалась
Девушка по сосункам!
От Этериных любимцев –
Только шерстка по кустам.

Потревоженный зарею
Разбежался волчий сброд.
Волчья стая не доела –
Воронова доклюет.
Радуетя рой проклятый,
Мчится, клювы наострив.
Сотрапезников незваных
Клекотом встречает гриф.
Вслед за барсом притащились
Два медведя-силача.
Гонит мачеха косматых,
Как медведица рыча.
Смотрит старая (ручьями
Слезы из-под красных вежд)
На растерзанное стадо:
Кладбище своих надежд.
По ветру пустивши космы,
Разъяренная, как рысь,
Хриплым зовом, черным словом
Оглашает даль и близь.
Все-то горы, все-то доли
Исходила, обошла,
Но пастушки нерадивой
Тени-следу не нашла.
Может, дух ее нечистый
В царство мрака заманил?
Знать, обвал ее сыпучий
Заживо похоронил!

6

Над лазурною пучиной,
На скалистом берегу
Встал дворец царя Гургена, –
Крепость, страшная врагу.
Но, от недруга сокрытый,

Есть у крепости тайник!
Между стен ее зубчатых
Укрывается цветник.
От фиалок синеглазых
Небом кажется земля,
С утра до ночи над розой
Рвется сердце соловья.
Всё подруге соловьиной
Поклоняется в саду.
А нарцисс к своей любимой
Клонит белую звезду.
Но невесел в это утро
Царь, – морщина меж бровей, –

Точно розы и не пышут
И не свищет соловей.
Неожиданною вестью
В утра неурочный час
Спасалар³, склонив колено,
Душу царскую потряс:

“Царь! Не гневайся, могучий,
Что без зову предстаю.
Ибо радостью наполню
Грудь отцовскую твою:
Царский сын домой с добычей
Прибыл. Пир на всю страну!
Взял твой первенец Годердзи
В жены светлую луну.
Краше черт ее невинных
Я не видел ничего.
Свод покинула небесный
Ради сына твоего.

³ Спасалар – военный начальник, полководец

Сам Господь ее для отчей
Гордости твоей сберег.
Сладким именем Этери
Он дитя свое нарек.
Перед ней другие девы –
Перед жемчугом песок.
От одной ее улыбки
Озаряется восток.
Как луна она и солнце –
Недоступна похвале.
Девы не было подобной
И не будет на земле.
Если ж сердишься, что сами
Свадьбу сладили они, –
Бог сердца соединяет,
Значит, Господа вини!”
Потемнел Гурген, как туча,
Почернел Гурген, как ночь:
“Кто она? Откуда родом?
Княжья, царская ли дочь?”

Спасалар

Царь! Наследника престола
Кто б расспрашивать дерзнул?
Знаем только, что соломой
Загорелся – чуть взглянул!
Что нашел ее в приречных
Камышах на склоне дня,
Мигом суженою назвал,
Мигом поднял на коня.
Не гневись, отец, на сына,
Да и нас не осуди.
Ведь идти не могут люди
Против Бога и судьбы!

Царь

Лев, что молвишь ты? Ни слова!
К сыну моему ступай,
Отчий гнев и возмущенье
Неслуху ты передай.
Без отцовского согласия
Как же он посмел жениться?
С дочерью царя Левана
С колыбели обручен.
Я ли равному нарушу
Клятву радужной поры?
Слово, данное за чашей,
Тверже каменной горы.
Дочью признав бродяжку,
Как на солнце и луну,
Как любезному Левану
В очи грозные взгляну?
Передай тому безумцу,
Что, поправ отцову власть,
Сам родителя заставил
Детище свое проклясть.
Древний род отцов и дедов
Он желает осквернить.
Сосунок он, жеребенок.
Я уйму шальную прыть!
Чтобы к отчему порогу
Не осмелилась нога!
Иль стрелой его привечу,
Как последнего врага!
Пусть узнает, своенравный,
Как наказан будет тот,
Кто неравною женою
Опозорил царский род.
Передай и сам запомни:
Больше не приму гонца.

Нету сына у Гургена,
У Годердзи – нет отца.

Твердым шагом удалился
Царь к советникам своим.
Спасалар, скорбя за сына,
Не последовал за ним.

7

Огорчил царевич добрых,
Насмешил царевич злых.
Одинокая вершина
Приютила молодых.
Все отверженца отвергли,
Всем – венец его померк.
Но, виновницы изгнанья,
Он Этери не отверг.
Хором прокляли вельможи
Бедной девушки красу.
Но когда любовь страшилась
Одинокества в лесу?
Все от сына отступились,
Трепеща перед отцом,
Кроме матери-царицы,
Сжалившейся над птенцом.
Посетила, обласкала,
Поднесла, прося беречь,
Шитый золотом нагрудник –
Дочери, а сыну – меч.

Мать

Не корю тебя, любимый!
Гнева нет у матерей!
Чем труднее, чем больше –

Тем милее, тем родней.
Одинокой, бессыновней
Старости не убоюсь,
Да благословит Создатель
Твой очаг и твой союз.
Но одно запомни: слово
Есть святыня из святынь;
Сердцем избранной подруги
До могилы не отринь.
Горькое отцу содеял,
Огорчил седую мать,
Лет на старости заставив
Слово данное попать.
Над родительскою славой,
Над сединами глумясь,
Утопил нас в грязной луже,
Кровь свою вмешал ты в грязь.

Годердзи

Не топил я славы в луже,
Не срамил седой главы.
За нарушенную клятву
Я в ответе, а не вы.
В чем проступок мой? Что
Мне дарованное – взял?
Тем преступник я, что деву
Сердца сам себе избрал?
Ежечасно, безвозвратно
Вырастаем из пелен!
Вы Годердзи сотворили,
Но живет и дышит – он!
Не сыновнею любовью
Вечен человеческий род!
Вы Годердзи сотворили,
Не пеняйте, что живет!

И прислужницы не стерпишь,
Если лик ее не мил!
Дочери царя Левана
Дня невестою не мнил!
В башенном окне один лишь
Миг узрел ее и к ней
Навсегда остался камня
Башенного холодней.
Если ж царь Леван, разгневан,
На отца пойдет войной –
Против мощного вторженца
Нам сражаться не впервой!
Вслед бесстрашному Гургену
Все примчимся на войну
И в который раз прославим
Нашу древнюю страну!

8

Царь Гурген скорбит о сыне.
Третий месяц царь, как крот,
Света белого не видит,
Третий месяц слезы льет
Над ослушником, что царство
На пастушку променял.
Но однажды в час полночный,
Визирей созвав, сказал:
“Визири мои, довольно
Знаете меня, чтоб знать, –
Не боязнь царя Левана
Мощному мешает спать.
Об ослушнике Годердзи
Естество мое скорбит.
Браком первенца с безродной
Повелитель ваш убит.
Браком первого – с последней,

Венценосного – с простой,
Отпрыска царей древнейших
Браком – с нищенкой босой.
Как земля не сотряслася,
Скал не рухнули столбы
От неслыханного брака
Господина и рабы?
Как светила не погасли,
Зря такую черноту?
Как обвалом не засыпал
Бог неравную чету?
Визири мои, молю вас,
Укажите мне пути,
Как наследника престола
С недостойной развести?
Как уста его и очи
От красы ее отвлечь?
Как любовь из сердца выжечь?
В сердце ненависть зажечь?”
Помолчавши, отвечали
Визири: “О царь и вождь!
Это дело – колдовское,
Превышает нашу мощь”.
Тут коварный визирь Шерэ
Голос подал: “Царь, верна
Преданность моя, – хоть в пекле
Раздобуду колдуна!
Но одно мое желанье,
Царь, исполни. Не злодей
Я. И девушку жалею,
Выросшую без людей.
Разлучив ее с Годердзи,
Бедную не убивай!
Чем стервятникам на ужин –
Лучше мне ее отдай!” –

“Быть по-твоему, – промолвил
Царь. – Как только чародей
Разведет ее с Годердзи,
Будет девушка твоей”.
Вышли визири. Последним
В летней ночи черноту
Шерэ вышел, в черном сердце
Нежа черную мечту.

9

За высокими горами,
За просторами морей
Угнезвился злой волшебник,
Видом – старец, сердцем – змей.
Каджам⁴ запродавши душу,
Приказует он воде,
Ветру, солнцу, стуже, зною,
Граду, ливню и грозе.
Чернотую превосходит
Уголь, деготь и смолу.
Словно тучи по утесу –
Злые мысли по челу.
В клеветах своих гнездится –
Что паук среди тенёт.
Низостью Искарриота⁵
Смело за пояс заткнет.
Вместо глаз у старца угли,
Зубы – битое стекло,

Кости голые железо
Листовое облегло.
Уши – рыси, когти – грифа,
Чинной старости венца

4 Каджи – по народному суеверию, злые человекообразные существа, чародеи, враждебные человеку

5 Искарриот – Иуда

Не ищи – седин почтенных!
Ибо – грива жеребца.
К этому-то старцу Шерэ
День и ночь спешил, пока
С горной выси не увидел
Тайной кельи ведьмака.

Шерэ
(с горы)

Здравствуй, старец досточтимый!
Здравствуй, мудрости родник!
Через горы, через доли –
Наконец, к тебе проник.
Трудным делом озабочен,
Попрошу я мудреца:
Попытайся образумить
Ты царевича-глупца.

Колдун
Что ты волком воешь сверху?
Знаю про твою беду.
В логово мое спускайся, –
Две недели Шерэ жду.

Шерэ
(спустившись)
Помоги, всесильный старец!
День мне стал черней, чем ночь!
Ты один во всей подлунной
Можешь скорбному помочь.
Страстную любовью болен,
Сна и разума лишен,
Как под камнем – под любовью
Заживо похоронен.

Колдун

Знаю, знаю, царский визирь,
Что пронзила, как стрела,
Завалила, как лавина,
И, как молния, сожгла
Красота лесной пастушки.
Но, словца не утая,
Все поведай мне – как если б
Ничего не ведал я.

Шерэ

Обессилевши от страсти,
Что скажу тебе, старик?
От любовного недуга
Еле движется язык.
Коченею и сгораю,
Притупились нюх и вкус,
Как поганую змеюю,
Хлебом праведным давлюсь.
На постели, как на копьях,
До зари не знаю сна,
И, как узнику темница,
Грудь дыханию тесна.

Колдун

Не печалься, визирь Шерэ,
Знахарь – опытный паук!
Горделивая пастушка
Не уйдет из наших рук.
Снадобье тебе составлю:
Сеянное по ночам
Просо, политое кровью,
С женским млеком пополам.
Посолю его щепоткой
Праха ведьминского. Грязь

С рук Иудиных добавлю –
Будет каша, будет мазь!
Этой мазью, Шерэ, смажешь
Дома брачного порог, –
И такую дева станет –
Не отмоеет и поток!
Шея, мрамора белее,
Станет пищею червей,
Тысячами присосутся
Гады к яблокам грудей.
Гроздьями пойдут клубиться
Из ноздрей, ушей и губ.
Зачервивеет Этери,
Как в сырой могиле – труп.
Что на утро новый лекарь,
Над болящею согбен,
Оторвет червя, и целый
Клубень – снятому взамен!
И отступится Годердзи
От игралища червей.
Не кручинься, визирь Шерэ,
Будет женщина твоей!

Шерэ

В голом остове червивом
Сласти мало жениху!

Колдун

Раскрасавицу получишь, –
Не червивую труху!
Пресмыкающимся – гибель
Ведьмы жженные власы.
Чуть присыпешь – и ослепнешь
От Этериной красы!
Дал обещанное знахарь.

Положив его на грудь,
Мига не теряя, Шерэ
Поскакал в обратный путь.
Сеют звонкие подковы
Мириады жарких искр.
Провожают в путь-дорогу
Горных бесов вой и визг.
Зубы красные ощеря,
Лаает дьявольская рать:
“Скоро ль, скоро ль, братец Шерэ,
К нам пожалуешь опять?”

10

Едет Шерэ по ущелью,
Едет шагом, тупит взгляд.
Разливается по жилам
Совести змеинный яд.
Видит Шерэ: под ногами,
Где река бежит, быстра,
Адским зраком, красным маком
Блеск бесовского костра.
И спустился визирь Шерэ
В бездну, красную, как медь,
У бесовского веселья
Душу черную погреть.
Уж и дэвы! Уж и хари!
Очи – бешеных котов,
Пасти пенистые – шире
Пивоваренных котлов.
Это скулы или скалы?
Это нос или утес?
Устрашился визирь Шерэ,
С камнем сросся, в землю врос.
Что-то лижут, что-то гложут.

Отвалившись от жратвы,
Человеческую хлещут
Кровь из мертвой головы.
Заприметивши пришельца,
Писком, лаем залились:
“Здравствуй, Шерэ тонкомозглый,
С нами ужинать садись!
Наш ты духом, наш и телом
Будь, и жилочками – наш!
Кровь – отменнейший напиток,
Череп – лучшая из чаш!”

Шерэ

Душу взявшие злодеи,
Что вам в падали моей?
Подарите, душегубы,
Несколько счастливых дней!
А потом бросайте в пекло,
В ада черную смолу!
Лишь о нескольких счастливых
Днях с любимой молю!
“Получай, влюбленный визирь,
Ровно пять счастливых лет,
После пятого – расплата!”
Дэвы каркнули в ответ.

11

После длительных скитаний
– Вся исхожена страна –
Входит Шерэ в край родимый,
Видит: движется война.
Войско грозное рекою
Катится за рядом ряд.
Бьются яркие знамена,

Трубы звонкие трубят.
Пыль от конницы несется,
Долетает до небес,
С небом вздумали сразиться
Копья частые, как лес.
Льдом отбрасывают латы
Солнца яркого лучи.
Руки в грубых рукавицах
Держат плети и мечи.
Переполнены колчаны.
Стрелы сами рвутся в бой.
Небо бранное виденье
Заливает синевой.
На коне чернее ночи
Впереди полков – Гурген.
Сосчитай листву у леса:
Полчища ведомых в плен!
Вслед за пленными – верблюды
Зыблются, отягчены.
Нагруженные добычей
Горы шествуют – слоны!
За обозом – вереница
Красноглазых палачей.
Изукрашены зубами
Рукояти их мечей.
Не разбил Леван Гургена,
Не склонил его знамен.
Сам, разбитый и кровавый,
С поля битвы унесен.
Смотрит Шерэ издалека
На Гургеновы войска,
Слезы льет на полы чохи, –
Горяча его тоска!
Ранит визирево ухо
Конский топот, трубный звон,

Ранит плачущее око
Полыхание знамен.
Тот, кто душу продал бесам,
В правой битве не боец,
И пошел душепродавец
Разрушать союз сердец.

12

Чары восторжествовали.
Просочился тайный яд.
Новобрачную Этери
Черви поедом едят.
Облака белее – щеки,
Губы – извести серей.
Все, что прелестью пленяло,
Стало пищею червей.
Заживо пришлось изведать
Сладостной – могильный плен!
Оторвешь червя, и целый
Клубень – снятому взамен!
И злосчастного Годердзи
Подточил бесовский яд!
Слезы катятся по скулам –
Что с утеса водопад.
Но хоть пищи не вкушает,
Солнцу Божьему не рад,
Веткой сохнет, свечкой тает –
Все ж Этери ищет взгляд.
Не отверг орел подруги,
Не порадовал врагов,
Держит в башне, под охраной
Верноподданных рабов.
Знать дает ему Этери:
“Отпусти меня домой!
Счастья нету и не будет

С зачумленную женой.
Чем пластом лежать – хоть воду
Я б возила на осле!
Отпусти меня, Годердзи!
Не вернуся и во сне.
Я одна тебе, любимый,
Жизни отравила сладость!
Свет очей моих, Годердзи!
Прогони свою напасть!
Лучше б вовсе не родиться
Мне, чем быть тебе бедой!
О, зачем в лесу пастушку
Встретил всадник молодой!
Не меня одну сгубили
Черные жильцы могил!
О, зачем взамен оленя
В грудь меня не поразил?
И останется меж нами
В струях слезного дождя
Слово первое – последним:
“Недостойна я тебя!”

13

По Гургеновым владеньям
Весть лихая разнеслась!
Сыну царскому Годердзи
Наступил последний час.
Согревает, освежает
Мать, руками оплетя.
Но не этого объятья
Жаждет бедное дитя
“Мать любимая! Не тщися
С верной смертью воевать.
Отчего я умираю,
Знаешь, плачущая мать.

С солнцем нынешним спущуся
В царство вечной темноты.
Ничего уж не увижу
Из-под каменной плиты.
Но пока еще отверсты
Очи солнцу и луне,
Приведи сюда, родная,
Жизни стоившую мне.
Чтобы ей, моей любимой,
Мой последний взгляд и вздох!
Хоть и дорого мне стоит
Эта встреча, видит Бог!
Если скажешь мне, что к Богу
Отошли ее часы,
Принесите мне хоть волос,
Волос из ее косы!
Волосок один! Частицу
Тела, бывшего живым,
Чтобы было чем согреться
Мне под камнем гробовым.
Хоть бы косточку сухую!
Полумесяц ноготка!
Хоть бы ниточку цветную
Из носильного платка!”
Побрела к царю царица,
Слезы катятся с лица,
Стала, в землю преклонившись,
Мать упрашивать отца.
Посылает царь за Шерэ,
Вот он, весь как бы в золе,
С видом мертвого, неделю
Пролежавшего в земле.
Говорит Гурген: “Любимый
Визирь мой, орел вершин,
Помощь срочная нужна мне,

Ибо при смерти мой сын,
В вере выросший Христовой,
Богом посланный царить, –
Мне ль единственному сыну
Милому – могилу рыть?
Оттого Годердзи к гробу
Клонится, что черви жрут
Милую. Верни здоровье
Ей, и оба оживут!
Снадобью противоядье
Раздобыв, верни стране
Сына царского, больному –
Жизнь, успокоенье – мне”.
В землю тулится несчастный,
Бьется сердце о ребро.
Тот, кто каджу продал душу,
Может ли творить добро?
Медлит Шерэ, не находит
Слов, в раздумье погружен.
За него царю ответил
Тяжкий, похоронный звон.
Колоколу – двери вторят,
Толпы вторят у ворот,
Вместе с колоколом стонет
И рыдает весь народ.

Царь

Шерэ, что это за звуки?
Мрачное идет на ум...

Шерэ

Плач, быть может... Смех, быть может...
Может, пиршественный шум...
Отбыл Шерэ за вестями,
Но уж весть идет сама:

С головой, покрытой пеплом,
В потрясенности ума,
Окровавленностью лика
Изъявляя скорбь и страх,
Визирь внутренних покоев
Пред царем стоит в слезах.
“Да иссохнет царский недруг,
Иссуши его Господь,
Как от участи Годердзи
Сохнут кость моя и плоть.
К страшной вести приготовься,
Царь! В расцвете естества
Мертв твой первенец Годердзи,
И Этери с ним мертва.
Воевал я, царь, немало,
Очи – сытые мои,
Но ужаснее кончины
Не видал за все бои.
Привели к нему Этери,
Посадили на кровать,
Умирающий к болящей
Руки вытянул – обнять...
Обнял, и душа из тела
Вылетела, точно дым,
А несчастная кинжалом
Закололася над ним”.
Побелел Гурген, как саван:
“О, злосчастная чета!
Всем ветрам теперь раскрыты
Царства древнего врата!
Сын, зачем оставил землю
Прежде сроку своего?
Бог, зачем у старца вырвал
Посох старости его?”

Солнце миру улыбнулось
Из-под золота волос,
Но земля его улыбку
Встретила ручьями слез.
Толпы в траурных одеждах
Топчутся по площадям.
Отереть тоски потоки
Руки тянутся к глазам.
Реют черные знамена.
Скорбь до неба донести –
Задымили по столице
Поминальные костры.
Перед скорбными войсками –
Спасалар, вожатый сеч,
Встал, глаза потупив долу,
Руки положил на меч.
Смолкли трубы. Барабанов
Смолк победоносный гром.
На уста нейдет поэту
Стих о доблестном былом,
Чтобы не было под небом
Звуков неги и любви,
Соловьев снесли в подвалы,
И замолкли соловьи.
Пусто каждое жилище:
Провожают стар и млад,
Провожают прост и знатен,
Обездолен и богат.
Вслед за пастырями в ризах
Визири шагают в ряд.
Не явился только Шерэ,
Совести познавший ад.
По волнам людского моря,

Точно морем голубым,
Высоко плывут два гроба:
Медный – с нею, белый – с ним.
За ворота городские.
Вышли. В поле, над горой,
Место выбрали пустое,
Как наказывал больной,
И зарыли, друг от друга
Не вблизи и не вдали, –
Так, чтоб темными ночами
Взяться за руки могли.
И пошла кружить по царству
Изумительная весть:
Что цветам на их могилах
Круглый год угодно цвести.
Презирая расстоянье,
Призывает как рукой,
Роза с царственной могилы
Скромную фиалку – той.
Но еще одну примету
Чудную скажу тебе:
От могильного подножья
Вдоль по золотой трубе
Ключ бессмертия струится,
Всё питая и поя.
Наклонись к нему – и канет
Всякая печаль твоя.
К небожителям причислен,
Кто нагнется над водой,
Кто бы ни был он – хоть зверем
Иль букашкой немой.

– Что же с визирем-злодеем?
Все ли царь к нему хорош?
– День и ночь он, ночь и день он
На дороге точит нож.
– Что затеял? Что задумал?
Нож зачем ему востер?
– Тени собственной боится
Лиходей с тех самых пор.
Больше визирем не хочет
Быть, до власти не охоч.
Плачем плачет, ножик точит
Ночь и день он, день и ночь.
Тело – в лыке, с видом диким
Ножик прячет в рукаве.
Бьют несчастного крестьяне
Палками по голове.
По оврагам, по ущельям,
Тош, как собственная тень,
Волком рыщет, смерти ищет
День и ночь он, ночь и день.
Разучившись по-людскому,
Голосит в лесную дичь,
То как пес он, то как лис он,
То как бес он, то как сыч.
То с пастушеской свирелью
Лесом бродит, как во сне,
То побед былых оружие
Следом возит на осле.
Всех жильё его пугает,
Годное для воронья,
И лицо – еще темнее
Темного его жилья.
Понадеялся спастись,

Мертвой душу откупить:
Стал с монахами поститься,
Воду пить, поклоны бить.
Но ни бденье, ни раденье
Не смогли ему помочь.
– Для чего же ножик точит
Ночь и день он, день и ночь?
– Очи выколоть он хочет,
Ночи хочет! Об кремь
Оттого и ножик точит
День и ночь он, ночь и день.

1890

სარჩევნო СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие.....5
წინათქმა.....9

შოთა რუსთაველი
ШОТА РУСТАВЕЛИ
Перевод Н. Заболоцкого

ვეფხისტყაოსანი. ანდერძი ავთანდილისა
როსტევეან მეფის წინაშე, ოდეს გაიპარა 14

Из поэмы «Витязь в тигровой шкуре» Завещание
Автандила царю Ростевану 15

დავით გურამიშვილი
ДАВИД ГУРАМИШВИЛИ
Перевод Н. Заболоцкого

დავითიანი 22
Из «Давитиани» 23
ამ წიგნთა გამლექსავის გვარისა და
სახელის გამოცხადება..... 22
Имя и прозвище того, кто написал эту книгу 23

წიგნი ესე მხიარული ზაფხული 28
Из поэмы «Веселая весна» 29
ანდერძი დავით გურამიშვილისა..... 64
Завещание Давида Гурамишвили 65

ალექსანდრე ჭავჭავაძე
 АЛЕКСАНДР ЧАВЧАВАДЗЕ
 Перевод П. Антокольского

ვაჰ, სოფელსა ამას.....	70
«Горе миру, где злодей владыка...»	71
კავკასია.....	72
Кавказ.....	73

ბრიგოლ ორბელიანი
 ГРИГОЛ ОРБЕЛИАНИ
 Перевод Н. Заболоцкого

მტირალ ნ...ს.....	78
Плачущей Нине Чавчавадзе	79
ნ...დმი	78
«Любовь моя, без помощи твоей...»	79
ღხინი.....	80
პირ	81
*** „ღეკი, ოსმადლო და სპარსი...“.....	80
*** “Когда лезгины, персы и османы...»	81
მუხამბაზი	82
Мухамбази.....	83
სადამო გამოსაღმეებისა.....	86
Вечер разлуки.....	87
კინტოს სიმღერა.....	88
Песня кинто	89
მუხამბაზი	90
Мухамбази.....	91
სადღეგრძელო ანუ ომის შემდგომ ღამე ღხინი, ერევნის სიახლოვეს.....	94
Здравный тост, или пир после Ереванской битвы.....	95

ნიკოლოზ ბარათაშვილი
НИКОЛОЗ БАРАТАШВИЛИ
Перевод Б. Пастернака

ბუღბუღი ვარდზედ.....	126
Соловей и роза.....	127
ქეთევან.....	128
Кетевана.....	129
ხმა იღუმადი.....	130
Таинственный голос.....	131
ძია გ.სთან.....	132
Дяде Григорию.....	133
ღამე ყაბახზე.....	134
Ночь на Кабахи.....	135
შემოდამება მთაწმიდაზედ.....	136
Сумерки на Мтацминде.....	137
ფიქრნი მტკვრის პირზედ.....	140
Раздумья на берегу Куры.....	141
ჩონგურს.....	142
К чонгури.....	143
ჩემს ვარსკვლავს.....	144
Моей звезде.....	145
ნაპოლეონ.....	144
Наполеон.....	145
თავადის ჭ...ძის ასულს, ეკ...ნას.....	146
Княжне Екатерине Чавчавадзе.....	147
საყურე.....	148
Серьга.....	149
ჩვილი.....	150
Младенец.....	151
სული თბოლი.....	150
Одинокая душа.....	151
*** „სატრფოვ, მახსოვს თვალნი შენნი“.....	152
*** “Я помню, ты стояла”.....	153
ჩემი ლოცვა.....	154

Моя молитва.....	155
*** „აღმოსდა მნათი აღმოსავალს“.....	154
*** “Когда ты, как жаркое солнце, взошла ”.....	155
ჩემთ მეგობართ.....	156
Моим друзьям	157
*** „არ უკიეიბო, სატროლო...“.....	158
*** “Что странного, что я пишу стихи?.. ”.....	159
*** “ეპოვე ტადარი შესაფარი”.....	160
*** “Я храм нашел в песках... ”.....	161
*** „მიყვარს თვალები მიბნედილები...“.....	162
*** “Глаза с туманной поволокою...”.....	163
სუმბული და მწირი	164
Гиацинт и странник	165
*** „შენი დაღალნი...“.....	166
*** “Как змеи, локоны твои распались...”.....	167
*** „რად ჰყვედრი კაცსა...“.....	168
*** “Мужское отрезвление – не измена...”.....	169
მერანი	170
Мерани	171
კნიაზ ბარათაევის აზარფემაზედ	172
Надпись на азарпеше кн. Баратаева.....	173
საფლავი მეფის ირაკლისა	174
Могилა царя Ираклия	175
* * * „სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო...“.....	176
Злой дух.....	177
* * * „შვეიშრობ ცრემლსა, ჭირთ მანელებელს“.....	176
*** “Вытру слезы среди самого пыла”.....	177
ჩინარი	178
Чинара.....	179
* * * „მადლი შენს გამჩენს, ლამაზო...“.....	180
*** «Ты самое большое чудо божье...».....	181
* * * „ვლოცავ დღეს ჩემის გაჩენის...“.....	180
Чаша.....	181
...ნა, ფორტეპიანოზედ მომღერალი.....	180
[Екатерине], когда она пела под аккомпанемент фортепьяно	181

* * * „ღამქროლა ქარმან სასტიკმან...“	182
*** «Осенний ветер у меня в саду...»	183
* * * „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“	182
*** «Когда мы рядом, в необъятной...»	183
* * * „ცისა ფერს, ღურჯსა ფერს...“	184
*** «Цвет небесный, синий цвет...»	185
ბედი ქართლისა	186
Судьба Грузии	187

ილია ჭავჭავაძე
ИЛЬЯ ЧАВЧАВАДЗЕ

ყვარლის მთებს	214
Горам Кварели. Перевод Н. Заболоцкого	215
უცხოეთში	218
На чужбине. Перевод А. Тарковского	219
*** „დაე, თუნდ მოგკვდე, არ მეშიბინ...“	218
*** «Пусть я умру, в душе боязни нет...»	
Перевод Н. Заболоцкого	219
* * * „ბევრი ვიტანჯე, ვიცო, რომ მეღის...“	220
* * * «Страдал и я...». Перевод Н. Заболоцкого	221
ელეგია	222
Элегия. Перевод Н. Заболоцкого	223
* * * „ღაბნეღდა სული, გარშემოც ბნეღდა...“	222
*** «Темно вокруг, и на душе темно»	
Перевод А. Тарковского	223
უსუღღგმულო ცხოვრება	224
*** «Пустую жизнь без вдохновенья...»	
Перевод А. Тарковского	225
გაზაფხული	226
Весна. Перевод Н. Заболоцкого	227
ახრდილი	226
Видение. Перевод Н. Заболоцкого	227
განდეგილი	262
Отшельник. Перевод Н. Заболоцкого	263

აკაკი წერეთელი
АКАКИЙ ЦЕРТЕЛИ

სალამური.....	298
Свирель. Перевод Н. Заболоцкого.....	299
მუხამბაზი	300
Мухамбази. Перевод Н. Заболоцкого	301
ქებათა-ქება	302
Песнь песней. Перевод Б. Пастернака.....	303
პოეტი.....	310
Поэт. Перевод Б. Пастернака.....	311
განთიადი	312
Рассвет. Перевод Н. Заболоцкого	313
ავადმყოფი მგოსანი	314
Больной поэт. Перевод Б. Пастернака.....	315
ზღვაო, აღელდი, აღელდი!.....	318
Волнуйся, море! Перевод Н. Заболоцкого	319
ჩანგი.....	318
Лира. Перевод Б. Пастернака	319
პასუხი ახალგაზრდას	320
Юности. Перевод Б. Пастернака	321
გამზრდელი.....	322
Наставник. Перевод Б. Брика	323

ვაჟა-ფშაველა
ВАЖА ПШАВЕЛА

ამირანი.....	354
Амирани. Перевод Н. Заболоцкого	355
ხევზედ მოდიან ნისლები	358
*** «По ущелью тянутся туманы...» Перевод Н. Заболоцкого	359
მთათ ძიღი.....	360
Горы спят. Перевод Н. Заболоцкого.....	361
არწივი.....	364

Орел. Перевод Н. Заболоцкого	365
მოლოდინი	364
Ожидание. Перевод Н. Заболоцкого	365
ნუგეში მგოსნისა	368
Утешение. Перевод Н. Заболоцкого	369
* * * „გამოდით მე ვარ, გაღმა შენ...“	370
Песня. Перевод Н. Заболоцкого	371
რამ შემქმნა ადამიანად	372
Почему я создан человеком. Перевод Н. Заболоцкого	373
ანდერძი	374
Завещание. Перевод Н. Заболоцкого	375
გოგოთურ და აფშინა	378
Гоготур и Апшина. Перевод О. Мандельштама	379
აღუდა ქეთელაური	404
Алуда Кетелаури. Перевод Н. Заболоцкого	405
დაჭრილი ვეფხვი	440
Раненый барс. Перевод М. Цветаевой	441
სტუმარ-მასპინძელი	450
Гость и хозяин. Перевод Н. Заболоцкого	451
გველის მჭამელი	516
Змеед. Перевод Б. Пастернака	517
Гоготур и Апшина. Перевод М. Цветаевой	588
Этери. Перевод М. Цветаевой	604
Поэтический образ мира	652
Poetic Reflection of the World	656

მადლობას ვუხდით ევროპულ ფონდ
HORIZON-ს ფინანსური დახმარებისთვის

Благодарим европейский фонд
HORIZON за финансовую помощь

Our deep gratitude for financial support
to the European Foundation HORIZON

ПОЭТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ МИРА

Перед вами - сокровищница грузинской поэзии - представленные в оригинале ее шедевры, столетия спустя сохранившие свою изначальную страстность и параллельные переводы, большинство из которых, в свою очередь, уже давно причислены к классическим образцам русской переводческой школы.

Естественно, что эта классическая антология открывается строками из «Витязя в тигровой шкуре» - рыцарского романа в стихах, предвосхитившего многие идеи раннего Возрождения и по праву вознесшего своего автора - Шота Руставели в пантеон мировых гениев.

Четыре столетия лежат между блистательной эпохой Руставели и трагическим, XVIII веком Давида Гурамишвили. По воле судьбы, большая часть сознательной жизни поэта-воина прошла на чужбине - в России и на Украине, но той же судьбе было угодно, чтобы именно он - Давид Гурамишвили стал поэтическим летописцем лихолетья Грузии и стихийным реформатором грузинской поэтики. Представленные здесь образцы иллюстрируют две ипостаси гурамишвилиевского таланта - его дар драматического повествователя, столь ярко выраженный в «Давитиани» и ту непринужденную игривость, с которой написана навеянная малороссийскими мотивами «Веселая Весна».

Через несколько лет после смерти Гурамишвили, в 1795 году, мусульманский Восток нанесет последний удар по своей извечной мишени - маленькой христианской стране, Тифлис будет разорен и разрушен Ага Магомет-ханом. Грузия так и не оправится от этого удара и вскоре, вместе с наступлением XIX века, Императорским рескриптом из Санкт-Петербурга упразднится Багратионовский престол, а в «Грузинской драме» начнется, новый, «Российский акт». Истоки грузинского романтизма (впрочем, как и парадоксальные биографии большинства грузинских романтиков) теснейшим образом связаны с этой драмой, с тем ощущением «золотой клетки», которое царит в среде грузинской «пишущей аристократии».

Именно эту аристократию и представляет «классическая триада» грузинских романтиков - Александр Чавчавадзе, Григол Орбелиани и Николоз Бараташвили. Старшие - Александр Чавчавадзе и Григол Орбелиани (который, кстати, приходился родным дядей Бараташвили) начинали с «Бури и натиска» в прямом смысле этого слова - участвовали в антиимперских заговорах, были сосланы, но вскоре помилованы (восприемницей Александра Чавчавадзе была сама императрица - Екатерина II) и всей своей дальнейшей карьерой доказали свою политическую лояльность. Тем

не менее, грузинские сердца под блестящими генеральскими мундирами болью отзывались на исторические обиды родины, да и на те несправедливости, которые, казалось бы, не замечал начальнический взор... Вся эта ностальгическая боль, весь этот - привнесенный внутренним раздвоением духовный дискомфорт лежат в основе поэтического мира Александра Чавчавадзе и Григола Орбелиани. Конечно же, у Александра Чавчавадзе - хозяина самого аристократического салона в Тифлисе, окруженного красавицами - и в семье и вне ее, тестя Александра Грибоедова, сибарита - наряду с европейскими новинками, ценителя восточных изысков, немало именно “сибаритских” строк, восточных “баятов” (за что его и попрекали потом младшие коллеги по перу), но, если б не тот, глубинный, “боле-вой пласт”, смею думать, Александр Чавчавадзе не состоялся бы как поэт и, тем более, как классик грузинской литературы. С некоторыми поправками, то же самое можно повторить и в отношении Григола Орбелиани (кстати, безнадежно влюблявшегося в чавчавадзевских красавиц и так и оставшимся одиноким ценителем очаровательных женщин, изысканного вина и восточных напевов). Все эти поэтические (и - человеческие) пристрастия Григола Орбелиани отражены в данной подборке его стихотворений. К сожалению, родоначальник грузинского романтизма - Александр Чавчавадзе представлен здесь лишь двумя программными стихотворениями, хотя в утешение, могу сказать, что это лучшие его стихи.

Имя Николоза Бараташвили стоит особняком - как в истории грузинского романтизма, так и в истории грузинской поэзии вообще. Это - как Моцарт. Трудно найти определение, какую-либо общепринятую канву, чтобы хотя-бы приблизительно очертить этот удивительный образ, эту трагическую судьбу, этот испеленный талант... К счастью (или же - наоборот) в сборник вошло практически все бараташвилевское наследие и внимательный взгляд может проследить путь его духовного и поэтического взросления. В который уж раз перед нами пример того, как Провидение заставляет своего Избранника спешить, нашептывая ему на ухо то гениальные строки, то роковые предзнаменования...

Наверное знаменательно, что тетрадь с бараташвилевскими стихами, которая хранилась у Владетельной княжны Екатерины Мингрельской, одним летним днем 1860 года, в Царском селе, под Петербургом она дает на прочтение юному грузинскому студенту . “ Владетельная княжна”, Екатерина Дадияни - та самая “Катенька” Чавчавадзе, тень от сержки которой так будоражила воображение влюбленного в нее поэта, а юный студент - ее однофамилец - Илья Чавчавадзе, который не пожалел сил, чтобы имя и творчество Николоза Бараташвили вновь зазвучали на его родине. И

это будет одним из многих и многих благодатных (а, иногда - судьбоносных) начинаний, благодаря которым Илья Чавчавадзе по праву назовется самой значительной исторической фигурой в грузинской действительности XIX века. Представленные здесь стихотворения и вправду тщательно отобраны, они, конечно же, дают четкое представление о тематике чавчавадзевской поэзии, но надо отметить, что лучшие и самые патетические строки Ильи Чавчавадзе трудно воспринять без того исторического контекста, которым они были продиктованы. Впрочем, знаменательно и то, что некоторые его стихотворения заново зазвучали уже в новые времена. К примеру - "Милая моя страна..." ("Чемо карго квеканав...") явилось сакральным текстом грузинского национального движения, да и сегодня его мелодия воспринимается неофициальным гимном Грузии.

Акакий Церетели - это грузинский Беранже. Ни до, ни после него ни один грузинский поэт не достаивался такой действительно всенародной любви, такой всеобщей признательности и такой прижизненной славы. Соратник и единомышленник Ильи Чавчавадзе, также как и его старший друг, питомец Петербургского университета, вернувшийся оттуда уже сформировавшимся "шестидесятником" (под влиянием Чернышевского и литераторов его круга) Церетели, в отличие от делового и предельно организованного Чавчавадзе, всю жизнь прожил вне какой-либо официальной должности - вольным художником. Тем не менее, он стоял у истоков многих литературных и общественных начинаний, успех которых часто был предопределен именно его обаянием, талантом и популярностью. За всю вторую половину XIX века, да и начало XX-го в Грузии не произошло ни одного мало-мальски значимого события, которое бы не отразилось в поэзии или ежедневных газетных очерках этого народного трибуна. Не удивительно, что его юбилей в 1910 году превратился в общенародный праздник, а его кончина пять лет спустя - в национальный траур. По сей день его стихи воспринимаются своего рода национальным сокровищем - извлеченным из народных недр - искрящимся, внешне незамысловатым, но хранящим какую-то, доступную только посвященным тайну... Помимо всего прочего, стихи Акакия Церетели исключительно мелодичны и вот уже полтора столетия вся Грузия повторяет переложенные на музыку его строки. Да и не только Грузия - где не услышишь "Сулико"...

В один весенний день 1886 года в редакции газеты "Иверия" сотрудники вслух читали новое произведение мало кому известного поэта из горного селения Чаргали. Лука Разикашвили - так его звали. По завершении чтения, редактор газеты Илья Чавчавадзе, как-то подчеркнуто торжественно произнес: Нет уж, настала пора, чтобы мы, старые, сложили свои перья и

уступили дорогу Важа-Пшавела!

Так символически открылись двери грузинской литературы перед чародеем из Чаргали. Прекрасно, что в нашем сборнике читатель сможет прочитать (или перечитать) важнейшую для понимания мироощущения Важа-Пшавела поэму “Змееед”.

Природа для Важа-Пшавела - проявление божественной гармонии, а трагедия Миндии - героя “Змеееда”, - это трагедия человека, который вместе с потерей дара понимания таинственного языка Природы, разорвал нить, соединяющую его с Космической духовностью. Согласно видению Важа-Пшавела, Миндия - это образ-идея, недостижимый абсолюте, чье, даже символическое существование привносит свои нравственные коррективы в наше отношение к окружающему миру. Мы часто говорим о непреходящем значении того или иного произведения. Столь часто, что увы, наши эпитеты звучат как заклинания, не более. Так вот, если уж говорить об истинном бессмертии произведения, то “Змееед” - один из лучших примеров. Важа-Пшавела, как истинный пророк, опередил само время, и сегодня, столетие спустя, окруженные изувеченной и разграбленной природой, мы, ее блудные дети в последней надежде вчитываемся в пророческие строки “Змеееда”... Этика Миндии не делает принципиального различия между отношением человека к природе и к себе подобным. Этика рыцарственно-возвышенных героев в поэмах Важа-Пшавела общечеловечна и не делит людей на “навечно своих” - неподсудных и “навечно чужих” - заранее обреченных на самую низменную жестокость. Так же, как и его предтечи, великие гуманисты, Важа-Пшавела создает такие нравственные коллизии, когда “навечно свои” оказываются врагами, попирающими человеческое достоинство героя, а “навечно чужие” - духовными братьями, готовыми пожертвовать самой жизнью ради своих рыцарских убеждений.

Стараясь не повторять темы, уже затронутые в предисловии к сборнику, не пересказывать оценки и восторги составителя и редактора этой, редкой по своей значимости книги, тем не менее, не удержусь и скажу, что каковы бы ни были парадоксы истории и политики, новые и новые поколения читателей будут с неизменным благоговением произносить ставшие уже культовыми имена Пастернака и Заболоцкого, Мандельштама и Цветаевой, Антокольского и Тарковского - благодаря своему переводческому таланту подаривших многомиллионной аудитории русскоязычных читателей (а, впоследствии - остальному миру) шедевры грузинской классической поэзии.

Заза Абзианидзе

POETIC REFLECTION OF THE WORLD

This is a treasury of Georgian poetry – the masterpieces presented in the original that after centuries have retained original vehemence and their parallel translations, most of which were long ago reckoned as classical specimens of the art of translating the lyrics into Russian.

It is natural that the very first lines of this classical anthology are the stanzas from *The Knight in the Panther's Skin* – a romance in verse anticipating the ideas of the Early Renaissance and by right raising its author - Shota Rustaveli to the pantheon of world geniuses.

A space of five centuries extends between the glorious epoch of Rustaveli and the tragic XVIII century of David Guramishvili. As fate decreed, the poet-warrior spent most part of his conscious life abroad – in Russia and the Ukraine. However, the same fate has willed that it was he, David Guramishvili, who became a poetic chronicler of Georgia's lot and a spontaneous reformer of Georgian poetics. The presented specimens illustrate two peculiarities of Guramishvili's talent – his gift of dramatic narrator so brilliantly expressed in *Davitiani* and unconstrained playfulness, a vivid example of which is *The Joyous Spring* written with a tinge of Russian motifs.

Several years after the death of David Guramishvili, in 1795, the Moslem Orient delivers the last blow against its age-old target – a small Christian country, and so Tbilisi was destroyed and ravaged by Aha Mohammed-Khan. Georgia was not fated to recover from the crushing blow and soon, along with the coming of XIX century, the throne of the Bagrationis was abolished by the Emperor's rescript of St. Petersburg, giving the onset of a new "Russian act" in "Georgian drama". The beginnings of Georgian romanticism (by the way, as well as the paradoxical biographies of most of the Georgian romanticists) are closely associated with this drama, with a double-initial "golden cell" that prevails among the Georgian "writing aristocracy".

It is this aristocracy that is represented by a "classical triad" of Georgian romanticists – Alexander Chavchavadze, Grigol Orbeliani and Nikoloz Baratashvili. The elders - Alexander Chavchavadze and Grigol Orbeliani (the latter, by the way, was Nikoloz Baratashvili's uncle), started with a "storm and onslaught" in the full sense of this word – they participated in the anti-imperial plots, were sent into exile, however, soon were pardoned (the Russian Empress Catherine II was Alexander Chavchavadze's godmother) and their subsequent career was a demonstration of political loyalty. Nevertheless, their Georgian hearts under the shining general's coats painfully responded to the historical offences caused to their Motherland and the wrongs that seemed to be left beyond the imperious regard...

All that nostalgic pain and inner discomfort originated from the irreconcilable divarication form the basis of the poetic world of Alexander Chavchavadze and Grigol Orbeliani. Of course, in the verse of Alexander Chavchavadze – the master of the most aristocratic salon in Tbilisi, surrounded by the beautiful women at home as well as out of door, the father-in-law to Alexander Griboyedov, the sybarite – a connoisseur of the Oriental finesses along with the European novelties, there are many “sybarite” lines, Oriental “*bayats*” (later he was reproached for it by his younger colleagues), however, if it were not that “pain layer”, I dare say that Alexander Chavchavadze would not have become a poet, and especially, a classic of Georgian literature. The same with slight corrections can be said with respect to Grigol Orbeliani (who, by the way, was hopelessly in love with the Chavchavadze’s beautiful daughters and remained a single adorer of beautiful women, exquisite wine and Oriental tunes). All these poetic (and human) passions of Grigol Orbeliani are reflected in his works presented in the given book. Unfortunately, only two program poems by the progenitor of Georgian romanticism Alexander Chavchavadze are presented, however, it would be a consolation to know that they are the best ones.

The name of Nikoloz Baratashvili stands apart in the history of Georgian romanticism as well as in the history of Georgian poetry generally. It is like Mozart. One can hardly find a definition, any commonly accepted canvas to outline, even approximately, this wonderful image, this tragic fate, this burnt to ashes talent.... Fortunately (or alternatively, vice versa), all the poetic heritage of Nikoloz Baratashvili has been included in the present collection and the thoughtful reader can trace the path of his spiritual and poetic maturing. How many times have we witnessed the examples of how the Providence makes the chosen one hurry, whispering in his ear those brilliant lines, that fatal omen?!...

Probably noteworthy is the fact that a writing-book with Baratashvili’s poems kept in the family of Princess Catherine of Mingrelia, one day in the summer of 1860 was given to a young Georgian student. It happened in Tsarskoye Selo, in the environs of St. Petersburg. Princess Catherine Dadiani is the same “Katenka” Chavchavadze and it was her ear-ring the shade of which so much excited the poet in love with her. As to the young student, it was a person bearing the same surname as hers – Ilya Chavchavadze, who did everything in his power to resound the name and poetry of Nikoloz Baratashvili through Georgia. And that was one of many beneficial (sometimes – epochal) undertakings, thanks to which Ilya Chavchavadze later was quite justly ranked as the most significant historical figure in Georgian reality of XIX century. The works presented in the book are truly thoroughly selected, giving a clear idea of the motifs of Ilya Chavchavadze’s lyrics. However, it should be noted that the best and most

pathetic lines of the poet can not be apprehended without the historical context which dictated them, though it is markworthy that the verse *My Sweet Land* (“Chemo Kargo Kveqanav...” in Georgian) has become a sacral text for the Georgian national movement, and even today the melody of the song is perceived as an unofficial anthem of Georgia.

Akaki Tsereteli is a Georgian Beranzhe. It is but seldom that one can come across another such Georgian poet as would be honoured during his lifetime with such affection and popularity. Ilya Chavchavadze’s brother-in-arms and his eminent associate, a student of St. Petersburg University, Akaki Tsereteli, having returned from Russia a typical “man of the sixties” (under influence of Chernishevsky and other literary men of high society), unlike extremely organized and disciplined Ilya Chavchavadze, spent his life as a free artist - out of any official occupation. At the same time he was an initiator of many literary and public undertakings the success of which not infrequently was predetermined due to his charm, talent and popularity. One can hardly mention even the most insignificant event that took place in the second half of XIX century as well as early in XX century, which has not been reflected in poetical works or daily newspaper essays of the people’s tribune Akaki Tsereteli. No wonder that his jubilee in 1910 turned into a national holiday and the death of the poet five years later was a national mourning in Georgia. Akaki Tsereteli’s artistic work has become an integral part of the thesaurus of Georgian literature, extracted from the bosom of his people – sparkling, outwardly plain, but keeping a mystery comprehensible to the consecrated only... In addition, Akaki Tsereteli’s verses are exceptionally melodic, and for a century and a half now Georgia has been singing the songs composed on his lines. And not only Georgia - one can hear *Suliko* anywhere....

One day in the spring of 1886, the contributors to the “Iveria” newspaper gathered in the editorial office were reading aloud a new work of the little known poet from the mountain village Chargali. Luka Razikashvili was the name of the poet. After completing the reading, the editor-in-chief of the newspaper Ilya Chavchavadze somewhat pronouncedly solemnly said: No, it’s time for us, the elders, to lay down our pens and make way for Vazha-Pshavela!

In such a symbolic way the door of Georgian literature opened for the Wizard from Chargali. It is wonderful that the reader of this book can familiarize himself with (or reread) *The Snake-Eater*, the most significant work for comprehension of Vazha-Pshavela’s world outlook.

Nature for Vazha-Pshavela is the manifestation of divine harmony, and the tragedy of the main character of *The Snake-Eater*, Mindia, is the tragedy of a man, who, having lost the gift of understanding the mysterious language of

Nature, rived off the thread connecting him with the Cosmic spirituality.

According to Vazha-Pshavela's vision, Mindia is an image-idea, the unattainable absolute, whose, even though, imaginary and symbolic existence makes definite ethical changes in our relation with the outer things. We often speak of the imperishable meaning of one or another work. So often that, alas, our epithets are heard like incantations at the most. Anyway, if we are going to speak about the immortality of a literary work, *The Snake-Eater* is one of the best examples. Vazha-Pshavela, like a real prophet, has taken the lead over time and today, a century later, we, the prodigal sons surrounded with the maimed and ravaged Nature, in the last hope are reading and trying to grasp the meaning of the prophetic lines of *The Snake-Eater*... Mindia's moral does not make fundamental distinction between the relations of the human being with the Nature and with those similar to himself. The ethics of the chivalrous-lofty heroes in Vazha-Pshavela's poems is common to all mankind and does not divide people into "eternally ours" – uncondemned and "eternally outsiders" – beforehand doomed to the vilest brutality. Vazha-Pshavela, like his predecessor great humanists, creates such moral collisions, when "eternally ours" turn out to be the enemies trampling the hero's moral principles, and "eternally outsiders" prove to be his spiritual brothers ready to sacrifice their lives for the sake of chivalry.

Trying not to reiterate the themes mentioned in the preface of the presented collected works, not to repeat the appraisals and enthusiastic statements of the author and editor of this book of rare significance, I, nevertheless, dare say that regardless of the paradoxes of history and politics, readers across the generations with invariable gratitude will mention the cult names of Zabolotsky, Mandelstam and Tsvetaeva, Antokolsky and Tarkovsky, who, thanks to their talent of translator have presented the masterpieces of Georgian classical poetry to the audience of Russian-speaking readers of many millions (and subsequently - to the rest of the world).

Zaza Abzianidze

ქართული კლასიკური პოეზია
ГРУЗИНСКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ ПОЭЗИЯ

დამკაბადონებელი **ნიკოლოზ გელაშვილი**
Верстка **Николоз Гелашвили**

ოპერატორები **ნინო პიპინაშვილი** და **ელენა გალაშევსკა**
Опреатори: **Нино Пипинашвили** и **Елена Галашевска**

კავშირი — „კულტურულ ურთიერთობათა
ცენტრი – კავკასიური სახლი“
თბილისი, გალაკტიონის №20